

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XXIII Nr. 3 - 4 MARTIE - APRILIE 1964

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXIII Nr. 3-4
MARTIE-APRILIE
1964

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

REDACȚIA, <i>Pe calea biruinței depline a păcii</i>	181
---	-----

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Prof. ION BRIA, <i>Despre revelația dumnezeiască</i>	183
Diac. Prof. EM. VASILESCU, <i>Sf. Biserică — explicatoarea fără greșală a Sfintei Scripturi</i>	188
Pr. Prof. VL. PRELIPCEANU, <i>Vechiul Testament. Cuprinsul, caracterul, sensul</i>	192
Prof. C. PAVEL, <i>Esența învățaturii morale a Legii Vechi (Decalogul)</i> .	196

PROBLEME ȘI NOTE ECUMENICE

Prof. ION BRIA, <i>Despre refacerea unității creștine</i>	200
D. S., <i>De la Conferința Bisericilor Europene</i>	214

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (martie-aprilie)</i>	218
---	-----

ARTICOLE ȘI STUDII

A. SACERDOȚEANU <i>Antim Ivireanul arhivist, bibliotecar și topograf</i> .	223
Prof. I. D. ȘTEFANESCU și Pr. AUREL POPESCU, <i>Biserica Sf. împărați din Ploiești</i>	245
T. G. BULAT, <i>O ctitorie a lui Matei Vodă Basarab, azi dispărută</i> . .	263
PAVEL CHIIHAIA, <i>Hrisovul din 13 noiembrie 1618 pentru Biserica domnească din Cîmpulung-Muscel</i>	294

N. GROSU, <i>Aspecte doctrinare din scrierile creștine ale secolului al II-lea</i>	337
Pr. HORIA CONSTANTINESCU, <i>Rolul preotului în cultivarea limbii literare</i>	361

DOCUMENTARE

Prof. VICTOR BRĂTULESCU, <i>Inscripții și însemnări documentare la bisericile din raionul Găești</i>	367
--	-----

VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

GH. A., <i>Concertul studenților teologi în cinstea unei delegații ecumenice</i>	377
ASISTENT, <i>Vizita unui Protoiereu din Polonia</i>	379
ASISTENT, † <i>Pr. Marin B. Nicolău</i>	381

RECENZII

GHEORGHE ALEXE, <i>Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1964</i>	383
ANATOLIE ZAREA, <i>Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia</i>	385

REVISTA REVISTELOR

O. CALPACHIAN, « <i>Ecimiadzin</i> », an. XX, nr. 6 — iunie 1963	390
--	-----

PE CALEA BIRUINȚEI DEPLINE A PĂCII

În luna aprilie a acestui an Mișcarea mondială a partizanilor păcii împlinește 15 ani de existență și de luptă neconținută în apărarea păcii. Un deceniu și jumătate în slujba păcii constituie desigur o performanță menită să mobilizeze și mai mult, în prezent, toate conștiințele omenesti pe calea biruinței depline a păcii în lumea întreagă. În același timp sorocul aniversar amintit constituie, pentru noi, un prilej de îndreptățită aducere aminte a realizărilor de pînă acum și de atentă concentrare asupra perspectivelor de viitor.

Traducînd în faptă ideea născută la Congresul mondial al oamenilor de cultură pentru apărarea păcii — care a avut loc la Wrocław în vara anului 1948 —, participanții de la Congresul ținut în sala «Pleyel» din Paris, în aprilie 1949, au dat naștere Mișcării mondiale a partizanilor păcii, care, de atunci și pînă acum, crește cu fiecare an ce trece în măreție și intensitate. Între «Primul Apel de la Stockholm» — pentru interzicerea armei atomice — adoptat la 19 martie 1950 de foarte tinăra Organizație a partizanilor păcii, și între cel de «Al doilea Apel de la Stockholm» — privind încetarea, pentru totdeauna a experiențelor cu arma nucleară și interzicerea armei nucleare, adoptat la 13 mai 1959, după zece ani de activitate, de «Consiliul Mondial al Partizanilor Păcii» —, se înscriu pe răbojul istoriei numeroase congrese, sesiuni, ședințe, conferințe, comemorări, colocvii și seminarii consacrate problemelor păcii, mitinguri, demonstrații și marșuri pentru pace, rezoluții, declarații, apeluri și chemări, precum și alte acțiuni, naționale sau internaționale, organizate de partizanii păcii ori de cîte ori pacea era amenințată. Toate aceste acțiuni au stîrnit un val uriaș al conștiințelor împotriva războiului, au creat în opinia publică mondială un curent imens favorabil păcii. Succesele obținute pînă în prezent de Consiliul Mondial al Partizanilor Păcii se vădese în menținerea și întărirea păcii. Cele două «Apeluri de la Stockholm», pentru interzicerea și încetarea pentru totdeauna a experiențelor cu arma nucleară, Congresul mondial pentru dezarmare și pace (din iulie 1962), precum și toate acțiunile Consiliului Mondial al Partizanilor Păcii, din ultimii ani, și-au atins în parte țelul propus, prin încheierea Tratatului tripartit de la Moscova, la 5 august 1963, privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă. Astfel în hotărîrea Prezidiului Consiliului Mondial al Partizanilor Păcii, cu

privire la convocarea unei sesiuni ordinare a Consiliului la Varșovia, la sfârșitul anului 1963, se afirma cu îndreptățită bucurie că «datorită hotărârii și acțiunilor comune ale forțelor iubitoare de pace au devenit posibili noi pași pe calea dezarmării generale și totale.

Ratificarea Tratatului de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în cele trei medii a deschis perspective noi, luminoase, partizanilor păcii din lumea întreagă. Popasul aniversar al celor 15 ani de luptă pentru apărarea, menținerea și întărirea păcii în lumea întreagă, dă puteri noi luptătorilor pentru pace. Printre acești luptători se află și numeroși reprezentanți ai Cultelor creștine și necreștine, care slujesc pacea, urmînd fiecare credințelor și convingerilor sale religioase. Biserica Ortodoxă Romînă dintru început s-a alăturat și a sprijinit permanent nobilele acțiuni inițiate de Mișcarea partizanilor păcii, cu încredințarea fermă că pînă la urmă pacea va domni în lumea întreagă. În mesajul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, către sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Partizanilor Păcii, ținută cu prilejul împlinirii a zece ani de activitate (8—13 mai 1959), Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în numele Sfîntului Sinod, al clericilor și credincioșilor ortodocși romîni, binecuvîntînd lucrările acestei sesiuni, mărturisea în același timp încrederea nestrămutată în biruința forțelor păcii. «Ca slujitori ai religiei creștine — sublinia Prea Fericirea Sa —, care propovăduiește mesajul divin al păcii pe pămînt și al buneivoini între oameni — binecuvîntăm lucrările reprezentanților popoarelor adunați la actuala sesiune a celui mai înalt for al Mișcării mondiale pentru pace și ne mărturisim încrederea nestrămutată că acțiunea sutelor de milioane de oameni iubitori de pace, însuflețiți de chemările ce vor porni în aceste zile de la Stockholm, va determina pe conducătorii statelor să realizeze o înțelegere asupra principalelor probleme internaționale și să deschidă drumul biruinței depline a păcii, spre care năzuiește întreaga omenire».

În urma Tratatului tripartit de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în cele trei medii, s-au făcut primii pași de apropiere și de destindere internațională pe acest drum al păcii, Acțiunile viitoare în slujba păcii inițiate de Consiliul Mondial al Partizanilor Păcii sau de alte Organizații internaționale pentru pace precum: «Confederația internațională pentru dezarmare», «Conferința Creștină pentru Pace», «Fundatia Bertrand Russel pentru pace», «Mișcarea pentru dezarmarea nucleară din Anglia» sau Organizația americană «Femei luptați pentru pace», precum și toate Consiliile și Comitetele naționale pentru apărarea păcii, — trebuie să mobilizeze toate eforturile în vederea aceluiași țel comun: PACEA și dezarmarea generală și totală.

Pe această cale a biruinței depline a păcii, Biserica Ortodoxă Romînă urează Consiliului Mondial al Partizanilor Păcii, cu prilejul împlinirii a 15 ani de activitate, noi succese în lupta pentru apărarea păcii, asigurîndu-l în această acțiune nobilă, de sprijinul ei nelimitat.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

DESPRE REVELAȚIA DUMNEZEIASCĂ

*«Acum s'obozește pe robul tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău în pace, căci văzură ochii mei mîntuirea Ta pe care ai pregătit-o înaintea tuturor popoarelor, lumină pentru descoperirea neamurilor și slava poporului Tău Israel.»
(Luca II, 29—32).*

În cîntarea aceasta cu care bătrînul israelit Simeon a întîmpinat pe pruncul Iisus la templul din Ierusalim, unde Maica lui voia să-l închine lui Dumnezeu, se cuprinde unul din marile adevăruri ale credinței noastre: mîntuirea prin descoperirea lui Dumnezeu în Iisus Hristos, Fiul Său întrupat. Dacă mîntuirea înseamnă cunoașterea lui Dumnezeu, «căci aceasta este viața veșnică a te cunoaște pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe care l-ai trimis Tu» (Ioan XVII, 3), apoi această cunoaștere nu o putem avea decît dacă Dumnezeu ni se revelează, se lasă să fie cunoscut în starea noastră și pe măsura noastră. Căci, noi nu putem cunoaște pe Dumnezeu fără Dumnezeu, nu putem vedea pe Dumnezeu fără lumina Lui: «întru lumina Ta vom vedea lumina».

Lucrarea prin care Dumnezeu dăruiește credincioșilor adevărul său mîntuitor este cunoscută sub denumirea de Revelația sau Descoperirea dumnezeiască. Această lucrare s-a săvîrșit în mod treptat: înainte de Hristos și prin Hristos: «În multe feluri și în multe rînduri de demult Dumnezeu grăind părinților prin prooroci, iar în zilele acestea mai de pe urmă a grăit nouă întru Fiul» (Evr. I, 1—2).

Prin glasul lăuntric al conștiinței, prin cuvîntul inspirat al profeților, prin Legea scrisă dată lui Moise pe muntele Sinai, Dumnezeu a descoperit voia Sa în tot timpul înainte de Hristos. Mai mult, El a făgăduit că va trimite un Mîntuitor, iar pentru păstrarea acestei făgăduințe a încheiat un legămint cu strămoșii poporului lui Israel. Cu-prinsul acestei alianțe, precum și istoria poporului destinat să trimită această alianță, se găsesc în cărțile Vechiului Testament, prima parte a

Sfintei Scripturi. Vechiul Testament vestește pe Mesia care va veni. Insuși Mintuitorul confirmă acest lucru : «Dacă ați crede pe Moise, M-ați crede și pe Mine, pentru că el a scris despre Mine» (Ioan V, 46). De aceea, Sfântul Apostol Pavel numește Legea Vechiului Testament «călăuză spre Hristos» (Gal. III, 24).

Descoperirea desăvârșită a lui Dumnezeu s-a făcut însă prin însuși Fiul Lui, la «plinirea vremii» (Gal. IV, 4), când «Cuvîntul trup s-a făcut și a trăit printre noi, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 14).

Intruparea Fiului lui Dumnezeu este «taina ascunsă mai înainte de toți vecii în Dumnezeu» (Efes. III, 9) : «Cu adevărat mare este taina credinței creștine : Dumnezeu s-a arătat în trup» (I Tim. III, 16).

Intruparea Fiului este expresia desăvârșită a iubirii pe care ne-o poartă Dumnezeu. Dumnezeu a dăruit fiilor săi ce are mai scump : «Acesta este Fiul Meu cel iubit» (Matei III, 17). Intruparea este chiar începutul mîntuirii noastre, «fiindcă Fiul omului a venit să mîntuiască ce era pierdut» (Matei XVIII, 11).

Sfântul Ioan Evanghelistul mărturisește despre Hristos astfel : «Noi toți am primit din plinătatea Lui har peste har ; căci Legea s-a dat prin Moise, iar harul și adevărul prin Iisus Hristos» (Ioan I, 16).

Harul și adevărul, iată comoara pe care Dumnezeu ne-o dăruiește în Iisus Hristos. Harul iertării și adevărul dumnezeiesc, iată cele două forțe ale revelației lui Hristos. Revelația înseamnă și dezvăluirea unor taine ascunse, comunicarea unor învățături despre Dumnezeu, dar ea este «vestea cea bună», Evanghelia mîntuirii și harul mîntuirii în Hristos. De aceea, Hristos este revelatorul și revelația dumnezeiască — Mintuitorul și mîntuirea noastră.

Pentru credința noastră este de mare importanță să știm cum s-au păstrat de-a lungul istoriei Bisericii și cum primim noi astăzi adevărul și harul mîntuitor. Izvorul unic al revelației este însuși Dumnezeu. Iisus Hristos a spus despre misiunea Sa : «Cine crede în Mine, nu crede în Mine, ci în Cel ce M-a trimis pe Mine ; și cine mă vede pe Mine, vede pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Ioan XIX, 44—45). Iar despre Sine însuși a spus : «Eu sint calea, adevărul și viața» (Ioan XIV, 6).

Descoperirea dumnezeiască a ajuns la noi pe două căi : pe calea cuvîntului scris în cărțile inspirate ce formează Sfînta Scriptură și pe calea tradiției orale, păstrată în Biserică. Revelația lui Iisus Hristos este definitivă, de aceea Biserica a păzit-o, fie de știrbire fie de adăugire.

Iisus Hristos a propovăduit învățătura Sa Apostolilor pe cale orală, de aceea Tradiția transmisă de Apostoli are o însemnătate unică și fundamentală pentru Biserica noastră, care este o Biserică apostolică, Apostolii au văzut și au cunoscut pe Domnul în mod personal ; ei au fost chemați anume să devină «vestitorii» Evangheliei și «iconomieii» tainelor dumnezeiești ; adevărul și harul lui Hristos se împărtășesc Bisericii văzute prin apostoli : «Cine primește pe acela pe care-l trimit Eu, pe Mine Mă primește» (Ioan XIII, 20). Prin puterea Duhului Sfînt primită la Cincizecime aceștia au putut propovădui ceea ce Hristos i-a învățat.

Prin inspirația Mîngietorului, care este Duhul lui Hristos, Apostolii și ucenicii lor au fixat în scris Evanghelia lui Hristos. Noul Testament a luat ființă astfel, prin transcrierea predaniei apostolice sub inspirația Duhului Sfînt. Noul Testament este o colecție de cărți inspirate în care se cuprind învățătura și viața Mîntuitorului. Sfîntul Ioan Apostolul și Evanghelistul recunoaște că în Evanghelie nu s-a transmis tot ceea ce a făcut Hristos și că de fapt este imposibil să se scrie biografia Mîntuitorului. «Mai sînt multe alte fapte pe care le-a făcut Iisus, care dacă s-ar fi scris cu amănuntul, cred că nici în lumea aceasta n-ar fi putut încăpea cărțile ce s-ar fi scris» (Ioan XXI, 25).

În Evangheliile totuși, se cuprinde esența revelației dumnezeiești, sinteza adevărului mîntuitor : «Dar faptele acestea au fost scrise pentru ca voi să credeți că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu ; și crezînd să aveți viață în numele Lui» (Ioan XX, 31).

Apostolul Pavel sfătuește pe ucenicul său Timotee : «Timotee, păzește ce ți s-a încredințat» (I Tim. VI, 20), iar creștinilor din Tesalonic le scrie : «Fraților, rămîneți tari și țineți predaniile pe care le-ați primit fie prin viu grai, fie prin epistola noastră» (II Tes. II, 15). Apostolul se referă aici «la tradiția apostolică» sau «Sfînta Tradiție», adică la învățătura descoperită direct de Hristos Apostolilor și pe care aceștia au transmis-o fie prin scris, fie pe cale orală Bisericii Creștine. De aici, apoi, reiese că Biblia și Tradiția sînt într-o unitate deplină și au fost încredințate Bisericii ca un întreg ce nu se poate despărți. Biserica «Stîlpul și temeliea adevărului» a recunoscut ce adevăruri sînt inspirate și deci au dreptul să facă parte din cărțile Scripturii și tot ea a interpretat cu autoritate aceste adevăruri. Tradiția apostolică s-a învățat în biserică de către ierarhie și a fost păstrată de toți credincioșii fără nici o schimbare : «Noi nu schimbăm hotarele veșnice pe care le-au așezat părinții noștri ; noi păstrăm tradiția așa cum am primit-o» (Sfîntul Ioan Damaschin, *Despre Icoane*, II, 12).

Tradiția nu este însă numai repetarea trecutului, ci și expresia gîndirii și vieții prezente a Bisericii. Sfîntul Apostol Pavel scrie tesalonicenilor : «Nu stîngeți Duhul» (I. Tes. V, 19), adică Biserica să se lase călăuzită, inspirată și însuflețită de Duhul Sfînt, care este Duhul Adevărului. De aceea, Tradiția s-a numit «viața Duhului Sfînt în Biserică».

Într-adevăr, de-a lungul istoriei sale Biserica creștină a lărgit sfera tradiției apostolice, îmbogățind-o fie cu expresii solemne ce s-au dat învățăturilor cuprinse deja în Sfînta Scriptură, fie cu tradiții bisericești ce nu contravin predaniei apostolice. Din Tradiția actuală a Bisericii Ortodoxe fac parte hotărîrile sinoadelor ecumenice, simboalele de credință, cărțile de cult, scrierile Sfîinților Părinți, experiența religioasă a credincioșilor, adică tot ceea ce Biserica a recunoscut că poartă germele revelației dumnezeiești. Astfel, prin tradiția actuală ortodoxă noi ne găsim în continuitate vie cu Biserica apostolică și în unitate de credință cu Biserica sobornicească.

Biserica Ortodoxă cinstește în mod nedespărțit și egal atît Sfînta Scriptură cît și Sfînta Tradiție. Ea păstrează cu sfințenie unitatea între

Evanghelia lui Hristos, predania Apostolilor și simbolul Bisericii sobornicești. Această caracteristică fundamentală a Ortodoxiei se vede, mai ales, în liturghie. Liturghia este un monument prețios al Tradiției Ortodoxe alcătuit în epoca marilor ctitori ai Ortodoxiei. La liturghie se observă nu numai unitatea dintre Biblie și Tradiție, ci și legătura între ierarhie și credincioși. Preotul citește Evanghelia și reprezintă astfel pe Hristos, iar credinciosul rostește Simbolul de credință și reprezintă atunci Biserica de totdeauna și de pretutindeni, care a mărturisit o credință comună.

În bisericile noastre cartea Evangheliei se află mereu pe Sfânta Masă, în altar. Aceasta înseamnă că Biserica este a lui Hristos, înseamnă că biserica este casa Dumnezeuului celui viu (II Cor. VI, 16), pe care Tatăl a zidit-o, Fiul a întărit-o, Duhul Sfânt a înnoit-o. Dacă pe icoană avem zugrăvit chipul fizic al lui Iisus Hristos, în Evanghelie ni se păstrează chipul sîpiritual al Mîntuitorului. Evanghelia este icoana vie a Domnului Iisus și de aceea o cinștim cu toată cuviința. Înainte de a începe Liturghia, slujitorii altarului sărută cartea Evangheliei. Preotul aduce Evanghelia în mijlocul locașului pentru ca credincioșii să se plece în fața ei și să o sărute. Cu Evanghelia preotul binecuvîntează pe creștini și tot cu ea întîmpină pe arhieru cînd intră în biserică. Astfel, Iisus Hristos rămîne descoperit totdeauna pentru noi în Biserică, prin cuvîntul Evangheliei. Preoții bisericii se salută în altar: «Hristos în mijlocul nostru: este și va fi».

Biblia, împreună cu Tradiția din care face parte, a fost incredințată Bisericii. Dacă Biserica este «mireasa lui Hristos», cine ar putea să fie mai aproape de Hristos decît mireasa lui Biserica? De aceea, «vom accepta și înțelege Sfînta Scriptură în acord cu interpretarea care a fost și este ținută de către Sfînta Biserică Ortodoxă Sobornicească a Răsăritului, Maica noastră» (Dositei, *Mărturisirea...*, art. 11). Și cînd spunem acum Biserica, înțelegem mai cu seamă comunitatea liturgică, obștea care se roagă împreună, pentru că la liturghie toată credința noastră în Dumnezeu se sprijină pe dragostea față de semenii noștri: «Să ne iubim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită».

Desigur, fără credință nu putem să primim nici descoperirea lui Dumnezeu, nici harul mîntuitor. Prin credință deschidem calea mîntuirii. Dar credința nu este un scop în sine, pentru că «chiar dacă aș avea atîta credință încît să mut și munții și n-aș avea dragoste, nu sînt nimic» (I Cor. XIII, 2). Dacă credința este puterea de legătură între noi și Dumnezeu, fapta este puterea de legătură între noi și semenul nostru. Fiecare credincios stă la mijloc între Dumnezeu și aproapele său și nu se poate mîntui decît iubindu-i pe amîndoi, deodată și cu aceeași ardoare.

Multe din învățăturile ortodoxe s-au transmis și interpretat mai ales pe calea cultului: «Unele dintre dogmele și propovăduirile păstrate de Biserică le avem din învățătura scrisă, pe altele însă, le-am primit din tradiția apostolilor, transmise în taină. Amîndouă aceste categorii au aceeași autoritate pentru evlavie», scrie Sfîntul Vasile cel Mare.

Cultul ortodox nu este însă, numai slujba cuîntului lui Dumnezeu, pentru că Hristos nu este pecetluit într-o carte nu rămîne închis în literele Scripturii. La Liturghia ortodoxă Iisus Hristos nu este prezent numai cu cuvîntul Său, ci chiar cu trupul și sîngele Său. Preotul ortodox citește «Evanghelia» și o explică credincioșilor săi. Dar același preot vine cu Sfîntul Potir în fața ușilor împărătești și invită pe cei vrednici să se apropie și să se împărtășească cu însuși Trupul și Sîngele Domnului «spre iertarea păcatelor și viața de veci». Într-acevăr, aici vedem cum «Cuvîntul trup s-a făcut», de aceea, noi împreună adevărul cu harul, cuvîntul cu taina.

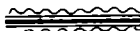
Este prea cunoscut devotamentul Bisericii în care facem parte, față de Sfînta Tradiție. Biserica noastră este numită ortodoxă și ea își merită acest nume, pentru că păstrează credința adevărată a Bisericii sobornicești. Urmînd sfatul Apostolului: «Păstrează ce ți-a s-a încredințat», Biserica Ortodoxă a dus o luptă pentru unitatea în credința lui Hristos. Ortodoxia este dragostea pentru adevăr și unitatea în credința lui Hristos.

Ortodoxia nu înseamnă însă numai conservare, ci și propovăduire. Nu îndeamnă la devotament numai pentru trecut ci și pentru prezent. Căci revelația nu este dată Bisericii numai pentru Biserica. Evanghelia este dăruită Bisericii și prin aceasta deschisă tuturor celor ce vor crede în Hristos. Hristos este «lumina lumii», dar El o luminează prin Biserica, prin trupul Său. Evanghelia este dată Bisericii, iar Biserica este destinată lumii, căci așa cum Mîntuitorul a venit să slujească, tot așa Biserica slujește lumea, slujește fericirea tuturor.

Prin revelația Sa, Dumnezeu ne-a arătat nu numai cine este Dumnezeu și ce a făcut El pentru mîntuirea noastră. El ne-a arătat și cine sîntem noi, ce valoare și ce menire avem noi. «Ce este omul?» se întreabă psalmistul. L-ai făcut cu puțin mai prejos decît îngerii și l-ai încununat cu slavă și cu cinste. I-ai dat stăpînire peste lucrurile mîinilor Tale, toate le-ai pus sub picioarele lui».

La Sfînta Liturghie preotul cădește pe toți credincioșii care se găsesc în locașul Bisericii de la intrare pînă în altar. Cînd face aceasta, el arată marea cinste pe care Dumnezeu o acordă acestora. Oamenii au fost lăsați «să crească, să se înmulțească și să umple pămîntul» (Fac. I, 8). Mai mult, Dumnezeu a făcut din fiecare credincios un colaborator al Său, un slujitor al Lui în lume. Biserica noastră propovăduiește credința în existența și demnitatea umană, de aceea îndeamnă pe toți fiii ei: «cinstiți omul și slujiți omul din dragostea pentru El», căci aceasta este descoperirea «Fiului Omului», care «N-a venit să judece ci să slujească lumea». Iar Biserica slujind omului, ajută la rezolvarea problemelor contemporane și între ele cea mai urgentă este apărarea vieții, apărarea păcii, căci Hristos a venit ca lumea «viață să aibă și mai multă să aibă». Amin.

Prof. IOAN BRIA

SFÎNTA BISERICĂ EXPLICATOAREA FĂRĂ GREȘALĂ A SFINTEI SCRIPTURI

S-a vorbit aici, în duminica trecută, despre Sfînta Scriptură, despre acea «carte a cărților», în care se cuprinde cuvîntul lui Dumnezeu și care stă la temelia întregii învățături creștine. S-au scos atunci, ca dintr-o adevărată comoară, și s-au arătat mai ales bogatele roade duhovnicești pe care le agonisește creștinul din indeletnicirea cu citirea Sfîntei Scripturi.

Dar Sfînta Scriptură nu este o carte ca oricare alta; în ea sînt adunate o mulțime de scrieri foarte vechi, alcătuite de oameni care au trăit în vremuri diferite.

Se ivește întrebarea: Sfînta Scriptură, care este însuși cuvîntul lui Dumnezeu transmis nouă, prin pana inspirată a sfinților scriitori, poate ea fi citită și explicată de oricine, cu sau fără pregătirea necesară? Și, dacă cititorul Sfîntei Scripturi, chiar atunci cînd are oarecare pregătire, întîmpină totuși greutăți, cui trebuie să se adreseze el ca să dobîndească lămuririle necesare? Cine poate face tilcuirea fără greșală a Sfîntei Scripturi? La aceste întrebări ne vom strădui să răspundem, astăzi și vom da slavă lui Dumnezeu dacă vom izbuti să lămurim lucrurile deplin.

*

Ați văzut că în fiecare duminică și sărbătoare de peste an se citește în biserică din Sfînta Scriptură: Psaltirea, cărțile prorocilor, Epistolele Sfinților Apostoli, Sfînta Evanghelie, dîndu-se și lămuririle necesare. Dar, înseamnă oare aceasta că numai în biserică trebuie să se citească din Sfînta Scriptură? Nicidecum. În grija sa de mîntuirea sufletelor credincioșilor, Biserica noastră Ortodoxă nu numai că îngăduie, dar ea și îndeamnă pe credincioși să citească Sfînta Scriptură, din care vor culege multă înțelepciune și mîngiere pentru sufletul lor. Și aceasta o face Biserica noastră continuînd o veche tradiție, care s-a păstrat de la evrei și din primele veacuri ale Bisericii creștine.

Astfel, la evrei, era o îndatorire religioasă de căpetenie a cunoaște Legea, și în genere Cartea Sfîntă; ceea ce se poate vedea din cuvintele pe care Sfîntul Apostol Pavel le adresează ucenicului său Timotei, evreu din naștere, căruiua-i spune: «Din pruncie cunoști Sfîntele Scripturi» (II Tim. III, 15). Un mare învățat al Legii, Hilel, spunea că «un necunosător (al Legii) nu poate fi cu adevărat pios».

Urmînd pilda evreilor, primii creștini au dat și ei cinstirea cuvenită Scrierilor sfînte. Părinții apostolici: Barnaba, Clement Romanul, Policarp, îndemnau la cunoașterea Sfîntei Scripturi și laudau pe cei ce le urmau sfatul. «Învățați-vă copiii cuvîntul lui Dumnezeu — se spune în *Constituțiile Apostolice* (Cartea VI, 11) — și predați-le orice carte dumnezeiască».

Astfel, apologeții creștini din primele veacuri: Sfîntul Justin Martirul și Filozoful, Tatian Asirianul, Atenagora, mărturiseau că prin citirea Sfîntei Scripturi au ajuns ei să se lepede de păgînism și să îmbrățișeze învâ-

țătura creștină. Și, în general, sfinții părinți și scriitorii bisericești din primele veacuri au îndemnat pe credincioși la citirea Sfintei Scripturi, arătându-le care este vremea din zi mai potrivită pentru o astfel de îndeletnicire (Clement Alexandrinul, *Strommata*, VII, 7—49) și cu care scrieri din Sfânta Scriptură să se înceapă mai întâi, pentru ca lectura să fie mai ușoară (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Epistola CVII*). Ba, chiar Sfântul Ioan Gură de Aur obișnuia să aducă la cunoștința credincioșilor textul biblic pe care avea să-l tilcuiască în duminica următoare, pentru ca credincioșii să-l citească mai înainte și să mediteze asupra lui (*Omilia III despre Lazăr*).

De altfel, și numeroasele traduceri ale Sfintei Scripturi în tot felul de limbi, începând încă din secolul al II-lea, arată că Biserica creștină a înțeles încă de la început să pună Sfânta Scriptură la îndemîna tuturor credincioșilor, pentru marele folos duhovnicesc pe care aceștia îl pot trage din citirea ei. Și sînt de o mare frumusețe cuvintele puse în fruntea vechilor traduceri românești din Sfânta Scriptură și din care reiese că traducătorii au socotit că fac lucru de mare folos pentru toți credincioșii care le vor citi, nu numai pentru slujitorii Bisericii.

Din toate acestea, se vede că Biserica noastră Ortodoxă n-a oprit niciodată citirea Sfintei Scripturi de către laici, ba, dimpotrivă, a sfătuit și a recomandat cu stăruință ca ea să fie pusă în mîna tuturor credincioșilor. Dar aceasta nu înseamnă că Biserica noastră n-a ținut seama de greutățile pe care credincioșii le pot întâmpina la citirea Sfintei Scripturi și de primejdii la care ei se expun atunci cînd își dau o astfel de îndeletnicire fără pregătirea necesară și fără a ține seama de îndrumările Bisericii.

Căci, așa cum spuneam la început, citirea Sfintei Scripturi nu este lucru ușor nici chiar pentru cei care au o anumită pregătire. În ea sînt revelate adevăruri de mare însemnătate, care adesea depășesc puterile minții. Uneori, vorbirea din Sfânta Scriptură este în pilde; altele, cuvintele ei pot fi luate în două înțelesuri și, în general, Sfânta Scriptură, care în unele părți ale ei este cit se poate de ușor de înțeles, în alte părți este atît de adîncă și greu de priceput încît pe drept cuvînt a fost asemănată de cineva cu o pădure, în care știi cum intri, dar nu știi cum să mai ieși, sau cu o farmacie din care poți lua cele mai bune leacuri, dar din nepricepere poți să-ți aduci și vătămare.

De aceea și evreii, care țineau atît de mult la cunoașterea Sfintei Scripturi, făcuseră o rînduială ca tinerilor să li se facă cunoscut mai întâi unele cărți din Sfânta Scriptură, mai potrivite pentru înțelegerea și folosul lor, și numai mai tîrziu toate cărțile. De asemenea, Sfinții Părinți au arătat ordinea în care trebuie citite cărțile cuprinse în Sfânta Scriptură, pentru ca să fie mai ușor de înțeles, începînd adică cu Psalmii, cu Proverbele lui Solomon, Ecclesiastul, și abia apoi trecînd la Sfînta Evanghelie.

Dar chiar și așa, citirea Sfintei Scripturi nu este un lucru prea ușor și de aceea este nevoie de îndrumare din partea părinților pentru tineri, din partea oamenilor Bisericii pentru părinți și din partea înaltei autorități bisericești pentru clerici. În Faptele Apostolilor (VIII, 31), se isto-

rișește cum diaconul Filip, întâlnind pe un mare dregător etiopian, care venise să se închine la Ierusalim și citea din proorocia lui Isaia, l-a întrebat : «Oare, înțelegi ce citești» ? Iar acela i-a răspuns : «Cum voi putea (înțelege), de nu mă va călăuzi cineva» ? și l-a rugat pe diaconul Filip să-i dea lămuriri.

Chiar și Sfântul Apostol Petru a spus că în Epistolele Sfântului Apostol Pavel «sînt unele lucruri anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare» (II Petru III, 16). Lucru așa de adevărat, încît Biserica, încă din primele secole și mereu în decursul vremii, a avut nespuse de mult de luptat cu nepriceperea sau cu trufia acelor care, crezîndu-se în stare să tălmăcească drept Sfînta Scriptură, fără a ține seama de îndreptarul pe care-l reprezintă Biserica, s-au abătut de la dreapta credință și au produs multă tulburare în Biserică. De aceea, Sfîntul Irineu, la finele secolului al II-lea, atrăgea atenția că citirea Sfîntei Scripturi este cu adevărat folositoare numai dacă se face în duhul Bisericii, adică așa cum se recomandă și se învață «de ierarhie, care singură păstrează învățătura apostolică» (*Adversus haereses*, IV, 33, 1).

De altfel, înaintea Sfîntului Irineu, Sfîntul Apostol Pavel însuși a arătat limpede că nu oricine este în stare a înțelege drept și a țilcui Sfînta Scriptură. «Au, doar, toți sînt Apostoli ? — spune el — au, doară, toți sînt învățători ?», «au, doară, toți tălmăcesc» ? (I Cor. XII, 29—30 ; Efes. IV, 11). Și explică : «Pe unii i-a pus Dumnezeu în Biserică întii Apostoli, al doilea prooroci, al treilea învățători» (I Cor. XII, 28) ș.a.m.d.

Deci, citind Sfînta Scriptură, credincioșii fără o pregătire mai temeinică pentru dreapta ei înțelegere, să nu se semețească, ci să-și dea osteneala, să stăruie, să meditez, să se roage și mai ales să întrebe pe cei care-i pot lămuri : pe preoți, cum sfătuiește Sfîntul Ioan Damaschin, care citează în sprijinul spuselor sale din Legea lui Moisi, frumoasele cuvinte : «Întreabă pe tatăl tău și-ți va vesti și pe bătrînii tăi și-ți vor spune» (Deut. XXXII, 7, *Dogmatica* 4, 17. trad. D. Fecioru, p. 286).

În Epistola Patriarhilor de răsărit se arată limpede că Biserica nu-și poate menține unitatea în credință dacă fiecare își îngăduie să țilcuiască Sfînta Scriptură după înțelegerea sa și nu după îndrumarea Bisericii. «Dacă fiecare, în toată ziua, ar țilcui Scriptura după înțelegerea sa — se spune în acea Epistolă — apoi Biserica n-ar fi pînă acum după darul lui Hristos sobornicească, care fiind unită în credință, crede tot una și neschimbat, ci s-ar fi despărțit într-o mulțime de părți, s-ar fi bîntuit de eresuri și ar fi încetat de a fi Biserică sfîntă, stîlp și întărire a adevărului, și s-ar fi făcut Biserica viclenilor, adică Biserica ereticească» (art. 2).

De aceea, și părinții Bisericii, adunați la Sinodul VI Ecumenic, au statornicit ca oamenii Bisericii să învețe pe credincioși și «să culeagă temeliile adevărului și îndrumările din Sfînta Scriptură, netrecînd peste marginile acum statornicite sau peste tradiția purtătorilor de Dumnezeu părinți. Iar dacă s-ar întîmpla vreo nedumerire scripturistică, să n-o

interpreteze altfel decât precum au statornicit luminătorii și dascălii Bisericii în scrierile lor. Și, mai bine, să-și agonisească cinste prin aceștia decât să alcătuiască singuri cuvântări și, nefiind destoinici pentru aceasta, să cadă în aceea ce nu e îngăduit» (canonul 19).

Socotesc că se vede limpede din cele ce am spus că în Biserica noastră creștină Ortodoxă nu este oprit nimănui a citi Sfânta Scriptură ; ba, dimpotrivă, credincioșilor le este recomandat a citi din cărțile sfinte cu toată sîrguința, cu evlavie și străduindu-se, prin viață curată, prin lectură ajutătoare și prin rugăciune la Dumnezeu, să înțeleagă așa cum trebuie ceea ce citesc și să poată avea folos pentru sufletul și pentru viața lor. Iar dacă întîmpină totuși unele greutăți, să se adreseze preoților pentru lămuriri. Așa au făcut nenumărați credincioși în toate timpurile. Scrierile Fericitului Augustin și ale Fericitului Ieronim, de pildă, sînt pline de asemenea întrebări adresate lor de credincioși și la care aceștia n-au întîrziat a le răspunde, dîndu-le lămuririle necesare.

Se întîmplă însă încă și astăzi ca unii credincioși, nepregătiți cum se cuvine ca să înțeleagă ceea ce citesc în Sfânta Scriptură și neținînd seama de îndrumările Bisericii, se pornesc să tilcuiască după mîntea lor și cele mai grele locuri din Sfânta Scriptură, ajungînd la tot felul de rătăcirii și căutînd a împărtăși și altora rătăcirile lor. Unora ca aceștia le-a spus Mîntuitorul : «Rătăciți neștiînd Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu» (Matei XXII, 29). Să vă ferească Dumnezeu și să ne ferească pe toți de a ne asemăna cu vreunul dintre aceștia cărora se adresa Mîntuitorul. Ci, noi să ne punem toată nădejdea în «Dumnezeul luminilor», care pînă la urmă ne va lumina și pe noi ca să înțelegem cum se cuvine cuvîntul lui Dumnezeu și să facem din acest cuvînt aluatul vieții noastre duhovnicești. Iar ceea ce depășește puterile noastre de înțelegere, din lipsă de pregătire îndestulătoare sau din lipsă de osîrdie, să lăsăm pe seama Bisericii să tilcuiască ea după adevăratele și dreptele predanii, încredințați fiind că numai ea, numai Biserica dreptmăritoare este explicatoarea fără sminteală a Sfintei Scripturi și numai ea ne poate feri de a cădea în rătăcirii mult păgubitoare de suflet.

Duceți deci în suflet dorința de a veni regulat la biserică, pentru a asculta citindu-se din Sfânta Scriptură și tilcuindu-se drept, după sfintele predanii, cuvîntul lui Dumnezeu. Duceți în suflet dorința arzătoare de a trăi o viață curată și de a căuta să înțelegeți cuvîntul lui Dumnezeu care «face oameni prin citirea Vechiului Testament și îngeri prin citirea Noului Testament» — cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur (*Sinopa Scripturii*, VI). Nu vă lăsați însă biruiți de sminteală cînd vă izbiți de greutăți în înțelegerea scrierilor sfinte, ci veniți totdeauna cu deplină încredere la oamenii Bisericii, la preoți, pentru a primi lămuririle necesare. Dar, mai ales, fiți încredințați că Dumnezeu dă fiecăruia bunurile duhovnicești pe care le-a făgăduit celor care-și dau osteneala a-I cunoaște voia din scrierile sfinte și se străduiesc cu ajutorul Bisericii, a urca tot mai sus pe scara desăvîșirii și a mîntuirii. Amin !

VECHIUL TESTAMENT : CUPRINSUL, CARACTERUL, SENSUL

«După ce Dumnezeu odinioară, în multe rînduri și în multe chipuri a vorbit părinților noștri prin prooroci, către sfîrșitul acestor vremuri ne-a grăit nouă prin Fiul, pe care L-a pus moștenitor a toate și prin care a și făcut veacurile».

(Evrei 1, 1—2)

Prin cuvintele acestea din fruntea Epistolei către Evrei, Sfîntul Apostol Pavel arată unitatea descoperirii dumnezeiești, începînd de la creația lumii și culminînd în Noul Testament prin însuși Fiul lui Dumnezeu, care a luat trup omenesc, Mîntuitorul Iisus Hristos. Sfîntul Apostol învață că Bunul și Milostivul Dumnezeu, în atotînțelepciunea Sa, a împărtășit oamenilor voia Sa cea sfîntă în chip treptat. La început, Dumnezeu s-a descoperit numai prin legea naturală înscrisă în inima lor (Rom. 1, 20). Această lege naturală se mai numește și descoperire, sau revelație naturală. Această descoperire naturală a fost urmată de descoperirea cea supranaturală, prin care ni s-au împărtășit adevăruri dumnezeiești mai înalte. Comunicarea aceasta directă a lui Dumnezeu s-a făcut cunoscută mai ales patriarhilor, strămoșilor poporului evreiesc. După scurgerea încă a multor veacuri, Dumnezeu S-a descoperit într-un chip cu totul deosebit, marelui legiuitor și prooroc Moise, prin mijlocirea căruia Dumnezeu a încheiat legămînt cu poporul lui Israel. De acum înainte, Dumnezeu a binevoit ca o parte a revelației directe să fie transmisă prin scris. O dată cu persoana lui Moise, începe Sfînta Scriptură, care s-a scris treptat de către bărbați aleși de Dumnezeu, ca să îndeplinească această înaltă misiune. În cuvintele de învățătură din duminicile trecute, s-a vorbit mai pe larg despre Sfînta Tradiție și Sfînta Scriptură, cele două izvoare ale descoperirii dumnezeiești supranaturale.

S-a vorbit apoi despre Sfînta Scriptură în general, despre împărțirea ei, despre caracterul ei inspirat și despre puterea ei de zidire sufletească a credincioșilor.

În cuvîntul de învățătură de azi vom stărui îndeosebi asupra primei părți a Sfîntei Scripturi, adică asupra Vechiului Testament, sau Legea veche. Potrivit lucrării sau iconomiei mîntuirii împlinită de Dumnezeu, Sfînta Scriptură, ca primul izvor al descoperirii divine, se desface în două părți mari : partea pregătitoare a mîntuirii, care începe de la căderea în păcat și se continuă pînă la venirea Mîntuitorului, și împlinirea prin Hristos. Prima parte a iconomiei mîntuirii formează cuprinsul Vechiului Testament, iar partea a doua formează cuprinsul Noului Testament. Numirea «Vechiul Testament» dată primei părți a Sfîntei Scripturi se întemeiază pe cuvintele Sfîntului Apostol Pavel (cf. II Cor. III, 14 ; Evr. VIII, 8 ; IX, 15—20). Pe lîngă denumirea de Vechiul Testament, în Biblia noastră este denumirea «Vechiului Legămînt», sau «Legea Veche».

Vechiul Testament cuprinde un număr de 39 cărți canonice, împărțite în trei clase : cărți istorice ; cărți profetice și cărți didactice. Între cele 17 cărți istorice, primul loc îl ocupă cele 5 cărți ale lui Moise (Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul). Cărțile profetice sînt 16 la număr : 4 ale profeților mari (Isaia, Ieremia, Iezechiil și Daniil) și 12 ale profeților mici. Între cărțile didactice, 6 la număr, Psaltirea, Pildele lui Solomon, Cartea Iov și Ecclaziastul sînt mai bine cunoscute și mai de folos credincioșilor. În Biblia Bisericii Ortodoxe se mai află 10 cărți la sfîrșitul celor 39 amintite mai sus, care pot fi numite cărți de zidire sufletească, din pricina valorii lor educative. Între acestea, cartea Înțelepciunii, numită a lui Solomon, și Înțelepciunea lui Isus Sirah se folosesc mai des în citirile (parimiile) noastre bisericești.

Cărțile Vechiului Testament s-au scris treptat, în decursul a multor veacuri, începînd din timpul lui Moise, care a trăit și a lucrat în secolul al XIV-lea î. d. Hr. Cele 39 cărți canonice au fost scrise în limba ebraică ; numai cîteva capitole din cartea Daniil și cartea Ezra au fost scrise în limba aramaică, limba vorbită de Mîntuitorul.

Cîteva veacuri înainte de venirea Mîntuitorului, culegerea (colecția) celor 39 cărți era încheiată. Cele 10 cărți de zidire sufletească din Biblia greacă au fost scrise între secolele al III-lea și I î. d. Hr. Așadar, cărțile Vechiului Testament s-au scris în cursul a 14 veacuri de la Moise la Hristos.

Iată pe scurt cuprinsul lor :

Cărțile de cuprins istoric ne înfățișează istoria sfîntă a mîntuirii. Această istorie începe cu crearea lumii, cu istoria primilor oameni, se continuă cu epoca patriarhilor, a lui Moise, a profeților mai vechi și a altor bărbați deosebiți, personalități religioase alese de Dumnezeu, ca să fie purtători și împlinitori voinței dumnezeiești. Acești bărbați, ca personalități religioase-morale, au fost educatorii poporului lor. În cărțile lui Moise se cuprinde învățătura adevărată despre Dumnezeu cel Unic : «Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeuul nostru, Domnul Unul este» (Deut. IV, 35) și : «Eu sînt Domnul Dumnezeuul tău ; să nu ai alți dumnezei afară de Mine» (Ieș. XX, 1). Prin mijlocirea lui Moise, Dumnezeu a dat legea morală, cuprinsă în cele zece porunci (Decalogul). Cultul și toate așezămintele Legii vechi, ca sărbătorile, jertfele, preoția, etc., au fost o continuă pregătire către cultul cel deplin al Legii celei Noi, care se întemeiază pe Jertfa cea prea înaltă a Mîntuitorului de pe sfînta cruce.

Celelalte cărți istorice care au urmat după cartea Legii sînt o mărturie a desfășurării planului lui Dumnezeu în istorie și, cum toate evenimentele descrise în aceste cărți urmăresc să arate cum Dumnezeu a orînduit lucrările ca să se atingă scopul Său : pregătirea omenirii pentru venirea Fiului lui Dumnezeu în lume, spre mîntuirea noastră.

O treaptă de pregătire mai înaltă în Vechiul Testament, pentru înțelegerea și pregătirea Mîntuitorului și a Noului Legămînt încheiat de El o constituie figurile cele strălucite ale profeților scriitori.

În activitatea profeților și în scrierile lor s-a făcut îndeosebi cunoscută descoperirea suprafirească a lui Dumnezeu. Prin viziunile lor mărețe, ei au întrezărit de mai înainte pe Mîntuitorul, după origina Sa omenească și dumnezeiască și au vestit venirea Lui ca răscumpărător al omenirii căzute în păcat, ca Domn al Păcii pe pămînt (Isaia IX, 5) și mijlocitor al împăcării între creatură și Creator. Isaia, Ieremia, Iezechiil, Daniil și cei 12 profeți mici au fost activi într-o epocă ce se extinde peste patru veacuri, ținînd trează flacăra credinței celei drepte și nevoindu-se pentru adevăr, dreptate, iubire, înfrățire și pace între oameni.

Cărțile profeților scriitori conțin gînduri atît de înalte despre Dumnezeu și raportul Lui cu lumea și despre viitor, încît și astăzi aceste înalte rosturi deșteaptă în credincioși simțăminte adînci și pline de încurajare și de optimism.

În cărțile didactice ale Vechiului Testament întîlnim învățături tot atît de frumoase și folositoare și astăzi, ca și odinioară cînd au fost compuse. Între aceste cărți, locul întii îl ocupă Psaltirea. Urmează apoi Pildele sau Proverbele lui Solomon, cartea Iov, Ecleeziastul și altele. Între cărțile de zidire sufletească, un loc de frunte îl ocupă cartea înțelepciunii zisă a lui Solomon, și înțelepciunea lui Isus Sirah.

Cugetarea de temelie din cărțile didactice este învățătura înțelepciunii, care își are origina la Dumnezeu, și din care izvorăsc cugetările cele drepte ale omului și faptele lui cele bune. Începutul înțelepciunii — se spune în cartea Proverbelor — este frica de Dumnezeu (I, 17), adică adevărata pietate față de El, pietate care unește pe om cu Creatorul său.

Cartea Psalmilor, înainte de toate, ca model de rugăciune plină de simțiri, învață pe credincioși cum să se roage, cum să dea expresie evlaviei celei mai curate și mai adînci față de Părintele ceresc. Cu drept cuvînt, Psaltirea este numită sufletul Bibliei, fiindcă rugăciunea este arătarea în afară a religiei; ea este izvorul și inima trăirii religioase.

Cartea Proverbelor lui Solomon și cartea lui Isus Sirah, alcătuită după modelul celei dintii, cuprind o comoară neprețuită de îndrumări și îndemnuri morale, cu scopul de a forma pe credincioși drept niște caractere tari și neșovăielnice în promovarea binelui.

Cartea Iov dezleagă una dintre cele mai chinuitoare întrebări: de ce suferă dreptul? Suferința îl face bun și mai înțelegător și deci, ea îi deschide calea spre mîntuire. Dreptul care suferă se sfințește.

În cartea Ecleeziastului se arată cum omul mereu năzuiește tot mai sus și nu se mulțumește numai cu ceea ce-i oferă pămîntul. Pentru viața pămîntească, se dă omului acest sfat: «Bucură-te de bunurile cele îngăduite ale vieții, lucrează la locul tău de muncă, fă binele, gîndește-te la Dumnezeu și împlinește poruncile Lui. Nu uita că pentru toate faptele tale, vei da seamă în fața judecății Lui» (Eclez. XII, 13).

Cartea înțelepciunii — zisă a lui Solomon — este cartea mîngîierii prin învățătura despre nemurire și înviere.

Comparînd cele două Testamente — cel Nou și cel Vechi — ne dăm seama că Testamentul Nou este superior Vechiului Testament. Nu Dumnezeu este cauza acestei deosebiri, ci oamenii cărora le-au fost date fie-

care din aceste legi. Descoperirea dată credincioșilor din Vechiul Testament n-a fost perfectă. Legea Vechiului Testament, judecată în raport cu cei cărora le-a fost dată și cu timpul când a fost așezată, apare foarte potrivită pentru poporul evreiesc, și ca atare, ea a fost folosită și necesară. Mîntuitorul n-a desconsiderat însă Legea Vechiului Testament, n-a suprimat-o, ci numai a desăvîrșit-o, pentru că era nevoie de o lege mai înaltă : «Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii ; n-am venit să stric, ci să plinesc» — a zis Iisus (Matei V, 17).

Acum însă, în Noul Testament, legea Vechiului a încetat în ceea ce era umbră, preînchipuire, tip. Ca umbră, ea a dispărut la apariția Soarelui dreptății, Hristos. Astfel, tot ce în Vechiul Testament avea caracter trecător, de pregătire pentru Legea cea Nouă, nu are autoritate pentru creștini. În acest înțeles, Sfîntul Apostol Pavel scrie Galatenilor : «Astfel Legea ne-a fost nouă învățător spre Hristos, ca să ne îndreptăm spre credință» (Gal. III, 24) ; «căci sfîrșitul Legii este Hristos» (Rom. X, 4).

Întreagă legea ceremonială, cu sărbătorile, jertfele, cultul, preoția și tot ce era legat de un popor, de un loc și un timp, are doar valoarea istorică pentru înțelegerea mai adîncă a învățăturii Evangheliei. Tot ce în Vechiul Testament a avut caracter universal și permanent, continuă să aibă o valoare și mai departe în creștinism. Astfel, legea morală cuprinsă în cele zece porunci, îmbrăcată într-un spirit nou, are valoare permanentă.

Fără Vechiul Testament, noi creștinii n-am putea înțelege mai bine pe Hristos și opera Lui. Numai acela îl cunoaște pe Iisus care-l recunoaște ca Mesia cel prezis de profeți. De aici vedem că între cele două Testamente este o legătură strînsă, unitară, organică și care nu se poate desface. Iisus Hristos este piatra din capul unghiului. El este în același timp piatra de temelie ca și piatra întregului edificiu al Sfintei Scripturi.

Vechiul Testament fiind temelie, iar Noul Testament zidirea întreagă pe această temelie, o înțelegere deplină a unui Testament fără celălalt nu se poate concepe. În privința aceasta, Fericitul Augustin exprimă într-o formă concisă această realitate : «În Testamentul Vechi este ascuns cel Nou, iar în cel Nou este descoperit cel Vechi» (P. L., t. XL, col. 315).

Biserica creștină, potrivit învățăturii sale despre unitatea Sfintei Scripturi ca operă insuflată de duhul lui Dumnezeu, a introdus în cultul divin diferite citiri și din Vechiul Testament.

Cele șapte laude ale Bisericii noastre Ortodoxe : ceasul al nouălea, vecernia, pavecernița, miezonoptica, utrenia cu ceasul întii, ceasul al treilea și al șaselea, sînt alcătuite în primul rînd din psalmi. În cîntările noastre liturgice : tropare, condace și stihiri, se oglindesc în bună parte idei și locuri din Vechiul Testament. De asemenea și în multe din rugăciunile Moltfelnicului și Ceaslovului se amintesc texte și persoane pilduitoare din Vechiul Testament.

După cum am văzut, Vechiul Testament — la început fiind cartea unui popor prin care Dumnezeu a pregătit lumea spre Hristos — a

devenit Scriptura tuturor credincioșilor care cred în Iisus Hristos și-L mărturisesc pe El.

Sfântul Apostol Pavel, adresându-se către ucenicul său iubit, Timotei, îl laudă pe el că din pruncie cunoaște Scripturile ; ele au avut puterea să-l facă înțelept spre mîntuire, prin credința cea întru Hristos (II Tim. III, 15).

Această Scriptură, pe care Timotei a cunoscut-o din pruncie, era Vechiul Testament.

Și noi creștinii putem dobîndi multă înțelepciune și putem avea multă mîngîiere prin citirea cu evlavie nu numai a Noului ci și a Vechiului Testament. Profeții și înțelepții Vechiului Testament au fost bărbați plini de credință și prin ei a vorbit Duhul lui Dumnezeu ; de aceea și scrierile lor revarsă în sufletele credincioșilor mîngîiere și pace.

Să cinstim așadar cu toată cuviința Cuvîntul lui Dumnezeu cuprins atît în Sfînta Scriptură a Vechiului Testament, cît și în Sfînta Scriptură a Noului Testament. Să luăm aminte la cuvintele Sfîntului Apostol Petru, care zice : «Niciodată proorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au vorbit purtați fiind de Duhul Sfînt» (II Petru I, 21). Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă, de asemenea, zicînd : «Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățatură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepțirea care duce la dreptate. Astfel, ca omul lui Dumnezeu să fie desăvîrșit pregătit pentru orice lucru bun» (II Tim. III, 16—17). «Tot ce a fost scris mai înainte, a fost scris pentru învățatura noastră, pentru ca prin răbdare și mîngîierea pe care ne-o dau Scripturile, să avem nădejde» (Rom. XV, 4). Amin !

Pr. Prof. VL. PRELIPCEAN

ESEȚA ÎNVĂȚĂTURII MORALE A LEGII VECHI (DECALOGUL)

Pentru pregătirea mîntuirii din robia pierzătoare a păcatului, Dumnezeu a descoperit credincioșilor îndrumările trebuitoare în chip treptat, pe măsura puterilor lor slăbite de păcat. Ca pe niște prunci, El i-a hrănit mai întîi cu lapte — cum spune Sfîntul Apostol Pavel — și abia mai tîrziu cu bucate mai tari. De aceea, toate învățăturile Vechiului Testament trebuie privite în această lumină și ca îndeplinind un rost pregătitor. O dată cu venirea Mîntuitorului, multe din acestea s-au desființat, cum sînt cele privitoare la cult și la datinile naționale ale evreilor de odinioară. Dar, dintre toate, au dăinuit pînă azi și vor dăinui

de-a pururea, rămânând neschimbate și mereu trebuitoare, cele zece porunci, sau pe numele lor grecesc, Decalogul, care cuprind simbulre învățaturii morale a Testamentului Vechi, rădăcina și temelia tuturor celorlalte.

Înainte de a fi scrise pe table de piatră, aceste porunci au fost întipărite de Dumnezeu în cugetul și inima protopărinților noștri. Dar, după ce oamenii au căzut în păcat, a fost nevoie ca aceste porunci să le fie din nou amintite în fulgere și tunete, în sunete de trâmbiță (Ies XIX, 16), să fie sănite în piatră și așezate de Moise în Chivotul Legii din altarul Cortului Sfânt.

Sfânta noastră Biserică pretuiește Decalogul ca începutul și temelia vieții creștinești. Ea așază cele zece porunci în fruntea tuturor celorlalte porunci și îndatoriri ale credincioșilor. Drept aceea, socot de folos a stărui azi mai pe larg asupra lor.

Cunoaștem încă din copilărie cuprinsul celor zece porunci, care au fost cele dintâi îndrumări religioase primite de la părinții și novătătorii noștri. Primele patru porunci cuprind datorile noastre față de Dumnezeu.

Porunca I este : «Eu sînt Domnul Dumnezeuul tău... Să nu ai alți dumnezei afară de Mine» (Ies. XX, 2—3). Ea ne învață că există un singur Dumnezeu adevărat, căruia I se cuvine slujirea și slava.

Porunca II este : «Să nu-ți faci tie chip cioplit, nici asemănarea vreunui lucru ce este în cer sus, pe pămînt jos, în apă sau sub pămînt ; să nu te închini lor, nici să le slujești» (Ies. XX, 4). Această poruncă oprește închinarea la idoli, adică la lucruri făcute de mîini omenești și socotite ca zei, sau la simple făpturi. În chipul acesta, se pune stavilă normirii spre idolatrie a poporului evreu de odinioară. Dar închinător la idoli este și cel ce se lasă robit de lăcomia de bani, de mîncare sau de alte bunuri pămîntești, la care ține ca la Dumnezeu. Închinarea la icoane nu-i idolatrie, căci nu cinstim materialul din care sînt alcătuite, ci persoanele pe care icoanele le închipuiesc.

Porunca III : «Să nu iei numele Domnului Dumnezeuului tău în deșert» (Ies. XX, 7). Această poruncă oprește rostirea numelui lui Dumnezeu fără evlavie cuvenită, necinstirea sau blestemul lui Dumnezeu, precum și nesocotirea făgăduințelor făcute în numele sau înaintea lui Dumnezeu.

Porunca IV : «Adu-ți aminte de ziua de odihnă, ca s-o sfințești. Șase zile să lucrezi și să-ți faci lucrul tău, iar ziua a șaptea e ziua de odihnă, închinată Domnului Dumnezeuului tău. Să nu faci nici o lucrare în ea, nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici robul tău... căci e ziua de odihnă a Domnului» (Ies. XX, 10).

Această poruncă învață două lucruri : mai întii datoria de a munci șase zile pe săptămînă și apoi datoria de a face din ziua a șaptea zi de odihnă închinată Domnului. Această zi, care pentru iudei era sîmbăta, în amintirea eliberării lor din robia Egiptului, pentru creștini este dumi-

nica, în amintirea învierii Mântuitorului, ziua izbăvirii de sub robia păcatului.

Datoriile către aproapele sînt cuprinse în următoarele șase porunci :

Porunca V : «Cinsteste pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine și să trăiești ani mulți pe pămînt» (Ieș. XX, 12).

A-i cinsti înseamnă a-i iubi, a-i asculta, a-i ajuta la nevoie, a ne ruga pentru ajutorul lor în viață și pentru odihna sufletelor lor după moarte.

Porunca VI : «Să nu ucizi !» (Ieș. XX, 13). Prin porunca aceasta, se oprește atît distrugerea cît și orice altă vătămare a vieții aproapelui sau a vieții noastre proprii, neste care este stăpîn numai Dumnezeu, Cel care ne-a dăruit-o. Fiind bunul nostru cel mai de preț și temelia tuturor celorlalte bunuri, viața omului trebuie să fie crutată și ocrotită. Dar legea dumnezeiască oprește nu numai uciderea trupească, ci și uciderea sufletească a semenilor noștri, adică păgubirea lor duhovnicească prin pilde rele sau sminteli.

Porunca VII : «Să nu fii desfrînat» (Ieș. XX, 14). Prin această poruncă, se opresc toate cugetele și dorintele, vorbele și faptele necuviincioase. De asemenea, este oprită călcarea credinciosiei dintre soț și soție, adică adulterul, care aduce despărțirea soților, distrugerea căminului și a viitorului copiilor.

Porunca VIII : «Să nu furi» (Ieș. XX, 15). Ea oprește însușirea pe nedrept și în diferite chipuri a bunurilor care aparțin semenilor noștri sau obștii din care facem parte.

Porunca IX : «Să nu mărturisești strîmb împotriva aproapelui tău» (Ieș. XX, 16). Prin aceasta, se oprește minciuna în feluritele ei înfățișări și jurămîntul strîmb și se apără numele bun, cînstea aproapelui.

În fine, *porunca X* este : «Să nu poftesti casa aproapelui tău, să nu poftesti femeia aproapelui tău, nici vreun alt lucru care este al aproapelui tău». (Ieș. XX, 17). Prin aceasta, se oprește poftirea sau rîvnirea bunurilor altuia, mai întîi pentru că Dumnezeu osîndeste lăcomia și apoi pentru că pofta este sămînta tuturor faptelor rele. Înlăturînd pofta, stîrpin din rădăcină pricina păcatelor.

Scurte, limpezi și larg cuprinzătoare, cele zece porunci alcătuiesc astfel îndreptare de căpetenie ale vieții morale, fără de care nu-i cu putință nici un fel de virtute și vrednicie. Ele stau la temelia vieții morale a fiecăruia. Fără păzirea lor nu putem pași spre ceva mai înalt ; căci pe lingă îndatorirea de a nu face rău, avem și îndatorirea de a face bine. Iar cele zece porunci sînt o frînă și o stavilă în calea iubirii nemăsurate de sine, a silniciei și a răutății.

Descoperite lui Moisi de către Dumnezeu, acum 3500 de ani, cele zece porunci nu și-au pierdut de loc însemnătatea.

Mîntuitorul are cea mai mare prețuire pentru Decalog, din care nu schimbă nimic, ci numai îl întregeste și întărește. Prețuirea Sa se arată prin cuvintele : «Oricine le va păzi și va învăța pe alții să le păzească, va fi chemat mare în împărăția cerurilor» (Matei V, 19). De asemenea,

tinărilor bogat îi spune : «Dacă vrei să intri în viață, păzește poruncile» (Matei XIX, 17).

În predica de pe Munte, Mîntuitorul a întregit poruncile Decalogului, osîndînd orice jurămint zadarnic, oprind mînia și jîgnirile împotriva semenilor noștri, osîndînd orice dorință vinovată (Matei V).

Cu alt prilej, și anume cînd a fost întrebat care poruncă din Lege e mai mare, Mîntuitorul le-a cuprins pe toate în porunca iubirii lui Dumnezeu și a aproapelui, zicînd : «Aceste două porunci cuprind toată legea și proorocii» (Matei XXII, 36—40).

Cerînd păzirea cu toată grija a acestor porunci, Mîntuitorul adaugă : «Dacă dreptatea voastră nu va întrece pe a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra în împărăția cerurilor» (Matei V, 20). Prin aceasta, El arată că viața cea nouă, născută prin botez, trebuie așezată pe temelia celor zece porunci, care rămîn în putere și pentru creștini.

Întregite cu învățătura Mîntuitorului Hristos, din predica de pe munte, pătrunse de virtutea dragostei și întărite de harul dumnezeiesc, cele zece porunci trebuie păzite. Cea dintîi grijă și străduință a noastră trebuie să fie de a nu săvîrși păcatele oprite de cele zece porunci.

Curățind terenul vieții noastre morale de mărăcinii păcatelor, vom putea cultiva mai departe virtuțile puse în slujba binelui. Curățirea de patimi este premergătoare și cu totul trebuitoare înainte de sădirea virtuților, iar aceasta se face prin ascultarea de poruncile Decalogului.

Așadar, să ne ferim mai întîi de a face rău, dar în același timp să ne străduim de a săvîrși binele, cît mai mult bine cu putință ; căci «orice pom care nu face roade bune este tăiat și aruncat în foc. Așa că după roadele lor îi veți cunoaște» — spune Mîntuitorul (Matei VII, 19—20).

... Să rugăm pe Dumnezeu să ne dea puterea harului Său, spre a săpa adînc în inimile noastre poruncile dumnezeiești și cu deosebire spre a le face să pătrundă în toată viața noastră, ca să putem fi nu numai ascultători, ci și împlinitori ai lor (Iacob I, 22), spre binele nostru și al semenilor noștri și spre slava lui Dumnezeu. Amin !

Prof. C. PAVEL

PROBLEME ȘI NOTE ECUMENICE

DESPRE REFACEREA UNITĂȚII CREȘTINE

«Unitatea nu este un atribut al Bisericii, ci este viața ei»¹ și viața Bisericii este o nouă viață în Hristos și cu Hristos pentru că «Iisus a iubit Biserica și s-a dat pe sine pentru ea» (Efes. V, 25). Astfel, viața creștină este orientată spre Biserică, aceasta fiind trupul ei tainic, iar Hristos capul ei nevăzut. Biserica este organismul în care ne mântuim prin prezența și lucrarea răscumpărătoare a Fiului în Duhul Sfânt.

În viața Bisericii se pot distinge două principii: hristocentric și ecleziocentric.

a) *Principiul hristocentric.*

Iisus Hristos, Dumnezeu și Mântuitor, cel viu și istoric este centrul Bisericii, temelia pe care este clădită mântuirea în Biserică: «Acest Iisus este piatra respinsă de ziditori, dar care a devenit piatra din capul unghiului. Nu există mântuire în altcineva, pentru că nu există alt nume dat oamenilor prin care să fi primit mântuirea» (Fapte IV, 11—12).

Izvorul vieții ei dumnezeiești este Domnul Hristos, pentru că pe Cruce El a consolidat umanitatea într-o nouă unitate organică și veșnică cu Dumnezeu. Crucea este semnul sacrificiului Său biruitor, de asemenea, simbolul unității dintre om și Dumnezeu în Hristos.

Biserica este cunoscută ca Biserica lui Hristos, fiindcă viața noastră a fost răscumpărată de El și deci sintem ai lui Hristos» (II Cor. X, 10). De aceea, principiul hristocentric accentuează prezența vie a lui Iisus Hristos drept calea, adevărul și viața Bisericii. Convergența hristocentrică trebuie însă înțeleasă ca o lucrare sacramentală, deoarece însuși Hristos slujește ca Preot al Bisericii.

În Biserică noi avem o comuniune cu Hristos și membrele Sale. În timpul Liturghiei, mai ales, comunitatea euharistică formează «un trup și un duh» mărturisind prezența lui reală ca principiu al unității. «Hristos

1. Nikos Nissiotis, *The witness and the service of Eastern Orthodoxy, to the one undivided Church*, în «Sebornost», nr. 7, summer 1962, p. 350.

în mijlocul nostru ; este și va fi». Apoi, Evanghelia, tainele, predica, cultul etc., nu sînt doar elemente comemorative, ci organe prin care adevărul și harul Mîntuitorului sînt actualizate neînterupt în credința și viața Bisericii văzute. Descoperirea dumnezeiască nu înseamnă, așadar, doar mărturia lui Dumnezeu cuprinsă în documentele istorice. Aceasta este chiar persoana Fiului lui Dumnezeu, care rămîne descoperit pentru totdeauna prin Duhul Său în Biserica Sa, pentru că numele Lui este Emmanuel, care înseamnă «Dumnezeu este cu noi».

Unitatea Bisericii este unitatea în Adevărul ei, adică în persoana vie a lui Iisus Hristos : «Adevărul este Domnul Hristos. Adevărul nu este ceva. Adevărul este cineva și adevărul trebuie să fie trăit, împărtășit...»²

Unitatea Bisericii este, așadar, hristocentrică, pentru că se întemeiază pe persoana unică și lucrarea mîntuitoare a lui Iisus Hristos : «nu poate să existe altă temelie decît cea care este deja așezată, adică Iisus Hristos» (I Cor. III, 11).

b) Principiul ecleziocentric.

O imagine ecleziologică expresivă ne este dată de Sfîntul Apostol Pavel : «și l-a așezat pe El capul suprem al Bisericii, care este trupul Său, plînatărea Aceluia care plînește totul în toate» (Efes. I, 23).

Biserica «oleroma» este comuniunea deplină a omîirii credincioase cu Dumnezeu în Hristos prin Duhul Sfînt. Astfel, ecleziologia are o bază trinitară, adică Biserica trăiește viața trinității pe pămînt. Desigur, Biserica nu trebuie confundată cu lumea, deși din iubire față de aceasta Dumnezeu «a dăruit pe unicul său Fiu» (Ioan III, 16). Biserica este o «nouă creație» în creație, un «neam sfînt», un nou «popor al lui Dumnezeu» : «voi sînteți seminție aleasă, preoție împăratească, neam sfînt, popor revendicat de Dumnezeu...» (I Petru II, 9).

Biserica este prezența și lucrarea mîntuitoare a lui Dumnezeu în lume. În și prin Biserică, noi sîntem mostenitorii lui Dumnezeu și împreună moștenitori ai lui Hristos» (Rom. VIII, 17). Dar încorporarea fiecărei persoane în unitatea trupului mistic al lui Hristos este lucrarea Duhului Sfînt, care s-a pogorît în lume la Cincizecime ca să facă din cei credincioși un trup și un Duh (Efes. IV, 4). Cincizecimea este în legătură nemijlocită cu întruparea și jertfa. Pogorîrea Duhului Sfînt nu numai că ne adeverește acțiunea operativă răscumpărătoare a jertfei Mîntuitorului, ci creează Biserica drept organ al mîntuirii, ca mîntuire a noastră. Apostolii au dat structura genuină a acestei comuniuni după cuvîntul lui Hristos prin Duhul Sfînt în Biserica văzută. Ei au păstrat căile, mijloacele și elementele prin care prezența lui Hristos se continuă în Biserica istorică, încît Biserica este o instituție cu fundament apostolic. De aceea, Tradiția și succesiunea apostolică sînt indispensabile și esențiale naturii Bisericii și constituie criteriul obiectiv pentru a identifica Biserica în continuitatea ei istorică, drept Biserica adevărată a lui Hristos. Așadar, Biserica are o constituție unică, proprie, care exprimă

2. Episcop Anthony Bloom, *Dialogue East and West* (symposium), London, 1963, p. 17.

unitatea ei inseparabilă cu Hristos. De aceea, în și prin Biserică creștinii au un temelie obiectiv și o certitudine reală a mântuirii. În acest sens se poate spune că există un principiu ecleziocentric al vieții creștine. Însuși Mântuitorul trimite ne Duhul Sfânt să ne încorporeze în Biserica Sa, să zidească trupul ca să fie «un Domn, o credință, un botez», într-un trup și un Duh (Efes. IV, 4—5).

Între cele două principii amintite, nu există separație sau contradicție, pentru că Hristos și Biserica formează o sinteză organică. În discuțiile ecumenice trebuie accentuat cu grijă principiul ecleziocentric, deoarece unitatea cu Hristos presupune încorporarea noastră în Biserică prin Duhul Sfânt ca membre ale Trupului lui Hristos : Unitatea în Hristos este unitatea în Biserica Sa.

Tendința spre o interpretare unilaterală a acestor principii există atât în romano-catolicism cât și în protestantism. Pe de o parte, catolicismul roman a exagerat orientarea ecleziocentrică, dând importanță aproape unilaterală aspectului instituțional al Bisericii. Biserica este o instituție în ea însăși, sub autoritatea supremă a unui conducător văzut, care stabilește dogmele credinței și organizarea bisericească. Viața spirituală se întemeiază pe ascultare față de Papă, cu scopul de a păstra uniformitatea credinței, cultului și conducerii. În catolicism sînt în prezent tendințe noi³, dar încă nu putem vorbi de caracterul lor oficial și stabil.

Pe de altă parte, protestantismul a înclinat spre un hristocentrism exclusiv. Biserica în natura ei este mai mult un «eveniment» decît o instituție, iar în «întîlnirea» subiectivă dintre Dumnezeu și om prin Duhul Sfânt, nu există forme și căi stabile, deoarece Duhul este libertate.

Dar ecleziologia nu poate să fie înțeleasă fără hristologie și pnevmatologie, de aceea cele două principii ne ajută să înțelegem specificul realității Bisericii, astfel :

a) Viața în Hristos implică viața în Biserică, în care Duhul Sfânt binecuvîntă prezența și lucrarea Lui și o face trupul Lui ;

b) Comuniunea harului lui Dumnezeu prin Duhul Sfânt în Biserică, templul Duhului Sfânt, are căile inerente Cincizecimii și păstrate de tradiția apostolică ;

c) Unitatea Bisericii presupune participarea în viața ei organică, în calitate de membru al ei, calitate ce se consolidează prin primirea tainelor ;

d) Unitatea vizibilă a Bisericii implică acceptarea principiului ecleziocentric, adică învățătura că Biserica este organismul în care ne mîntuim prin Hristos în Duhul Sfânt.

Cele patru atribute ale Bisericii fixate în Simbolul niceo-constantinopolitan se referă la întreaga și concreta realitate a Bisericii, adică la natura ei divino-umană, văzută și nevăzută, comunitate și comuniune.

3. Hans Küng, *The Council and Reunion*, Sheed and Word, London, 1962.

Căci taina Bisericii trebuie înțeleasă analogic, adică ținând seama de persoana unică a lui Hristos în care sînt unite două firi.⁴

a) Unitatea. Biserica, trupul lui Hristos pe pămînt, are o unitate integrală, adică o plinătate care izvorăște din Hristos. În primul rînd, aceasta se vede în adevărul pe care îl are și păzește cu autoritate dumnezeiască. Iisus Hristos este «adevărul» (Ioan XIV, 6), Duhul Sfînt este Duhul Adevărului» (Ioan XV, 20), Biserica este «Stilpul și temeliala adevărului» (I Tim. III, 15).

Afirmatia Sfîntului Ignatie : «Unde este Hristos, acolo este Biserica sobornicească»⁵ are un înțeles concret, real și actual. Creștinii nu pot pretinde că sînt uniți în Hristos, dar în același trup pot să rămîină divizați în Biserică : unitatea în Hristos există și se exprimă în mod necesar ca unitate într-o singură Biserică văzută. Schisma poate să tulbure și să rupă legătura unor membrii cu Biserica, dar ea nu poate să împartă unitatea Trupului lui Hristos.

«Unitatea Duhului» la care ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel (Efes. IV, 3), înseamnă că Duhul este cel care adună toate membrele ca să formeze un trup și un duh în Hristos. Întrucît lucrarea Duhului presupune libertatea și varietatea răspunsului fiecăruia credincios : «Iată stau la ușă să bat» (Apoc. III, 20), unitatea vizibilă a Bisericii nu înseamnă uniformitate rigidă sau organizare identică, ci implică unitate, diversitate, inevitabile unei Biserici a cărei natură este misionară și dinamică.

b) Sfîntenia. Nu se poate concepe «Ecclesia» fără «koinonia» Duhului Sfînt (II Cor. XIII, 13), «visterul bunătăților și dătătorul de viață». Sfîntul Irineu a confirmat această unitate organică, nemișcătoare, cînd a spus : «Unde este Biserica, acolo este și Duhul lui Dumnezeu și unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este Biserica și tot harul ; iar Duhul este adevărul»⁶. De aceea, noi mărturisim că Biserica este infailibilă, nu numai o parte a ei, ci întreaga «communio sanctorum» călăuzită de Duhul Sfînt, fiindcă «nu persoanele individuale, nici o multime de indivizi, în Biserică păstrează Tradiția sau scriu Scriptura, ci Duhul lui Dumnezeu care trăiește în întregul trup al Bisericii»⁷.

c) Sobornicitatea. Din punct de vedere ecleziologic înseamnă universalitatea adevărului și misiunii Bisericii Ortodoxe. Ortodoxia trăiește în unitatea actuală cu credința întregii Biserici de totdeauna și de pretutindeni, așa cum recunoaște Conferința Panortodoxă de la Rodos : «Noi credem că Bisericile ortodoxe surori prin păstrarea credinței mîntuitoare a Părinților noștri, trăiesc în unitatea al cărui chip este unitatea tainică și suprafirească a Sfîntei și unicei Treimi în Dumnezeuire.

4. *Report on Christ and the Church*. Faith and Order Paper nr. 38, Geneva, 1963, p. 14.

5. *Scrisoare către creștinii din Smirna*, 8, 2 Funk, p. 282.

6. *Adversus haereses*, 3, 24, I. P. G., t. VII, col. 966.

7. A. S. Khomyakov, *Essay on the unity of the Church*, in W. J. Birkbeck, *Russia and the English Church*, vol. I, London, 1895, p. 118.

Această unitate profund interioară și totdeauna pasnică a fost mărturisită de către Bisericile Ortodoxe și în momentul istoric prezent»⁸.

Din punct de vedere al spiritualității, ea exprimă credința profund ortodoxă, anume că este un act de solidaritate și comuniune bisericească: «Noi știm că dacă cineva păcătuiește, păcătuiește singur; dar nimeni nu se mântuiește singur. Cel ce se mântuiește, se mântuiește în Biserică ca membru al ei și în unitate cu celelalte membre ale acesteia, dacă cineva crede, el este în comuniunea credinței, dacă iubește, este în comuniunea iubirii, dacă se roagă, este în comuniunea rugăciunii»⁹.

d) Apostolicitatea. Continuitatea cu Biserica apostolică găsește expresie directă în tradiția apostolică și succesiunea apostolică.

Sfânta Tradiție apostolică — include în mod firesc Noul Testament — este izvorul descoperirii dumnezeiești și fundamentul credinței creștine, deoarece ea cuprinde mesajul lui Iisus Hristos, așa cum s-a reflectat în comunitatea apostolică prin inspirația Duhului Sfânt. Această tradiție nu este o colecție de formule statice, pentru că «Tradiția este mărturia Duhului; descoperirea neîncetată a Duhului; propovăduirea vestei celei bune. Pentru membrul viu al Bisericii, ea nu este vreo autoritate istorică exterioară, ci glasul lui Dumnezeu veșnic și continuu; nu numai glasul trecutului ci și al veșniciei»¹⁰.

Apostolii au dăruit preoției instituite sacramental puterea și autoritatea de a continua să facă prezentă în Biserică preoția lui Hristos. Prin succesiunea apostolică a episcopului, fiecare comunitate locală este în unitate sacramentală cu Cincizecimea, când Iisus Hristos trimite Duhul Sfânt asupra Apostolilor Săi.

Aproape toate Bisericile creștine — Biserici istorice, confesiuni și denominațiuni — sînt angajate mai mult sau mai puțin în acțiunea pentru realizarea practică a unității lor vizibile. Există un dialog ecumenic actual, oficial sau neoficial, care a produs o teologie și o mișcare ecumenică cu unele perspective pozitive. Se pot distinge câteva concepții sau tendințe generale în legătură cu unirea Bisericilor:

- A) *Ortodoxia ecumenică*
- B) *Ecleziocentrismul roman*
- C) *Consensul minim catolic*
- D) *Hristocentrismul biblic*.

A) *Ortodoxia ecumenică*. În această tendință se încadrează comuniunea Bisericilor locale Ortodoxe. Se pot adăuga Bisericile vechi-răsăritene și Biserica Vechilor-Catolici, deoarece fidelitatea lor față de Tradiția primară sau catolică constituie un element esențial al ecumenicității istorice.

Biserica Ortodoxă mărturisește că este Biserica adevărată, deoarece a păstrat și propovăduiește neștirbită Tradiția sobornicească, aceea care

8. *The Mesage of the Pan-Orthodox Conference of Rhodes* (sept. 1961), în «Unitas», vol. XIII, nr. 3/1961, p. 214; vezi și «Sobornos», winter-spring 1962, p. 287.

9. A. S. Homiakov, *op. cit.*, p. 216.

10. «Sobornos»: *The catholicity of the Church*, în «The Church of God» (symposium), editor E. L. Mascall, London S.P.C.K., 1934, p. 64.

izvorăște din credința apostolică și este consolidată de întreaga Biserică infailibilă, fie prin sinoadele ecumenice, fie prin «consensus ecclesiae dispersae». De aceea, după învățătura ei, unirea Bisericilor creștine înseamnă unitatea lor în această credință adevărată a întregii Biserici, unitatea cu Ortodoxia ecumenică.

Ortodoxia ecumenică trebuie înțeleasă atît ca izvor al credinței, adică tradiția comună și veritabilă a Bisericii ecumenice, cît și ca o cale și o legătură vie în comunitatea tuturor Bisericilor. Izvoarele Ortodoxiei nu trebuie înțelese în sens istoric, local. Învățătura ortodoxă nu este doar «Tradiția răsăriteană» sau «Ritul bizantin», ci adevărata credință a Bisericii apostolice universale. De aceea, Ortodoxia ecumenică poate să constituie centrul comun pentru reunirea tuturor Bisericilor și în consecință Bisericile Ortodoxe trebuie să învețe cu aceeași fidelitate moștenirea ei sobornicească, dacă dorește să fie «Biserica-pivot» în mișcarea pentru restabilirea unității creștine.

Principala caracteristică a Tradiției ortodoxe este corelația dinamică dintre credință, cult și viața bisericească. Dogma-Liturghia-Spiritualitatea, au o unitate internă, încît prin natura ei Tradiția ortodoxă este o plinătate ce nu poate fi divizată. Această integritate a putut să fie menținută prin conștiința întregului organism bisericesc, așa cum subliniază Patriarhii ortodocși în *Enciclica lor din 1848*, anume că «poporul credincios însuși a fost păzitorul credinței».

Din cauza acestei structuri a Tradiției ortodoxe, teologia ortodoxă nu poate să despartă pur și simplu dogmele de consecințele și implicațiile lor cultice, canonice și chiar spirituale. Astfel, comuniunea în taine este legată de unitatea dogmatică. De aceea, cînd ortodocșii spun că unirea trebuie să fie o unitate de credință, nu înseamnă un consimțămînt pe teren pur dogmatic sau un acord avînd la bază cîteva dogme de credință esențiale. Cu toate acestea, teologia ortodoxă poate să identifice esența Sfintei Tradiții cea neschimbabilă și obligatorie pentru toți, deoarece concepția ortodoxă despre unire, adică deplina unitate în credința ortodoxă, nu trebuie să pară neprecisă, exclusivistă și nerealistă.

Pentru ortodocși, totuși unitatea vizibilă a Bisericii nu este o restaurare istorică, adică, întorcerea la o poziție definitivă în trecut sau la o formă istorică finală, deoarece continuitatea vie a tradiției nu înseamnă conservatism. Apoi, unitatea aceasta nu poate să fie o strictă identitate între Biserici, deoarece adevărata unire actuală refuză uniformitatea într-un sistem de doctrină sau organizare monolit.

Teologia ortodoxă trebuie să dovedească un adînc realism în situația actuală în care se găsesc Bisericile creștine. Fiecare Biserică își realizează viața ei într-un context particular, local, determinat de tradiția ei istorică. Multe diferențe între Biserici, provin din această experiență bisericească particulară, care include doctrina, cultul, etc. Mișcarea ecumenică, în sensul ei adevărat, ar însemna orientarea acestor experiențe creștine deosebite spre o perspectivă comună, ecumenică. Bisericile creștine ar trebui să redea energia spirituală aceluia «sobornost», adică,

conștiinței că viața personală este solidară și inseparabilă de comuniunea cu Biserica sobornicească, deoarece întreaga Biserică este Trupul lui Hristos în care sălășluiește Duhul Sfânt.

Afirmația Bisericii Ortodoxe că este Biserica cea adevărată, implică o mare responsabilitate și contribuție ecumenică. Contribuția ei poate să aibă mai multe aspecte, dar amintim două căi ce ar putea lua această contribuție: una teoretică: «Consensus ecclesiae», alta practică: «iconomia».

a) «Consensus Ecclesiae». Acest «consens» nu este doar acceptarea posterioară a hotărârilor sinoadelor ecumenice, sau respingerea lor. Este conștiința interioară permanentă prin care întreaga Biserică Ortodoxă a menținut unitatea vie și continuitatea neîntreruptă a Tradiției adevărate: este criteriul, autoritatea și controlul Bisericii adevărate prin ea însăși, sub călăuzirea Duhului Sfânt.

Biserica Ortodoxă ar putea să extindă acest «consensus» asupra celorlalte Biserici creștine într-o nouă viziune și semnificație.

Fiecare comunitate a păstrat o conștiință hristocentrică, chiar deformată, și o convergență ecleziocentrică, chiar locală. De aceea, nu se poate spune că între Biserici nu există o oarecare bază și relație comună. Problema este să fie descoperit mai întâi consensul lor general, ca apoi să se desființeze barierele ce se pot identifica.

Întrucît Ortodoxia constituie criteriul viu și actual al acestui consens, Biserica Ortodoxă trebuie să descopere sau să ajute să se descopere ce valoare pot să aibă tradițiile locale, concepțiile particulare și alte învățături sau practici confesionale, în lumina unui consens ecumenic. Care este scheletul dogmatic pe care se axează viața bisericească a acestor Biserici și dacă există încheieturi unde se pot face legături organice cu tradiția ecumenică. Fără îndoială, multe din aceste particularități divergente vor fi respinse, căci așa cum s-a spus la New Delhi: «Împlinirea unității va implica nimic mai puțin decît moartea și renașterea multor forme ale vieții bisericești așa cum noi le-am cunoscut». ¹¹

Din experiența «ecumenică» de pînă acum, se poate spune că, întrucît diferențele dintre Biserici sînt consolidate în tradiții de secole, sacrificiile cerute vor fi greu de acceptat. Totuși, noi trebuie să luptăm pentru regenerarea acestor particularități care se justifică în consensul larg al Ortodoxiei ecumenice.

b) «Iconomia». Iconomia nu trebuie înțeleasă doar ca o dispensă canonică în cazuri excepționale, ci și ca o manifestare practică a caracterului deschis, sobornic, misionar, al Ortodoxiei.

Legătura ce se poate face între unitatea vizibilă a Bisericii și iconomia bisericească se referă mai ales la problemele practice. Există o tendință de a reduce dialogul dintre Biserici doar la diferențele dogmatice ce le despart. Este adevărat că o apropiere nu este posibilă fără o cunoaștere reciprocă anterioară. Dar această cunoaștere nu înseamnă doar studiul profesiunilor sau mărturisirilor de credință respective, ci

11. *The Report of the section on Unity*, în «New-Delhi Speaks», London, 1962, p. 56.

cuprinderea și înțelegerea întregii vieți bisericești și colaborarea pe teren practic. De aceea, fiecare Biserică trebuie să creeze posibilități în acest sens. Dragostea și grija pentru mîntuirea aproapelui trebuie să fie inima Ortodoxiei, după exemplul Părinților ei : «Am cunoscut un om, mărturisește Sfîntul Simeon Noul Teolog, care avea o așa dorință arzătoare pentru mîntuirea semenilor săi, încît adesea a rugat bunătatea dumnezeiască, din toată inima, cu lacrimi fierbinți și o ardoare sublimă ca a lui Moise, sau să dăruiască aceluia mîntuirea, sau să-l condamne și pe el împreună cu ei. Pentru că el era unit cu aceștia, în Duhul Sfînt, cu o așa iubire sfîntă, încît el nu voia chiar să intre în Impărăția cerurilor, dacă aceasta ar fi însemnat să se despartă de semenii săi». ¹² Astfel, se poate afirma că acea «*communio sanctorum*» începe aici, în Biserica văzută, și că aceasta este cea mai reală și concretă expresie a unității Duhului în viața Bisericii.

«*Iconomia*» este o cale pe care Bisericile s-ar putea deschide mai ușor și întîlni mai devreme ca să-și dăruiască reciproc feluritele daruri ce le au de la același Duh. În practicarea «*iconomie*», Biserica Ortodoxă ar trebui să aibă în vedere poziția și funcția fiecărei Biserici în organismul ecumenic, și mai ales interesul lor pentru Ortodoxie și dorința sinceră de a trece peste toate obstacolele. Biserica Ortodoxă desigur, nu este chemată să admită compromisuri. Nici experiența ei tradițională și nici sarcina ei ecumenică de azi, nu îi îngăduie să aibă atitudini de acest fel. Totuși, ea trebuie să-și descopere inima în așa fel încît celelalte Biserici să vadă în unirea cu Ortodoxia, adevăratul sens al vieții lor : «Prezența și mărturia Bisericilor Ortodoxe răsăritene și mărturisirea lor despre Tradiția ortodoxă neștirbită pot să ajute pe celelalte Biserici să recapete propria lor viață adevărată. Datorită acestui caracter deschis și inclusiv dinamic al Ortodoxiei, Biserica răsăriteană poate să împlinească funcția ei de pivot al mișcării de reunire actuală» ¹³.

În concluzie, Biserica Ortodoxă ar putea folosi aceste două căi în prima fază de apropiere între Biserici. Căci așa cum se spune în Enciclica Bisericii din Constantinopole (1920), ¹⁴ unirea deplină trebuie precedată de o perioadă de apropiere și colaborare, ce este posibilă chiar cu diferențele dogmatice ce există între Biserici. În această fază, Bisericile vor colabora pe temelia celor ce le sînt comune deja, pentru a depăși ceea ce le desparte.

B. Ecleziocentrismul roman. Biserica Romano-Catolică este cea mai apropiată de Ortodoxie din punct de vedere al elementelor fundamentale, dogmatice și cultice. Cu toate acestea, ea a întreținut o stare de schismă față de Biserica Ortodoxă după 1054, încît o refacere a unității ecumenice nu a fost posibilă.

Concepția unionistă a Bisericii Romane este în legătură cu jurisdicția universală a episcopului Romei. Unitatea vizibilă a Bisericii se men-

12. *Sermon XXII*, P. G., t. CXX, col. 432—5.

13. Nikos Nissiolis, *art. cit.*, p. 355.

14. Vezi traducerea în limba engleză, sub titlul : *Unto all the Churches of Christ wheresoever they be*, în «*The Christian East*», june 1920, vol. I, no. 2, p. 58—61.

ține datorită faptului că întreaga Biserică stă sub ascultarea episcopului roman. Cine nu recunoaște primatul divin al episcopului Romei este în schismă cu însăși Biserica lui Hristos, de aceea toți creștinii ce nu aparțin de Roma sînt schismatici.

Acest ecleziocentrism monarhic nu este însă numai o problemă de organizare bisericească. La Conciliul I de la Vatican, 1870, i s-a dat chiar un fundament dogmatic, formulindu-se ca adevăr obligatoriu de credință, concepția că episcopul Romei, ca succesor al Sfîntului Petru, păstrează prerogativele apostolatului său universal și este singurul învățător infailibil al dumnezeieștei revelații în Biserică.

Deși există și alte diferențe între Ortodoxie și catolicismul roman, se pare că primatul și infailibilitatea papală continuă să rămînă acea «piatra scandalei», pe care au condamnat-o toți istoricii și teologii ortodocși. Biserica Ortodoxă crede că învățătura despre primatul papal, așa cum a fost definit la Conciliul I de la Vatican, nu are sprijin nici în tradiția apostolică și nici în cea ecumenică. Biserica ecumenică dinainte de schismă (1054) a recunoscut într-adevăr prioritatea onorifică a scaunului roman, pentru întemeierea lui apostolică, pentru credința ortodoxă a conducătorilor lui, pentru importanța politică a cetății Romei. De aceea, Biserica Ortodoxă de azi a rămas în consensul acestei tradiții și recunoaște acel «primus inter pares», adică poziția de onoare pe care istoria bisericească i-a acordat-o. De altfel, întreaga creștinătate actuală «necatolică» este împotriva acestui primat papal, încît formula romană a unirii Bisericilor, adică intrarea tuturor creștinilor sub jurisdicția Romei, este nerealistă și lipsită de duh ecumenic. Căci nu se poate impune drept condiție unică a calității de membru al Bisericii lui Hristos, ascultarea și apartenența directă de centrul roman. Este adevărat că astăzi se discută despre o reinterpretare a dogmei vaticane¹⁵ —, nu în sensul că a fost formulată greșit de Conciliul I de la Vatican, ci în sensul că a fost înțeleasă greșit sau insuficient de către necatolici. Deși există o tendință de «acomodare» în Biserica apuseană, ce s-a manifestat chiar în prima sesiune a Conciliului II de la Vatican, totuși nu trebuie să se uite scopul ce s-a fixat în legătură cu acest conciliu: «Noi am hotărît să convocăm Conciliul II de la Vatican. Am făcut aceasta încrezători că impresiunea adunare a ierarhiei catolice nu numai că ar întări legăturile unității în credință, cult și conducere, care sînt prerogativele adevăratei Biserici, ci de asemenea va atrage atenția mulțimii credincioșilor în Hristos și îi va invita pe aceștia să se adune împrejurul «marelui păstor al oilor», care a încredințat paza lor veșnică lui Petru și succesorilor lui»¹⁶.

Ecleziocentrismul roman, susținînd că centrul și reazemul unității vizibile a Bisericii universale este episcopul Romei, ca succesor al Sfîntului Petru și vicar al lui Hristos, neagă autoritatea episcopală în general, care

15. Hans Küng, *The Council and Reunion*, translated by Cecily Hantings, London, 1962, p. 161.

16. *The Text of Pope John XXIII's, Encyclical in commemoration of St. Leo the Great, dealing with the unity of the Church*, în «Unitas», vol. XIII, nr. 4, p. 277.

dă valoare ecumenică oricărei comunități locale prin episcopul ei. Orice Biserică locală are în structura ei elementele și atributele Bisericii universale, de aceea unirea între unitățile locale se întemeiază pe catolicitatea naturii lor și nicidecum pe centrarea lor într-un principiu de jurisdicție universală vizibilă.

Împotriva acestei tendințe unioniste unilaterale, tradiția Ortodoxiei ecumenice pune la temelia ecumenicității văzute următoarele învățături :

a) Infaibilitatea Bisericii sobornicești. Întreaga Biserică, văzută și nevăzută, condusă de Hristos în Duhul Sfânt este infailibilă. Unitatea Bisericii este unitatea în adevărul și harul ce ne-au fost dăruite de întemeietorul ei.

b) Sinodalismul. Deși adevărul de credință aparține Bisericii sobornicești condusă de Sfântul Duh, totuși sinodul episcopilor are autoritatea de a-l exprima în consensul acestei Biserici. În cadrul succesiunii apostolice, episcopilor le revine o autoritate specială în legătură cu învățarea corectă a Tradiției, iar mirenilor o datorie permanentă în legătură cu păstrarea ei.

c) Sistemul de organizare autonomă a Bisericii locale. Fiecare unitate locală, condusă de episcopi, se dezvoltă autonom, păstrând însă unitatea de credință, de cult și canonică cu restul Bisericilor.

d) Unitatea în «adevărul și harul» lui Hristos nu înseamnă uniformitate, ci acea unitate în diversitate.

C. *Consensul într-o bază minimum comună.* Concepția aceasta este susținută de Biserica Anglicană și a fost expusă în *Apelul pentru unirea tuturor creștinilor*, adoptat de Conferința Lambeth, 1920¹⁷. De fapt, aici au fost repetate condițiile pentru unitatea vizibilă a Bisericii, adică cunoscutul «*Lambeth Quadrilateral*»¹⁸.

Concepția anglicană despre unirea Bisericilor pornește de la ideea că fiecare Biserică sau grup de Biserici păstrează daruri proprii în mod izolat, care de fapt trebuie să aparțină tuturor Bisericilor. De aceea, unitatea lor văzută presupune acceptarea unei baze comune de credință, care ar include cele patru puncte cunoscute. Acest acord suficient în credință și organizare, ar păstra diversitatea tradițiilor, ar aduce în comun elementele de bază ale tradiției ecumenice, ar evita absorbția unei Biserici în alta.

Concepția aceasta stă de fapt la baza Comuniunii Anglicane și trebuie înțeleasă deci ca avînd valoare internă, mai întii. Ea este o formă practică, izvorită din nevoile misionare ale Bisericii Anglicane și a dat rezultate pozitive în organizarea acestei «Comuniuni Anglicane».

Biserica Anglicană, așa cum o definesc majoritatea teologilor ei, este atît «catolică» cît și «reformată», avînd o poziție medie între cele două tradiții creștine «catolică» și «evangelică».

17. *The Letter «To All Christian People» from the Lambeth Conference, 1920*, text in «Documents of the Christian Church», selected and edited by Henry Bettenson, second edition, London, 1963, p. 462—465.

18. *Statement on Christian Unity, Lambeth Conference 1958*, Report, nr. 2, p. 22.

Fără discuție, ea ocupă un loc aparte în creștinismul apusean și păstrează elemente de valoare din Tradiția ecumenică, ceea ce a făcut cu puțință, de fapt, dialogul cu Ortodoxia, așa de intens între cele două războaie mondiale. Relațiile ei cu Ortodoxia n-au pornit doar din interesul de a obține din partea unei Biserici Ecumenice recunoașterea validității hirotoniilor anglicane, pe care o negau apusenii, ci din dorința sinceră de apropiere cu tradiția ecumenică. Interesul ecumenic al anglicanilor este evident mai ales în contribuția pe care o dau în Mișcarea ecumenică chiar de la înființarea acesteia.

În legătură cu formula anglicană despre unirea Bisericilor, Ortodoxia susține unitate în credința deplină evanghelică și apostolică, nu doar într-un minimum de învățături. Ea este împotriva uniformității cît și împotriva unității formale sau schematici.

Este de observat că starea de diversitate în care se găsește creștinismul actual, ideea de a stabili anumite dogme fundamentale care să fie acceptate în comun de către toate Bisericile ar trebui folosită ca o formulă de tranzit de la federație la unitate deplină. O federație a Bisericilor, în care fiecare își păstrează trecutul ei, nu constituie un progres în unitatea lor reală. De aceea, accentul cade pe conținutul mărturisirii de credință comună. Unitatea deplină între Biserici nu poate fi realizată dintr-odată, încît trebuie găsită o formulă ca procesul de apropiere și colaborare dintre ele să înainteze. În sensul acesta, propunerea de a se obține un consens minim suficient de credință și organizare pare cea mai realistă și cea mai practică pentru situația în care se găsesc astăzi Bisericile ieșite din Reformă, mai ales.

Cît privește legătura Bisericii Anglicane cu Ortodoxia, s-a constatat cu ocazia discuțiilor despre validitatea hirotoniilor anglicane, că problemele divergente dintre Biserici nu pot să fie abordate în mod izolat, ci în contextul întregului sistem dogmatic respectiv.

Greutatea cea mai mare este că Biserica Anglicană n-a reușit să facă o sudură organică între elementele «catolice» și «evangelice» ce pretinde că le posedă. De exemplu, acceptarea profeției sacramentale prin hirotonia episcopală în succesiune apostolică implică o înțelegere a euharistiei și ca jertfă, adică mai deplin decît în protestantism. De aceea, Biserica Anglicană trebuie să tragă toate consecințele din principiile structurale «catolice» ce într-adevăr le are.

D. Hristocentrismul biblic. Este tendința generală a ecumenismului protestant. Desigur, nu se poate vorbi despre un punct de vedere protestant definit, întrucît există multe denominațiuni cu diferite concepții despre unitatea Bisericii. S-ar putea totuși lua în considerație poziția Bisericilor membre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Dacă bisericile și denominațiunile protestante acceptă declarația despre unitatea Bisericii, adoptată la New Delhi, atunci se poate vorbi despre o dezvoltare a ecleziologiei protestante.

Orientarea generală a mișcării protestante este spre un hristocentrism biblic. În declarația despre unitatea Bisericii, amintită, care

poartă pecetea teologiei protestante, Biserica este descrisă ca o comuniune «care păstrează singura credință apostolică», anume: «Inima Evangheliei (Kerygma) — este Iisus Hristos însuși, viața și învățătura Sa, moartea, învierea, a doua venire (parousia) și îndreptarea și sfințirea pe care El le aduce și le oferă tuturor oamenilor»¹⁹.

Ecleeziologia nu poate să fie înțeleasă fără hristologie, de aceea punctul central al studiului ecumenic îl formează persoana și lucrarea lui Iisus Hristos. Unitatea în Hristos (koinonia) este condiția oricărui consimțământ doctrinar.

Baza doctrinară a unității Bisericii este recunoașterea acestei «singure» credințe apostolice, adică credința în Hristos ca Domn și Mântuitor, despre care mărturisesc atât Sfintele Scripturi, cât și Simboalele Bisericii: «Baza principală a acestei Koinonia este mărturisirea apostolică în Sfintele Scripturi și în «auzirea credinței». Totuși această revelație biblică primară a fost dată în și prin Biserica apostolică și a continuat să fie mărturisită prin simboalele istorice comune, îndeosebi prin Simbolul apostolic și niceo-constantinopolitan²⁰. Așadar, hristologia cuprinsă în Scriptură trebuie considerată ca temeliea oricărui acord doctrinar între Biserici.

Credința apostolică despre Iisus Hristos cuprinsă în Scriptură este astfel criteriul și centrul consimțământului în unitatea doctrinară ce se urmărește, de aceea, «...un pas următor spre unitate, la nivelul denominational, ar fi o nouă considerare a diferitelor baze doctrinare în lumina primatului Sfintei Scripturi și apărarea ei în Biserică prin Duhul Sfânt»²¹.

Două capitole esențiale trebuie discutate cu protestanții :

a) Corelația Biserică—Biblie—Tradiție. Din partea lor s-ar putea lua în considerație, ca pozitiv, faptul că nu a avut intenția să-și fixeze credința în formule istorice irevocabile. De aceea, este mai accesibilă discuția cu protestanții despre tradiție, în general, decât cu romano-catolicii despre infailibilitatea și primatul papal, acestea fiind dogme irevocabile.

b) Corelația Biserică (instituție)—preoție—taine. Faptul că ei consideră preoția colectivă, un dar al întregului trup bisericesc este, de asemenea, un temelie pozitiv al discuției.

Dar obstacolul principal stă în metoda subiectivă a Reformei, adică criticismul selectiv și disjunctiv care vrea să determine ce anume este necesar pentru mântuire și ce nu este necesar, să despartă ce este «evanghelic» de ce este «tradițional», ce este «apostolic» de ceea ce este «ecleziastic» etc...

Intrucât protestanții, în general, acceptă Evanghelia lui Iisus Hristos, ei au o relație hristocentrică prin credință. Nu se poate nega orice prezență a lui Hristos în viața lor, de aceea botezul lor ar putea fi con-

19. *The Report of the section on unity*, în «New-Delhi Speaks», p. 59.

20. *Ibidem*, p. 66.

21. *Ibidem*, p. 67.

siderat ca o pecete a relației subiective cu Hristos, ca un semn al unei acceptări personale a unei chemări evanghelice.

Dar adevărata stare de membru al Trupului lui Hristos — Biserica, implică participarea efectivă în viața lor organică al cărui izvor este însuși Hristos—capul, viața ce se revarsă în comunitatea creștină prin mijlocirea tainelor, așa cum El a poruncit. De aceea, mai înainte de orice Bisericile protestante ar trebui să recapete plinătatea acelei Eclesia apostolice, în care viața sacramentală a fost proeminentă, așa cum mărturisește însăși Tradiția apostolică pe care ei o acceptă.

Rugăciunea Mîntuitorului «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 22—23) este chemarea care stă la temeliea oricărei acțiuni pentru unitatea Bisericii. Comunitatea apostolică a cunoscut fericirea credinței, rugăciunii și vieții în comun: «Nu mai este nici iudeu, nici elin... ei voi toți una sînteți întru Hristos Iisus» (Gal. III, 28). Prin credința în Hristos, această Biserică apostolică a avut puterea de a strînge la un loc, într-un duh, comunitar irenic, oameni și popoare, dovedind că împărăția lui Hristos este împărăția păcii. De aceea, unitatea Bisericii pentru care se roagă toți creștinii trebuie să ajute împăcarea lumii, așa cum s-a arătat la New Delhi: «Unitatea văzută a Bisericii va fi o slujire a păcii lumii, desigur, nu din cauza a vreunei creșteri a puterii bisericești, ci ca o mărturie către omenire că în Hristos barierele sînt desființate»²².

După cum în salutarea apostolică, «har și pace» sînt împreună (Gal. I, 3), tot așa trebuie să împreunăm unitatea Bisericii cu pacea lumii. În timpul Liturghiei, Biserica Ortodoxă se roagă pentru amîndouă deodată: «Pentru pacea a toată lumea, pentru bună starea sfintelor Biserici ale lui Dumnezeu pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm»²³.

Noi pretindem că Biserica este «cerul pe pămînt», dar am făcut în numele Bisericii tot ceea ce se cuvenea ca să fie «precum în cer așa și pe pămînt»? (Matei VI, 10). Prezența Bisericii în lume implică astfel solidaritatea cu oamenii și societatea contemporană, după exemplul întemeietorului său «fiindcă lumea nu va asculta la o Biserică ce propovăduiește pe Hristos ca Domn, dar nu săvîrșește ceea ce El a poruncit»²⁴.

În situația prezentă, misiunea noastră stă în împlinirea mesajului uman al lui Hristos, adică împăcarea lumii. Această misiune nu se realizează însă prin eforturi izolate, ci cere colaborarea întregului organism bisericesc. Căci așa cum susține Conferința Creștină pentru Pace, în care deja colaborează multe Biserici creștine, unitatea tuturor creștinilor trebuie să slujească reconcilierea oamenilor²⁵. Dacă creștinii nu vor răspunde în mod activ Evangheliei lui Hristos, judecata lui Dumnezeu va fi asupra lor: «Împărăția lui Dumnezeu va fi luată de la voi și va fi

22. *The Report of the section on service*, în «New-Delhi Speaks», p. 47.

23. *The Litany of Peace, The Orthodox Liturgy*, London, S.P.C.K., 1954, p. 32.

24. *The Report of the section on witness*, în «New-Delhi Speaks», p. 14.

25. Gerhard Bassarak, *New-Delhi and Prague*, în «Christian Peace Conference», nr. 3, march 1963, p. 69—71.

dată altui neam care va săvârși roadele cuvenite» (Matei XXI, 43). Biserica Ortodoxă participă în mișcarea pentru unitatea Bisericilor cu convingerea că rugăciunea dumnezeiască pentru unitatea celor ce cred în Hristos constituie puterea unei sinergii în care se cere aportul tuturor creștinilor. De aceea, unirea nu este o sarcină profesională a teologilor. Desigur, conducătorii Bisericilor, teologii și alte organizații bisericești au rolul lor foarte important. Teologii, în special, «trebuie să construiască tunele lungi prin regiuni stincoase și să ridice poduri peste adâncimi». Dar calea cinstită a unirii stă în conștiința întregului organism bisericesc. Ortodocșii știu că unirea forțată, proclamată la Conciliul de la Florența (1439) a fost respinsă de Biserica și poporul ortodox, de aceea ei trebuie să fie fideli tradiției pe care o reprezintă.

Formula unirii, încă nedescoperită, trebuie să se bazeze pe un consens cu adevărat ecumenic, iar împlinirea ei cere credința, nădejdea și dragostea întregii Bisericii, ca să fie o turmă și un Păstor.

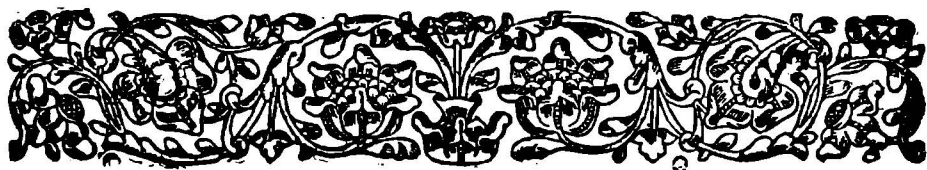
Prin rugăciunea, studiul și acțiunea noastră comună, trebuie să încercăm a trece peste obstacolele care se par de netrecut, fiindcă «Biserica Ortodoxă nu crede că pereții despărțitori dintre credințele religioase sint ridicați pînă la cer».

Biserica Ortodoxă crede că unirea Bisericilor va fi un fapt nou în istoria creștinătății, căci va avea implicații asupra pozițiilor proprii pe care fiecare Biserică le-a cîștigat de-a lungul existenței lor istorice în mod izolat. Unirea implică un proces de regenerare a întregului creștinism. Unitatea constă în manifestarea «unității Duhului» în viața comunității ecumenice. «Unitatea pe care noi o căutăm nu este nici aceea a disciplinei Bisericii sub o instituție autoritară centralizată, nici aceea bazată numai pe mesajul kerygmatic al Evangheliei către lume; ci este în primul rînd, întemeiată și menținută prin harismele primite de la Duhul Sfînt de către poporul lui Dumnezeu în Biserica istorică. De aceea, aceasta este o unitate harismatică și euharistică, exprimată prin și pentru comuniune cu harul lui Dumnezeu — Sfînta Treime»²⁶.

Dacă avem în vedere că Liturghia ortodoxă este focarul în care se concentrează mărturisirea de credință, rugăciunea și viața întregii Biserici, am putea spune că Biserica unită va fi o Liturghie sobornicească, avînd în mijloc pe Hristos Arhiereul veșnic și Păstorul cel bun, iar în jurul lui Biserica triumfătoare și cea luptătoare, cîntînd împreună «Să ne iubim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim: pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treimea cea deoiființă și nedespărțită».

Prof. BRIA ION

NOTE ECUMENICE

DE LA CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE. — La 21 și 22 noiembrie a avut loc în fosta Mănăstire Liebfrauenberg din Strassburg sesiunea Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene. Oaspeții au fost primiți de pastorul Jung, președintele Consiliului Bisericii Reformate din Alsacia. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat la această sesiune I. P. S. Serghie, Arhiepiscopul Berlinului și al Europei Centrale (ca membru al Prezidiului) și Profesorul L. N. Pariiski (membru al Comitetului Consultativ). Ei au fost însoțiți de redactorul revistei «Stimme der Orthodoxie» (Berlin), Serghie G. Gordeiev. Sesiunea a fost închinată pregătirii celei de-a IV Adunări Generale a Bisericilor Europene, care se va întruni în acest an iarăși la Nyborg.

La sesiune s-a mai discutat proiectul de constituție al Conferinței Bisericilor Europene. Viitoarea sesiune a Prezidiului și a Comitetului Consultativ va avea loc în martie 1964, la Viena.

(După «Stimme der Orthodoxie», nr. 1/1964)

CONVORBIRI CU TEOLOGII GERMANI. — Între 19 și 28 octombrie 1963, la invitația Patriarhului Alexei al Moscovei, o delegație a Bisericii Evanghelice din Germania, a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă, cu scopul ca să continue convorbirile cu teologii ruși, începute în 1959 în Arnoldshain, cu privire la punctele comune și la cele deosebitoare între cele două Biserici.

Despre modul în care au decurs convorbirile de la Arnoldshain și despre rezultatele obținute prin ele, s-a relatat în Jurnalul Patriarhiei din Moscova, nr. 12/1959. Atunci s-a discutat despre poziția ambelor Biserici față de Sfânta Scriptură și doctrina justificării. Ca rezultat al convorbirilor s-a consemnat acordul folosului unor astfel de convorbiri pentru o apropiere a Bisericilor în sensul unității ecumenice și s-a hotărât continuarea lor în 1963, la Moscova. Temele acestor convorbiri s-au fixat apoi prin corespondență.

Delegația Bisericii Evanghelice din Germania, care a sosit la Moscova la 19 octombrie 1963, a fost alcătuită din următoarele persoane : A. Wischmann, președintele Serviciului bisericesc extern din Frankfurt pe Main, conducătorul delegației, G. Harbsmeier și E. Wolf, profesori ai Universității din Göttingen, G. Kretschmar, profesor la Universitatea din Hamburg, Dr. P. Slenczka, asistent la Universitatea din Heidelberg și Dr. Hildegard Schäder, referentă la Serviciul extern al Bisericii Evanghelice din Germania. În numele Sanctității Sale Patriarhului Alexei și al Bisericii Ortodoxe Ruse, la convorbiri au luat parte, sub conducerea P. S. Episcop Alexei de Talin și Estonia, vicepreședinte al Departamentului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe, următorii teologi ruși : Episcopul Pitirim de Volokoleamsk, docent al Academiei duhovnicești din Moscova și conducătorul Departamentului pentru Editură al Patriarhiei, Arhim. Filaret, inspectorul Academiei, docenții D. Saricev și V. I. Talizin, iar de la Academia duhovnicească din Leningrad, profesorii : Dr. N. D. Uspenski, N. A. Zabolotski și candidatul în teologie N. P. Ivanov. Convorbirile au avut loc în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk.

Discuțiile s-au purtat asupra temelor : efectele harice ale cultului divin, caracterul problematicii teologice în cele două Biserici, noțiunea sobornicității (sobornost) bisericești și, în sfârșit, rezultatele și perspectivele discuțiilor dintre teologii ambelor Biserici. Întrucât teologii ambelor Biserici au prezentat referate pentru fiecare temă, a fost posibilă o cunoaștere a problemelor din amândouă părțile.

Convorbirile au început luni în 20 octombrie, în aula Academiei duhovnicești, în prezența rectorului Prot. Prof. Rujinski, a corpului profesoral și a studenților. La început au rostit ortodocșii rugăciunea Împărate ceresc. Apoi au cântat troparele Sfintei Treimi și al Sfântului Serghie. Protestanții au răspuns cu un coral. Studenții Academiei au cântat Simbolul credinței. Apoi fiecare din cei prezenți a rostit rugăciunea Tatăl nostru în limba sa maternă.

Conferința a fost deschisă cu un cuvânt al Episcopului Alexei de Talin, care a spus între altele : «Eu nu am putut participa personal la importanta întâlnire de acum patru ani de la Arnoldschain. Totuși ca toți cei ce activează în Biserica noastră, am urmărit și eu cu atenție acest eveniment și am văzut în el începutul mult promițător al unei strînse prietenii frățești a Bisericilor noastre care este atât de necesară pentru o dezvoltare și înflorire pașnică a popoarelor noastre. După mărturia rezumatului discuțiilor teologice, participanții la colocviul de la Arnoldshain, din care unii sînt prezenți, au apreciat rezultatele acelei întâlniri ca foarte pozitive. Ei au ajuns la convingerea că există un acord vădit, sau cel puțin o mare apropiere a punctelor de vedere într-un mare număr de probleme ale învățăturii de credință, care înainte se aflau în întunericul adînc al unor rătălmăciri și reprezentări eronate. Participanții la convorbirile de la Arnoldshain n-au minimalizat serioasele deosebiri de păreri care au apărut cu ocazia discutării unor probleme teologice. Ei totuși s-au silit sincer să ajungă la o deplină clarificare a

pozițiilor, ca prin aceasta să ușureze un studiu frățesc în continuare al acestor probleme controversate».

«Temele pe care avem să le cercetăm acum, sînt de o mare importanță în complexul întreg al problemelor ecumenice, care reclamă inima și mintea celor mai buni gînditori dintre teologii creștini. E suficient să ne amintim de tematica celei de-a IV-a Conferințe Mondiale pentru Credință și Constituție, care a avut loc de curînd la Montreal pentru a recunoaște actualitatea chestiunilor pe care noi voim să le cercetăm și studiem acum în spirit frățesc. Sperăm sincer, că întîlnirea noastră, cu discuțiile ce le vom purta va aduce o nouă contribuție prețioasă la lucrarea ecumenică, în sensul unei apropieri și colaborări a Bisericii Ortodoxe Ruse «cu toți cei ce cheamă numele Domnului nostru Iisus Hristos... în toate locurile (I Cor. I, 2).

«Ca slujitori ai lui Dumnezeu, Domnul iubirii și al păcii, sperăm că comuniunea noastră va contribui la întărirea strînsei prietenii între Biserica Evanghelică din Republica Federală și Biserica Ortodoxă Rusă și că unitatea frățească și cordială a celor două Biserici va adînci și întări prietenia între popoarele Republicii Federale și ale Uniunii Sovietice, care este atît de importantă pentru pacea lumii».

P. S. Episcop Alexei a amintit apoi de decedatul profesor pastor Hans Jwands, care a participat activ la conferința de la Arnoldshain. «Acest creștin cu inimă mare, cu largul său orizont spiritual și cu marea sa experiență spirituală, trăiește în amîntirea noastră nu numai ca însemnat teolog și colaborator activ al conferinței de la Arnoldshain, ci și ca neobosit predicator al păcii și al iubirii între popoare, care a stat continuu în primele rînduri ale luptătorilor pentru apărarea omenirii de catastrofa îngrozitoare a unui război atomic. Fie ca exemplul lui luminos să ne amintească nouă, participanții la un Arnoldshain înnoit, că între cunoașterea teologică ce deschide drum unei unități de gîndire creștină, și între servirea păcii spre binele patriei și al întregii omeniri, există o legătură indisolubilă.

Este cea mai mare bucurie a creștinului să vorbească despre Hristos, despre opera Lui mîntuitoare și despre Biserica Lui cea sfîntă, care păstrează fidel Revelația și continuă pe pămînt opera lui Hristos. Aceasta este misiunea noastră sfîntă și datorîa noastră binecuvîntată. Să îndeplinim această lucrare binecuvîntată nu numai cu armele teologiei, la nivelul înalt științific, ci și în duhul sincerei iubiri frățești și a năzuinței după adevăr, potrivit îndemnului Apostolului: «Frații mei, bucurați-vă, desăvîșiți-vă mîngîiați-vă, și Dumnezeu iubirii și al păcii va fi cu voi» (II Cor. XIII, 11).

După cuvîntul P. S. Episcop Alexei, a rostit o cuvîntare bogată în conținut A. Wischmann. Apoi au început lucrările Conferinței, care au durat patru zile.

La 21 octombrie și-au prezentat referatele Prof. Dr. N. Uspenski și Prof. Götz Harbsmeier cu privire la tema: «Lucrarea mîntuitoare a lui Dumnezeu prin Sfîntul Duh în cultul divin și în Sfînta Treime».

A doua zi s-a discutat despre problematica teologică, ce stă pe primul plan al muncii științifice a celor două Biserici. Prof. Ernst Wolf a ținut referatul despre : «Situția prezentă a teologiei evanghelice în Germania» și Episcopul Pitirim a vorbit despre : «Problemele fundamentale ale cercetărilor teologice și ale dezvoltării lor de la sfârșitul secolului al XIX-lea».

Miercuri, 23 octombrie, s-a discutat despre însemnătatea «sobornicității» (sobornost) în viața Bisericii. Docentul N. A. Zabolotski a tratat tema : «Însemnătatea teologică și eclezialogică a sinoadelor ecumenice și locale ale Bisericii vechi» și Prof. Kretschmar a expus tema : «Însemnătatea teologică și eclezialogică a sinoadelor ecumenice și locale în raport cu problema Bisericii și a Tradiției».

Ziua următoare a fost dedicată rezultatelor discuțiilor și perspectivelor viitoare ale continuării schimbului de idei. Asistent Dr. Slenzka a tratat subiectul : «Reflecții asupra colocviului teologic între reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse și ai Bisericii Evanghelice din Germania», iar docentul V. D. Saricev subiectul : «Critica și continuarea momentelor mai importante ale dialogului evanghelic-ortodox de la Arnoldshain din octombrie 1959».

Referatele s-au citit înainte de masă, iar discuțiile s-au purtat seara. La sfârșitul fiecărei zile s-au tras concluziile din munca de peste zi, formulându-se în teze. În aceste concluzii s-au stabilit punctele în care s-a constatat sau s-a obținut un acord. De asemenea s-au fixat chestiunile controversate, care au să formeze obiectul unor discuții viitoare.

În pauzele Conferinței oaspeții au vizitat Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk și au asistat la prelegerile din Academie, de a cărei viață s-au interesat în amănunt. Au participat de asemenea la diferite servicii divine și la Sfânta Liturghie.

(După darea de seamă a lui V. Ivanov din revista «Stimme der Orthodoxie», nr. 1/1964).

D. S.

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(Martie—aprilie)

MESAJ PENTRU DEZARMARE, PACE ȘI INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ. — În ziua de 1 martie 1964, ziarele din țara noastră au publicat «Mesajul adresat Conferinței internaționale pentru dezarmare, pace și independență națională de la Florența», de către Dl. Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R. Aducînd un călduros salut Conferinței și exprimîndu-și simpatia față de inițiativa Comitetului internațional de pregătire al Conferinței internaționale a tineretului și studenților pentru dezarmare, pace și independență națională, Dl. Ion Gheorghe Maurer a arătat printre altele că «Problemele care formează obiectul dezbaterilor dvs. sînt probleme arzătoare ale epocii noastre care afectează destinele tuturor popoarelor». Afirmînd că «suprema garanție a păcii, necesitate imperioasă pentru progresul material și spiritual al societății umane, este fără îndoială dezarmarea generală și totală» și precizînd totodată că nu poate fi despărțită, în zilele noastre, cauza păcii de cauza independenței naționale a popoarelor, D-sa a subliniat că «rezolvarea pozitivă a acestor probleme vitale depinde în bună măsură de poziția și contribuția tineretului, viitorul omenirii».

Amintînd că încă din anul 1960, Guvernul Republicii Populare Romîne a supus Adunării Generale O.N.U., examinarea unor măsuri pe care fiecare stat în parte și organizațiile internaționale ar urma să le ia pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., a arătat că «la sesiunea a XVIII-a a Adunării Generale a O.N.U. împreună cu alte 25 de delegații, delegația romînă a prezentat un proiect de Declarație internațională în această problemă, care, conform hotărîrii adoptate, urmează să fie dezbătută în vederea elaborării finale la cea de-a XIX-a sesiune a Adunării Generale...»

Urînd deplin succes Conferinței în realizarea nobilelor sale țeluri, Dl. Ion Gheorghe Maurer a declarat în încheierea Mesajului său urmă-

toarele : «Sintem convinși că principiile și idealurile înscrise în proiectul de Declarație, prezentat la O.N.U., vor găsi înțelegere și aprobare din partea tuturor guvernelor, ca și a organizațiilor de tineret din lumea întreagă. Însăși Conferința dvs. constituie o manifestare a dorinței și a hotărârii tineretului lumii de a trăi în pace, într-o lume fără arme și războaie, în care fiecare popor să fie liber și egal în drepturi cu celelalte».

APEL PENTRU O ZONĂ DENUCLEARIZATĂ ÎN NORDUL EUROPEI. — După cum ne anunță ziarele din 2 martie a. c., la Stockholm va avea loc între 14 și 15 martie a. c., o conferință a partizanilor păcii din Danemarca, Finlanda, Norvegia și Suedia, sub lozinca : «Pentru o zonă denuclearizată în nordul Europei».

În apelul lansat în vederea atingerii acestui scop se arată că toți oamenii de bună credință, care văd în tratatul de la Moscova privitor la interzicerea parțială a experiențelor cu arma nucleară un prim pas pe calea spre dezarmare și consolidare a păcii, sint datori astăzi să-și aducă contribuția la stabilirea unui climat mai prielnic în vederea obținerii de noi succese pe calea spre dezarmare. Credem, se spune în încheiere, că «țările nordice pot acorda un mare sprijin în acest sens, punind în aplicare propunerea președintelui Kekkonen de a se proclama Europa de nord zonă denuclearizată».

NECESITATEA DE A CONTINUA LUPTA PENTRU DEZARMAREA GENERALĂ. — Cu prilejul împlinirii a 10 ani de la efectuarea experiențelor americane cu arma cu hidrogen lângă atolul Bikini, la 1 martie a. c., în localitatea Sidzuoka, din Japonia, s-a deschis cea de-a 10-a Conferință pentru interzicerea armei atomice și cu hidrogen.

Luînd cuvîntul în fața celor peste 10.000 de participanți din întreaga Japonie, Prof. Kaoru Yasui, președintele Consiliului național japonez pentru interzicerea armelor atomice și cu hidrogen, a subliniat «necesitatea de a se continua lupta pentru interzicerea totală a armei nucleare pentru dezarmarea generală».

ACTIVITATEA DESFĂȘURATĂ DE COMITETUL NAȚIONAL PENTRU APARAREA PACII ÎN ANUL 1963. — După cum ne anunță ziarele din 5 martie 1964, Biroul Comitetului național pentru Apărarea Păcii, din țara noastră, a ținut miercuri 4 martie a. c., o ședință largită, la care au participat membri ai Biroului și membri ai Comitetului, precum și secretarii Comitetelor regionale pentru pace.

Cu acest prilej, Acad. Mihail Ralea, președintele Comitetului, a prezentat o dare de seamă despre activitatea în slujba păcii, desfășurată pe anul 1963, de Comitetul Național Român pentru Apărarea Păcii. În încheiere participanții au adoptat planul de activitate pe anul 1964.

SOLIDARE ÎN LUPTA PENTRU APARAREA PACII. — În telegrama trimisă Federației Democratice Internaționale a Femeilor, cu prilejul zilei de 8 Martie, Consiliul Național al Femeilor din R.P. Română arată printre

altele următoarele : «În această zi de sărbătoare din pragul primăverii, ne exprimăm o dată mai mult sentimentele de solidaritate față de femeile din lumea întreagă care luptă pentru drepturi, pentru pace, independență națională și progres social. Fie ca pacea, pe deplin victorioasă, să lumineze cu strălucirea sa viața oamenilor de pe toate meridianele globului nostru».

COMEMORĂRI ÎN SLUJBA PAȘII. — Ziarele din 12 martie 1964 ne aduc la cunoștință că la recomandarea Consiliului Național al Păcii se vor sărbători anul acesta, în țara noastră, câteva din marile personalități ale culturii universale.

Astfel se vor comemora, în cadru festiv, 400 de ani de la moartea lui Michel Angelo Buonarroti, 404 de ani de la nașterea lui William Shakespeare și a lui Galileo Galilei, 150 de ani de la nașterea poetului ucrainean Taras Șevcenko, bicentenarul umanistului cuban Tomas Romay, bicentenarul morții pictorului și criticului de artă William Hogarth, 150 de ani de la moartea compozitorului venezuelean Jose Angel Lamas, 900 de ani de la moartea profesorului Abu Muhamed Ali Ibu Hazm, din Spania, bicentenarul morții profesorului coreean Li Ik (Sung Ho), centenarul nașterii reverendului Anagarika Dharmapole, luptător pentru independența Ceylonului și renașterea culturii naționale ceyloneze.

Tot în acest an vor mai fi sărbătoriți : scriitorul american Nathaniel Hawthorne, creatorul literaturii și limbii sirbe moderne Vuk Karadžići, poetul ungar Imre Madach, poetul romantic brazilian Goncalves Diaz — de la moartea cărora se împlinesc 100 de ani.

De asemenea se vor mai comemora în decursul acestui an 150 de ani de la nașterea marelui poet rus Mihail Lermontov, 250 de ani de la nașterea pionierului literaturii realiste lituaniene Kristionas Donelnitis, centenarul scriitoarei clasice germane Ricarda Huch, centenarul scriitorului ucrainean Mihail Kociubinski, 50 de ani de la moartea publicistului francez socialist Jean Jaurez, fondatorul ziarului «L'Humanité», precum și 50 de ani de la moartea scriitoarei austriece Berta von Suttner, luptătoare pentru pace și a criticului literar brazilian Sylvio Romero.

PROPUNERI PENTRU TRANSFORMAREA NORDULUI EUROPEI ÎNTR-O ZONĂ DENUCLEARIZATĂ. — Presa centrală din țara noastră ne relatează la 17 martie 1964, că la Stockholm au luat sfârșit lucrările Conferinței care a avut loc între 14—15 martie a. c., sub lozincă «Nordul — zonă denuclearizată».

În rezoluția adoptată cu acest prilej, pentru înlăptuirea planului proclamării Europei de Nord drept zonă denuclearizată, s-au propus etapele următoare : 1. «O declarație comună a guvernelor Danemarcei, Finlandei, Norvegiei și Suediei că aceste țări nu intenționează să producă sau să achiziționeze arme nucleare, declarație care să fie transmisă O.N.U., pentru a fi difuzată în rîndul tuturor membrilor acestei organizații ; 2. Crearea unui comitet nordic comun pentru a studia condițiile și garanțiile pentru permanentizarea zonei denuclearizate ; 3. O declarație co-

mună a țărilor nordice care să consemneze că Danemarca, Finlanda, Norvegia și Suedia fac parte din zona denuclearizată permanentă».

OPOZIȚIE FAȚA DE CURSA ÎNARMĂRII. — Ziarele din 27 martie 1964, ne aduc știrea că la Bruxelles, 20 de organizații de tineret și de sindicat, au organizat un marș antiatomic, la care au participat peste 20.000 de manifestanți, scandind lozincile următoare : «Nu vrem arme atomice în Belgia !» ; «Cerem un pact de neagresiune între N.A.T.O. și Tratatul de la Varșovia» ; «Armata la muzeu !»

La mitingul care a avut loc cu acest prilej, în urma cuvântărilor împotriva înarmărilor și tuturor experiențelor nucleare, s-a adoptat o moțiune din care reținem esențialul concretizat în următoarea propoziție : «Generația de azi își proclamă opoziția față de cursa înarmărilor».

CANONICUL COLLINS ÎMPOTRIVA ÎNARMĂRIILOR NUCLEARE. — După cum ne anunță ziarele, la 23 martie a. c. a avut loc la Londra o conferință de presă ținută de Canonicul Collins, președintele Comitetului executiv al organizației «Mișcarea pentru dezarmarea nucleară». Cu acest prilej Canonicul Collins a expus felul cum va fi organizată la 30 martie a. c. tradiționala demonstrație de primăvară a lupătorilor împotriva înarmărilor nucleare. «Ne pronunțăm, a declarat Canonicul Collins, pentru renunțarea la înarmările nucleare, pentru desființarea bazelor străine din țara noastră, pentru ieșirea Angliei din blocurile care se bazează pe strategia nucleară».

ACȚIUNI DE PRIMĂVARA ÎN SLUJBA PACII. — Presa centrală din țara noastră ne informează că în această primăvară acțiunile în slujba păcii sub formă de mitinguri și marșuri ale păcii s-au intensificat. Merită să fie semnalate în această privință : «Marșul Lausanne—Geneva» de 65 km care s-a încheiat la 29 martie a. c., cu un mare miting la care s-a cerut lichidarea armelor nucleare, crearea în Europa Centrală a unei zone denuclearizate și slăbirea încordării internaționale ; «Marșurile antiatomice» din Germania occidentală, care s-au format la Duisburg, Braunschweig, Wiesbaden, Karlsruhe, Lübeck și Pegnitz. Ziarele arată că participanții de la întrunirea din Kusel au primit un mesaj de solidaritate din partea cunoscutului savant și luptător pentru pace Albert Schweitzer : «Marșul tradițional de primăvară al partizanilor păcii din New-York» a avut loc la 28 martie a. c. sub lozincile : «Pace, muncă, libertate !» și «Război mizeriei, nu oamenilor !» ; «Marșul antiatomic al partizanilor păcii scandinavi», care s-a desfășurat pe traseul Eidovold—Oslo, sub lozincile : «Hirosima nu trebuie să se repete» și «Nici un fel de rachete Polaris în Norvegia».

De asenenea, la 30 martie a. c., a avut loc la Londra o mare demonstrație pentru pace organizată de Mișcarea pentru dezarmarea nucleară, unde s-a subliniat necesitatea continuării luptei pentru lichidarea pericolului războiului nuclear, pentru pace și dezarmarea nucleară.

Ultima zi a marșurilor de primăvară ale păcii, a fost în Germania occidentală în ziua de 30 martie a. c. Au participat în diferite regiuni ale acestei țări, aproximativ 25.000 de luptători pentru pace. Vorbitorii după cum arată ziarele, «s-au pronunțat în favoarea creării unei țări denuclearizate în Europa Centrală și au cerut ca Republica Federală Germană să nu participe la forțele nucleare multilaterale ale N.A.T.O.».

DEMONSTRAȚIE PENTRU PACE ÎN OLANDA. — La 4 aprilie a. c., după cum ne anunță ziarele, peste 10.000 de persoane au luat parte la o mare demonstrație pentru pace, care a avut loc la Amsterdam. Organizată de partizanii păcii din Olanda, această demonstrație s-a desfășurat sub lozincile : «Bomba atomică să fie interzisă !», «Nici un fel de forțe nucleare multilaterale !» La mitingul care a încheiat demonstrația, «vorbitorii au subliniat că dezarmarea este în prezent problema nr. 1, că trebuie luptat cu hotărâre împotriva răspîndirii armei atomice».

EVIDENȚA NECESITAȚII DESTINDERII ÎNCORDĂRII INTERNAȚIONALE. — Ziarele din 6 aprilie 1964, ne-au adus vestea că în Austria, la Korneuburg, lângă Viena, s-au adunat un mare număr de persoane pentru a participa la marșul de primăvară pentru pace și dezarmare, dînd urmare apelului publicat în presă prin care se scotea în evidență «necesitatea destinderii încordărilor internaționale, a dezarmării generale și totale». După mitingul care a avut loc în piața centrală din Korneuburg, participanții s-au îndreptat spre Viena, purtînd «lozinci care chemau la lupta pentru interzicerea armei nucleare, dezarmarea generală și totală, destinderea încordărilor internaționale, consolidarea păcii și prieteniei dintre popoare».

MEMORANDUMUL PARTIZANILOR PĂCII DIN CANADA. — După cum ne informează presa noastră centrală din 14 aprilie 1964, la Toronto s-a ținut Adunarea anuală a Consiliului național al Congresului canadian pentru apărarea păcii. Cu acest prilej, a fost adresat guvernului canadian un memorandum prin care, printre altele, se cer următoarele : rezilierea acordului încheiat cu Statele Unite cu privire la amplasarea de arme nucleare pe teritoriul Canadei, declararea Canadei ca zonă denuclearizată, reducerea forțelor armate canadiene, dezvoltarea relațiilor comerciale normale cu toate țările, ducerea unei politici de neamestec în treburile interne ale altor țări, precum și stabilirea de relații diplomatice cu R.P. Chineză.

Ziarele ne mai informează că «în încheierea lucrărilor», «adunarea l-a reales pe James Endicott, președinte al Congresului canadian pentru apărarea păcii».

REDAȚIA

ARTICOLE ȘI STUDII

ANTIM IVIREANUL ARHIVIST, BIBLIOTECAR ȘI TOPOGRAF*

În paginile precedente, am pus în lumină calitățile deosebite ale mitropolitului Antim Ivireanul ca arhivist, bibliotecar și topograf. Cu acest prilej, a trebuit să fac și o analiză paleografică a scrisului său, care să servească la identificarea adevăratelor lui autografe. Punînd început unor astfel de studii, necesare atît istoriei scrisului, cît și atribuirii precise a manuscriselor adevăraților lor scriitori, redacția revistei «Glasul Bisericii» are dreptul la recunoștința noastră și țin să-i aduc aici mulțumirile mele.

Identificînd documentele în cauză, ca : «măsoriștea Negovanilor și hrisovul arhieresc, și aflînd un arhetip mai sigur pentru așezămîntul minăstirii mitropolitului Antim, mi s-a impus cu necesitate editarea critică a tuturor. Adunarea la un loc și publicarea lor integrală le pune la îndemînă fără a se mai recurge la publicații greu de găsit și uneori îndoielnice. Prin exemplu concret, apar astfel și observații asupra unor greșeli care nu mai trebuie repetate, cum și îndrumări pentru descrierea științifică a unor genuri de documente. Dar, pe lîngă acestea, cercetătorii viitori vor avea posibilitatea să adîncească analiza conținutului acestor prețioase documente și să aducă noi contribuții la istoria culturii în țara noastră. Acesta e motivul principal care ne-a impus această muncă, nu ușoară.

Socotite ca anexe la studiul precedent, cititorul găsește acolo toate explicațiile utile și nu mai găsim necesar să le repetăm.

1

1696 (7204) <mai 2—14>. *Insemnarea lui Antim Ivireanul, egumenul Minăstirii Snagov, despre stabilirea hotarului moșiei Negovani (azi satul Valea Nicovani) de către Ursoaia (azi Valea Ursoi), lîngă Aroa, Șchiau și Valea Călugărului (azi Valea Călugărească, raionul Ploiești), ca urmare a șase trăsuri. Alăturat se dă schița terenului.*

* Continuare din «Glasul Bisericii», an. XXII (1963), nr. 9—10, p. 862—890.

Lt. 7204. Însemnare.

+ Hotarul Negovanilor despre Ursoaia iaste pe' lingă viile comisului Barbului și lovêște prin casa lui Oprișan iuzbaș și de acolê cîrmêște și dă pre din jos de casile Drosului pîrcălabul și de acolê la ulmul lui Cazan iuzbaș și de acolê lovêște prin capul viilor pre din sus de unde lua mănăstirea dijmă și de acolê lovêște și tae viile spătariului Mihaï ce au cum-părat pînă la un măr unde au fost casa Cerbului în vîrful dealului și de acolê apucă drumul în sus la răpaos, la ca<sa> popei lui Ion Șchéul.

† Ἄνθιμος.

Trăsura cea dintîi.

+ La capul moșii despre Arva, despre partea drumului sînt funi 18 și funea iaste de 25 de stînjini.

Trăsura a dooa.

+ La mijlocul dealului unde iaste rachiriia pînă în Valea Ursoii funi 15 pol.

Trăsura a treia.

+ Aproape de casa Drosului prin ulmul cel mare, funi 20.

Trăsura a patra.

+ Sînt funi 10 despre Danes.

A cincea trăsură.

+ Sîntu funi 8 pol. spre viaa log. Opii.

Trăsura a șasea.

+ Sînt funi 8 la sfîrșitu.

† Ἄνθιμος.

Partea mănăstirii.

+ La capul moșii din sus lingă Șchiaul sînt funi 2, stîjini 8.

+ Pogorîndu-te la vale, a dooa trăsură sînt funi 2, stînjini 3.

+ A treia trăsură funi 2 pol.

+ A patra trăsură funi 6 stînjini 150.

+ A cincea trăsură funi 4 și stîjini 4.

+ A șasea trăsură funi 4 pol.

La viile mănăstirii cêle bătrîne, neajungîndu-le hotarul să între în partea ce scrie mai sus, ce rămîind în locul meglișescû, ni le-au dat cu voia lor de le ținem cu ocol.

Și iarăși de la viile aceste bătrîne ne-au dăruit 5 stînjini de pămînt în lungû pînă în vale la drumul cel mare unde s-au pus și o piatră hotarû.

† Ἄνθιμος.

[Schîța topografică de pe pagnia 5 are scris: sus «Răppos», jos «Drumul, la stînga «Valea Ursoaiei», la dreapta «Valea Călugărului» și în mijloc «Viile cele bătrîne 5 stînj»). V. mai sus planșa IV, p. 869].

Biblioteca Academiei R.P.R. Doc. LXVIII/46. Original românesc, caiet de 4 foi hîrtie. Tergal: Χοτάρι τοῦ Νεγοβανίου. Ζυζύγιον τῶν ἀπελίων τοῦ μοναστηρίου, Nr. 73—Nr. 18 (șters). Nr. 145 sinetu... Anul 7204 fără. Netrebnic (cu roșu).

Rez. C. Erbiceanu, *Descrierea manuscriselor mitropolitului Antim Ivireanul*, «Biserica Ortodoxă Romînă», XI (1888), p. 1028—1029. Idem, *Didahiile ținute în mitropolia din Bucu-rești de Antim Ivireanul*, București, 1888, p. XII și XXXVIII (cu facsimil). I. Bădulesu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, 1708—1716*, București, 1893, p. 170 (cu facsimilul lui Erbiceanu). Vezi facsimile mai sus planșele III și IV.

713 (721) aprilie 24. *Așezământul întocmit de Antim Ivoreanul, mitropolitul Țării Românești, cuprinzând învățături pentru conducerea Mănăstirii Tuturor Sfinților din București, citoria sa și buna ei administrare. Sint 32 de capete inițiale cu adaos de alte 8 capete și unul oșebit din 15 martie 1716, în care sint expuse atît dispozițiile sale cu privire la păstrarea și înălțarea documentelor mănăstirii, îngrijirea bibliotecii, a tipografeii și pentru învățătura copiilor săraci, cît și cele privitoare la viața și slujbele în mănăstire, la milostenii, înzestrări de fete sărace și la sarcinile cu privire la păstrarea de valori depuse de particulari în mănăstire.*

Învățături pentru așezământul cinstitei mănăstiri a Tuturor Sfinților, adecă: Capete 32 întru carele să coprinde toată chiverniseala mănăstirii și rînduiala milelor ce s-au hotărît să se facă pe an la săraci și la lipsiți, din venitul casei. Acum într-acestaș chip așazat în zilele prea luminatului și înălțatului domn Io Costandin B. Basarab voevod, de noi smeritul mitropolit al Ugrovlahiei Anthim Ivireanul ctitorul.

La leat 7221 aprilie 24, în care an s-au început zidirea besericii.

Pinax ale capetelor ce să află într-această cărțulue.

1. Pentru să nu fie mănăstirea supusă	list	1
2. Pentru egumen	list	2
3. Pentru epîtropi	list	2
4. Pentru călugări	list	4
5. Pentru preoți	list	4
6. Pentru învățătura copiilor	list	5
7. Pentru îngroparea celor morți	list	6
8. Pentru mila celor închiși și săracilor	list	7
9. Pentru îmbrăcămintele celor goli	list	7
10. Pentru măritatul unii fete	list	7
11. Pentru chiverniseala celor streini	list	8
12. Pentru candelă	list	8
13. Pentru cei Patru sfinți și pentru sārindariu	list	8
14. Pentru liturghii	list	10
15. Pentru simbriia slugilor și petrecaniia lor	list	10
16. Pentru cei ce vor milui casa	list	11
17. Pentru tipografie	list	12
18. Pentru vivliotică	list	13
19. Pentru înnoirea hrisoavelor	list	13
20. Pentru lăcuirea arhierelor	list	14
21. Pentru poclonul vlădicăi	list	14
22. Pentru cercetarea bolnavilor	list	15
23. Pentru pogrebaniia egumenului	list	16
24. Pentru purtarea de grije a epitropilor	list	17
25. Pentru zeciuiala banilor	list	18
26. Pentru alegerea egumenului	list	19
27. Pentru venitul Besericii	list	20
28. Pentru schituri	list	21
29. Pentru poménic	list	21

30. Pentru cinstea episcopilor	list 21
31. Pentru îndoirea milelor	list 22
32. Pentru cetăniia capetelor	list 22

Alte capete de învățătură

1. Pentru sfânta priceașenie	list 24
2. Pentru de va lăsa neștine vreo milă	list 24
3. Pentru să nu scutească bucate streine	list 25
4. Pentru să nu să înpresoare moșiia streină	list 25
5. Pentru mormintele den beserică	list 25
6. Pentru păstrarea curții cei dentii	list 26
7. Pentru sărindariul nostru	list 26
8. Pentru păstrarea sculelor streine	list 26

Predoslovie.

Nici un lucru nu iaste atita de priimit înaintea lui Dumnezeu ca facerile de bine ce să fac la săraci și la sfintele beserici. Și pentru aceasta vedem în sfânta Evanghelie, cum că domnul nostru Is. Hs. pre alții nu face moșteni cereștii sale împărății, fără numai pre aceia ce au făcut faceri de bine întru această lume, adecă pre cei ce au miluit pre cei săraci, au săturat pre cei flămânzi, au adăpat pre cei setoși, au înbrăcat pre cei goli, au mîngîiat pre cei streini și au căutat pre cei bolnavi și închiși. Drept acéia și fericitul Pavel fiind de Dumnezeu învățat, știind cum că acéste bunătăți mijlocesc creștinilor mîntuire sufletească, ne învață la 13 capete cătră Evrei, acéste să avem pururea întru pomenire și să le facem cu osirdie, (zicînd) și facerile de bine și împărtășirea să nu uități, că cu jîrtve ca acéste să înblînzéște Dumnezeu.

Deci, cu această socoteală și eu smeritul mitropolit al Ugrovlahiei Anthim Ivireanul, pentru ca să fac puțin folos sufletului meu și să aibu pomenirea mea cea de toate zilele și în viață și după moarte, m-am apucat de am înălțat din temelie acest sfînt lăcaș în slava lui Dumnezeu și întru cinstea Tuturor Sfînților și cu acea puțină agonisită ce mi-au dăruit mila lui Dumnezeu și am câștigat și ou cu multelo ostenci și cu sudoarea feței méle am săvirșit-o și am înfrumosețat-o precum să véde. Și i-am hotărit și puțin venit după puțința mea. Intii, pentru ca să aibă casa lui Dumnezeu cuviincioasa ei podoabă și chiverniseală. A dooa, pentru ca să aibă și săracii oarecare ajutoriu și mîngiicare. Și a treia, pentru ca să aibă împreună cu mine de-a pururé pomenire cîți vor milui casa aceasta.

Dară de vreme ce binele nu iaste bine deaca nu să face bine, pentru aceasta am hotărit aceste capete ce scriem în jos să stea nestrămutate, pentru ca să se facă pururea chiverniseala cu frica lui Dumnezeu, cu înțelepciune, cu socoteală și cu bună rînduială, după dreapta noastră socoteală ce am avut dintru început și după cum o pohtéște și légea bunei chiverniseli.

Așăzămîntul tuturor lucrurilor și a rînduialelor ce va smereniia noastră să se facă necontenit și neschîmbat în toți anii la beserica noastră

din București ce am zidit în slava lui Dumnezeu și întru cinstea Tuturor Sfinților.

Cap 1. Pentru să nu fie minăstirea supusă. Această sfintă beserică ce am zidit în slava lui Dumnezeu și întru cinstea și pomenirea Tuturor Sfinților, fiind roada ostenélelor mele celor multe, o am dat și o am închinat cu multă plecăciune și cucerie marelui Dumnezeu și mîntuitorului nostru Is. Hs. și o am supus ca o începătură sfintă supt acoperămîntul și stăpînirea lui, ca celuia ce iaste stăpîn a toate. Drept acéia, cu hotărîre desăvîrșită vom să fie slobodă, nesupusă și nestăpînită de nici un fel de obraz, nici de domnul țării, nici de arhiereul carele va fi după vremi, nici de vreunul din boiari. Iară de va îndrăzni cineva (veri cu ce mijloc pentru vreo pricină ce o va naște mintea lui), au din ceata besericească, au din ceata mirenească să o supue pre dînsa și să o închine undeva, au de-ale ei ceva, unul ca acela să fie afurisit și neertat și în cest veac și în cel viitor de domnul Dumnezeu atotțiiitorul și supus vécinicei anathemi și la înfricoșata zi a judecătii să aibă pirîș pre toți sfinții.

Cap 2. Pentru egumeni. Să se chivernisească minăstirea și pe dinlăuntru și pe dinafară la toate trebile ei de singur egumenul carele va fi după vremi, cu întreagă socoteală, cu bune cumpătări și cu frica lui Dumnezeu avîndu grije pururea să se uite cu ochi deșteptați la folosul și sporul ei, la care trebi fără de préget și fără de lenevie, să aibă a să înpreuna adésia și a lua sfatul și învățatura a celor 5 epitorpi ce am rînduit mai jos, pentru mai multa adeverință și întemeiare, că sînt mai buni doi de cit unul, zice Hs.

Cap 3. Pentru epitropi. Ajutoriu egumenului pentru bună chiverniseala minăstirei și a tuturor venițurilor ei, hotărîm să fie 5 epitropi din ceata neguțătorească, pre carii i-am ales noi însine de bunăvoia noastră și i-am așăzat. Și sînt acește : jupan Neacșul biv staroste, jupan Nica zaraful, jupan Manul al lui Apostoli, jupan Gheorghie abagiul snū Vasilie și jupan Șerban snū Grozii, carii să aibă datorie de doao ori într-un an, la S-ti Gheorghie și la S-ti Dimitrie, să fie ostenitori pentru dragostea lui Dumnezeu și a besericii, să meargă să cerceteze pe egumenul și să-i ia seama pentru tot venitul și cheltuiala casei și să însemneze într-un catastih stătător, venitul și toată cheltuiala pe scurt și cu înțelegere, pentru ca să se afle însemnarea aceasta în fieștecare an : dintru care să va putea înțelegé sporul și paguba. Și de vor cunoaște epitropii că din nechiverniseala egumenului să face vreo pagubă casei, îi pohtim în Domnul cu dragoste frățească să mijlocească în tot chipul să îndrepteze lucrul acela, ca să nu să facă pagubă și să învețe pe egumenul pentru sporul casei.

Iară de vor vedea caré cumva epitropii că egumenul acela nu s-au supus dreptății, nici acelor învățături, ci iarăși prin nechivernisirea lui s-au mijlocit casei și al doilea an pagubă, atunce să aibă epitropii voe, cu știrea domnului și a mitropolitului țării, să-l scoată de acoloa și să pue pe altul carele să va supune dreptății și lui să i să ia seama pină într-un cap de ață și ce pagubă să va cunoaște că va fi făcut să-l facă și fără

voia lui, cu știrea domnului și a arhierelui, să pue la loc. Și încăș să se pedepsească ca o slugă léneșă și vicleană, care au îngropat talantul domnului său și ca un fur de sfinte și răpitor și năpăstuitor al săracilor, pentru ca să vază și alții să se îndrepteze, căci noi am hotărît acel venit al casei să fie al săracilor, precum însemnăm mai jos.

Și să aibă datorie dumnealor să cerceteze cu tot denadinsul, să vază face egumenul acea milă neconținut precum s-au hotărît, au ba. Pentru căci se cuvine egumenul să fie păstor, iară nu năemit. Pentru care lucru îi pohtim pe dumnealor ca pe niște fii iubiți, să facă această osteneaiă și să săvirșească cu nevointă cite noi am hotărît, pentru ca să ciștiğe fieștecarele pentru osteneala sa plata cea vrédnică de la Dumnezeu.

Cap 4. Pentru călugări. În minăstire, în curtea dintii, să se afle lăcui-tori cu șazământul pentru slujba besérecii egumenul, doi ieromonași greci carii să fie în strana cea mare să cinte slujba grecéște, un diacon, un eclisiiarh monah, au și ieromonah de să va întîmpla, un paraeclisiiarh, un chillias pentru slujba egumenului, un cîntăreț de va fi călugăr au și mirean neînsurat. Și de se va întîmpla cineva din iubitorii de Hs. creștini vreun om de cinste, au din ceata boerească au din ceata neguțătorească, să se îndémne de voia lui să pohtească viața călugărească și va vrea să lăcuiască în minăstire, să fie priimit.

În a dooa curte un chelar călugăr, un magupeț, doi feciori neînsurați de slujbă, doi argați, un grădinar, un vezetiu, un țigan cu un copil pentru treaba cuhniei. Iară de vor cunoaște egumenul și epitropii că nu se va putea chivernisi casa cu atitea slugi, să mai pue pe ciț vor socoti că vor trebui și fieștecarele să aibă hrana sa din casă și simbriia după cum s-ar scoti că ar fi mulțemiți.

Cap 5. Pentru preoți. Doi preoți de mir vom să fie la beréică în strana cea mică, să cinte slujba rumînește, pentru căci fiind besérica cea véche de lemn mai nainte de mir și zidindu-să aceasta, n-am vrut să-i lipsim pre acei preoți din mahala, pentru mîngiiarea lor și pentru odihna mahalagiiilor și li s-au rînduit să ia simbrie fieștecarele de an cite tl. 20 și cite șase chile de piine pentru mîncare, însă din venitul besérecii ei să n-aibă treabă a lua nimica nici de la un fél de slujbă ce să săvirșaste în beséică, fără numai să ia de sārindar fieștecarele cite un tl.

Cap 6. Pentru învățătură copiilor. La trei copii săraci ce vor să învete carte să li să dea cite șase bani de zi de mîncare și la Paști cite o dulamă de aba de 2 zloți și cite un işlic și cite o păréche de cizme. Și acești 3 copii să nu fie mai mici de zéce ani, nici mai mari de 15. Și această milă să li să facă pînă în patru ani, că într-atîta vréme poate să învete și slovenéște și rumînește și apoi să se pue alții la loc. Iară de va vrea vreunul să se facă călugăr și va pohti să rămie în minăstire, să fie priimit. Și cînd vor eși de la învățătură să le dea egumenul cite o scrisoare la mîină ca cine va vrea dentrînșii să se însoare, cînd îi va veni vrémea, să vie să-i dea cincisprázéce tl., să-i fie la nuntă ajutoriu. Iară după acéia, de va vrea cineva dentrînșii să se și preotească, cînd va fi ceasul acela, să i să dea deosebi alte 13 tl. : opt tl. să i să dea să se hirotonească diacon și preot

și cinci tl. să-i rămie lui să facă el însuși un sărindariu și să pomenească pre domnul carele va fi și acéste 5 nume : Ioan, Maria, Macarie ieromonah, Theodosie arhiereu și Anthim păcătosul arhiereu, fac. tl. 54.

Însă pre acești copii să aibă datorie unul dintr-acei doi preoți de mir care va fi mai procopsit să-i învețe carte și alte rînduiale ale besérecii, după cum s-au așăzat în foița cea de învățatură, și pentru osteneala lui să i să dea din casă pentru cite trei copiii tl. 20. Și acești copii să păzească în toate zilele la besérică la vecernie, la utrene și la liturghie, pentru ca să învețe frica lui Dumnezeu și rînduiala besérecii. Și cărțile de învățatura copiilor să fie din casă.

În știință să fie și aceasta. După ce vor trece doi ani să întrebe preotul pre copii de va vrea cineva dentrînșii să se facă preot, să-l învețe rînduiala preoției. Iară de să va întimpla caré cumva dintr-acei trei copii vreunul să nu șază la învățatură pînă să va plini hotărîrea a celor 4 ani, aceluia să nu i să facă acea milă rînduită ce scrie mai sus, adecă să nu i să dea scrisoare ca să vie să ceară cei 15 tl. și cei 13. Și cum va eși acela îndată să pue altul la loc.

Cap 7. Pentru îngroparea celor morți. Cînd va muri vreun sărac sau vreo săracă, de cei ce au obicei de-i poartă pre uliță și cer milă, de care lucru necuvios rid neamurile, și pentru ca să lipsească acest obicei rău, am rînduit să se cheltuiască din casă trei sute de bani. Cu doao sute de bani să cumpere luminări și pînză și altele ce ar trebui, iar o sută de bani să-i ia preotul acela la care besérică să va îngropa acel sărac, să-i facă căzuta pogrebanie și 3 liturghii, a treia zi, a noao zi și la 40 de zile. Iară preotul care nu va face acele liturghii să aibă a da seama la zioa cea înfri-coșată a judecății.

Cap 8. — Pentru mila celor închiși și săracilor. În 54 de sîmbete și de dumineci ce sînt într-un an să se dea la pușcărie sîmbăta cite 20 de bani și duminica la săraci cite 13 bani, însă săracii să nu vie tot unii ci pe rînd, unii într-o duminică și alții într-alta. Și pentru ca să nu să facă învăluială să-i însemneze pre toți săracii într-o foiță și să-i hotărască cite 13 să vie într-o duminică să-și ia banul. Fac tl. 12, bani 16.

Cap 9. Pentru îmbrăcămintele celor goli. La Joimari să dea la trei săraci cite o dulamă de aba de un leu și la trei fete sărace cite o roche de tl. 1 pol. și cite o părăche de cizme de tl. pol, care fac tl. 9. Și acéstea să nu să dea tot la unele, ci să se facă într-acei fél ce scriem mai sus pentru săraci.

Cap 10. Pentru măritatul unii fete. În toți anii, a dooa zi de s-tii Dimitrie să se dea unii fete sărace caré va vrea să se mărite atunce la nunta ei tl. cincisprăzece. Însă aceasta să fie afară din céle trei fete ce scriem mai sus. Și aceasta să să facă cu acest mijloc, adecă : în trei dumineci mai nainte de zi să aibă datorie egumenul să facă în besérică în vileag, întru auzul tuturor, ca cine va fi acea fată să se mărite să vie să-și spue numele. Iară de s-ar întimpla caré cumva să vie trei sau patru, pentru ca să nu să facă gilceavă, nici să fie bănuială la mijloc, să arunce sorti și

cării îi va cădea aceia să-i facă egumenul scrisoare la mina ei și cînd va vrea să se mărite să vie să-i dea acei bani.

Cap 11. Pentru chiverniseala celor streini. La trei streini dintr-altă țară, cînd s-ar întimpla să vie întii aici în țară pentru mila, trei zile să aibă căutare din casă, de mîncare și de băutură și a treia zi să li se dea cîte 30 de bani, însă alți să nu vie peste dinșii. Și după trei zile să meargă într-altă parte să-și caute de sărăcie și de nevoia lor. Care fac pe an tl. 78.

Cap 12. Pentru candelile. Trei candelile să arză pururea neconținut zioa și noaptea, una la sfîntul prestol înaintea sfîntului; agneț, a dooa la icoana Tuturor Sfîntilor și a treia la icoana celor patru sfinți, adecă a lui s-tii Nicolae, a sfîntului Anthim, a sfîntului Alexie omul din Dumnezeu și a sfintei Agathii.

Cap 13. Pentru cei 4 sfinți și pentru sārindar. Hotărîm și vom să se facă în toți anii nestrămutat cu cinste slujbele celor patru sfinți din icoana ce stă în strana cea mică și milosteniile ce s-au rînduit la săraci.

La septembrie în 3 zile să se facă colivă frumoasă pentru sfîntul Anthim și o făclie de o oca să se pue înaintea icoanei : să se împartă și la 40 de beserici cîte un ort, să facă preoții liturghie și să pomenească pre domnul carele va fi, pre arhiereul și acēste 5 nume : Ioan, Maria, Macarie ieromonah, Theodosie arhiereu și Anthim păcătosul arhiereu. Pentru căci îi facem în toți anii slujbă împodobită ca unui patron și tiz numelui nostru.

La decembrie în 6 zile să se facă colivă frumoasă pentru sfîntul Nicolae și o făclie de o oca să se pue înaintea icoanei și să se împartă la săraci 40 de bani, pentru căci fiind beserica de lemn în carea să prăznuia și stricîndu-o am făcut beserica într-altă parte, pentru neîndemina locului.

La februarie în 5 zile, în zioa sfintei mucenițe Agathi, să se înbrace o fată săracă cu ie, cu roche, cu cizme, cu briu și să i să dea și 30 de bani. Însă această fată să fie afară din cele trei fete ce s-au rînduit să se înbrace la Joimari și afară din cēia ce va să se mărite. Și să cheltuiască la acēstia tl. 3 pol, pentru căci în zioa pomenirii sale prin dumnezeiască descoperire am hotărît să zidim beserica.

La 17 zile ale lui martie, în zioa sfîntului Alexie omul lui Dumnezeu, să se înbrace un sărac cu cămașă, cu izmēne, cu dulamă, cu nădragi, cu cizme, cu ișlic și cu briu ; să i să dea și 30 de bani. Acest sărac să fie afară din cei trei ce s-au rînduit să se înbrace la Joimari. La acēstea să se cheltuiască tl. 4, pentru căci în ziua pomenirii sale m-am hirotonit arhiereu.

Drept acēia s-au așăzat cîte patru sfinți acēstia să aibă fieștecare slujba sa cu cinste la vremea sa, pentru mîntuirea sufletului nostru.

Cap. 14. Pentru liturghii. În luna lui noiembrie, de nu-i va fi începutul de luni ci va fi marți, au miercuri, au în cēlalalte zile, să lase acea săptămînă și să înceapă de luni să facă sfînta liturghie.

Luni. Pentru toți dascalii și învățătorii miei și să se împartă la săraci 40 de bani.

de i-ar da pe coală cîte 100 de galbeni de aur. Iar de va călca porunca să fie al anathemii și de să va înțelge că au făcut una ca aceasta să se dea știre domnului să-l pedepsească cum va ști mai rău.

Las cu blestem și aceasta. Să aibă datorie tipograful să învețe meșteșugul tipografiei unul după altul pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să se părăsească lucrul cărților pentru folosul țării și pentru ajutorul casei.

Cap 18. Pentru vivliotică. Cite cărți am lăsat în vivliotica noastră, atîta grecești cît și rumînești, după cum scriu în catastihul besérecii, las cu blestem să nu îndrăznească să ia cineva vreuna să o înstreineze. Iară de va trebui cuiva să ia vreuna, au să cetească pre dînsa, au să o scrie, au să caute ceva întrînsa, fără răvaș iscălit de la cela ce o cere cu făgăduială cum că o va trimite înapoi și cu vrême hotărîtă, să nu să dea. Și să poarte grije să o ceară.

Cap 19. Pentru înnoirea hrisoavelor. Să aibă datorie egumenul la toți domnii și la toți vlădicii țării ce s-ar întîmpla să fie după vremi, să se roage să-i înnoiască cărțile cele de poruncă și de milă pentru această rinduală și legătură ce s-au făcut la această besérică. Care cărți împreună cu toate zapisele de moșii, de vii, de țigani și de altele ce ar mai putea cîștiga casa din voința lui Dumnezeu și din mila creștinilor, să se scrie fieștecare carte sau zăpis, în vremea ce s-ar cîștiga, în cartea cea mare ce lăsăm să fie ca un condic pentru această treabă, pentru ca să nu să strice, nici să piară. Și la fieștecare domn să mijlocească egumenul să i să pecetluiască cu pecetia cea mică domnească veri ce zăpis ar cîștiga în fieștecare vrême și să va așăza într-acea carte, ca de să va întîmpla caré cumva să piară vreun zăpis, să se poată îndrepta acel lucru ce va fi fost scris întrînsul cu acel zăpis ce va fi scris în carte, fiind pecetluit cu pecetia domnească.

Cap 20. Pentru lăcuirea arhierieilor. Cînd să vă prosti vreun mitropolit al țării de vlădicie sau vreun episcop de episcopie și va vrea să lăcuiască la acca besérică, să aibă voc să șază și să-și aibă căzuta cinste întru toate și chiverniseala pentru hrana lui cu patru slugi și doi cai să-i fie din casă, însă de obiceiurile besérecii și de hotărîrile ce s-au făcut să nu să atingă, nici să mișce vreuna. Că această căutare ce s-au rînduit să se facă, nu că doară punem casa să-i fie datoriu, ci o facere de bine pentru evlăvie.

Cap 21. Pentru poclonul vlădicăii. Pre care frate va rîndui Dumnezeu să fie păstor aceștii țări îl pohtesc în Domnul cu dragoste frățească să-i fie milă de această casă și să fie pururea sprijenitor și păzitor întru toate, ca să nu să strice aceste obiceiuri și legături ce am făcut, ci toate să stea nemîșcate, pentru ca să-l păzească Dumnezeu cu rugile tuturor sfinților, cu pacinică stare întru apostolicescul scaun și-l rog să facă osteneală în toți anii să facă sfînta liturghie în zioa praznicului și a dooa zi și să aibă poclon în zioa praznicului un covor de tl. 10 și a dooa zi tl. 10 și o măhramă cu sîrmă de tl. 5. Și unui preot vlădicesc și doi diaconi să li să dea și în zioa praznicului și a dooa zi, popei 1 leu și unui diacon 1 zlot.

și altui diacon 1 tult. Iară de nu-i va da îndemină sfinției sale să facă această osteneală să n-aibă datorie beserica să dea acești bani.

Încă și să aibă egumenul datorie, într-un an de patru ori, să ducă poclon mitropolitului țării : la Crăciun, la Paști, la s-tii Costandin și cînd îl va chema la hramul besericii, cite 1 oca de cafea și cite o oca de zahar, au de să va întîmpla să nu să afle de acelia să ducă altăceva să plătească prețul aceloră. Așijderea să aibă a da egumenul din casă poclon mitropolitului la s-tii Dimitrie, pentru cei doi popi de mir ce vor fi de paza besericii, doi galbeni de aur.

Cap 22. Pentru cercetarea bolnavilor. Să aibă datorie egumenul, ieromonahii și preoții, cînd va cădea cineva în boală au de ai casei, au măcaru și streini carii vor fi mahalagii la această beserică, sau și dintr-altă parte, au parte bărbătească au parte muerească, îndată să meargă să-l cerceteze, au să trimiță din preoți pre unul carele va fi mai de ispravă și cu cuvinte de mîngîiare să-l îndemne să se ispoveduiască, să-și facă maslu, să se cuminece și să-și facă diiată pe mult-putîn ce ar avea. Însă diata să se facă după izvodul ce lăsăm și cu acele mijloace ce scrie întrînsa, pentru ca să rămîie și sufletul lui nevătămat și rudeniile lui fără de gilceavă, iară nu cu fătărie pentru niscai lăcomii sau cu vreo pizmă, precum vedem că fac mulți. Însă să-l îndemne pe bolnav, veri cu ce mijloc ar putea, să lase la mitropolie dintru al său ceva după cumu-i va fi puțința, că așa să cuvine și iaste cu dreptul : de vrême ce iaste mitropolia mumă tuturor besericilor și a toată politiiei. Această cercetare pentru grija sufletelor să se facă și la țigani și al țigance și la copiii lor, că vor avea osîndă de nu-i vor cerceta de vrême ce sint și ei botezați în numele Sfîntei Troițe și sint creștini ca și noi.

Cap 23. Pentru pogrebaniia egumenului. Egumenul carele va fi după vreme, de va fi avînd niscai bani ai lui, au mulți au puțin, agonisii dintr-altă parte pînă a nu să lega cu casa aceasta, de va face socoteală dintru a lui bunăvoință, la petrecaniia lui să lase acei bani casei pentru odihna vieții lui ce au avut întrînsa și pentru pomenirea și cinstea lui ce i s-au rînduit să i să facă după moarte, bine va face. Iară de va vrea să-i dea milostenie într-alte părți, sau să-i lase rudelor lui de va fi avînd, să aibă voe cu al său să facă ce va vrea, numai din banii casei să nu fie căci va avea osîndă și păcat, că nu i-au făcut casa nici un rău în viață, nici îi va face după moarte precum el însuși va cunoaște de pe aceste scrise, de va fi om bun și creștin.

Iară la pogrebaniia egumenului să aibă datorie acei 5 epitropi să se roage mitropolitului țării să facă osteneala, cu 12 preoți pre cari-i va vrea sfinția sa și cu 2 diaconi, să meargă să facă pogrebaniia egumenului. Și să se dea osteneala sfinției sale din casă patru galbeni de aur și o măhramă cu sîrmă și preoților cite 1 zlot și diaconilor cite 2 orți. Și să aibă datorie epitropiilor pînă să va așaza alt egumen să pue un dechiiu să poarte grije pentru trebile casei.

Și să dea învățătură preoților ce vor fi la beserică să facă răposatului egumen căzuta slujbă și pomenire cu colivă, cu parastas desăvirșit

și cu împărțeală de făclii câte oca 5 la fieștecare parastas, adecă a treia zi (după obicei), a noa zi, la 20, la 40, la jumătate de an și la anul. Și peste trei ani să-l caute cu știrea arhiereului țării și să-l pohtească să facă sfînta liturghie cu 4 preoți și cu 2 diaconi, cu colivă și cu parastas și cu împărțeală de făclii oca 10, să-i cetească și molitvă de ertăciune. Și pentru osteneala ce va face să i să dea 4 galbeni de aur și o măhramă cu sîrmă și acelor 4 preoți câte 1 zlot și la doi diaconi câte 2 orți.

Cap 24. Pentru purtarea de grije a episcopilor. Să aibă datorie episcopii beserecii noastre, fieștecarele la moartea lui, să rînduiască alt episcop în locul lui pre carele va cunoaște că iaste om bun și cu frica lui Dumnezeu ca să urmăze această rînduială neconținut pînă va sta beserica. Iară de să va întimpla carécumva la moartea a vreunui episcop să uite să lase în locul lui pre altul, să aleagă ceilalți pre care vor socoti, să-l pue în locul celui răposat, pentru ca să nu fie mai jos de atîtea.

Și încăș îi pohtesc pe dumnealor să le fie milă de această casă și pururea să se nevoiască pentru sporul ei și să nu îndrăznească nimenea din dumnealor să strice carécumva vreuna din obiceiurile și așezămînturile ce s-au făcut la această beserică pentru ca să nu cază în blestemul și în legătura afurisaniei ce s-au făcut cu hrisoave a cîte patru patriarși a-i lumii și al nostru, ci să lucrêze în viaa Domnului fieștecarele după putința sa și după căldura inimii sale spre sporul acestui sfînt lăcaș și spre ajutoriul și mîngiirea săracilor. Iară Domnul Hs (carele au zis, că ce ați făcut unuia dintru acești frați ai miei mai mici, mie ați făcut), ca un platnic bun și bogat în milă, pentru această osteneală ce vor face le va dărui într-această viață tot binele, cu mîntuire sufletească și în viața cea viitoare îi va învrednici cu rugile tuturor sfinților împărăției ceriului.

Cap 25. Pentru zeciuiiala banilor. Din cîți bani să vor lua veri de pe ce venit al beserecii, au de pe sārindare, au de pe alte măruntae, au de pe milele ce ar face creștinii, au de pe vin, au de pe miiare, au de pe alte agonisito ale casei, las blestem : Egunenul carele va fi după vremi să aibă datorie din toate veniturile să pue zeciuiiala banilor în lada beserecii ce s-au hotărît să fie de acea treabă, măcar de i-ar fi venitul de zece bani încă să pue un ban, pentru ca să se afle pururea acei bani la vremi de primejdie și la vreun pās prea mare al casei, carele să nu să poată chivernisi nici cu un mijloc dintr-altă parte și atunce să scoată dintr-acei bani să cheltuiască : și de va veni cu vrême de undeva vreun ajutoriu sau vreo milă, să se pue la loc acea sumă de bani ce s-au cheltuit cu zeciuiiala lor, pentru ca să se afle pururea precum am și mai zis la vrême de mare nevoie.

Pāsul ce scriem într-acest cap și vrêmea cea de mare nevoie, înțelegem (să ferească Dumnezeu) cutremurul, focul, vijeliia și altele asemeenea acestora, carele pot să aducă mare pagubă și stricăciune, ci să aibă casa cu ce drêge cele ce să vor strica.

Cap 26. Pentru alegerea egumenului. Încăș să aibă acești 5 epitropi datorie după moartea egumenului care va fi la acea beserică, de vor cunoaște din cei 2 ieromonași ce vor fi de rînd la beserică, că iaste vreunul om bun și cu frica lui Dumnezeu și vrédnic ca să chivernisească casa (că mulți sînt oameni buni și cu frica lui Dumnezeu, iară nu sînt vrédnici de casă) pre acela să-l așeze egumen și în locul lui să pue alt ieromonah să fie de slujba besericeii. Iară de nu va fi de acea treabă să caute să afle pre altul, au grec, au romin, însă să nu să pue egumen vreun om strein cu gilceavă, adecă svetagoreț au sinait, au ierusalimiean, pentru multe pricini care s-ar putea întîmpla. Și acela care va fi să se rînduiască egumen, să facă întii zapis înaintea epitropilor cu legătură, cum că va fi pînă la sfîrșitul vieții lui ostenitor pentru chiverniseala acei case, cu nevoință și cu dreptate, și după moartea lui acolea să va îngropa și apoi atunce să-l așeze. Și aceasta iaste cu dreptate să o facă pentru binele lui cel sufletesc și trupesc. Că făcînd cèle bune și de folos își va petrece viața cu îndestulare întru toate, fiind casa lui și după moarte va avea pomenire în véci pînă va sta beserica.

Cap 27. Pentru venitul besericii. Epitropii luînd seama egumenului (după cum s-au zis înnapoi la al treilea cap) pentru venitul și cheltuiala casei și vor prisosi niscai bani din venit, au mulți au puțini, de vor trebui atunce în pripă niscai bani pentru vreun lucru trebuincios, să lase epitropii în seama egumenului precît s-ar socoti că ar trebui, iară ceialalți să-i pecetluiască epitropii cu pecetile lor și să-i pue în lada besericii înpreună cu banii cei de zeciuală și cînd va trebui egumenului pentru vreun lucru al casei, cu știrea epitropilor să ia iară dintr-acei bani, iară să nu ia din banii zeciuielii. Așijderea și banii cei de zeciuală, după ce vor lua epitropii seama egumenului pentru venitul casei, să numere și acei bani și să-i pecetluiască într-o pungă deosebi și să-i pue să stéa în ladă. Și să facă epitropii denadîns o catastîșe întru cărelé să fie însemnați a fieștecărui an, și banii cei de zeciuală deosebi, și banii ce vor prisosi din venitul casei. Și să iascălească epitropii amîndoa catastîșăle și unul să-l pue în ladă să stea, iară celalalt să-l ție unul din epitropi, altul să ție pecétea ce să va pune la pungulițele cu banii și altul să ție chiaia lăzii, altul să pecetluiască ladă cu pecéția lui, altul să scrie catastihul. Și din banii zeciuielii nicidecum să nu să cheltuiască, precum am și mai zis, pentru ca să se afle la o vrême prea de mare nevoe. Iară din ceialalți bani ce vor prisosi din venitul casei să se cheltuiască la ce vor fi trebile, deaca nu va fi dintr-altă parte altă nădejde.

Cap 28. Pentru schituri. Să aibă datorie egumenul carele va fi după vremi înpreună cu epitropii, să caute cu nevoință și cu rîvnă dumnezeiască, pentru folosul și sporul schiturilor celor ce să vor întîmpla să se închine de iubitorii de Hs. creștini la această sfîntă minăstire întocma ca și cînd ar căuta minăstirea, pentru ca să aibă căzuta chiverniseală întru toate luîndu-le seama și acelora de doao ori într-un an. Și cînd vor cunoaște vreo pagubă sau vreo stricăciune la iale să mijlocească în tot chipul să zăticnească răul, pentru ca să aibă plată de la Dumnezeu.

Cap 29. Pentru poménec. Vom în toate duminicile și în toate sărbătorile peste an neconținut să se pomenească în vileag în mijlocul besececi numele iubitorilor de Hs. creștini, celor vii și celor morți, ce au miluit acest sfânt lăcaș sau vor milui de acum înainte, după rinduiala ce s-au așăzat în condic și în poménicul cel de rind, zicînd și molitva ce s-au scris acolo.

Cap 30. Pentru cinstea episcopilor. Pentru osteneala ce vor face episcopii, afară din pomenirea lor ce s-au așăzat la poménic, să se pomenească la toate slujbele cu glas mare într-acesta chip : (Încă ne rugăm pentru mila, viața, pacea, sănătatea, mîntuirea, cercetarea, lăsarea păcatelor robilor lui Dumnezeu cutare și cutare, episcopilor acestui sfânt lăcaș și pentru ca să li se iarte lor toată greșala cea de voe și fără de voe). Să aibă datorie egumenul să le facă într-un an doao ospéte cîte de tl. 5, unul la svetii Gheorghe și altul la svetii Dimitrie, cînd va vrea să-și dea seama. Și după ospăț într-acea zi în chip de blagoslovenie să le dea cîte doi galbeni de aur.

Cap 31. Pentru îndoirea milelor. Iară Dumnezeu carele sărăcește și înbogățește, smeréște și înnalță, de va înbogăți și va înnalța casa aceasta cu vreo milă mai mare, să aibă niște cîștiguri mai multe decît are acum din mila sfinției sale, această rinduială a milosteniei ce s-au hotărit să se dea la săraci și la altele cîte scriem într-aceste capete, poruncim egumenului carele va fi după vremi să le îndoiască toate, pentru ca să se laude și se mărească mai mult numelui cel sfînt și prea sfînt.

Cap 32. Pentru cetania capetelor. Vom încăș să aibă datorie egumenul carele va fi după vremi, de patru ori într-un an în patru posturi, să poarte de grije să cetească acéste capete toate și să se nevoiască să le plinească după cum scriu, ca să nu rămîie în blestem.

Și milostivul Dumnezeu să lumineze cu darul lui cel ceresc să se săvîrșească toate acéstea cu dragoste și cu nevoință : pentru ajutoriul săracilor, pentru mîntuirea sufletului nostru și a tuturor cîți au miluit și vor milui și pentru bunastarea și întemeierea acestui sfînt locaș.

Aceste 32 de capete, ce s-au așăzat într-această cărțulue pentru buna chiverniseala minăstirei Tuturor Sfinților și pentru mila ce s-au rînduit să se dea pe an la săraci și la lipsiți, pentru mîntuirea păcăto-sului meu suflet și pentru vécinica pomenirea celora ce au miluit această sfîntă casă și celor ce vor milui de acum înainte, de va îndrăzni cineva veri ce fél de obraz ar fi, au parte besericească, au parte mirenească, au mic au mare, au de loc au streini, să strice au să strămute ceva dintru acéstea ce cu bunăvoința mea le-am așăzat, unul ca acela să fie afurisit de Tatăl, de Fiul și de Duhul Sfînt și să aibă pîriș la înfricoșata zi a judecării pre toți sfinții.

Anthim al Ungrovlahiei.

Aici așăzăm, afară din cèle 32 de capete, oarecari învățăături tre-buincioase de folosul și cinstea minăstirei, carele vom să se fie și acés-

tia asemene ca și capetele și să le săvârșească de-a pururea în dreptate și în adevăr, egumenul carele va fi după vremi, în grea și nedezlegată afurisanie.

1. Când să va întâmpla să chiame pe preot să cuminece pe cineva din creștini, vom să meargă preotul carele va fi cu petrahilul și cu sfită înbrăcat ținând sfântul agneț la piept cu multă cucerie și cu cinste în vasul cel rinduit și înnaitea lui să meargă 2 copii cu doao fălinare aprinse, carele s-au făcut denadins pentru acea treabă și doi copii să meargă după dînsul zicînd cu glas cînd unul cînd altul Psalmul 144 : **ВЗНЕСѢТЪ А БЖІ МОН.** Însă copii aceștia să fie din cei ce învăță cu mila beséricii.

2. De va vrea cineva din iubitorii de Hs. creștini, veri ce fêl de obraz ar fi, ca să lase la sfîrșitul vieții lui niscare bani vreo sumă mare, să închine beséricii Tuturor Sfinților, dintru care să orînduiască obrazul acela ce-i lasă, să se facă vreun fel de milostenie, în toți anii pînă va sta beserica, pentru mîntuirea sufletului său, să aibă datorie egumenul carele va fi după vremi să facă fără de préget în toți anii după cum va hotărî acela ce-au lăsat mila și pentru ca să nu stea banii fără spor, veri din care răfet și breaslă vor vrea să ia cu dobîndă suta de an cîte tl. 7, să să dea cu zapis, dintru care dobîndă să aibă egumenul a împlini acelia ce-au hotărît cela ce-au lăsat banii.

3. Să nu îndrăznească egumenul carele va fi după vremi, nici cu un fel de mijloc, să ascunză în bucatele minăstirii niscăi bucate omenești au ale oamenilor celor de casă, au ale celor strcini, ca să le scutească de dijmari, au oi, au stupi, au rîmători, au vin, au pîine, au veri ce alt s-ar întâmpla, pentru ca să nu să facă nume rău casei, cu care faptă poate să se mijlocească și pagubă. Iară de va îndrăzni să facă una ca aceasta să fie anathema.

4. De va avea cineva, veri ce fêl de om. ar fi, moșie. pre. lîngă moșia minăstirii, au vie pre lîngă via ei, au livade de fin, au pomet, au tufe păzite, nici cu un mijloc să nu să înpresoare locul cel strein cu al minăstirei.

5. În beserica morminte înalte, au scrise cu slove, să nu să facă, nici făclii după cum au obicei de pun pe la dîsele în sfêșnice de lemn și de piatră, să nu să primească, numai să arză acele candelă de-a pururea ce să vor așaza pe la locurile cele orînduite de acea treabă. Nici lăzi, au veri ce fel de borfe, în beserica să nu să pue, căci casa lui Dumnezeu nu iaste casă de neguțatorie, ci să stea pururea locul în beserica limpede și curat.

6. În curtea cea dintii a minăstirii, adevă afară den beserica, să nu să facă morminte să se îngroape fietecine, că fiind curtea strimță să grozăvește locul, fără numai vreun om de cinste, însă pietri iară să nu să pue, ci să se îngroape creștinii la bolniță și acolo să facă în toate simbetile un preot sfînta liturghie și să pomenească pre toți de obște răposății creștini după obicei. Așijderea nici un fel de vite să nu între în curtea cea dintii, nici să primească să pue prin chilia nici un fel de marfă neguțătorească, nici a casii, pentru ca să fie pururea și minăs-

tirea și chiliile curate. Iară de să va întâmpla să aducă cineva niscai marfă să o pue în curtea a dooa.

7. Să aibă datorie egumenul în toți anii să pue pe preoții și ieromonahii carii vor fi după vremi la beserică, să facă un sărindar pentru sufletul nostru și să-l înceapă în ziua de Paști ca să se isprăvească la Voznesenie, și să le dea tl. 10, însă acești bani să ia preoții câte 2 tl., diaconul 1 tl. și cîntărețul 1 tl. Iară egumenul să nu oprească nimic, măcar un ban.

8. De să va întâmpla să dea cineva egumenului să-i păstreze niscai bani, au scule, au haine, să le păzească ca lumina ochilor lui, în dreptate și în adevăr, fără de nici un fel de viclesug și cînd i le va cere să i le dea toate deplin precum le va fi luat, pentru ca să nu aibă casa ponos.

Cap osebît, carele smereniia noastră acum l-am așăzat, la leat 7224 martie 15 dni și vom să se păzească nestrămutat în veci, în grea și nedelegată afurisanie.

De vrème ce Tatăl îndurării și Dumnezeu a toată mîngîierea au adus cu a lui nespusa bunătate, pre blagocestivul și innălțatul domn Ion Nicolae Alexandru voevod, să fie domn Țării Rumînești, pornindu-se din dumnezeiasca rîvnă, s-au milostivit de au adaos cu luminatul lui hrisov, cu milă îndestulată, venitul acestui sfînt lăcaș, drept acéia hotărîm cite mile sînt rînduite în cele 32 de capete să se facă pre an la săraci, să se îndoiască toate, pentru a mării sale vécinică pomeneire și a răposăților părinților mării sale. Și încăș hotărîm pentru această mare milă ce au făcut mării sa la minăstirea noastră, să aibă datorie egumenul carele va fi după vremi, să dea în toți anii pînă va sta minăstirea, la 40 de beserici 40 de orți să i să facă într-o zi un sărindar, să se pomenească toate numele mării sale ce s-au așăzat în poménicul cel de rînd și în condic, însă aceasta să se facă la 10 zile ale lui mai, întru care zi să prăznuiască în multe părți ale Răsăritului, mutarea sfîntelor moaște ale Sfîntului Nicolae. Și încăș dintr-acea zi să înceapă într-un paraclis al minăstirei alt sărindar osebît și să se pomenească toate numele mării sale.

Biblioteca Academiei R.P.R. ms. r. nr. 3342.

În fol. (200+200 mm) de 36 f., numerotarea bibliotecii. Hîrtie groasă turcească.

Cuprinde: titlul (f. 4r), pinaxul (f. 5r—6r), predoslovla (f. 7r—8r), textul așezămîntului (f. 9r—31v), 8 învățături suplimentare (f. 32v—34v) și cap osebît (f. 35r—v).

Există și numerotare originară prin sigle, pe prima și ultima pagină a coalelor de

4 foi: $\bar{a} - \bar{u}$ (f. 4r.—35v.) și a foilor textului: $\bar{a} - \bar{ka}$ (f. 9—35).

În întregime e scris în librăria de aceeași mînă, în aceeași timp, cu cerneală neagră și chinovar; deci, posterior datei 15 martie 1716. Frontispicii, vignete și inițiale în peniță, ornate floral și colorate cu multă artă. Mai puțin izbutit coloristic e heruvimul de la f. 31 v. Desenul în peniță, totdeauna minutios lucrat.

Pag. 4 v., desen în peniță și acuarelă. În centru este un scut baroc cu bordură, cîmpul căramiziu și vîrfurile verze, peste tot un melc de argint cu capul în sus, purtînd între coarne o stea cu 6 raze tot de argint. Scutul este susținut dextra de un buzdugan (sau măciucă) și senestra de o cirjă arhierescă, încrucișate în spate. De sub scut pornesc două fire de graminee, legate la tije, flancîndu-l în întregime. În cimier figurează

o pălărie preotească, de sub care se despart capetele unui șnur care se încolăcesc respectiv după măciucă și după cîrjă, formează apoi cite un nod de credință și se termină cu cite un ciucure. La mijlocul șnurului, sub pălărie, este un inel de care atîrnă o mîtră de aur în formă de coroană imperială, care nu atinge însă scutul. De-a lungul șnurului, literele **Ѡ—І М—Ѧ**, adică Antim Ivireanul mitropolitul Ungrovlahiei. Totul într-un disc alb cu arcuri negre și verzi, așezate într-un dreptunghi cu frunze de acant în colțuri, pe fond galben. In jur, o ramură tot cu frunze de acant în colțuri, pe fond roșu-cardinal, iar pe laterali cu cite o ramură de trandafir cu frunze verzi și cite un trandafir roșu, întretăiat și cu cite un boboc de trandafir.

Sub desen sint versurile :

Toată suflarea, zice prorocul,
Cîntē pre Domnul peste tot locul.
Și melciul încă, coarne înaltă,
Ca să-l lăudăm, pre toți ne-nvață.

Pag. 6v, desen în peniță (192×123 mm), înfățișînd biserica Tuturor Sfinților cu două turle, în cîmp neregulat, în care se văd frunze de pălămidă. Deasupra globul cruciger, de o parte și de alta cite un înger, purtînd împreună o cunună de lauri. Sus, Iisus în nimb de nori, binecuvîntînd cu ambele mîini.

Legătură contemporană în piele bogat împodobită cu motive florale în aur. In față, vigneta cu Цар Давид (împăratul David), cu harfa de o parte și călimara de alta.

Adăogiri : pe a doua copertă, cu chirilice : «Cucercernice (sic) chiro popa Mihai din sud Argeșul, molitvă și blagoslovenie îți trimitem. C. O.» F 1 v.—2 r, în scriere de tranziție, *Cîntul stăpîni*, 15 strofe a 4 versuri profane ; pe f. 1r. «Dăruit de d-l general Alex. A. Budișteanu, la 1907 decembre» (se pare a fi scrisul lui Iuliu Tuducescu).

Descris parțial sau total, de D. P. Bogdan, *Legăturile țărilor romîne cu Georgia*, «Studii», IV (1951), nr. 4, p. 154—156 ; Pr. N. Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipogra*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 755—756 (*Manuscrisele lui Antim Ivireanul*) ; G. Ștrempel, *Antim Ivireanul, Predici*, București, Edit. Academiei R.P.R., 1962, p. 32—34 și R. Albala, *Antim Ivireanul și vremea lui*, București, Edit. Tineretului, 1963, p. 167.

Ediții : Ghenadie Craioveanu (Enăceanu), *Testamentul mitropolitului Antim supranumit Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», IX (1885), p. 211—229 (*Condica sfîntă*, București, 1886, p. III—XXIII supliment), în chirilică, după o copie din secolul al XIX-lea ; G. Bădulescu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul (1708—1716)*, București, 1893, p. 44—66 (după Ghenadie, însă în alfabet latin). Analizat de Șt. Dinulescu, *Viata și activitatea mitropolitului Țării Romînești Antim Ivireanul, 1708—1716*, 1886, p. 75—77.

3

1715 (7223) iulie 20, București. *Hrisovul arhieresc al lui Antim, Mitropolitul Țării Romînești, prin care crată cum a zidit Minüstirea Tuturor Sfinților din București și care să fie regula de urmat în viitor fixată de el printr-un așezămînt în 32 capete. Scrie Nicola ierei notaresul mitropoliei.*

Anthim cu mila lui dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Rumînească și exarh plaiurilor.

Ceia ce iau darul vredniciei ceii arhieresti de pren toată lumea și să așază purtători de grije la beserica cea sfîntă a lui Dumnezeu au datorie mai cu deadinsul a păstori turma lor cea pravolslavnică ce li s-au încredințat de la Hs. cu cuvinte folositoare de suflet și cu învățatura cea evanghelicească și cu ochiu priveghialnic să păzească oile cele cuvîntătoare de lupii cei grei cari nu cruțează turmei și de pășunile cele stricacioase sufletului carele zătienesc mîntuirea lor. Această învățatură dă fericitul Pavel milisénilor, zicînd : «Luați aminte de sine-vă și

de toată turma pre carea pe voi v-au pus Duhul Sfînt episcopi a păstori Besérica lui Dumnezeu, care au cîştigat-o prin sîngele lui».

După aceasta au altă datorie următoare aceştia întocma trebuincioasă, adecă a purta grije pentru zidirea, înălţarea şi adaosul sfintelor lăcaşuri şi dumnezeuştilor case. Că de ar lipsi sfintele beserici unde s-ar aduna norodul ca să asculte duhovniceştile şi evangheliceştile cuvinte şi cîntări sau unde s-ar săvîrşi sfintele şi înaltele ale lui Dumnezeu taini. Mai ales încă, că şi prorocul David ne poruncéşte : în beserici bine să cuvîntăm pre Dumnezeu şi să iubim podoaba casei lui.

Drept acéia şi smereniia noastră, de vréme ce den mila lui Dumnezeu ne-am înălţat la treapta cea înaltă a arhieriei şi am priimit grija a păstori oile céle cuvîntătoare, ştiînd acéste doao datorii ce sînt asupra noastră, n-am lipsit pînă acum după putinţa noastră a învăţa turma cea cuvîntătoare, céle de folos şi mintuitoare şi cu laptele cel dulce al cuvîntului a o hrăni. Aşijderea şi spre ridicarea, adaosul şi podoaba sfintelor lăcaşuri multă pohtă şi rîvnă dumnezeiască am avut, care rîvnă cu năstavul şi cu ajutoriul dătătorului de bune Dumnezeu s-au lucrat şi la săvîrsire bună au venit. Că dintru ostenelele méle céle multe, din tipăritul cărţilor şi din milosteniile îndurătorilor creştini, ne-am învrednicit de am înălţat din temelie beserică frumoasă aici în Bucureşti întru slava şi mulţemita însuşi celui ce întru Troiţă să proslăveşte Dumnezeu şi întru cinstea şi lauda tuturor sfînţilor denpreună încît să fie şi să se numească cinstita minăstire a Tutoror Sfînţilor, cărora o am şi închinat-o şi pe numele lor o am zidit-o, ca să se prăznuiască întru ia cu mărire şi să cinstească necontenit cu laude şi cu cîntări ca nişte preiateni ai lui Dumnezeu şi ajutori şi sprijenitori tuturor pravoslavnicilor creştini.

Zidit-am şi inprejurul ei chilia destule şi alte lăcaşuri pentru odihna egumenului care va fi după vremi şi a celorla ce vor vrea să aleagă viaţa sihăstrească, adăogînd întru ia şi altele multe trebuincioase, la care am închinat multe de toate cîştiguri mutătoare şi nemutătoare pentru îndestularea celor ce vor lăcui întru ia, adecă moşii, vii, mori, stupi şi dobitoace de tot felul.

Inca şi beserica am înpodobit-o şi am înfrumuscet-o cu ajutoriul lui Dumnezeu pe dinnafară şi pe dinlăuntru cu multe odoară de argint şi cu veşmînte scumpe, cu cărţi de multe féliuri şi cu altele ce să obicnuesc a să înzestra zidirile céle cuvioase.

Şi pentru ca să se chivernisească toate nestrămutat după cugetul mieu şi după socoteala cea bună şi dreaptă am aşazat 32 de capete în scris întru carele mai pre larg rînduesc toată îndreptarea minăstirii, precum să véde în condicul cel iscălit al besericii. Adecă :

să se afle de-a pururea la acea casă 14 oameni pentru slujba minăstirii ;

doi preoţi miréni să slujască besericii fieştecare cu plata lui ;

să se facă milostenie la săraci în toate duminicile ;

să aibă oarecare milă în toate sîmbetile cei ce vor fi în temniţă ;

să se înbrace în zioa de Joimari trei săraci și trei fete sărace ;
 să se înzestréze pre an o fată săracă a dooa zi de s-ti Dimitrie ;
 să se odihnească în trei zile streini nemérnici cu mîncare și cu să-
 lășluire peste toată vrémea ;

să se îngroape cu cheltueala casei săracii ce-i scot prin ulițe morți,
 cerșind milă pentru îngroparea lor ;

să se hrănească trei copii ce ar învăța carte și dascalul lor să-și ia
 plata ostenéii din mînăstire ;

să arză trei candile necontenit în beserică peste toată vrémea ;

să se prăznuiască pre an pomenirea a patru sfinți : a sfîntului Anthim
 la 3 zile a lui septembrie, a ciudotvoretului Nicolae în 6 zile a lui
 dechemvrie, a sfîntei mucenițe Agathia la 5 zile a lui februarie și a
 sfîntului Alexe omul lui Dumnezeu la 17 zile a lui martie ; și într-aceste
 zile să se facă milostenie la săraci, după cum s-au scris în condic ;

să se prăznuiască sărbătoarea Tuturor Sfinților pre an cu cinste
 cuviincioasă după obiceiul țării și într-această zi să dăruiască pre mitro-
 politul țării ca să săvîrșească sfînta liturghie și în zioa aceia și a
 dooa zi ;

să se facă sărîndare și liturghii în toți anii pentru sufletele celor ce
 au miluit sau vor milui sfînta mînăstire, după cum s-au însemnat mai
 chiar în condic ;

să se strîngă într-o lăcriță osebită zeciuiala banilor din ciți să vor
 agonisi de pe veniturile mînăstirii și de la milostenii, ca să se afle la
 vréme de mare păs al ei ;

să se ție doao tipografii, una grecească și alta rumînească, pentru
 folosul obștii și pentru agoniseala casei.

Pre lingă aceștea mai marele mînăstirii și purtătorii de grija tre-
 bilor ei să fie egumenul cel după vremi, chivernisînd și îndreptînd toate
 veniturile ei și pre călugări cu frica lui Dumnezeu și cu dreptate, carele
 cît va trăi să-și aibă cuviincioasa cinste și după moarte pomenirile cele
 obicinuite, precum s-au însemnat în condic.

Incă să mai fie și cinci epitropi din ceata neguțătorească, obraze
 de cinste, pre carii i-am pus și i-am așăzat ca să poarte grijă pentru
 buna chiverniseala și adaosul casei și ca să ia socoteală egumenului pre
 an de doao ori pentru tot venitul și cheltuiiala. Și cînd ar lipsi egumen ei
 să aleagă pre altul cu știrea lumnatului domn și cu blagoslovenia a
 prea sfîntitului mitropolit carele va fi după vremi.

Însă voesc ca această sfîntă mînăstire caré am înălțat-o și am
 înfrumusețat-o cu a mea cheltuială să fie slobodă, singură eiș legiu.toare,
 singură stăpînitoare și nimănuui suppusă, fără numai lui Dumnezeu și sfin-
 ților tuturor căroră am și închinat-o.

Să nu fie supt vreo stăpînire patrierșească, nici supt vrednicie dom-
 nească, nici supt stăpînirea arhiereului țării, nici suppusă vreunui boia-
 riu, nici vreunei mînăstiri veri mare, veri mică, ci numai numele cel
 canonicesc al preasfîntitului mitropolit să se pomenească întru ia după
 rînduiala cea besericească, iară mînăstirea să se stăpînească și să se

îndrepteze întru toate numai de egumenul și de cei cinci epitropi cu un gând întru toate, după rânduiala ce am așazat în cele 32 de capete.

Iară de va vrea cineva din cei de acum sau din cei mai de pre urmă, ori din ce rânduială ar fi, să suppe această slobodă a noastră minăstire altui obraz sau altei minăstiri, sau va strămuta cevaș din cele ce s-au hotărit de a noastră bună voe în cele 32 de capete, unul ca acela să fie afurisit de Dumnezeu atotțiitorul și proclat și neertat și în lumea aceasta și în cea viitoare, să aibă piriș la zioa judecării ceii înfricoșate pre toți sfinții și procopseală să nu vază în toate zilele vieții lui.

Și pentru aceasta s-au făcut acest arhieresc hrisev întărit cu iscălitura și cu pecetea smerenii noastre spre adevărta, întemeierea și ne-strămutarea așazămintului și învățăturilor noastre ce s-au zis mai sus. Iulii 20 dni leat 7223.

Dat în scaunul mitropolii noastre în București.

Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei Anthim.

Și s-au scris de mine Nicola țerei, notareașul mitropoliei.

Arhivele Statului București, *Suluri*, nr. 13.

Orig. rom. perg. (104—111×47 cm), compus din două bucăți lipite una de alta. Scris libraria cu cerneală neagră cu inițiale aurii, primele trei rânduri în capitale în negru și aur. Frontispiciul dreptunghiular (145×340 mm) în culori, cuprinde în mijloc un cartuș compus din un medalion oval, reprezentând biserica în perspectivă, dominată de doi îngeri stînd în nori și susținînd o cunună deasupra globului cruciger; peste tot domină liisus plutind în nori; cîmpul este verde, cerul albastru, norii roz, persoanele, globul și cununa în aurii. În jurul medalionului un cerc înflorat colorat, cuprinzînd opt medalioane așezate: sus stema mitropoliei, apoi de o parte și de alta, șase medalioane rotunde, cuprinzînd figuri simbolice, însoțite de cite o literă din numele mitropolitului ANŢIMOC în grecește, astfel: A cu vultur care-și ia zborul; N cu liliac de noapte în zbor; Θ cu șacal; I cu pasăre mergînd; M cu albină în zbor; O cu șarpe și jos C cu melc. De o parte și de alta, ornamente florale în decorație barocă multicoloră, în prim plan fiind două sirene marine care susțin cartușul și din a căror coadă pornesc vrejurile.

Marginal, de sus pînă jos, late de 45 mm, două coloane formate din vrejuri ondulate, în compoziție vegetală bogată, în peniță și în culori, în care domină aurul; nu se repetă nici un motiv floral. Inițiala textului (115×45 mm) de asemenea este decorată floral în desen și culori. Vigneta care poartă semnătura în cartuș este mai bogat colorată în culori mai vii (aur, sepie, albastru), pe fond roșu. Semnătura însăși are lungimea de 230 mm. Total liniat sec și adînc în apăte.

Plicatura are 3 găuri distribuite 2—1 pentru șnurul sigiliului; șnurul prin presare pe pergament, a lăsat slabe urme.

Întreaga compoziție este una din cele mai perfecte realizări din miniaturistica românească.

Tergal: «1715/7223 iul. 20. Hrisovul lui Antim mitropolitul pentru clădirea m-rei Antim, metoh al episcop. de Argeș», «Din documentele secș. Bunuri publice», Nr. 9, Nr. 22 (roșu).

Ediții: «Revista Arhivelor Statului român» (1869?), p. 12—13. Melhisedec, *Notițe biografice despre Mitropolitul Antim Ivireanul*, în «Predice», ed. I. Bianu, București, 1886, p. XI—XVI; St. Dinulescu, *Viața și activitatea mitropolitului Țării Românești Antim Ivireanul*, 1886, p. 78—81; E. Erbicănu, *Didahiile făcute în mitropolia din București, de Antim Ivireanul*, București, 1886, p. XXIV—XXIX; I. Bădulescu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul*, București, 1893, p. 67—70; Antim Ivireanul, *Predici*, ed. P. V. Haneș, București, 1915, p. XVI—XIX; Ion Nanu, *Un monument istoric de artă religioasă: ctitoria mitropolitului Antim Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXIX (1961), p. 225, 288—290 și 316—318. Așară de prima, toate celelalte ediții au omisiuni și inconsecvențe de transcriere și ortografie. Vezi facsimile mai sus planșele I, II și X (semnătura lui Nicola țerei).

Observație. Figurile simbolice care însoțesc literele numelui Antim sînt acrostihe, ca de pildă: liliac — Νυκτερίδα; șacal — Θῶς; albină — Μέλισσα; șarpe — Ὄφις sau viperă — Ὄφεντρα.

Acestea arată că la Antim simbolica juca un mare rol.

4.

*Inventare alcătuite de Antim Ivireanul
(reconstituire)*

I

1. Zapisul Diicului Rudeanul vel logof. pentru locul ce au dat de pomană la biserica Tuturor Sfinților, unde s-a zidit magaziia cea de piatră. Lt. 7221 mai 17 dni.

(Arhiv. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLVIII/18).

2. Zapisul Manii ceaușul pentru locul casii lui ce ne-au vîndut, unde s-au zidit magaziia. Lt. 7221 avg. 20 dni.

(*Ibidem*, nr. 21).

3. Cartea lui Ștefan vodă Cantacuzino pentru ca să fie băcanul și circiumariul de la magazie în pace de toate nevoile.

(*Ibidem*, nr. 23. cu data 1714 (7223) noiembrie 2).

4. Zapisul Chircăi vel sluger snu Diicului Rudeanul vel logofăt, pentru locul ce-au dat de pomană din grădina dumisale, de s-au mai lărgit locul magazii. Lt. 7223 fevr. 16 dni.

(*Ibidem*, nr. 24).

5. Zapisul slugeriului Barbului snū vist. Drăgușin Merișanul, pentru locul ce au dat de pomană pre care s-au zidit biserica Tuturor Sfinților, la leat 7223 fevr. 17 dni.

(*Ibidem*, nr. 25).

II

(Nu am dat de urma numerelor 1—2).

3. Zapisul jupinesei Maricăi a lui Staico păh. pentru locul den București ce au dat nepotu-său Barbului păh. Merișanul.

(*Ibidem*, nr. 16, cu data 1704 (7212) fevr. 13. Numai cifra e scrisă de Antim, rezumatul aparține altuia).

4. Răspunsul cărții noastre ce au dat vist. Drăgușin Merișanul pentru locul pre carele s-au zidit biserica Turor Sfinților. Lt. 7221 ap. 24.

(*Ibidem*, nr. 17).

5. Zapisul lui Apostol Criteanul pentru Manea țiganul cu sălașul lui, ci ne-au vîndut, mșta mai 26, lt. 7221.

(*Ibidem*, LXIX bis/30).

5

*Rezumate tergale și dorsale alcătuite de Antim*¹

1. Zapisul Ghinei cojocariul pentru pimnița ot București.

(*Arh. St. București, Episcopia Argeș*, XLVIII/2, cu data 1657—7166 septembrie 22).

1. Numărul de ordine și textul dintre paranteze îmi aparține (A. S.).

2. Zapisul Tomii pentru partea lui de moșia ce-au vîndut lui Vasilie din Văleni.

(*Ibidem*, XLVII/16, cu data 1680 (7188), martie 4, din care luna și ziua sînt adaose de Antim).

3. Zapisul Dancului snu Dancului sutașul pentru viile ce ne-au vîndut în dealul Vălenilor. Lt. 7221 mai 18 dni.

(*Ibidem*, LVI/2).

4. Zapisul Iancului, feciorul lui Tudor, pentru partea lor de moșie din Văleni ce ne-au vîndut. Lt. 7221 mșta av. 27 dni.

(*Ibidem*, XLVII/19).

5. Zapisul Dancului, feciorul Dancului, pentru doao pogoane de vie păragină în Văleni, ce ne-au vîndut. 7221 av. 28.

(*Ibidem*, LVI/3).

6. Zapisul lui Nidelco snu Oanii pentru un pogon și jumătate ști (*sic*) doao prăjini de țelină din Văleni, ci ne-au vîndut. 7221 av. 28.

(*Ibidem*, nr. 4).

7. Zapisul lui Dragomîr și al lui Crăciun pentru partea lor de moșie din Văleni, ce ne-au vîndut. Lt. 7223 dich. 10 dni.

(*Ibidem*, nr. 7).

8. Zapisul Dancului snu Dancului sutașul pentru locul ce ne-au mai vîndut pe lîngă (locul) viile ce ne-au vîndut el mai înainte. Lt. 7223 dich. 10 dni, în Văleni.

(*Ibidem*, nr. 8, «Locul» este scris și șters de mitropolit).

9. Zapisul Iancului, feciorul lui Vasilie, pentru partea lui de moșie din Văleni, ci ne-au vîndut. Lt. 7223 dichem. 10 dni.

(*Ibidem*, nr. 9).

10. Zapisul Radului snu Neagoe părcălabul și a unchiu-său, lui Andrei, pentru partea lor de moșie din Văleni ce ne-au vîndut. Lt. 7223 dichem. 12 dni.

(*Ibidem*, nr. 10).

11. Zapisul Cozeianilor ce s-au prins să nu mai facă nici o nebunie după cum le era obiceiul.

(Arh. St. București, *Mitropolia Țării Românești*, CDXXXIV 1, cu data 7223 ianuarie 3).

12. Zapisul lui Șerban snu Iane Stăncescul, pentru hanul ci ne-au vîndut. Lt. 7223 mart. 21.

(Arh. St. București, *Episcopia Argeș*, XLVIII, 26).

13. Cartea lui Iane Brașoveanul (feciorul) ginerile vătafului Gherghie ot tam, pentru un țigan anume Giurgea cu sălașul lui, ci ne-au vîndut.

(*Ibidem*, LXIX bis/36, cu data 7223 august 7. În zapis, Iane Brașoveanul e arătat ginere lui Gherghie; mitropolitul observînd greșeala, pune în paranteze cuvîntul greșit, spre a nu se lua în seamă).

A. SACERDOTEANU

BISERICA SFINȚII ÎMPĂRAȚI DIN PLOIEȘTI

I. — SCURT ISTORIC. Biserica Sfinții Împărați din Ploiești se înalță în centrul orașului; ocupă locul a două alte biserici mai vechi, cum ne arată pisania în caractere cirilice, cu următorul cuprins:

«Această sfântă și dumnezeiască biserică ce se prăznuiește cu hramul Sfinților Constantin și Elena, al doilea zidind-o din temelie metropolit fiind Kir Grigorie, prin osîrdia și cheltuiala dumnealor kir Polihron e D. și Kir Boșcul împreună și cu alți mahalagii și pravoslavnici creștini. Leat 1831 August 29».

Zidită în timpul lui Pavel Kiseleff și pe vremea Regulamentului Organic, a ajuns cu vremea prea mică, orașul crescînd în populație. Enoriașii, în frunte cu mult ostentivul prim-ctitor, preotul paroh Costache Teodorescu, au pornit lucrul unei biserici noi în anul 1894. Pisania ei glăsuiește așa: «Această sfântă biserică cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena s-a reziădit din nou, în locul celei vechi, în anul 1894 Iunie în 17, în zilele prea sfinției sale mitropolit primat Ghenadie, prin donațiunile părintelui mitropolit, județului, primăriei, enoriașilor și prin ofrandele altor persoane din oraș, județ și din țară, după cum se văd trecuți, cu sumele ce au dat, în condica reclădirii ce se păstrează la parohia bisericii, prin îndemnul și stăruința preotului paroh Costache Teodorescu și epitropilor Gh. Cristescu și Petre Ionescu și cu concursul enoriașilor. Comitetul reconstrucției: domnii Panait Hagi Jecu, Panait Boiciu, N. I. Nedelcovici, Pavel P. Pantu, Stelian Stoian, N. Stoicescu, Gh. Constantinescu, Dragomir Steriu, N. Ghermănescu, P. Ionescu Christigiu și Teodor și Iancu Gh. Raionov, primii donatori.

S-a sfințit în 1902, Noiembrie 10, fiind Mitropolit primat Iosif Gheorghian. Arhitectul construcției a fost Ioan Socolescu».

În Monografia orașului Ploiești de M. Sevastos — ajutat de alți colaboratori — tipărită în 1937, citim următoarele:

«Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena este cel mai frumos monument arhitectonic religios din municipiul Ploiești. Prin cele patru

turle, cit și prin unele motive din interior, ea ne reamintește Minăstirea Curtea de Argeș».

*

Cutremurul din 10 noiembrie 1940 a distrus sfânta biserică. Turla cea mare, zidită din cărămidă, a provocat prăbușirea sinurilor și dărîmarea ei. Celelalte trei turle au fost greu zdruncinate și acoperișul distrus. Cu ajutorul a două scări electrice, de 45 m înălțime fiecare și aduse de la serviciul de pompieri din București, s-au dat jos fragmentele rămase pe loc ale turlei. S-au scos și cărat apoi 30 vagoane de dărîmături și moloz.

În 1941, s-a început reconstrucția monumentului după planurile întocmite de arhitecții Toma N. Socolescu, D. Ionescu-Berechet și Naumescu de la Sfînta Patriarhie, ajutați de inginerul betonist Cora. S-a înălțat turla cea mare din beton armat, și s-au consolidat celelalte trei turle cu legături solide de fier. S-au rezidit sinurile dărîmate și s-a refăcut acoperișul. S-a încins biserica cu brîuri groase de beton armat. S-au refăcut tencuielile pereților interiori, în trei straturi: s-au pus giurgiuvele și geamuri, instalație electrică completă și mozaic pavimentar. S-a refăcut în sfîrșit timpla.

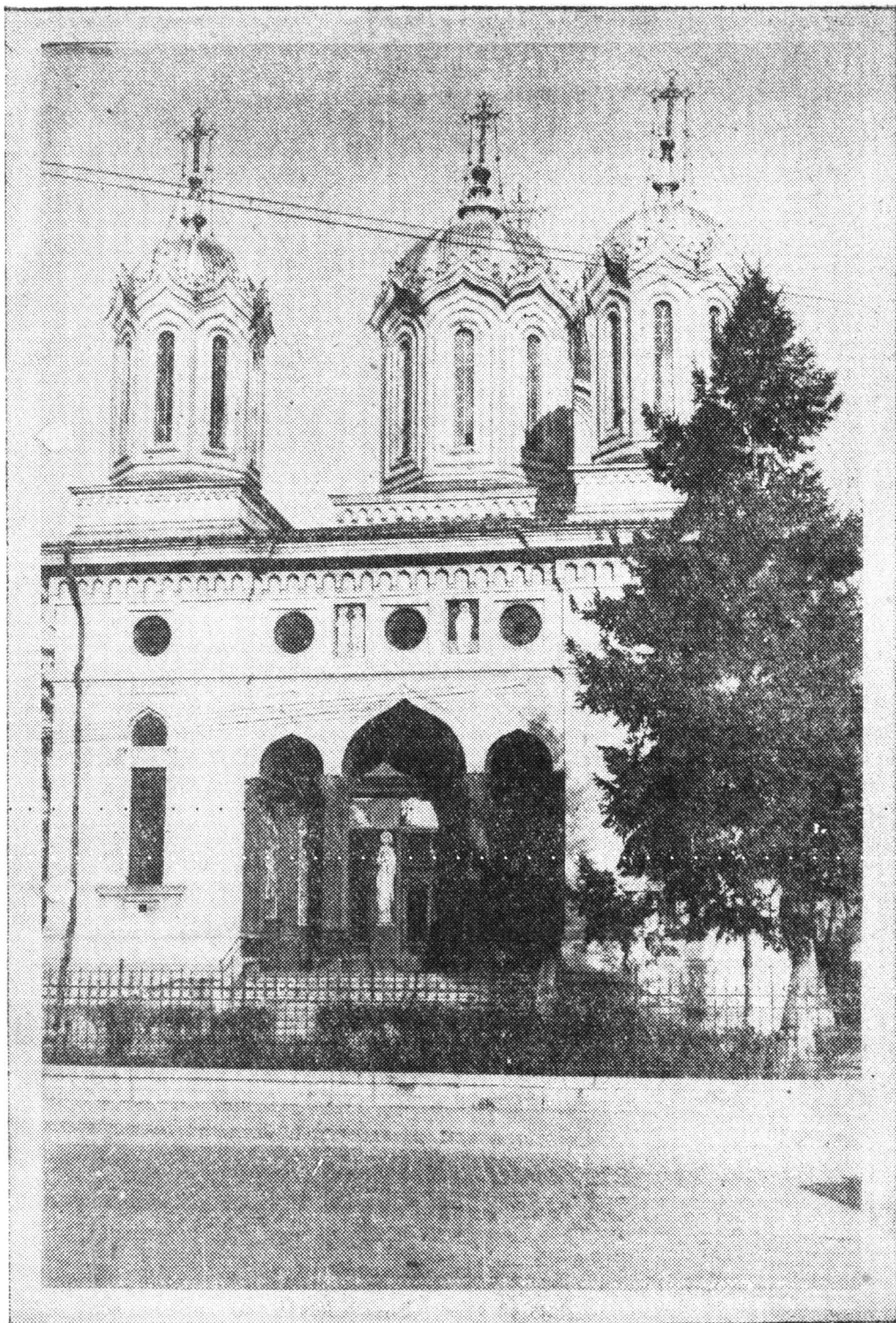
Credincioșii doreau să se redeschidă biserica. Preotul paroh a pornit atunci să organizeze mijloacele pentru a se împodobi din nou biserica cu picturi. A avut de îndrumător întru aceasta pe Prof. I. D. Ștefănescu, președinte al Comisiei de pictură bisericească, care a întocmit programul iconografic, a pus la îndemină numeroase izvoare și modele picturale, și a supravegheat de la început pînă la sfîrșit, întreaga lucrare de decorare a cuprinsului. O comisie de concurs, formată din pictorii A. Verona și Marius Bunescu și prezidată de dinsul, a ales pe pictorul Nicolae Pană, unul din cei mai talentați și sirguitori pictori bisericești ai noștri. În timp de doi ani, Nicolae Pană a zugrăvit cei peste 2.000 mp ai cuprinsului, trecînd la Domnul, după puțină vreme de la terminarea picturii.

Lucrările de pictură nu se terminaseră, cînd în anul 1944, bombardamentele aeriene au pricinuit noi distrugerii bisericii Sfîntii Împărați, iar o bombă căzută în capela unde se slujea, a distrus mobilierul și multe alte obiecte. Au trebuit din nou reparate toate stricăciunile și după aceasta terminată pictura.

Procesul-verbal de recepție definitivă întocmit de delegații Sfîntei Patriarhii și ai Ministerului Cultelor, se încheie cu următoarea mențiune:

«Decorul pictural al bisericii Sfîntii Împărați înfățișează o operă tînără și plină de viață. Înainte de a îmbătrîni, ea va fi mîndria eparhiei și a artei noastre bisericești».

În revista Sfîntului Sinod, «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXII (1945), p. 717—718, citim și aceste rînduri: «Spre uimirea noastră și din fericire cea dintîi lucrare executată de un elev al școlii de pictură religioasă a Sfîntei Patriarhii, merită să fie lăudată și considerată, fără nici un fel de îndoială, drept o realizare de un caracter impunător și

Biserica Sfinții Impărați din Ploiești

plin de făgăduință. Este vorba de decorul mural al bisericii Sfinții împărați din Ploiești, executat de pictorul Nicolae Pană, unul din cei mai aleși elevi ai școalei. Ploieștii se vor mindri cu un monument de artă mareț».

Lucrările au costat 20 milioane lei, plăți și muncă voluntară.

Donatorii importanți au fost însemnați pe zidul bisericii, în interior, pentru neîncetată pomenire.

Biserica a fost resfințită duminică 16 decembrie 1945, de P. S. Episcop Iosif Gafton, înconjurat de un sobor format din P. C. Consilier referent Dr. Gh. Soare, P. C. Prot. V. Iliescu, P. C. Arh'd. Iordan Niculescu și numeroși preoți. Pe frontispiciul bisericii s-a scris următoarea pisanie :

«Această sfință și dumnezeiască biserică, avind hramul Sfinților împărați Constantin și Elena și Sfântul Cuvios Stelian, a fost greu distrusă de cumplitul cutremur de la 10 Noembrie 1940, prăbușindu-se turla cea mare.

În timpul celui mai groznic război ce a fost pînă acum în omenire, care a durat între anii 1939—1945, acest locaș sfînt a suferit iarăși mari stricăciuni din cauza bombardamentelor aeriene din anul 1944, care au distrus o bună parte din orașul Ploiești.

Cu ajutorul bunului Dumnezeu și prin mari străduințe, în timpuri grele de război, s-a lucrat la refacerea acestei mărețe Biserici, împodobindu-se tot interiorul cu o aleasă pictură nouă.

Sfînta biserică, în care nu s-a putut sluji de la cutremur, după terminarea lucrărilor, s-a redeschis cu o deosebită slujbă arhierescă, duminică 16 Decembrie 1945, în timpul păstoriei înalt Prea Sfințitului și Prea Fericitului Patriarh Nicodim, paroh fiind Preot Aurel Popescu, Consilier arhiepiscopal».

II. — DECORUL PICTURAL. Impunătoare prin proporțiile ei, cu cupola și turnurile echilibrate, biserica Sfinții împărați se înalță într-un cadru impresionant de copaci și în centrul unui mic parc. Un portal de catedrală, precedat de trepte largi și scaldat în lumină, oprește privirea și îmbie.

Decorul pictural, de un mare interes, înveșmîntează pereții interiori în chip luxos și deșteaptă curiozitatea cercetătorilor.

Pictorului — se simte lucrul — nu i-au fost toate la îndemînă. Suprafețele imense ca întindere, variate ca forme și inegal luminate, cereau pentru a fi decorate o echipă de pictori și nu un singur meșter. Mijloacele parohiei și condițiile de lucru nu îngăduiau însă aceasta. Pictorul Pană Nicolae a decedat la scurtă vreme după terminarea zugrăvelilor. La opera lui a avut drept ajutoare elemente departe de pregătirea lui, sau cu experiență insuficientă. Timpul și răgazul de nevoie i-au lipsit. În asemenea condiții, era firesc ca nu totul să fie de prima mînă.

Compozițiile sînt opera pictorului Pană ; impresionează și atrag atenția prin caracterul lor personal. Trădează stăruința și gîndul de a nu copia, ceea ce introduce mai pretutindeni o notă vie, caldă de cugetare și mărturisire.

Maica Domnului de pe bolta Sfântului Altar

Ansamblul este însă grandios. În absida principală, pictura «cîntă», suprafețele importante trăiesc și nici un ungher nu rămîne fără glas. Solicitat puternic de fiecare scenă și figură, ochiul se oprește pe rînd și îndelung asupra tuturor. Tonurile calde și măiestrit sonorizate subliniază expresia liniilor. Spiritul interesat este îmbiat să descifreze și să înțeleagă. Urechea este mîngîiată de o muzică de o esență rară. Fecioara Maria, din calota turnului de pe pronaos, apare imaterială, cu chipul ei senin, expresie de bunătate și grație, portret care stăpînește cugetul privitorului și concentrează imnele închinare Născătoarei de Dumnezeu.

Portretele sînt în genere remarcabile, iar scenele întrec farmecul povestirii celei mai atrăgătoare, însuflețite fiind de acțiune. Aceasta ne învață și ne înalță. Ne învață înainte de toate fiindcă pictura murală din biserica Sfinții Împărați alcătuiește o mică enciclopedie creștină, inspirată și lămuritoare a liturghiilor, evangheliarului, vieților de sfinți și comentariilor Sfinților Părinți. În cadrul tradițional, programul iconografic pune în valoare și amănuntele, printre care abia de găsim cîteva mici abateri. Pictorul și-a ales apoi modele din monumente aparținînd aceleiași epoci, le-a înțeles și le-a pictat însuflețite de spiritul lui.

Cupola. Calota, cilindrul, pandantivii. Pe calota cupolei cu fond de aur, apare bustul Mintuitorului, pictat în tunică roșie și mantie albastră de lumină. În mina stîngă ține o carte deschisă, pe care citim cuvintele : «Eu sînt lumina lumii». Pictat pînă la mijloc, fiindcă «stă la fereastra cerului», și «cercetează via (lumea) pe care a sădit-o dreapta Sa». Mîna dreaptă face gestul oratorului care întărește înțelesul cuvintelor. Este zugrăvit pînă la mijloc, senin, cu părul capului și barba blondă, majestuos rege al regilor și împăratul cerului. Serafimi cu ripide, zugrăviți în alb pe albastrul închis al cerului, amintesc dumnezeirea.

Cupola este rezervată, în pictura bisericească a Răsăritului, Bisericii întemeiată de Mintuitor, așa cum a fost definită de *Istoria ecleziastică*, lucrare fundamentală, atribuită patriarhului Gherman al Constantinopolului și datată din secolul al VIII-lea. De aceea, pe primul registru al cilindrului, aflăm proorocii în picioare, iar pe cel de al doilea pe sfinți apostoli. Mintuitorul este zugrăvit într-un cer îndepărtat, «cerul pămîntesc», care se întredeschide pentru a ne îngădui să-l vedem. Proorocii «au vestit» Biserica lui Hristos și aceasta a fost întemeiată prin Sfinții Apostoli. Pe ultima zonă se desfășoară Liturghia îngerească, temă inspirată din ceremonia «ieșirii cu Sfintele Daruri», care apare în arta bizantină, în secolul al XIV-lea. De-a lungul veacurilor, s-a zugrăvit în locul acesteia ceremonia înmormîntării Domnului din Vinerea Mare.

În biserica Sfinții Împărați, Iisus Hristos este pictat cu sacos roșu, împodobit cu cruci albastre închise în cercuri și purtînd omoforul mare. Închipuit ca episcop, mare-preot al Legii celei noi, după expresia Sfîntului Apostol Pavel din Epistola către Evrei, El prezidează și este ajutat de îngeri, diaconi și îngeri-preoți. Il aflăm de două ori : prima dată însoțind cu privirea soborul îngerească liturghisitor, care a plecat de la altar și se desfășoară în mers procesional ; a doua oară privind pe aceiași, care se reîntorc. La apus, vedem îngeri preoți, care poartă epitaful cu

Icoană în Sfântul Alter : Sfinții Ierarh Nicolae și Arhidiacon Laurențiu

trupul Mintuitorului înfățișat mort și coborît de pe cruce. Scena ilustrează o idee adîncă de ordin teologic : Mintuitorul, asemuit episcopului, întii slujitor, «jertfește» ; tot El este înfățișat mort pe epitaf, fiindcă El este cel ce «Se jertfește». Imagine sublimă și ilustrație a cuvintelor evanghelice : «Eu sînt păstorul și păstorul cel bun viața își pune pentru oi» ; «Luați, mîncăți, acesta este trupul Meu, carele pentru voi se frînge, intru iertarea păcatelor».

Medalioane de serafimi și episcopi, pictați în alb pe fond albastru, împodobesc baza cilindrului cupolei. În pendantivi sînt zugrăviți Sfinții Evangheliști, cu simboalele lor. Figurați în interiorul lor de lucru, ei scriu ori meditează. Sfinții episcopi sînt «podoabe» ale Bisericii. Sfinții Evangheliști au primit și păstrat cuvintele lui Iisus Hristos, l-au hotărît în scris pentru vecie și l-au răspîndit în lume.

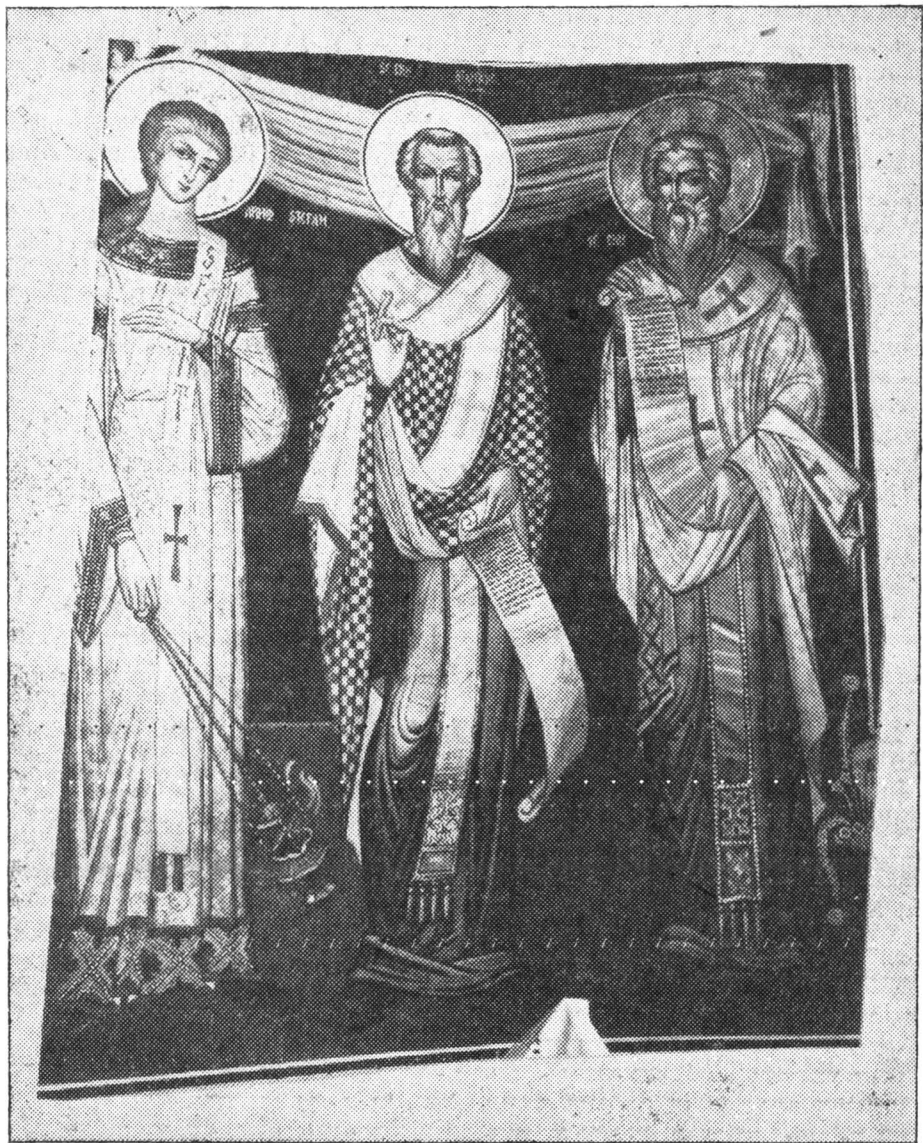
Absida principală. Calota, hemiciclul. În absida principală (sfîntul altar), pe calota bolții, Fecioara Maria stă pe tron și poartă pe Iisus așezat pe genunchii ei. Doi arhangheli înalță discuri rotunde și se închină Mintuitorului.

Sfînta Maria este îmbrăcată într-o tunică și în maforion de purpură violetă, amîndouă «drapate în stil», cu ajutorul unui sistem de cute și lumină. Veșmintele desenează cu discreție formele și respectă stilul decorativ. Iisus este îmbrăcat în tunică roșie luminoasă și în mantie de aur. Aceasta formează corpurile, el desenează, iar cutele organizate în chip ordonat și luminate de aur subliniază bogăția draperiilor și introduc viață. Tronul este de aur masiv, impunător și modelat cu roșu. Arhanghelii poartă tunici lungi galbene în tonul căițelor și brodate cu aur, sau tunici de purpură brodate cu aur și mantii verzi-albăstrii, prinse la gît cu agrafe. Lumini apar pe genunchi, pe umeri și între cutele veșmintelor : arîpile sînt tivite cu alb. Fondul calotei, albastru, este semănat cu stele. Solul este roșiatic-cenușiu, smălțat cu plante verzi și albe. Calota se sprijină pe o bandă albastră, ornată cu flori, care încadrează opt medalioane de patriarhi biblici.

Fecioara Maria este înfățișată în slavă. Regină a cerului, Ea poartă pe Iisus. Chipul Maicii Domnului, care era pictat pe vremuri în cupola naosului, reprezintă de obicei Biserica, al cărei simbol este. O a doua idee se leagă de aceasta : Maria este masa sfîntită a pîinii cerești, așa cum e numită în multe monumente din evul mediu, și la noi în biserica Sfîntului Gheorghe din Hirîlău, ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Izvorul ideii este în Acatistul Bunei Vestiri.

Pe peretele de răsărit al hemiciclului, luminat de trei ferestre înalte, primul registru ilustrează Cortul mărturiei. Altarul este învelit în roșu și Fecioara Maria apare într-un medalion, pe fața lui de la apus. Un chivot în formă de biserică, toiagul înfrunzit al lui Aron, candelabrul cu 7 ramuri și vasul cu mană sînt așezate pe sfînta masă. Moise și Aron, mari-preoți, cădesc. Doi prooroci sînt pictați la partea superioară a peretelui, deasupra cortului. Mîna Atotputernicului se vede ieșind din nori. La stînga și la dreapta altarului, în același registru, vedem zece regi înveșmîntați în tunici lungi pînă la genunchi ; ei poartă

coroană, palium brodat cu aur și cnemide. În mâini țin amfore de aur ori de argint, darurile lor. Izvorul temei este în Liturgia Sfântului Va-

Icoană în Sfântul Altar : Sfinții Arhidiacon Ștefan, Atanasie cel Mare și Chiril al Alexandriei sile. În rugăciunea citită în taină la altar și numită a Jertfei aflăm cuvintele următoare : «Primește Doamne închinarea și darurile noastre,

cum le-ai primit pe acelea ale lui Avel și cum ai primit jertfele lui Noe și Avram și sfintele slujbe ale lui Moise și Aaron».

Cortul mărturiei este o prefigurare a Fecioarei Maria și întrupării Mintuitorului.

Tabernacolul este descris în Epistola către Evrei a Sfintului Apostol Pavel. Tabernacolul leaga astfel ideea întrupării de jertfa lui Iisus și de răscumpărarea omenirii. Cel mai trumos exemplu din țara noastră se vede în Biserica Domnească a Sfintului Nicolae din Argeș, unde scena a fost pictată în secolul al XIV-lea. Biserica a fost înălțată la rândul ei, prin monumentele celebre de la Ierusalim — Biserica Nașterii Domnului, a Învierii și a Înălțării, sau printr-o femeie. Numai mai târziu locul acesteia, personificare de origina egiptenă, a fost luat de Fecioara Maria.

Sub cortul mărturiei vedem împărțășirea Apostolilor.

Pictorul bisericii Sfinții Împărați a pictat două altare, cu colonete de aur și baldachin roșu. Mintuitorul, înveșmântat antic, apare de două ori și de fiecare dată cu doi îngeri asistenți. Pe fiecare altar se vede discul și scela. Apostolii își așează rîndul. Înălți, ei sînt înălțați fiecare în alta atitudine și se mișcă în alt chip; solemni toți, recușeși și pătrunși de taina. Fondul este format din arhitecturi și draperii de lux, întinse cu arta de la un acoperiș la altul. În ultimul registru sînt zugraviți sfinții episcopi Atanasie, Chirilă din Alexandria, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Grigorie, Nicolae; arhidiaconi Ștefan cu cadafnișă și Laurențiu cu un chivot de aur, apar la capelele «teoriei».

Episcopii poartă felon sau polistavrion și omoforul cel mare. În mîini au rotul cu inscripții românești, în caractere latine. Trupurile sînt înalte, potrivite cu înălțimea edificiului, și au figuri personale. Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur sînt pictați după portrete vechi și cu caracter istoric. Fondul registrului este pictat în abastru de smalt, cu sol galben-roșiatic, presarat cu vase de sul și decorat cu draperii de artă. Pentru zugravirea draperiilor și figurilor, pictorul a întrebunțat un roșu-violet, un galben de pal copt, un roșu de singe închegat și albul de nuanță închisă, albul, aurul și un roșu aerian. Pe o bandă îngustă, deasupra poartei, se vad draperii tradiționale, foarte ușor indicabile.

Episcopii, sfinții părinți ai Bisericii, zugraviți la partea inferioară a hemiciclului, formează o temă importantă de ordin istoric.

În monumentele vechi ale lumii creștine, la Roma și Ravenna, ei apar în bolta absidei principale. La Daphni, în secolul al XI-lea, se vad pe pereții anexelor absidei principale, la proscomidie și diaconicon, la Sfînta Sofia din Kiev și la Sfîntul Marcu din Veneția au fost pictați la locul unde apar și în arta țării noastre. La început, episcopii erau zugraviți, sau fiindcă luaseră o parte importantă la înălțarea monumentului, sau fiindcă se învredniciseră de mucenicie. Curînd, pictorii s-au gîndit la locul pe care îl ocupă în definiția Bisericii, pe care ei o împodobesc, potrivit cuvintelor din *Istoria ecleziastică*. Faptul că trei din ei: Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigorie Dialogul, sînt socotiți după tradiție

ca autorii Liturgiilor, ce se celebrează în Biserica Răsăritului, a dat acestora locul dinții în procesiunea care se vede zugrăvită pe peretele hemiciclului. Sfinții diaconi sînt ajutoarele la slujbă ale episcopilor. Sînt pictați cu cădelnița în mîna dreaptă și cu cutia de tămîie în mîna stîngă, datorită unei vechi tradiții orientale. La o vreme, cutia cu tămîie a fost înlocuită cu pyxida, cutie cuprinzînd «Sfintele». Aceasta, din secolul al XI-lea, de cînd cutia a început să evolueze către forma unei biserici, cu una sau mai multe cupole, în care se pare că se așezau sfintele moaște.

Pantocratorul

În bolta absidei principale vedem înălțarea Domnului, pe fond albastru închis, ca al cerului de noapte, presărat cu stele de aur.

Mintuitorul înveșmîntat în chip antic, în tunică roșie și mantie albastră luminoasă, apare înconjurat de îngeri în zbor și încadrat de întreita lumină a dumnezeirii.

La partea inferioară a scenei, Fecioara Maria, în tunică albastră și maforion violet-roșiatic, este zugrăvită cu brațele înălțate, între doi îngeri și înconjurată de Apostoli. Un serafim încoronează gruparea. Înălțarea se pictează în absida principală, din pricină că ea este pomenită în rugăciunea tainică a anamnezei, formulă concentrată și esențială,

cuprinsă în canonul liturgic, alături de Cina cea de Taină, cruce, mormîntul lui Isius, învierea și «A doua venire». Tema a apărut încă din secolul al V-lea, pe ușile sculptate în lemn ale bisericii Santa Sabina, la Roma. S-a ajuns mai târziu la imaginea înfățișată, începînd din secolul al XIV-lea, la Mistra și în Țara Românească.

Arcul triumfal, proscomidia, diaconiconul.

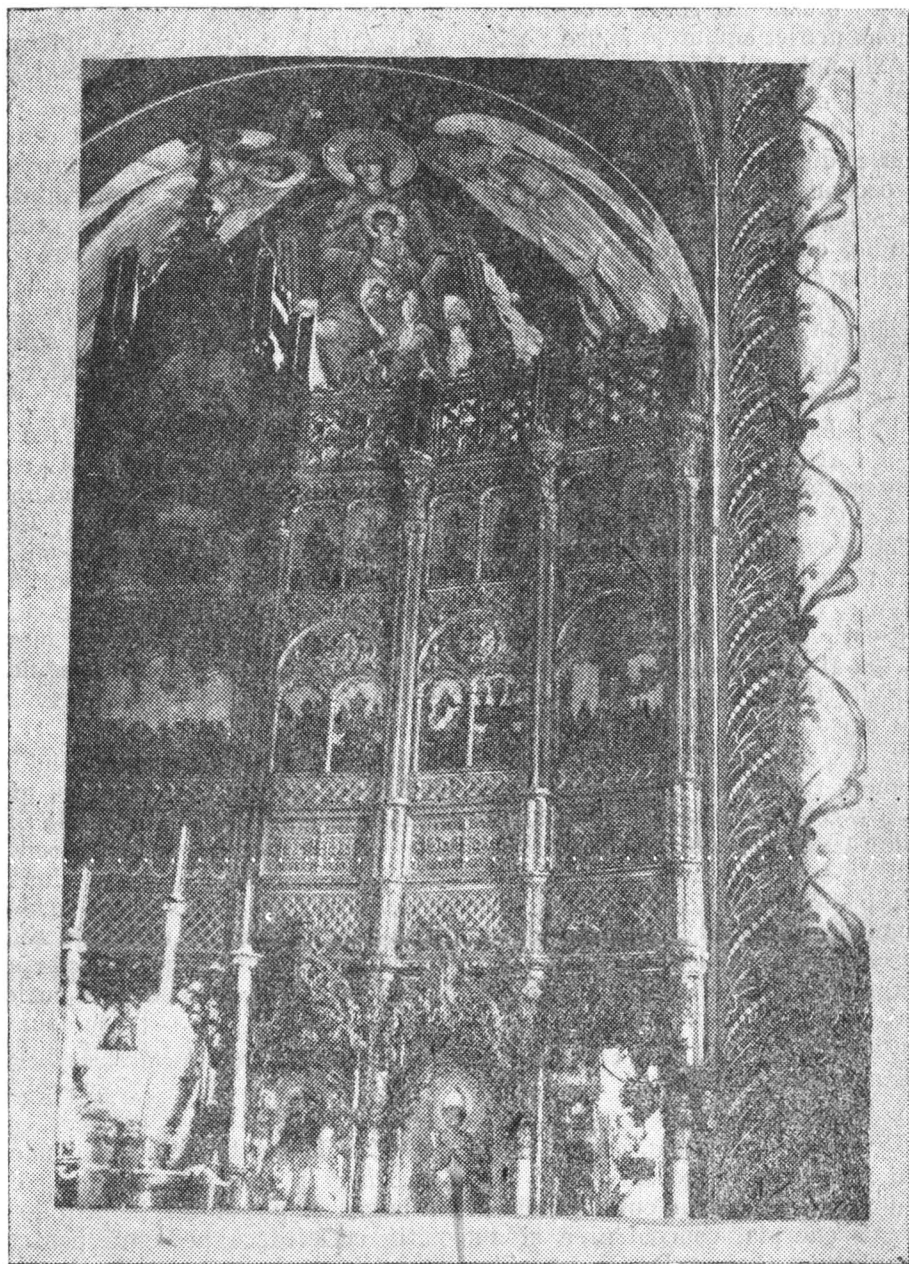
Arcul triumfal încununează tîmpla. În biserica Sfinții împărați este format dintr-un arc îngust și dintr-un al doilea, mult mai lat. Pe cel dintîi, Sfîntul Ioan Botezătorul și mama sa, Elisabeta, apar încadrați de două figuri în picioare. Bunavestire întregește decorul. Medalioane de prooroci ; Aaron, David, Ionă, Baruch, Iosua, încadrați de ornamente, plante stilizate și păsări albe, pictate pe fond albastru, în roșu-cărămiziu, roșu viu, brun, etc., împodobesc boltile verticale și poalele arcului. Pe cel de al doilea arc vedem tronul hetimasiei, simbol al Sfintei Treimi, înconjurat de îngeri în zbor și de serafimi. Proorocii Agheu și Avacum la mieznoapte ; Baruch și Isaia la miezăzi, sprijină pentru ochi subiectul central și termină în chip fericit capetele de jos ale arcului cel mare.

Tronul hetimasiei a închipuit la originile artei creștine în bisericile Santa Prudentiana și Cosma și Damian din Roma tronul lui Dumnezeu, inspirat din Apocalips. Se văd, în adevăr, cele șapte sfeșnice și cele patru animale, simboale ale Evangheliștilor. În secolul al V-lea, bustul Mîntuitorului înlocuiește tronul. Cîteodată, se pictează monogramul lui Iisus, între cruce și evanghelie. Formula anamnezei este ilustrată mai bine în Catedrala din Monreale, în Sicilia. Imaginea de aci amintește pe aceea din mitropolia de la Mistra, din Grecia. Hetimasia (tronul pregătit) simbolizează egalitatea celor trei ipostase ale Sfintei Treimi. Simbol bizantin, ea este inspirată și din rugăciunea tainică a trisaghionului.

Decorul proscomidiei formează un ansamblu încîntător. Ungherul acesta al absidei principale, strîmt și înălțat în chip neașteptat, a impus decoratorului probleme grele. Pentru a-l împodobi, de jos de la podea pînă sus în boltă, el a zugrăvit o adevărată cascadă de subiecte așezate în etaje. În boltă, vedem portretele părinților Fecioarei Maria : Ioachim și Ana, fiindcă proscomidia amintește Nașterea Domnului și în primul rînd întruparea Lui din Fecioara Maria.

La mieznoapte, vedem jertfa lui Avram și spălarea picioarelor ; la apus, vedenia lui Petru din Alexandria și «Cina cea de Taină». În răsărit artistul a zugrăvit ilustrația troparului : (în mormînt cu trupul, în iad cu sufletul, în rai cu tilharul, pe tron cu Tatăl și Duhul Sfînt). Jertfa lui Avram e amintită în arta creștină, mai ales sub forma ospățului Sfintei Treimi la Mamvri. Jertfa lui Isac împodobește însă des absidele monumentale. Izvorul temei este în Geneză XXII, 1—20. Tema închipuie Patimile Mîntuitorului.

Vedenia lui Petru din Alexandria ne arată pe Iisus, tînar de 12 ani, în picioare pe Sfînta masă și cu cămașa sfîșiată. În fața Lui, stă Sfîntul Petru din Alexandria, episcop, care întreaabă pe Iisus : «Doamne, cîne Ți-a sfîșiat cămașa ? Iisus răspunde : «Arie nebunul». Tema este inspirată

Calapeteasma

din discuțiile teologice privitoare la îndoita fire a Mîntuitorului și privește erezia lui Arie, condamnată în Sinodul I de la Niceea. În multe monumente, cuvintele spuse de Iisus sînt scrise pe perete și completate : «Arie nebunul Mi-a sfîșiat cămașa și vrea să Mă despartă de Tatăl Meu ceresc».

Cînea cea de taină ne arată pe Mîntuitorul în picioare și în centrul mesei de formă și modă antică. El arată pe cel ce-L va vinde. Troparul proscomidiei cuprinde pe Mîntuitorul îmbălsămat pentru înmormîntare și culcat în sarcofag. Tema ilustrează sfîrșitul Liturghiei de la proscomidie, cînd se recită și Psalmul L. De multe ori, în monumentele din Serbia și țara noastră, pictorii au înfățișat o altă scenă, inspirată din cuvintele pronunțate de preot la proscomidie, după ce s-a recitat Psalmul XXVI : «Ne-ai răscumpărat din blestemul legii cu prea scump sîngele Tău ; pironit pe cruce și străpuns de lance, Tu ai dăruit oamenilor nemurirea».

Scenele din biserica Sfinții Împărați reproduc un model de mare valoare artistică, și anume pictura din Biserica Domnească de la Argeș, executată în secolul al XIV-lea. Figurile sînt concepute în chip monumental și armonizate ca mișcări. Tonurile sînt cumpănite și luminoase ; ierarhizate ca intensitate și strălucire, ele realizează în decorul proscomidiei un ritm fericit ; ochiul scoboară din boltă, cercetează scenă cu scenă și figură cu figură, cu o încetineală perfect indicată, fiindcă aceasta îl oprește vremea necesară să înțeleagă și să se bucure. Cadența acestui drum al ochilor, care este și al spiritului, odihnește, deșteaptă și dăruiește privitorului atent, mulțumirea unui scoboriș de pe înălțimi la priveliști cu orizont larg și lumină mîngîietoare.

Pereții diaconiconului (veșmîntăriei) ne arată înțelepciunea lui Solomon, turnul lui Hermas și rugul lui Moise, la miazăzi ; la apus, ni se arată cei trei îngeri, oaspeții ai lui Avraam la Mamvri, și portretele Sfinților diaconi Prohor și Ioan ; la răsărit, Moise atinge stîncă cu toiagul lui de aramă și apa țîșnește. Evreii trec Marea Roșie, în ieșirea lor din Egipt. Portrete de proroci și ornamente, bogat inspirate ori copiate din manuscrise vechi, împodobesc decorul și pun în lumină calitățile sculpturale ale figurilor. Culorile sînt armonioase, figurile au plasticitate și expresie. Arhitecturile și peisajul fixează privirile și deșteaptă curiozitatea. Toate acestea impun gînduri adînci și cer lămuriri ; așa încît se vedește interesul unei picturi bisericești cu «cuprins» și fond lămuritor. Și aceasta primează.

Naosul.

Absidele laterale, arcele boltii, pereții. Absida din miazăzi a naosului nu cuprinde lucruri fericit realizate. În chip firesc, un singur pictor nu poate păstra în cursul unui decor bogat și pe suprafețe atît de întinse, energia, concentrarea și dispoziția sufletească necesară pentru a fi pretutindeni egale. Cînd acestea se întîlnesc în monumente de scenă ale răsăritului, pentru a vorbi numai de lumea noastră — în cazul de pildă al Protatonului de la Caries, ori în acela al celebrelor monumente

bizantine-rusești din Novgorod, Pscov, Vladimir, ori al strălucitelor decoruri bizantine-sîrbești de la Neres, Deceni, Mîlesevo, Ravanica, etc., —, trebuie să ne gîndim neapărat la echipa de artiști formați în lungul unui număr de ani și călăuziți de meșteri, artiști cu pregătire și spirit asemenea, înzestrați cu experiență — fiindcă au lucrat mult — și capabili să lucreze cu intensitate și pricepere alături de meșterii conducători ai tovarășilor lor de muncă. Pictorul Pană a lucrat singur la Ploiești; era la al doilea sau al treilea monument din activitatea sa.

Nașterea Domnului, din bolta absidei, este inspirată din exemple care pornesc de la ideea dumnezeirii lui Iisus. Fecioara Maria și Iosif stau aci îngenunchiați în fața ieslei, zugrăvită asemenea unui altar, și «adoră» pe Mintuitorul. Închinarea magilor, botezul lui Iisus, rugăciunea de pe muntele măslinilor și portrete de sfinți ostași, alături de Sfinții împărați Constantin și Elena, împlinesc podoaba peretelui.

În absida laterală de la miazănoapte, vedem coborîrea la iad a lui Iisus Hristos, scene din patimi și portrete de sfinți ostași și doctori.

Pe arcul cel mare de la apus, în boltă, la un loc și într-o lumină unde se disting greu lucrurile, a fost zugrăvită Adormirea Maicii Domnului.

Unghere de întuneric, create pentru nevoile arhitectonice ale monumentului, între absida principală și absidele laterale, unul la miazănoapte și celălalt la miazăzi, aflăm la capetele tîmplei. Acestea au chinuit mult pe artist. Lumină trebuie să aducă pictura lui. Suprafețele erau mari și trebuiau acoperite cu multe scene și portrete, fiindcă Pană a avut un program bogat, din care n-a voit să lase de o parte nimic.

La miazănoapte, bolta poartă portretul Mintuitorului; pe pereți se văd opt scene evanghelice, chemarea Apostolilor și Evangheliile Învierii, precum și opt portrete de sfinți în picioare.

La miazăzi, vedem pe Iisus Hristos, în veșmînt arhieresc, alte Evangheliile ale Învierii (pentru a completa seria de 11) și opt portrete de sfinți în picioare, printre care Sfinții Constantin și Elena, de o parte și de alta a crucii. Distingem pe Antonie cel Mare, pe Sfîntul Modest și Sfîntul episcop Ioan cel Milostiv.

Nașterea Domnului, inspirată direct din texte evanghelice, se întîmpină rar în arta țărilor romîne ca și în arta bizantină. De obicei se pictează stihira de Crăciun: «Ce-Ți vom aduce Ție, Hristoase, Ție, Care ai venit pe lume asemenea unui om? Toate făpturile Ți-aduc Ție închinare: îngerii Ți-aduc cîntarea lor, cerurile steaua, magii darurile lor, păstorii uimirea, pămîntul peștera, pustiul, ieslea, iar noi pe Fecioara-Mamă».

Iconografia Țării Romînești s-a inspirat mai ales din monumentele de la Mistra. Acolo, în biserica Brontochion, Fecioara Maria, ușor înălțată pe patul Ei, se sprijină pe iesle, în dreptul capului lui Iisus. Vedem steaua, vestirea păstorilor, corurile îngerilor, sosirea magilor și baia copilului. Ni se arată a doua oară Fecioara, stînd pe un tron și ținînd pe Iisus. Iosif este în picioare, la spatele Ei; un înger și magii cu darurile se apropie de ei. La Atos, Fecioara Maria apare culcată. În scena vesti-

rii păstorilor, a fost zugrăvit un cioban care cîntă din fluier, într-un peisaj de copaci. Îngerii slavoslovesc, iar magii adoră. Steaua se vede la partea superioară a scenei. În alte monumente, la Atos, pictorii s-au inspirat din cîntările de Crăciun, din idiomele. Pană a ezitat, urmînd exemple înrîurite de Italia.

Botezul Domnului cuprinde interesante elemente de decor pictural : un peisaj, Iordanul, cu malurile lui împădurite, doi, trei sau patru îngeri, cu mîinile acoperite de mantiile lor, în semn de respect, care apar pe țărmul stîng al apei. Scena însăși arată pe Iisus în mijlocul Iordanului, stînd în apă. În unele monumente și potrivit unor anumite texte și cîntări, Iordanul își trage apele înapoi și apare asemenea unui zid de apă, la spatele lui Iisus Hristos. Aceasta în semn de respect și sfiiciune.

Ioan toarnă apă pe capul Mîntuitorului. La orizont, se văd munții, iar din înaltul cerului, unde se vede mina lui Dumnezeu Tatăl ieșind din nori, se coboară în zbor Sfîntul Duh în chip de porumbel, pentru a întări și mărturisi cuvintele teofaniei : «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Carele bine am voit». Pictorii folosesc rar aceste date, fiindcă nu se inspiră direct din texte și din cîntările bisericesti. El copiază un prototip sau o replică a prototipului. Așa a făcut și Pană.

Coborîrea la iad a Mîntuitorului, sau la limpi, adică în pragul iadului, apare în monumentele bizantine orientale și romînești și înlocuiește îndeobște scena lui Iisus înălțîndu-se din sarcofagul Lui, temă cu alt izvor. Subiectul este luat din Evanghelia apocrifă a lui Nicodim și apare pentru prima dată sculptat, în secolul al VI-lea, pe una din coloanele altarului cel mare de la San Marco din Veneția. Aci, Mîntuitorul are capul acoperit cu mantie și dă mina lui Adam, pentru a-l ajuta să se ridice din sarcofag. Cu picioarele calcă peste două personaje — personificări ale iadului și morții.

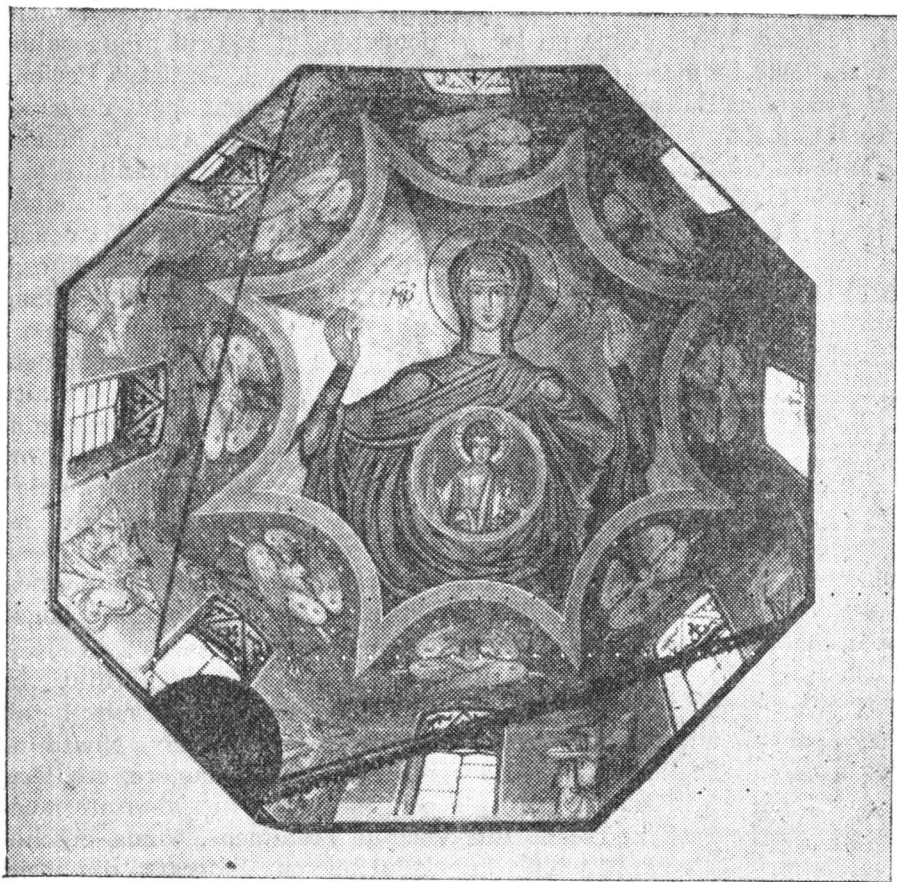
În arta bizantină, la Daphni, lîngă Atena, vedem cea dintîi icoană completă : Mîntuitorul vine cu pași repezi, ținînd o cruce mare în mina dreaptă, calcă în picioare ușile zdrobite ale iadului și un personaj care închipuie iadul. Adam, Eva, Ioan Botezătorul, David, Solomon și multe alte personaje, alături de peisajul pustiu de munți în care se petrece scena, luminată de priveslăstia cerului în care zboară îngerii, oferă multe posibilități pictorului decorator.

De obicei, mai nimeni însă nu se inspiră de-a dreptul din texte și ia lucrurile din icoane sau picturi, replici tîrzii ale unor monumente celebre. Lipsa de inspirație se simte totdeauna și lucrul pare uscat și fără viață. Evangheliile învierii, la rîndul lor, cuprind numeroase elemente pitorești și de taină. Ele pot inspira scene înălțătoare.

La noi în țară, cele mai frumoase exemple se văd în Biserica Domnească de la Argeș, unde au fost pictate în secolul al XIV-lea, și în biserica Doamnei din Capitală, operă de la finele secolului al XVII-lea. Cînd artistul nu folosește însă textul Evanghelic, ci se reazimă exclusiv pe exemple picturale și pe cartoane, lucrarea e firesc să apară lipsită de inspirație, rece și searbădă.

Pronaosul. Turnul, pereții, galeriile, tinda și portalul.

Turnul pronaosului înfățișează în biserica Sfinții împărați o admirabilă și reușită pictură. În boltă, vedem pe Fecioara Maria, orantă, înveșmântată în tunică albastră și maphorion roșu, modelat cu dungi de aur. Pe pieptul ei, are zugrăvit pe Iisus în mantie albastră. Pictura este înscrisă într-un medalion înstelat și așternut cu aur, plutește pe fond

Maica Domnului în cupola din pronaos

albastru și e înconjurată de serafimi care înalță ripide. Cilindrul este împodobit cu figuri de sfinți în picioare, iar la bază poartă icoane din viața Fecioarei Maria. În pandantivi sînt zugrăviți Sfinții episcopi : Grigorie și Atanasie, alături de Sfinții Ioan Damaschin și Efrem Sirul. Fecioara Maria, care poartă medalionul lui Iisus pictat pe piept, se leagă de întruparea Domnului. Orantă, ea înfățișează Biserica rugătoare. Stelele de aur, pe fond albastru, închipuie lumina cerească și slava de care

se bucură Maica Domnului. Serafimii cu ripide amintesc firea dumnezeiască a lui Iisus Hristos. Melozii sînt marii poeți muzicanți care au scris ode și imnuri în cinstea Fecioarei. Din aceștia, Pană n-a zugrăvit decît pe Sfinții Ioan Damaschin, Grigorie din Nezianz și Grigorie de Nissa, care au comentat și explicat izvoarele principale ale învățaturii creștine. Efrem Sirul este celebru în lumea creștină, pentru adîncimea cugetării teologice și sfaturile lui de ordine etică.

În monumentele vechi românești, potrivit tradiției bizantine și orientale, Fecioara Maria ocupa un loc preponderent și decorul pronaosului și este rezervat în mare parte. S-a ilustrat de obicei acatistul Fecioarei Maria, zis și al Bunevestiri, imn de o mare frumusețe, legat de numele patriarhului Serghie al Constantinopolului. La muntele Atos, în minăstirea Hilandar, în cele 24 de strofe, au fost zugrăvite în amănunte și au îmbogățit biserica cu picturi impresionante. O a doua serie de cîntări închinată Fecioarei Maria, poartă numele Megalinare. În Biserica noastră sînt numite popular axioane. Acatistul este format din elemente de ordin istoric și pitoresc. Megalinarele sînt imnuri de laudă de o înaltă inspirație. Unul se cîntă la Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur. Începe cu cuvintele: «Cuvine-se cu adevărat...» și este ilustrat în monumente românești în bolta absidei principale sau în aceea a pronaosului. Un altul, urmat de un cârmos, se cîntă la Crăciun: «Taină străină și prea minunată». Un al treilea, la sărbătoarea Bunevestiri, un al patrulea la Florii, un al cincilea la Paște, etc. Izvor minunat de inspirație, de care s-au slujit sfinții melozi Mitrofan, Cosma, Teofan, Ion Damaschin, etc. Cel mai frumos din toate este poate cel ce se cîntă în Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare: «De Tine se bucură toată făptura». În bisericile moldovenești din secolele al XV—XVII-lea, aflăm picturi frumoase și materie bogată pentru călăuzirea decoratorilor de astăzi.

Deasupra galeriilor, pe bolțile laterale, se văd în biserica Sfinții împărați cele 7 sinoade ecumenice. Pe bolțile inferioare, dedesubtul galeriilor, apar minuni ale Mîntuitorului: învierea lui Lazăr, Nunta din Cana, Învierea fiicei lui Iair, Vîndecarea orbului din naștere, etc. Zona inferioară a pereților este ocupată de portretele de sfinți și sfinte mucenice în picioare și de scene din Vechiul Testament. Tinda deschisă de la intrare este împodobită la rîndul ei cu Judecata din urmă, bogat ilustrată și cuprinzînd scena învierii morților. Tot aci vedem scene din Geneză, Înălțarea Sfintei Cruci și portretele Sfinților împărați Constantin și Elena, alături de acel al Sfîntului Stelian. Tonurile luminoase și intense folosite de pictor se încadrează în lumina puternică în care este muiată această din urmă parte a monumentului și petele lui de culoare par rupte din lumina zilei.

Sinoadele ecumenice au hotărît și fixat înțelesul dogmelor și tradiția Bisericii. Evenimente de ordin istoric covîrșitor, ele au trezit și răscolit valuri de erudiție. Au potolit neliniștea lumii și patimile.

Pe pereții bisericilor se cuvine ca atare să apară însoțite de scurte însemnări, așa cum se făceau în secolul al XV-lea și al XVI-lea, în țara noastră, pentru a arăta locul și data, precum și obiectul principal al discuțiilor și deciziilor lor. Există în arta creștină a răsăritului exemple frumoase și destul de numeroase, din care este regretabil că nu se inspiră pictorii.

Este de ajuns să privească cineva o zugrăveală gândită și simțită a acestui subiect, așa cum se vede în biserici de la sfârșitul secolului al XVII-lea și al XVIII-lea, în București și în Țara Românească, pentru ca să priceapă nu numai rostul acestei teme, ci și efectele artistice de mare interes și frumusețe care se pot obține. În adevăr, subiectul comportă portrete numeroase de împărați, sfinți părinți ai Bisericii și episcopi celebri, interesante ca fizionomie, și care se pot grupa cu artă. Peisajul arhitectonic cuprinde apoi elemente legate de regiuni geografice și de epoci diferite. Istoria costumului, studiat și înfățișat exact istoricește, se poate îmbogăți cu documente importante.

Minunile Mîntuitorului sînt arătate în Evanghelie, bogate în elemente pitorești, peisaje din Palestina, personaje și mulțimi, ele cer calități superioare de cugetare și inspirație artistică. Pictorii, în adevăr, trebuie să fie în stare să înfățișeze și să hotărască și latura supranaturală și divină, fără de care scenele se însiră pe perete asemenea ilustrațiilor de searbăd interes. Din punct de vedere pictural, minunile sînt alcătuite din factori variați: vederi de natură, mulțimi și personaje. Acestea din urmă, cu Mîntuitorul în frunte, sînt în mers sau pe loc, văzute din față, din profil, sau de la spate, înclinate și în acțiune. Acțiunea sufletească este însă cea mai complexă și aceasta nu se poate să nu îmbie pe adevărații artiști.

Nesocotind juste observații privitoare la scene mai puțin reușite, am stăruit asupra frumuseții și valorii artistice a decorului, acolo unde artistul a dat măsura puterilor sale. În absida principală de pildă, figurile sînt statuare, proporționate cu liniile edificiului, armonizate cu acestea și elegante. Compozițiile sînt legate una de alta, ca linie și tonalitate; dobindesc din această pricină și un înțeles cu dezvoltare și continuitate. Picturile deșteaptă în spiritul privitorului un interes real și crează o puternică curiozitate de ordin înalt.

Aceasta nu poate fi mulțumită decît prin pătrunderea înțelesului adînc al temelor, lucru care cere cunoașterea izvoarelor.

Portretele Mîntuitorului, Fecioarei Maria, episcopilor și cîteva chipuri de sfinți, sînt nu numai reușite artistice, ci și documente istorice, de vreme ce pictorul s-a folosit de lucrări din secolele al VIII, IX, X—XI, XII și al XIII-lea. A studiat manuscrise bizantine medievale, și uneori din cea mai veche epocă. Cupola pronaosului dăruiește monumentului o lumină transfigurată, un ritm și o solemnitate de imn. Decorul este la înălțimea celui din absida principală. Evocă un axion care răsună din înălțimi.

Numărul mare de teme și figuri zugrăvite de pictor alcătuiesc la rândul lor o mică enciclopedie religioasă, de esență și spirit ortodox, care va ajunge să fie «citită» de credincioși din ce în ce mai numeroși. Cu această însușire de ordin fundamental, alăturată la cea a calităților monumentale ale decorului, pictura din biserica Sfinții Împărați rămâne una din cele mai de seamă realizări de pictură bisericească ale ultimelor decenii. Strădania preotului paroh și munca inspirată a pictorului decorator vor fi luminate de vreme, singura care așează limpede și just toate în adevărata lor valoare.

Prof. I. D. ȘTEFANESCU

și

Pr. AUREL POPESCU

O CTITORIE A LUI MATEI VODĂ BASARAB, AZI DISPĂRUTĂ

(MAXINENI-RIMNICUL SARAT) *

*«Și în Domnia lui arătat-au multă milostenie
pre la Crestini, și au făcut multe mănăstiri și
beserici... la Măxineni lângă Siretu o mănăs-
tire...» (Magazinu istoricu», tom. IV, p. 321).*

S-a spus că Matei Vodă a fost cel mai mare fondator de locașuri sfinte în Țara Românească, și pe dreptate; el a fost comparat cu Ștefan cel Mare al Moldovei.

În adevăr, în toate colțurile țării, începînd cu Mînăstirea Arnota, unde-i zac oasele și de unde pare că străjuiește, din înălțimile Carpaților, destinele poporului acestuia și pînă la Sovejea Vrancei, s-a revărsat mila sa creștină. Dar evlavia lui a trecut departe și peste hotarele țării sale, și ne gîndim la Sfînta Petca (Paraschiva) de la Vidinul Bulgariei, fundația sa, ca și la zidirea sa bisericească din satul Porcești, de lângă Sibiu, neuitînd daniile lui bogate către întreaga creștinătate orientală.

Toate aceste fundații ridicate cu jertfe bogate există pînă azi, cu mici excepții, cum este și aceasta, de care voim să vorbim aici: Măxineni, de la marginea răsăriteană a țării la confluența rîurilor Siret și Buzău. Mînăstirea aceasta a fost mereu amenințată de valurile spumegînde ale celor două rîuri. Aici, la Măxineni, sat la o distanță de 50 km spre nord-est de orașul Rîmnicu Sărat, a înălțat Matei Vodă mînăstire de închinare.

De la această mînăstire s-a păstrat impresionant de frumoasa inscripție, azi în muzeul Mînăstirii Sinaia (Prahova). Iată ce se spune aici:

«† Această sfîntă și dumnezeiască beserecă ci iaste hramul al Nașterii lui Stî. Ioanû Crăstitelû, făcutu-o-amû eu, robulu lui Dumnezeu,

* Dacă acest studiu capătă oarecare amploare, aceasta se datorește și stăruinței localnicilor, în frunte cu Preotul I. Postolache, de a cunoaște cît mai mult din trecutul monumentului lor istoric.

Io Mateiu Basarabo Voevod i gjda Dîna ; mergându Dumniia Mè la oaste, am tăbărātu prea malul Siretului, ci amû văzutû Domniia Mè cestu locû bunû și tare, și era o beserecă mică de nuiale și lîpită cu lutû. Dici cu vrere lui Dumnezeu și cu ajutorulu sfântulu hramû amû făcut acestă beserecă de pi(a)tră, să fie Domnii Mele pomană. Și au fost ispravnicu și multu ostenitoru și îndemnătoru jupănû Radulu vel cap, fiindu fostu depre aceia multu nevoitoru cu seama la isprăvitul erei Enachii, și al doile isprav. Lûpu vor (?).

În jurul stemei :

† Cu mila lui Dumnezeu creștinu Matei Basarab i gpdu vâsul zemle ogvolahiscoe grobu peçat ¹.

Din această inscripție, fără dată, aflăm doar că Matei Vodă a trecut pe aici într-o împrejurare cu caracter războinic : «mergînd Dumniia mé la oaste». Și prilejuri multe a avut dînsul să meargă în acea parte. Lăsînd urmărirea dese îndreptate contra lui Vasile Vodă Lupu este de reamintit, mai ales, acea expediție turcească, pusă sub conducerea lui Abaza-Pașa și îndreptată contra Leșilor la anul 7142 (1634). Toate aceste drumuri astășești treceau prin localitatea unde se împreună Buzăul cu riul Siret — loc bun de apărât — ceea ce explică în bună parte zidirea acestei mînăstiri la granița de răsărit a țării. Deci evlavia unită cu prudenta conservare de sine, față de dușmani perfizi și înrăiți. Iar victoria a fost totdeauna de partea lui, adică a cinstei și omeniei, de care a dat pildă Matei Vodă.

În tot cazul, înălțarea acestui sfînt locaș datează din unul din primii cinci ani ai domniei sale. Aceasta o atestă însăși actele mînăstirii. Astfel, la 2 septembrie 7146 (1637), Matei Vodă dă carte «părintelui egumen dela mănăstirea Domnii meale dela Măxineani și slugii Domnii meale lui Nicoară iozb», să fie volnici să oprească pe tot omul de la braniștea mănăstirii și dela balta mănăstirii, să taie lemne și să prinză pește «fără știrea părintelui egumen». Iar pe cine va prinde că face altfel «să fie de mare gloabă». «Și tu Necoară ioz : încă să ascuți de părintele egumen, de tot lucrul ceți va da învățătura» ².

Așadar, la 3 septembrie 1637 Mînăstirea Măxineani exista și domnitorul îi da privilegiu. Se știe că «braniștele» erau rezerve de mare însemnătate ale acestor instituții. În anul următor, 7146 (1638) august 13, găsim o mărturie și mai prețioasă. Matei Vodă da mînăstirii «a Domnii meale dela Măxineani, ce iaste hramul stgo Ioana i prdtea și părintelui egumenului Chiril» o carte prin care pot să-și facă «slobozie» înprejur, cu oameni străini moldoveni, serbi și oameni de prin Turcia «carii să nu fie scriși la dajde». Ei urmau să fie de slujbă și de «poslușanie» de ce va trebui la mînăstire ; în schimb, aceștia vor fi scutiți de «birul telerului și de miere cu ceară și de găleata cu fân și de birul de sulgio și

1. N. Iorga, *Studii și Documente*, vol. XV. *Inscripții*, vol. II, p. 97.

Această inscripție, cu mici schimbări este redată de același autor și în «Bulet. Com. Mon. Ist.», an. XXIV (1931), p. 30. N. Iorga crede că inscripția a fost scrisă de «un străin, un ne-Romîn și neinițiat în lucrările romînești, venit din Moldova». Aci se dă și fotografia ei.

2. Acad. R.P.R., CXXVI/176.

de toate dăjdiile și mâncăturile câte sânt preste an în țară». Porunca se da slujitorilor domnești să se ferească de această slobozie «a Domniei mele». Cine se va ispiti a trece peste această carte «aceal om să știe că cu capul va plăti»³, termina energicul Domn porunca sa.

La 27 aprilie 7149 (1641) Matei Vodă da acestei minăstiri o vie a Mării Băescu din Râmniceni, care era pe lângă via minăstirii, fiindcă stăpînul ei fugise din țară «de multă vreme»⁴.

Viile au constituit totdeauna o avere specială, și mai ales pentru produsul lor. Matei Vodă s-a gândit la necazurile anahoreților de la Măxineni și de aceea le-a cumpărat la 6 mai 7154 (1646) 5 pogoane (pol)⁵ și jumătate de vie de la sătenii din Bordești, pogonul cite 8 ughi. Și banii le-au dat în Divan. Sătenii mai vind și partea de moșie cu 2 pogoane și jumătate de vie a lui Dumitru, ce fugise din sat, drept ughi 35, ceea ce înseamnă că dreptul acestuia în moșie era respectabil. «Iar de nu va fi această moșie stătătoare, așa ne-am prinsu în Divan, cum să dăm alta moșie pentru moșie. Și după aceasta încă am mai dăruit Mării sale un loc cu pomet cât se va alege, să-ș facă Măria sa metoh. Așijderea și Măria sa, încă, cu cât se va îndura, să ne facă bine». Mărturie erau toți boierii Divanului. Semnează actul: † Diicul vel spătar, † Drăgușin vel paharnic, † Stroe vel vistiier, † Preda vel clucer Brâncoveanul, † Dragomir vel vornic, Radul căpitan⁶.

Din mijlocul grijiiilor sale, bunul Domn Matei Basarab nu uită ctitoria sa. Astfel la 17 iunie 7150 (1642) el vestește egumenului Chiril, că au venit înaintea sa doi «unchiași», Grozav și Stoica, din sat din Măxineni, spunînd că n-au feciori «nici alt nimenea» și ș-au închinat moșia la sfînta minăstire «pentru sufletele lor. Deci Domniea mea i-am miluit cu ce am putut». Amîndoi au închinat 6 funii de ocină. «Iar Sfîntia ta să cauți să-î scrii la pomeanec». «Și să întrebă și pre Nicoară să adevereaze, au moșăie cum zic ei, au nau»⁷.

Minăstirea avea lipsă de brațe de muncă și de aceea la 9 ianuarie 7156 (1648) Domnitorul Matei face tot felul de înlesniri țiganilor care vor veni din țara turcească și Moldova, vor fi fără stăpîni și se vor «lipi» lângă minăstire. Ei urmau să fie lăsați în pace «de către toți boieri de aici din țară și de toți globnicii Domnii mele... ci să aibă buna pace de cătră tot omul, numai să aibă a asculta de părintele egumen»⁸.

În decursul domniei sale Matei Vodă a avut nevoie de oameni de mare încredere, devotați, pentru a-l apăra de relele ce puteau veni din răsărit, de la Tătarii de sub comanda Turcilor, de la nord, de la veșnic agitatul Vasile Lupu al Moldovei, cît și din sud, de la raiaua Brăilei, unde filiaa steagul Semilunei. Măxinenii sînt aproape de Brăila — și de aici nevoia ca egumenul minăstirii de acolo să fie și un om harnic,

3. Acad. R.P.R., CXXVI/175.

4. Acad. R.P.R., CXXV/81.

5. pol — jumătate.

6. Arh. St. Buc., LIX/7.

7. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 327 v.

8. Acad. R.P.R., CXXVI/203.

treaz și veghetor al mișcărilor turcești și ale celorlalți dușmani. Acestei situații se datora atenția pe care a dat-o totdeauna Matei Vodă vestitilor frați Mihălcești-Cindești, episcopului Serafim «un slătinean» de la Buzău, și în sfârșit întiiului egumen de la Măxineni, Chiril, care va conduce această minăstire mai mult de 20 de ani. Încrederea domnitorului în el se vedește și prin banii ce-i dă, ca să cumpere diverse bunuri pentru minăstire. El însuși, Chiril, harnic gospodar, cumpără la 15 septembrie 7160 (1651), mai multe pogoane de vie «și pământuri în câmp» din Bordești⁹. Interesant este că în zăpăsul de vânzare se precizează : «ca să fie de mare credință la mâna părintelui Chiril egumenul ot sfnta mânăstire Măxineani cari iaste a Mării sale Domnul nostru Io Matei Băsărăb Voevod».

Matei Vodă scrie la 11 martie 7160 (1652) egumenului de la Măxineni, unchișului Băluță și lui Stan Dovletiuile ot Pardalicești, spunându-le că înaintea lui a venit Șerban logofătul nepotul lui Negoită Prundeanu și cu vāru-său Coman, spunind că au nește moșie la Muscureani. Ei urmau să meargă să vadă cită moșie va fi, căci vînzătorii pierduseră cartea ce avuseseră asupra acesteia. Iar după ce o vor alege, «apoi să o cumpăr Domniia mea să o dau acolo sfintei mânăstiri... Și apoi după ce o veți alege, voi să faceți o scrisoare dela mâna voastră la Domniia mea să știu»¹⁰.

În anul imediat următor, la 30 decembrie 7161 (1652), Stan sin Frățilă cu nepotul său Ionașco și Dragomir și Drghici și Ion și Tudosie, nepotul Tudoreștilor și Șerban nepotul lui Neagoe Prundeanu din Muscureani vînd lui Matei Vodă ocină la Siret stinjenii 1000 «c'a mai fost vândut mai dinainte vream cheașul Băluț, iar Mării sale Domni nostre ocină de Muscureani stânjeni 630. Deci noi acești oameni ce scrie mai sus am vândut ocina de peste toț hotarul care ocină iaste în Muscureani pînă la Craioveasca, însă stinj. câte 15 bani». «Și ne-au dat banii toți în mâinile noastre, în Divan ughi 75». La această tocmeală fost-au martori boierii cei mari¹¹.

Un act identic se dă de vînzători, la 1 ianuarie egumenului Chiril, evident cu alți martori decît boierii divanului, ca mai sus¹².

Aceeași formulă de amănunt, că această mărturie este a lui Matei Vodă, o face și Coman snă agăi Négului cînd vinde starețului 100 de stinjenii «în sat în Măscureani ; ...drept ughi 7 pol — și am luat banii de în Divan». La această tocmeală, «fost-au mulți boiari mărturii anume, jupan Ghinea vel vistier, jupan Radul vel armaș, și alți mulți boiari».

Egumenul Chiril cumpărase această «ocină» la 14 decembrie 7161 (1652)¹³. Spre buna noastră informare, am avut norocul, să aflăm următorul act, dat cu doi ani înaintea morții sale, de Matei Vodă din Brîncoveni. Îl socotim actul de fundație al acestei minăstiri, și de aceea se

9. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 328.

10. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 401.

11. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 401.

12. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 401—402.

13. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 328 v.

cade a-l înfățișa în întregime. Cititorul va vedea că o bună parte din banii cu care egumenul Chiril cumpărase «ocina», erau dați tot de domnitor. Iar, pe de altă parte, cum măritul voievod recunoaște toată partea de moșie și vii cumpărate prin truda modestului monah Chiril. Cu astfel de oameni Matei Vodă a putut asigura o perioadă de liniște și mulțumire generală în țară, de care amintesc cronicile timpului.

Iată cum glăsuiește acest hrisov, întărit cu mărturia întregului Divan al țării :

† Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basarab Vvd, și Domn a toată Țara Rumânească. Dat-am Domniia mea această poruncă a Domnii mele sfintei și dumnezeștii mănăstiri a Domnii mele ce să chiiamă Măxineanii, ounde iaste hramul cinstitei nașteri a lui sti Ioan Botezătorilor, și părintelui egumenului Chiril și tuturor călugărilor căți vor petrece acolo, în snta mănăstire că's fie sfintei mănăstiri moșie în satul Muscureanul dela Siret, din județul Râmnecului Sărat și a Brăilei. Însă toată partea lu Stan feciorul lui Frățilă și partea nepoților lui Ionașco și Dragomir, și Drăghici și Ion, și partea lui Tudosie nepotul Tudoreștilor, și partea lui Șerban nepotul lui Neagoe Prundeanul den Muscureani, părțile lor toate, însă stânjeni 1000 du preste toată moșiea, ori câtă se va aleage de peste tot hotarul den hotar până în hotar pentru că aceasta mai sus zisă moșie din Muscureani fost-au de moșie acestor oameni ce mai sus scriu încă mai dinainte vreme. Iar după aceeaia când au fost acum în zilele Domnii mele iar ei au vândut Domnii mele toate părțile lor de moșie din Muscureani cum iaste mai sus scris de a lor bună voe fără de nici o silă, drept bani gata ug 75 ; însă stânjanul câte bani 15 ; și cu zapis dela mâna lor de vânzare, la mâna Domnii mele, și cu toți boiarii Divanului mărturii scriși în zapis. Iar după aceeaia Domniia mea am dat și am mîluit cu această mai sus zisă moșie pre snta mănăstire a Domnii mele Măxineanii, ca să fie Domnii mele veacinică pomenire. Iar sfntei mănăstiri ca să-i fie ocină de moșie stătornică, și dumnezeștilor călugări de hrană, și de întremare. Pentru că însumi am fost cumpărat Domniia mea moșie tot acolo în sat în Muscureani del(a) Baluță cel bătrân de mai naainte vreme stânj. 630, drept galbeni (lipsă) și cu zapis dela mâna lui de vânzare. Și iar să fie sfntei mănăstiri a Domnii mele Maxineani un pogon de vie și o cestvârste în Dealul Bordeșt'lor. Pentru că au cumpărat părintele egumen Chiril dela Stan feciorul Flórii drept ug. 8 aspri gata. Și cu zapis de la mâna lui de vânzare. Și iar să fie sfntei mănăstiri a Domnii mele oun pogon de vie, și jumătate în Dealul Bordeștilor, pentru că au cumpărat părintele egumenul dela Nichifor drept ughi 9 : aspri gata. Și cu zapis de la mâna lui de vânzare. Și iar să fie sfntei mănăstiri a Domnii mele Măxineanii oun pogon de vie în Bordești, și oun răzor la câmp și oun loc unde stă pivnița și cu pometul. Pentru că au cumpărat părintele egumenul Chiril dela Toader feciorul Oprii Bogotici drept ughi 9 ; aspri gata, și cu zapis dela mâna lui de vânzare. Și iar să fie sfntei mănăstiri a Domnii mele Măxineanii, doao locuri în câmp în sat în Bordești. Pentru că au cumpărat părintele egumenul Chiril de la Ionașco drept ughi 2 bani gata. Și au vîndut acești

mai sus ziși și numiți oameni ale lor vii și moși de a lor bună voe fără de nici o silă, și cu știrea megiașilor din sus și din jos, și de împrejurul locului, și de înaintea Domnii mele. Și cu zapise dela mâinile lor de vânzare, și mulți boiari și oameni buni mărturii scriși în zapise anume din Măximeani, Neagoe căpăt. și Dan ioz, și Iane Dumbrăveanul și Pătru, și Stan din Bordești cum am văzut Domniia mea toate zapisele lor de vânzare la mâna părintelui egumenului Chiril, de le-am citit în Divan. Pentru aceasta am dat și Domniia mea, sfinteii și dumnezești mănăstiri a Domnii mele Măximeanii, ca să-i fie moșie stătornică. Și dumnezeștilor călugări de hrană, și de întărire, iar Domnii mele veacinică pomenire. Iată dar și mărturii am pus Domniia mea pe jupan Spahiul vel ban al Craiovei, i jup. Preda vel dvorn, i jup. Radul vel logof., i jup. Ghinea vel vist., i jup. Diacul vel săpt., i jupan Ghieorma vel cluc., i jup. Bunea vel stol., i jup. Radul vel com., i jup. Hrizea vel peh., i jup. Costandin vel post. Și ispravnic jupan Radul vel logofăt. Și am scris eu Dima logof, în scaunul cetății Târgovești luna Ap. 12 vâleat 7161»¹⁴.

Egumenul Chiril, imitînd gestul Domnitorului cumpără și el la 15 mai 7161 (1653), un pogon de vie, drept ughi 5 pol, în Dealul Bordeștilor, de la Andrei călărășu¹⁵.

În timpul domniei lui Constantin Vodă Șerban (Cîrnu) (1654—1658) se ivește un conflict cu sătenii din Bordești, care vinduseră lui Matei Vodă niște vii ale lui Dumitru ce fugise din sat. Aceasta vine și arată că el este «roșu» deci slugă domnească scutită de bir, iar sătenii nu avuseseră dreptul să-i vîndă via. Ei sînt obligați să-i de o altă vie în locul celei vîndute minăstirii. Judecata se făcuse la 5 septembrie 7163 (1654), iar Neagoe căpitanul de margine trebuia să execute hotărîrea domnească¹⁶. După doi ani, la 28 noiembrie 6165 (1656), Domnitorul revine în aceeași chestiune arătînd cum a jeluît egumenul Chiril că sătenii nu lasă viile să rămîie ale călugărilor «ci le iau îndărăt, și le-au cules ei, și l-au înjurat dacă au mers acolo». Poruncă se dă lui Iane căpitanul să meargă să dea via la mîna călugărilor. Iar de vor avea vreo pîră «sau întrebăciune cu Dumitru acela cu viea, ei vor veni de se vor pârî de față»¹⁷.

Milnea III Radul (1658 martie—1659 noiembrie), desigur, la stăruințele egumenului Chiril, da voie Mînăstirii Măximeni, la 4 mai 7166 (1658), să strîngă oameni : sârbi, greci, moldoveni, ruși, să fie de ajutor pre lîngă sfînta minăstire. Ei vor fi scutiți de toate dăjdiile domnești : «și să aibă pace și de bir moldovenesc». «Nimenea să nu-i bătuiască fără porunca Domnii mele și fără cartea Domnii mele»¹⁸. Înseamnă că prima încercare făcută de Matei Vodă în sensul acesta, cu 17 ani în urmă, nu dăduse rezultatul dorit.

Egumenul Chiril are mai departe grijă de zidirea minăstirii, care-i fusese încredințată de evlaviosul ei ctitor. Astfel, la 4 mai 7166 (1658),

14. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 402—403.

15. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 375 v.

16. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 328 v.—329.

17. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 329.

18. Acad. R.P.R., CXXVI/79.

el cumpără de la Vlad și Nenul cu frații lor «locul la Spiridon să fie de mănăstire, cum au fost și mai de nainte vreamă mănăstire acolo la acel loc. Ci am vândut să facă părintele mănăstire». Locul e vîndut cu ughi 5 pol. dar ei mai dau și o poiană — să fie de pomană. «Și poiana iaste de jos de Lacul lui Vai de el»¹⁹.

La 18 iunie 1719 (1671) un descendent al faimosului Iancu căpitanul al lui Matei Vodă, ridică pretenții asupra moșiei Somești care intrase în decursul timpului în patrimoniul Mînăstirii Măxineni. Moșia fusese cumpărată de unchiul său Dumitrașco căpitanul, de la Pavel postelnicul. Iar Dumitrașco căpitanul de la Gherghița nu se ocupase de ea, poate și fiind foarte departe de așezămîntul său. Dar Radu logofătul — nepotul — găsește hrisovul răposatului Matei Vodă și cu zapisul de vînzare al acelei siliști și ridică pretenții de proprietate pe vremea domniei lui Antonie Vodă. Acesta le dă șase boieri ca să descurce lucrurile, dar ei nereușind Radul logofătul dă această moșie mînăstirii, care-i plătește 16 taleri și «să pomenească pe unchiul meu Dumitrașco căpit. și pre mine la pomene-cul cel mare». Egumenul Chiril știuse să rezolve și această pretenție tardivă.²⁰

Harnicul monah Chiril nemulțumit de schimbarea hotarelor moșiilor merge la Divan și cere să se numească boieri hotarnici care să aleagă la 20 aprilie 1718 (1672) mînăstirii moșia de la Muscureni. Disputa era între egumenul Chiril și «Dumitrașco iozbașa de Muscureani». Interesant este numărul de 12 boieri luați : cine erau și de unde erau chemați : ot Grădiște Băzui căpit., Vlaicu biv ceauș, Gheorghie Sălar star., Năstasie iozb., Matei Tătaru, i ot Măcișani Cojean star, i ot Crângeani Manea Cadiiașul, i ot Maxineani Duma biv ioz., i Iftodie ot tam i ot Râmniceni Stratulat căpit. i ot Voinești Frățilă cel bătrîn i Gligore ot tam. Ei trebuiau să caute și să hotărască moșia mînăstirii «pre zapise», de către Dumitrașco și de către moșia Craioveasca : «să le pue pietri și semne dupre obiceiuo»²¹.

Pentru ca acești hotarnici să nu se ispitească «popa» Chiril, la 27 aprilie 1718 (1672) lua și de la episcopul Grigorie al Buzăului carte de blestem : «cum de veți căuta dreptate și veți hotără moșia mînăstirii drept de către Dumitrașco iozbașa voi să fiți blagosloviți și ertați de Vlădica Is. Hs. iar cine nu va căuta la dreptate aceia oameni să fie supt blestemul neertat procleți și afurisiți de vlădica Is. Hs... și de smerenia noastră»²².

Tirziu, la 5 decembrie 1718 (1671) urmașii celor care vînduseră sau dăruiseră mînăstirii reinnoiesc zapisul acestora la mina părintelui Chiril egumenul, să stăpînească moșia la Somnești, Ciorăști și Tătărej «și aceste moșii merg pe Buzăel în sus până în siliștea Bărbuleștilor, aceaste moșii care scriu mai sus de sânt ale moșilor noștri de acum ani 50». «Deci noi văzând hrisoavele, și scrisorile părinților noștri, noi încă am întărit cu

19. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 329—330.

20. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 513.

21. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 403.

22. Arh. St. Buc. ms. 173, f. 404 v—404.

această scrisoare a noastră, ca să stăpânească snta mănăstire cu bună pace».

În paranteză, menționăm că actele acestei minăstiri s-a pierdut, cum vom dovedi mai jos. O probă de dispariția lor este următorul act domnesc provenit de la «Grigore Ghica Vvd» din anul 7180 (1672), iulie 20. Acest domnitor «arbănaș de neam» dar de la care pornește un șir de domnitori și fruntași ai țării, de mare însemnătate, da un hrisov prin care împuternicește pe egumenul Chiril — bătrînul Chiril — să strîngă oameni : «Moldoveni, Ungureni, Sârbi, oameni fără de bir și fără de gâlceavă, însă 12 case de oameni să-i așeze pe moșia mănăstirii». «Iar de cătră Domniia mea vor fi în pace de bir, de taler, de miere de ceară, de găleată cu fân, de fumărie, de seama, de lucru domnesc și boeresc, și de toate dăjdile și mîncăturile căte vor fi preste an în țara Domnii mele... numai să fie de treabă și poslușania snta mănăstiri, precum au fost miluită de Antonie Vod. cu cartea Dumnealui» (această carte a dispărut). Porunca se dă slugilor domnești ca cu nimic să-i «bântuiască»²³.

La 1 aprilie 7181 (1673) Bejan feciorul Voinii din Măxineni vinde mînăstirii Măxineni unde este hramul «lui sfete Ioan Botezătorul și părintelului egumenului Chiril și a tot soborul ocină în Măxineani însă funi zeace. Și o fune o am dat de pomană pentru sufletul părinților noștri...» «de preste tot hotarul, și de în câmp, și de în apă, și de în pădure, și de în baltă, și de în șazutul satului, și de preste tot hotarul aceale unsprezece funi... părintele egumen Chiril, încă mi-iau plătit moșia bine, că mi-iau dat un cal bun, și bani gata 3 lei»²⁴.

În decursul vremii hotarele moșiilor se schimbau în rău sau în bine, dată fiind dorința vecinilor, de a avea pămînt, secundată de un fel de ură față de călugări și nu de minăstiri ca atare. Deci, nici o mirare că egumenul Chiril căuta să-și hotărînească moșia Plopul de care aflăm abia acum, că era o danie făcută minăstirii de Matei Voevod. La 21 mai 7184 (1676)²⁵, Gheorghe Duca (1673—1678) dă care Minăstirii Măxineni și lui Nedelco iozbașa, din Pieptești cu frații lui, ca să ia 12 boieri să hotărînească «moșia ce să chiiamă Plopul care iaste a sntei mănăstiri Maxineanii, cumpărată de răposatul Matci Vodă... despre moșia ce să chiiamă Ezdra și despre Bărbulești». «Boiarii adevărații și hotarnici» erau «ot Costiani Iane căpit. Hagiul, i ot Codrești Neagoe i Nestor căpit., i ot Călămănești Moșu i Zăgan ioz i Frătica starost. i ot Mihnești Stoian peh, i ot Măxineani Duma, i ot Măcrești Petco i Milea ot tam, i ot Orlești Anghelache, i ot Scheau Stan parc.»²⁶. Acești «boiari» (care nu erau chiar boieri) urmau să aleagă, să hotărîască și să «pue pietri și seamne dupre obicei». Cu toată această hotărîncie, peste numai doi ani, la 11 ianuarie 7186 (1678), energicul egumen Chiril intră în conflict cu Nedelco iozbașa

23. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 330 v.

24. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 331.

25. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 331.

26. Dăm nume de sate și persoane în interesul toponomiei și onomasticonului vechi românesc. Acesta este înțelesul tuturor elementelor istorice pe care le dăm în studiile noastre și care poate, uneori, pictiesc pe lectorul grăbit.

ot Ezdra, vecinul său. Acesta mărturisește că, avînd moșiile alături, a greșit de a luat peste dijmă «de pe moșiia părintelui». «Deci părintele m'au apucat pã mine aicea la București și m'au tras la Divan. Iar eu vãzãnd cã m-au rãmas, și vom rãmãnea la mare pradã, cãzut-am cu mulți boiari la pãrintele Chiril de ne-am rugat și am fãcut pace, sã-i dãm ob. 50 de grãu de toamnã, acu la sftu Teodor. Iar de nu vom da grãul acu la zi, sã fie volnic pãrintele egumenul, cu zapisul nostru, sã mãe portar domnesc sã ne prade și sã dãm și grãul». O dovadã în plus cit de aprig era pãrintele Chiril, egumenul pus de Matei Vodã. Și sã nu uitãm cã la aceastã datã, 1678, pãrintele Chiril era cu adevãrat un om bãtrîn. Era stareț de peste 40 de ani ; se identificase cu locașul pe care-l pãstorea de atitãia ani, avînd îndreptar în vorbã și în faptã pe mãrețul voievod.

La 15 iunie 7186 (1678), egumenul Chiril «ot sfta mãnãstire Maxi-neani, a lui Matei Vod Bãsãrab», la 12 «boiarii» ca sã sã strîngã la moșiia minãstirii «care sã chiamã Șãndreștii, care moșie iaste cumpãratã de rãposatul Matei Vod Bãsãrab, și iastã datã la monastire la Mãmíneani aleasã funi 12 și funea de 33 de stãnj și o piatrã de 3, care fac peste tot stãnjeni 404 și ímpietritã cu 6 pietri, cu 24 de boiari încã de în zilele rãposatului Io Matei Vodã Bãsãrab». Iar acum în zilele Domnului Io Duca Vodã egumenul Chiril ia acești 12 boiari, cari, împreunã cu sluga Mãrii sale Voinea vt portar, urmau sã mai îndeseascã pietrile. «Și am mai índesit și noi cu 4 pietri, care fac de toate 10 pietri. Și mearge moșiia de în apa Sãrãțelului pãnã în capul hotarului despre apus²⁷...

Harnicul Chiril nu înceteazã de a adãuga la puterile materiale ale minãstirii, cu ale cãrei interese se identificase. Astfel, la 4 august 7188 (1680) el cumpãrã de la Toader ot Bãrdești un loc «drept lei 3 pol», care era în siliștea pe lîngã viile de la Florea pe care le luase încã mãi dînãinte vreme²⁸.

Este ultima mãrturie care atestã grija lui gospodãreascã. Din cele spuse pînã aici, putem afirma, cu dreptate, cã Minãstirea Maxinenilor era o ctitorie domneascã a lui Matei Vodã și condusã efectiv cu multã rîvnã de primul ei egumen Chiril, care a crescut lîngã ea, ca sã îmbãtrîneascã și apoi sã se stingã tãcut, smerit, cu frica lui Dumnezeu, între zidurile ei. Nu greșim dacã afirmãm cã el a slujit-o, cu desãvîrșit devotament, peste 40 de ani.

În anul 7189 (1681), ianuarie 17, în timpul domniei lui Șerban Vodã Cantacuzino (1678 noiembrie—1688 octombrie), aflãm alt egumen la Mãmíneni și anume pe Rafail, care va fi fost un ucenic al bãtrînului Chiril. Noul egumen se jeluiește domnitorului cã urmașii lui Nicoarã iozbașa, de care am amintit mai sus, Manea, feciorul Dumei, fratele lui Necoarã iozbașa cel bãtrîn, împreunã cu cumnatã-sãu Moisi, ginerele lui Nicoarã iozbașa, pretind cã au și ei drept în baltã și braníștea «ce

27. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 332.

28. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 332 v.

iaste din prejurul mănăstirii». Egumenul Rafail aduce cartea lui Matei Vodă în care se arată, că nămenea nu are voie să taie lemne în braniste, sau să vîneze fără voia egumenului. «Și întraceastă carte poruncind și lui Necoară ioz, fiind el izbasă de călărași, ca să păzească balta și branștea». Urmașii lui Nîcoară rămîn «de leage» și «amestecătură să năibă» în branștea mînăstirii. Cine va îndrăzni să treacă peste această poruncă «vor fi de mare pradă și vor petrece de cătră Domniia mea rea scărbă» încheie vijeliosul Șerban Vodă Cantacuzino porunca sa²⁹.

Același domnitor dă la 17 septembrie 7193 (1684) o altă poruncă, prin care împuternicește pe părintele egumen Rafail să strîngă 20 de oameni «făr de bir și fără gâlceavă, nescrîși la nici o breaslă, însă oameni streini de altă țară, ca să fie de treabă și ajutorul mînăstirii». Ei vor fi scutiți de biruri «până se vor strînge și când va fi atuncea, strîngându-să și așazându-să să vie și să-și ia ruptoare dela vistieria Domnii mele, pre ce le va fi putearea»³⁰.

La 14 aprilie 7194, Radul, nepotul lui Dumitrașco, din familia vestitului Iancu căpitanul lui Matei Vodă, dă zapis egumenului de la Măxineni prin care dăruiește mînăstirii balta Șucea «care iaste acolo în potriua mînăstirii, de pomană pentru sufletul părinților noștri»³¹.

La 20 septembrie 7199 (1690), Neacșu vinde egumenului Rafail o vie «din gura gârlei, drept bani 3»³², iar Istrate vinde și el o vie în malul Belciugului drept bani taleri 4 pol³³.

Egumenul Rafail avusese un exemplu în înaintașul său, și ca umare este atent la nevoile mănăstirii și ale creștinilor din preajma lui. Astfel, la 20 febr. 7199 (1691) Iancu ot Măxineni dă un zapis prin care mărturisește că Rafail egumenul i-a dat un cal de s-a plătit «de un cal împărătesc», iar el, Iancu, îl plătește cu partea lui de ocină «din fundul de jos»³⁴. Iar la 7 iunie 7199 (1691), Bălan cu femeia lui Nedelea și cu feciorii lor vînd egumenului de la Măxineni un vad de moară în Gura Caliții «cătă va veni partea lui du peste tot hotarul; din cîmp, din pădure, din vale, din apa despre alți frați. Și ne-au dat pe acea moșie doi boi buni»³⁵.

La 13 octombrie 7200 (1691), Vărvara fata lui Gligorie din Bodești vinde egumenului Rafail partea sa de moșie din Răceni și din Bodești «de peste tot hotarul ce s'ar alege partea mea despre toți răzeșii... din cîmpu, din pădure, cu vad de moară, din dealul cu vile... drept bani gata tal. 13. Martori au fost mulți boiari și megiași»³⁶.

Constantin Vodă Brîncoveanu (1688—1714) a acordat multă atenție Mînăstirii Măxineni. Aceasta, pentru că, pe de o parte, mînăstirea era o fundație a strămoșului său Matei Vodă, iar pe de altă parte, ca și

29. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 333 și verso.

30. Acad. R.P.R., CXXVI/77.

31. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 334.

32. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 334 v.—335.

33. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 335.

34. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 335 și v.

35. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 335 v.

36. Arh. St. Buc., LIX/18.

acesta din urmă, din cauza politicii sale mlădioase socotea că punctul acesta strategic din răsăritul țării, nu putea fi dat uitării. Credem că aceeași intenție avusese el și când a ridicat Mănăstirea Râmnicu Sărat, Era evlavia unită cu interesele mari ale țării.

La 7 decembrie 7200 (1691), Constantin Vodă Brîncoveanu dă poruncă «megiașilor de la Măxineni» să vîndă moșia lor, de o au de vînzare, mînăstirii și nu la alții. Dar ei o vinduseră lui Mihail Cantacuzino vel spătar. Ca urmare, domnitorul poruncește ca ei să ia bani de la egumen și să-i dea spătarului Mihai «să fie (moșia) la mănăstire, acolo, la Maxineani. Că iaste obiceiul a cumpăra vecinii. Iar de nu veți vrea să o vindeți mănăstirii, iar de veți vrea să o țineți voi, să o țineți. Iar altuia să naveți voie a o vinde, fără căt mănăstirii, când veți sta a o vinde»³⁷. Este aici, evocarea dreptului de «protimisis». Cum se vede, domnitorul nu ținea socoteală de rudenie și nici de prietenie personală, căci împreună cu Mihail vel spătarul Cantacuzino el, tocmai atunci, ridică Mănăstirea de la Râmnicu Sărat.

La 5 septembrie 7201 (1692), Constantin Vodă Brîncoveanu dă carte egumenului Rafail, prin care-l imputernicește, să strîngă lîngă mînăstire «șase lude, oameni fără de bir și fără de gâlceavă ca să fie treaba mănăstirii». Ei vor fi scutiți de toate birurile : «de bir de țară, de miere cu ceară, de găleata cu fân, de seama a doao și a treia, de cai de olac, de podvoade, de conace, de car de oaste, de zahareale, de sursat, de birul oștii, de birul lefilor, de birul ountului și de birul vacilor, și al oilor și de plocoanele hanului, și ale sultanilor și de orânduialele și satarelele ce să pun pre siliște și de alte dăjdii și mîncături căte vor fi preste an în Țara Domnii mele».

Poruncă se da slugilor domnești, să nu-i supere «măcar ori de ce, ca să poată fi de treabă și ajutorul sfintei mănăstiri»³⁸.

Constantin Vodă Brîncoveanu continuă cu daniile. Dacă nu dăruiește moșii, găsește însă alte privilegii pentru a ajuta mînăstirea. Astfel, la 24 noiembrie 7201 (1692) hotărăște ca aceasta³⁹ «să aibă a luarea... din vama ce iaste acolo pre moșia sfintei mănăstiri dela carii trec peste apa Siretului i peste apa Buzăului, din toată vama ce ar fi, să ia mănăstirea pre jumătate, și vameșii dela Ficșani jumătate, însă un ban mănăstirea și un ban vameșii. Pentrucă această sfîntă mănăstire ce scrie mai sus, fiind zidită și rădicată din temelii ei de Domnia lui răposatul Matei Vvd și nefăcându-i nici o milă de nicăieri nimic, și fiind mănăstirea lipsită. Iar părintele Rafail egumenul el au fost mers la Domnia lui răposatul ouchiol Domnii mele Șerban Voevod : cu jalbă spunînd, cum că iaste mănăstirea rămasă la lipsă, și săracă, și nu are nici un ajutorio, de nici o parte. Deci Domnia lui i-au făcut mila, ca să aibă a-și luarea dintraceastă vamă ce scrie mai sus pre jumătate, făcându-i și cartea Domnii lui. Și tot au fost luat sfînta mănăstire această vamă pînă la o vreamă. Iar după aceeaia venînd Tătarii, și alte răutăți în țară,

37. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 336.

38. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 336.

39. Acad. R.P.R., CXXV/32.

au fost perit acea carte. Deci acum viind părintele Rafail egumenul și spunînd Domnii mele de aceasta, Domniia mea încă m'am milostivit de am dat ca să aibă a luarea sfînta mănăstire... dintraceastă vamă... pre jumătate după cum scire mai sus». Constantin Vodă pune blestem ca urmașii să respecte această danie, întărind-o și cu Divanul Țării, care îl avea la această dată alcătuit din: Vintilă (Corbeanu) vel ban, Alicsandru vel vornic, Diicul (Rudeanu) vel logofăt, Mihai Cantacuzino vel spătar, Matei Ciorogărléanu vel vistier, Cosntandin Știrbei vel clucer, Dumitrașco vel postelnic, Cornea (Brăiloiu) vel paharnic, Șerban Cantacuzino vel comis, Constandin vel sluger, Mihalcea vel pitar, Șerban vtori logofăt, Stanciul logof. pis.

Egumenul Rafail schimba la 9 septembrie 7205 (1696), un pogon și jumătate de vie, care era în siliștea satului Bordești, cu un loc sterp ce era lângă viia sfintei mînăstiri și pe care-l stăpînea Cotoman ot Bordești⁴⁰.

După trecerea citorva ani, la 10 noiembrie 7207 (1698), Constantin Vodă Brîncoveanu mai dă voie egumenului Rafail să ție, pe lângă cei șase oameni amintiți mai sus, încă zece «l'ode» însă oameni străini, făr de bir, pe care domnul îi iartă de orice dajdie către visterie⁴¹. La aceeași dată, Constantin Vodă dă altă carte privitoare la pădurea ce are mînăstirea «să nu lase pe nimeni ca să o tae. Iar pre care iar prinde tăind pădurea, și făcînd stricăciune, să fie volnic părintele egumen cu cartea Domnii mele să le ia topoarele» și să le facă certare fiștecăruia după vina lui⁴².

Acestea sînt ultimele acte ce amintesc de egumenia lui Rafail. De acum înainte aflăm un alt conducător al mînăstirii de la Siret, anume Aftanasie. Noul egumen merge la Constantin Vodă Brîncoveanu «cu rugămîntea pohtîndu-ne cu ce am putea da dintru a noastră agoniseală, să mai întărim și să mai adăogăm sfintei mănăstiri, de care și noi aflându-ne ctitor la această sfîntă mănăstire în locul stremoșului Domnii noastre... am făcut Domniia mea, mila, ca să aibă a luarea părinții călugări... în toți anii vieții noastre de la ocna ce se cheamă Slănicul pre ani bolovanî de sare cincizeci.. ca să fie sfintei mănăstiri deutărire și de ajutorio. Și să aibă a încărcă această sare dela gura ocniî să o aducă, să o vînză ori la ce vad făr de vamă și făr de ghiomruc. Ca să fie Domnii noastre și răposăților părinților Domnii noastre veacinică pomenire», încheie Constantin Vodă Brîncoveanu hrisovul, neuitînd a recomanda urmașilor în domnie, să facă la fel. Dania poartă data de 18 aprilie 7210 (1702)⁴³.

La 20 aprilie 7210 (1702), Iancu ot Măxineani face danie sfintei mînăstiri ocină în Schipeani «însă partea mea cât să va aleage de cătră răzașii miei». «Iar încă cât voi fi eu viu tot să mă hrănesc pe acel

40. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 367 v—368.

41. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 338 și verso.

42. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 368 v.

43. Acad. R.P.R., XCIV/91.

pământ». După moarte ocina va intra în stăpînirea minăstirii, ca să fie lui și părinților lui de pomană ⁴⁴.

Iancu de la Măxineni și Neculai cu tovarășii lor au gîlceavă pentru hotare la 14 iunie leat 7211 (1703), cu egumenul Atanasie. «Și avîndu Neculaio gâlceavă cu Atanasie... pentru moșie ; văzîndu Neculaio strămbătate de călugăr au strâns moșneani și hotarnici, și au lăsat și părintele după cuvîntul hotarnicilor. Și cînd s-au hotărât moșia întîi s'au cheltuit lei 30 : izbășa Dumitrașco» ⁴⁵.

La 3 decembrie 7212 (1703) Radul Dudescul vel căpitan orînduiește mai mulți oameni fruntași, în cap cu căpitanul Filidută, să cerceteze pricina dintre egumenul Atanasie și Neculaie dela Blehani pentru funiile de moșie din Măscureani pe care o dăduse minăstirii Sora și cu Ana, nepoatele lui Costandin ; căci Niculae a spus că acele femei n'au avut nici o treabă cu acea moșie, singurul în drept să moștenească fiind nepotul lui Dumitrașco izbășa, Necula ⁴⁶. Done vel căpitan za margine dă carte egumenului Atanasie «să strîngă oameni câți va putea de mulți acolo la satul mănăstirii, numai să fie oameni făr de bir și făr de gâlceavă, Moldoveani, Ungureani, Sărbi, au măcară ce fel de oameni vor fi». Ei vor fi în pace de toate dăjdiile «multă vreme, nîmenea de nimic nu-i va băntui. Așijderea și de cătră noi vor avea căutare de toate păsurile, și greul lor ce ar avea. Nimeni nici un val nu le va face». Acestea le porunceă Done, marele căpitan de margine, care-și luase oarecum prerogative domnești, la 9 martie leat 7213 (1705) ⁴⁷.

În anul următor, la 24 februarie 7214 (1706), găsim ca egumen al Maxinenilor pe un Vasilie. Acesta cumpără de la Ilie și Stan sin Bejan moșie la Plopeani pentru care plătește taleri 22 pol. «Și această moșie iaste cu funea, și funea stînjăni 33 și funea căte tal 4 ort 1».

La 30 iulie 7214 (1706), Constantin Vodă Brîncoveanu poruncește lui Costandin vtori portar, să meargă să strîngă șase boieri și cu alți «împrejueani de acolo», la moșia de la Plopu a minăstirii, care fusese hotărîtă de 12 boieri pe vremea lui Duca Vodă, și minăstirea a stăpînit-o pînă acum, cînd s-au sculat moșnenii despre Bărbulești și «au scos 2 petri — și trec peste hotar de împresoară moșia mănăstirii». Boierii și vtori portarul domnesc trebuiau să meargă acolo, la fața locului : «și de vor fi lipsind aceale 2 petri să afli cine le-au scos, pre cum vor adevăra mai cu dreptul cu sufletele lor, să facă scrisoare, să o trimită cum mai curînd aici la Domnia Mea» ⁴⁸.

După mai puțin de o lună, la 13 august 7214 (1706), cei șase «boiari» care erau : «Tudorache căpit ot Grădiști, Frîncul căpit, Drăghici sin Zăgan căpit, Neagul parc ot Ciorani, Iane căpit ot Păcleani, Costandin căpit ot Blehani», răspundeau domnitorului, că egumenul are drep-

44. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 338 v—339.

45. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 339.

46. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 339 v.

47. Acad. R.P.R., CXXVII/3.

48. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 340.

tate⁴⁹. De remarcat compoziția delegației, în majoritate absolută căpitani, deci oșteni, în paza hotarului țării, spre răsărit. Iar la 26 august, egumenul Vasile are pîră cu Constandin vel clucer Știrbei zicînd acesta că și el a hotărît moșia sa vecină Popului, Filiul, cu 12 boieri : «și cărți n'au arătat pã cum au hotărât, zicînd că sânt cărțile în București» ; «aducându-și cărțile și dă-și va îndrepta moșiile cu Divanul, va ținea moșia cu pace». Deocamdată domnul hotărăște ca egumenul să stăpînească moșia «pentru că părintele egumenul ș'au adus și cartea cea dintăio a 12 boieri, și cea de al doilea rînd, de s'au citit în Divan»⁵⁰.

Egumenul Vasilie avea mare grijă pentru hotarele moșiilor mînăstirii și de aceea capătă de la Constantin Brîncoveanu învoirea să-și hotărînicească toate moșiile mînăstirii, cu 12 boieri, la 28 mai 7215 (1707). Ei trebuiau să caute să adevereze și să îndrepteze hotarele moșiilor mînăstirii : Bordești, Rîmniceani și altele ; însă să fie toți moșneanii de față, să le citească tuturor cărțile și zapisele... să le aleagă, și să le îndrepteze hotarele de cătră acești moșneani, precum vor adevări acești 12 boieri mai cu dreptul cu sufletele lor.. să pue și pîetri pre hotară și să le facă scrisori pre la mâinile lor⁵¹.

La 11 iunie, același an, vestitul episcop al Buzăului, Damaschin, trimite cărți de blestem către moșnenii și megiași, care au moși vecine cu mînăstirea, în care arată că a venit la sfinția sa egumenul Vasilie și a spus că a luat 12 boieri hotarnici ca să hotărască toate moșiile mînăstirii și să le «împietrească». «Iată scriem cartea Episcopiei noastre, cu mare blestem și cu groaznică afurisenie asupra voastră, ca ori cine ce ar ști să mărturisească cu dreptul și cu frica lui Dumnezeu, ori din seamne, ori din cumpărători, ori din părți, că cine va mărturisi cu dreptul să fie ertat și blagoslovit. Iar de nu veți mărturisi dreptul, ci veți tăgădui ouitându-vă la mită și veți veghea vóe, să fiți procleți, afurisiți și anatema de vlădica Hs... Așijderea și de către Episcopiia noastră...»⁵².

La 11 aprilie 7216 (1708) Constantin Vodă Brîncoveanu scrie tuturor oamenilor și slujitorilor care șed pe moșia Mînăstirii Blehani, că egumenul Vasilie s'a jeluît la domnie, cum ei șed și calcă moșia mînăstirii și suhatul moșiei nu vor să-l dea, cum este obiceiul. Le poruncește să se tocmaescă cu egumenul și să-și dea ce va fi tocmeală. Altfel «voi trimite Domniia mea om domnesc de veți da fără voia voastră. Iar carii nu vor vrea să-și dea suhatul ce i-ar fi, iată că am dat Domniia mea vóe părintelui Vasilie egum, ca să vă strice hodăile, și să vă scoată după moșie, făr de voia voastră».

În anul următor, o nenorocire amenință ctitoria lui Matei Vodă. Siretul roade mereu pămîntul sub zidurile mînăstirii, care este amenințată de prăbușire, fapt ce se va întîmpla pînă la urma urmelor...

Deocamdată, și anume la 23 noiembrie 7217 (1708), egumenul — care este Vasile, deși în text apare un Vlaico — cere voie domnitorului

49. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 340 v.

50. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 341 v.

51. Arh. St. Buc., f. 342 și verso.

52. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 342 v—343.

Moldovei să taie un cot de pământ spre a îndrepta apele Siretului în altă parte ca să nu mai bată la temelia mănăstirii. Iată ce spune actul și rezoluția dată :

† Noi Mihai Racoviță Vvd bjiio mlstiiio gpdră zemli Moladvscoi. Facem știre cu această carte a Domnii meale, că viind la Domniia mea sființia sa Vlaico egumenul dela sfânta mănăstire dela Măxineani ce e peste Siret de cea parte în Țara Rumânească, și făcând mare jalbă : zicând cum sau dreptat Siretul asupra acei sfinte mănăstiri, și bate repejunea apei în malul despre mănăstire de surpă malul, și-l ponoreaste cât au ajuns apa supt mănăstire, de iaste numai să-s pornească să cază și să-s răsipească sfânta mănăstire, și face mare pagubă. Și ni s-au rugat cu mare rugăminte pentru un cot ce iaste drept împotriva mănăstirii, de locul țării noastre Moldovei, care cot iaste de dă în Siret, ca să facem bine să-i dăm pozvolenie să pue să tae acel cot, să dreptează apa Siretului întraltă parte, să nu bată asupra mănăstirii să o strice. Și poftindu-ne pentru acel lucru și Domniia sa părintele nostru Constantin Băsarăb : ca să nu lăsăm cea sfântă mănăstire să-s prăpădească, care e făcută cu multă cheltuială, socotit-am Domniia mea împreună cu tot sfatul nostru, pe cum puțină pagubă se face țării pentru acea bucuțea de loc acel cot, care s-au și măsurat și s-au aflat o sută și cincizeci de prăjini de pogon. Iar stricându-se cea mănăstire ce e făcută cu multă cheltuială, iaste mai pagubă. Ci am dat Domniia mea voe egumenului de la cea sf(ă)ntă mănăstire dela Măxineani să pue să tae acel cot, să dreptează apa întraltă parte, să scape cea sfântă mănăstire de cea primejdie.

Inaco ne budet

Noem. 23 lt. 7217⁵³

În urma multor hotărnicii și tribulații privitoare la moșile mănăstirii, Constantin Vodă Brincoveanu dă următorul hrisov solemn, prin care întărește drepturile mănăstirii asupra averilor sale fonciare. Iată ce se spune în acest hrisov :

† Milstiiio bjiio Io Costandin Basarab Voevod i gdnă vsoe zemle Ugrovalahiscoe dakat gvmid siio povealenio gvmid : sfintei și dumnezești mănăstiri ce să chiamă Măxineani din județul Râmnicului Sărat, care iaste făcută și innălțată din temeliia ei de răposatul Matei Vod : unde să prăznuiește hramul înainte mergătorio, și botezătoriu Domnului nostru Is. Hs. Ioan Botezătoriu, și părintelui Vasilie egumenul, și a tot săborul sfintei mănăstiri. Ca să fie sf(i)nte mănăstiri toate moșile, cumpărătorile ceale ce sănt cumpărate de răposatul Matei Vod și date de danie sf(i)nte mănăstiri. Și cumpărătorile ce sănt cumpărate de alți egumeni dupre atunci, și alte cumpărătorile ce s-au cumpărat mai pre ourmă, precum mai jos sănt scrise numele moșiilor. Dupre cum le-au ales și le-au hotărât 12 boiari care au fost luați pre răvașele Domnii meale de părintele Vasilie egumenul. Însă boiarii anume Iane căpitanul ot Păcleani, i Necula căpit ot tam, i Dumitrașco căpit, i Frâncul căpit

ot Măxineani, i Filip logof, i Datco sin Zăgan căpit, i Dragul iozbaşa ot Râmneac, i Costin ot Măxineani, i Albul părcălabul ot Costiiani, i Neagul părcălab, i Lazăr ot Jădeani i Nicula sin Bagdat, dimpreună şi cu sluga Domniî mele Costandin Budurul vt. port ; trăgând moşiile pân trei locuri după obiceiaio. Trăsura dintăi de la capul moşiiilor, ounde dau cu capul în Sireţelul sec, de să hotărâsc cu Moldoveanii, din moşiia ce să chiamă Craiovească, din siliştea Măscureanilor, până în hotarul Măxineanilor, s-au găsit stânjeni 5600. A doao trăsură la mijlocul moşiiilor. Iar din moşiia Craiovească până în siliştea cea veache a Cioranilor s-au găsit stânjeni 6000. A treia trăsură la capul moşii dela câmp ounde să chiamă Galiceia, ounde să întâlneşte cu moşiia mănăstirii dela Focşani, alătura cu moşiia Bărbuleştilor, până în siliştea Cioranilor cea veache ounde se hotărâşte cu moşiia mănăstirii Aninoasii, s-au găsit stânj 6020. Însă să-s ştie şi numele acealor moşii, Măscureanii i Broşteanii, i Someştii, i Ciorăştii, i Schiopeanii, i Plopeanii. Şi iar au mai fost cumpărat răposatul Matei Vodă şi alţi egumeni şi din hotarul Măxineanilor stânj. 560, care şi acea cumpărătoare din Măxineani fiind alătura cu celea lalte moşii, s-au lipit moşie lângă moşie, care s-au făcut peste tot stânj (lipsă). Şi le-au împietrit pen trei locuri după obiceiaio puind şi gărbuni (sic). O piatră o au pus den jos de Crucea lui Talpeş lângă drum. A doao piatră s-au pus la Puţul Moldoveanului în capul moşii. A treia piatră s-au pus lângă drumul cel mare care merge dela Ciorani la Focşani. A patra piatră s-au pus în siliştea Cioranilor cea veache. A cincea piatră s-au pus în malul Buzăului ounde să hotaraste cu Tudorache zet Mihai săpt ; şi să încheae hotarul acestor moşii. Şi iar să fie sf(i)ntei mănăstiri moşiia ce să chiamă Plopul, care iastă cumpărată, iar de răposatul Matei Vod şi dată de danie sf(i)ntei mănăstiri, care iastă aleasă şi hotărâtă cu 12 boiari încă din zilele Ducăi Vod, de Chirul ce au fost atunci egumen, de cătră Nedelco iozbaşa ot Izda, şi despre Bărbuleşti. Însă să-s ştie pre ounde s-au pus pietrile acestii moşii. Piatra dintăi s-au pus despre Izda Movila Ivanului. A doao piatră s-au pus în drumul Orleştilor care merge la Brăila. A treia piatră s-au pus în muchea plopului ; a patra piatră s-au pus la gropile banului. A cincea piatră s'au pus la drumul Scheaului. A şasea piatră s-au pus la Puţurile Micului ; a şaptea piatră s-au pus la Movilele lui Gherghe despre Filiul ; a opta piatră s'au pus la Siliştea cu vizuniile, alătura cu Bărbuleştii ; a noao piatră s'au pus în muchea Elzii în movilită şi până în Fântâna dulce. A zecea piatră s-au pus despre soare răsare, din Puţul lui Nichifor şi în Movila Tătarului, şi pă drumul Tătarului, până iar în Ivanul ounde să încheae hotarul acestii moşii. Şi iar să fie sfintei mănăstiri moşiia ce se chiamă Şindreşti, care s-au hotărît şi s-au împietrit de 12 boiari ce sânt mai sus scrişi pă nume. Pentruca fiind această moşie Şindreştii hotărâtă cu 12 boiari din zilele Ducăi Vod, şi pierzându-se din hotarele ceale veachi, s-au hotărât şi s-au împietrit acum dintii, trăgîndu-se şi această moşie pân trei locuri după obiceiaio. Trăsura dintii la capul moşii ounde dă cu capul în apa Siretului s-au găsit stânjeni 400, din hotarul credinciosului boiarului Domniî mele, Mihai Cantacu-

zino biv vel spăt, până în hotarul lui Lazăr căpit. A doao trăsură la mijlocul moșii iar din hotarul boiarului Domnii mele Mihai spăt., până iar în hotarul lui Lazăr căpit., s-au găsit stânjeni 400. A treia trăsură la capul moșii dela câmp ounde să loveaște cu moșia Speeștilor, și a Bălăneștilor s-au găsit stânj. 400. Și au pus alte pietri pân locul celor ce au fost perite. Și au mai întărit acești boiari de acum cu doao pietri, afară din piertile ce au pus pân locul celor perite, la capul moșii despre câmp, care s-au făcut pietri 12. Și iar să fie sfintei mănăstiri moșia ce să chiamă Bordești stânjeni 200, care iaste aleasă tot de acești boiari după cărțile de danie dela răposatul Matei Vod. și după zapisele de cum-părătoare. Și mai având și alți moșneani moșie întracel hotar s-au voit cu toții de au dat ca să stăpânească mănăstirea pă unde sănt viile mănăstirii, făcînd moșneanii și zapis de așezămînt la mîna boiarilor hotarnici. Însă să-s știe și lungul aceste moșii : din Izvorul Recii până în apa Rămni ; la capul dela Izvorul Recii stânj 200, și la mijlocul moșii stânj 200, la apa Rămni stânj 200, care o au făcut masă din cap, până în cap, împietrindu-o cu pietri pă trei locuri, puînd și cărbuni. După cum am văzut Domniia mea și cărțile de hătărarea acestor moșii ce scriu mai sus, toate la mîna părintelui Vasilie egumenul. Drept aceaia și Domniia mea încă am dat această carte a Domnii mele, sfintei și dumnezeeshii mănăstiri Măxineani, ca să aibă a ținea și a stăpâni aceste moșii ce scriu mai sus, dupre cum sănt hotărâte și împietrite cu bună pace. Și am întărit cartea aceasta cu tot sfatul și credincioși boiari cei mari ai Divanului Domnii mele. Pan Costandin Știrbeaio vel ban ; pan Șerban Cantacuzino vel vornic, i pan Toma Cantacuzino vel spăt., i pan Șerban Bojoreanul vel vist., i pan Radul Golescul vel clioc., i pan Ștefan Cantacuzino vel post., i pan Ianachie Văcărescul vel pîh, i pan Șerban Greceanul vel stol, i pan Pană Negoescul vel com, i pan Iorga vel slugear, i pan Costandin Corbeanul vel pit. Și ispravnic Barbul Brăiloiul vt. logof. Și s-au scris cartea aceasta întru al 20 de ani din domniia Domnii mele, aici în orașul scaunului Domnii mele în București, de Gherghe snă Iane logof. Mța Aprilie (lipsă) Văleat 7216.

Pecete

Șarban vl. logof. proci.

Șarban Brăiloiul vt. logof. prociom. ⁵⁴

La 6 mai 7217 (1709), Constantin Vodă Brincoveanu, la plîngerea făcută de noul egumen Isaiia al Mînăstirii Măxineni, dă o poruncă deosebit de drastică privitor la sătenii din Blehani. Era a doua oară, că o făcea. Domnul se adresează către Costandin căpitanul de la Blehani, și tuturor slujitorilor și birnicilor șezători pe moșia Mînăstirii de la Măxineni. El spune cum a venit Isaiia egumenul și s-a plîns : «cum că șadeți pe moșia mănăstirii și arați cu plugurile și dijma nu vreți să vă dați, și încălcați moșia cu dobitoacele, și nu vreți să vă dați suhatul după obicei, nici mănăstirii ajutorio nu-i dați nimic. Nici dintralte bucate ce faceți nu vreți să vă dați adetul pămîntului, ci stăpâniți moșia mă-

54. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 360—362.

năstirii în silă». «Pentru care vam mai poruncit Domnia mea cu altă carte a Domnii mele, ca să-i dați suhatul moșii, pentru dobitoacele voastre, și dijna de grâu, i de malaio și dintrealte bucate și vinăriciol din vie, pe cum iaste obiceiul moșilor. Iar voi porunca Domnii mele în seamă nați băgat. De care lucru căpitane Costandin când vezi porunca Domnii mele și nu o bagi în seamă, nu socotești că voi trimite Domnia mea deți voi tăia ourechile, și te vor purta pe toate oulițele, împreună și celorlalți carii stau înpotrivă, atuncea cui vei băga vină. Că iată căți poruncesc D. mea, caută de te tocmește cu egumenul Isaiia, și-i dă suhatul moșii de trei ani ; ori de dobitoace, ori de grâu, din mălai, și vinăriciol din vie, și din toate bucatele ce vor fi pe moșia mănăstirii. Și rădică oamenii de pe moșie de-i strânge toți la un loc la satul Blehani, să nu calce moșia peste tot, ci să șază la un loc. Că de va mai veni părintele Isaiia să se jăluiască că nu ți-ai dat și tu suhatul moșii de dobitoacele tale, și vinăriciol, și dijna din bucate ce-ți va face, și ceailalți slujitori, și birnici căți sânt pe moșia mănăstirii, veți păți mare nevoe»⁵⁵.

Peste doi ani, la 18 aprilie 7218 (1710), Constantin Vodă Brîncoveanu dă poruncă lui Dobre iozbașa de călărași ot Măxineani și tuturor călărășilor de acolo să poarte grijă olăcărilor, să le dea cai de olac, căci a jeliut egumenul Isaiia, «cum că câte olăcării ar treace pe colea toate dela mănăstire cer cai de olac. Și multă supărare și gălceavă au de olăcari ...iar voi stați de o parte și nu vă iaste grija de olăcărie». «Vă poruncește Domnia mea să căutați, să purtați voi grijă olăcarilor. Altfel, veți petrece mare nevoe» încheia Vodă porunca⁵⁶.

Constantin Vodă Brîncoveanu da voie egumenului Isaiia la 18 aprilie 7220 (1712) să strângă pe moșia mănăstirii zece liude, oameni fără bir și «fără de gălceavă» carii vor fi scutiți de birurile Domniei, pînă se vor strînge. Iar după aceea, să dea bir «după puterea lor»⁵⁷.

Gligorașco vel căpitan za margine dă o carte de judecată pentru o pricină ce a avut egumenul Isaiia cu Hagi Ali imirul. Acesta acuza pe egumen că i-ar fi luat un cal și niște boi. Marele căpitan Gligorașco cere egumenului să jure «cum că nau luat acel cal și acel bol», ceea ce egumenul face. «Drept aceia i-am dat această carte a noastră de judecată, ca să aibă pace», încheie Gligorașco căpitanul de margine, la 28 ianuarie 7221 (1713)⁵⁸.

Noul domnitor, nepot și urmaș al lui Constantin Vodă Brîncoveanu, Ștefan Cantacuzino, în scurta lui domnie (1714 martie — 1715 decembrie), face milostenii Mînăstirii Măxineni. Astfel, la 14 mai 7222 (1714) el dă voie ca mînăstirea și părintele Isaiia egumenul, să-și ție 10 oameni scutiți de bir, ca să fie de ajutor sfîntei mînăstiri ; «de cît numai să aibă a darea la haraci de nume câte ughi 1 ; și la adaosul haraciului iar, de nume, câte ughi 1, iar mai multă băntuială să n'aibă»⁵⁹.

55. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 344. 7

56. Acad. R.P.R., CXXVI/58.

57. Acad. R.P.R., CXXVI/53.

58. Acad. R.P.R., CXXVII/2.

59. Acad. R.P.R., CXXVI/178.

Prima danie, pe care o face Ștefan Cantacuzino, este aceea de la 12 mai 7222 (1714), când reinnoiește hrisovul dat de Constantin Vodă Brîncoveanu și în care se arată împrejurările cum s-a făcut aceasta : «Pentru că această sfântă mănăstire «fiind zidită și rădicată din temelii ei de Domnuia lu răposatul Matei Vvd ; și nefăcându-i nici o milă de nicăiri nimic, și fiind mănăstire lipsită, iar părintele Rafaiil, ce au fost mai de nainte egumen, el au fost mers la Domniia lui răposatul Io Șărban Cantacuzino Vvd unchiol Domnii meale : cu jalbă spuiud că iaste mănăstire rămasă la lipsă, și nare nici un ajutor de nici o parte. Deci Domniia lui au făcut milă ca să aibă a luarea sfânta mănăstire Măxineanii din vama ce iaste acolo, pre moșia sfintei mănăstiri, dela carii trec peste apa Siretului, și peste apa Buzăului, din toată vama ce ar fi, să ia mănăstirea pre jumătate și vameșii dela Focșani jumătate, însă un ban mănăstirea și un ban vameșii ; făcîndu-i și cartea Domnii lui. Și tot au luat sfânta mănăstire această vamă până la o seamă de vreme. Iar după aceeaia viind Tătarii, și alte răotăți în țară, au fost perit acea carte. Deci, părintele Rafaiil, ce au fost atunci egumen, au fost mers înaintea Mării sale Constandin Vod Brîncoveanul, de au spus și s-au jăluit cum că i-au perit cartea de mila ce scrie mai sus și Domniia lui după a lui jalbă, au fost dat altă carte a Domnii sale, ca să aibă a luarea sfânta mănăstire ce scrie mai sus dintraceastă vamă, pe jumătate cum iaste mai sus zis». Ștefan Vodă Cantacuzino prin hrisov solemn reinnoiește acest privilegiu⁶⁰. Dar în aceeași zi, același domnitor reinnoiește și cealaltă milă importantă ce Măxinenii o avea de la înaintașii săi. Și anume, el reinnoiește dreptul «ca să aibă a luarea părinții călugări în toți anii vieții Domnii meale dela Ocna, ce să cheamă Slănicul, pe an sare bolovani cincizeci : la vreme când vor lua și alte mănăstiri, ce au mertice de sare. Pentrucă fiind această mănăstire fără de nici un venit despre nici o parte, și mergând părintele Atanasie ce au fost egumen, la acea mănăstire, la Măriia Sa Constantin Vodă Brîncoveanul cu multă rugăminte, plângându-se de lipsă și de neajungerea hrării părinților călugări, fost-s-au milostivit Măriia Sa de au adaos, și au miluit sfânta mănăstire cu acest mertic de sare, ce scrie mai sus. După cum am văzut și Domniia mea hrisovul Mării Sale lui Constandin Vod Brîncoveanul, de această milă ce s-au zis mai sus».

Ștefan Vodă Cantacuzino înnoiește și întărește acest hrisov adăugînd : «Și să aibă a încărcarea această sare de la Gura Ocniî, să o ducă să o vînză veri la ce vad, fără de vamă și fără de ghiomruc»⁶¹.

La 18 mai 7222 (1714), domnitorul scrie lui Constandin, care a fost căpitan la Blehani și tuturor slujitorilor și birnicilor care stau pe moșia mînăstirii, să-și respecte angajamentul ce și-au luat față de egumenul mînăstirii, de a plăti «adetul» moșiei «și din vii și den altele den toate și vați tocmît cu sfinția sa ca să clăcuți mînăstirii 3 zile, veri la ce. Și ați făcut și scris». «Și până la o vreme ați dat», iar acum nu mai dau și de

60. Acad. R.P.R., CXXV/257.

61. Acad. R.P.R., CXXV/27.

aceea a poruncit egumenului să-i scoată de pe moșia minăstirii, afară, fără de voia lor, și să dea tot venitul de cînd se hrănesc aici ⁶².

Noul domnitor Nicolae Alexandru Mavrocordat (1715 decembrie—1716 noiembrie) reinnoiește hrisoavele domnești date de înaintașii săi privitoare la vama de Siret și Buzău ⁶³, precum și mila de sare de la Ocna Slănicului ⁶⁴. Egumen era același Isaiia.

Urmașul acestui întii domn fanariot și fratele lui totodată, Ioan Mavrocordat (1716 noiembrie + 1719), reinnoiește și el ambele danii către Minăstirea Maxineni, la 24 aprilie 7225 (1717), adică vama de pe Siret și Buzău ⁶⁵ ca și mila de sare de la Ocna Slănicului ⁶⁶. Egumen al minăstirii la această dată era Rafail, iar hrisovul era scris, cu menționarea întregului Divan, de către Anghelache sin Mihai logof ot Târgoviște, cel care scrisese și hrisoavele date de Nicolae Vodă Mavrocordat.

Mihai Racoviță Voievod (1730 octombrie—1731 octombrie) dă voie minăstirii și egumenului de acolo la 27 martie 7239—1731 să ție 4 argați-păstori, aduși din alte părți, fără de bir și fără de gâlceavă, care vor fi scutiți de birurile domnești «ca să poată fi de treaba și poslușania sfintei mănăstiri». «Și să aibă a mai strănge și a mai aduce de aiorea oameni străini fără de nici un fel de pricină liode cincisprezece». Și aceștia sînt scutiți de dăjzii «fără numai ruptoarea lor, să aibă a da, însă la haraci, de om po tal : unul și la vel seamă de om po tal : unul. Așijderea, să aibă a plăti acești cincisprezece oameni la vremea văcăritului de vară, ale lor dreapte bucate treizeci de vite câte bani 33. Iar văcăritul de iarnă să-și plătească toate vitele deplin, după obicei» ⁶⁷.

Grigore Ghica Vodă (1733 aprilie—1735 noiembrie) dă la 17 iunie 7243 (1735) o carte minăstirii, care este aproape identică cu aceea dată de Mihai Racoviță, adică să ție «patru argați i păstori». Aceștia, scutiți de orice bir de Mihai Racoviță. Ghica Vodă le cere a da și ei la vremea haraciului «când va ieși» de nume «po ug : unul». De asemenea, să mai strănge 15 liode, scutiți de bir, dar să dea și ei la vremea haraciului de nume po ug unul «și la plocoanele bairamului de nume po ug unul» ; de rest ei erau scutiți, spre a fi de slujba minăstirii. După cum se vede, chiar scutirile de bir variau de la domnitor la domnitor.

Constantin Nicolae Mavrocordat, în a treia domnie (1735 noiembrie—1741 noiembrie), dă carte părintelui egumen Ștefan, la 20 iunie 7244 (1736), să caute venitul și toată dijma de la toate moșiile, cîte va avea sfînta Minăstire Maxineani «de la fieștecare om ce va avea semănături, din toate, și din fâneate după obicei. Și să ia și suhat de vite și de alte dobitoace, de vita de vacă, i de bivol, i de cal, i de stupi, i de rămători po bani 3, pentru că din pricina pășunii vitelor lor nar fi putând veni alți oameni streini, ca să are cu plugurile pe moșiile mănăstirii. Așijderea și pentru

62. Acad. R.P.R., CXXVI/179.

63. Acad. R.P.R., CXXV/17.

64. Acad. R.P.R., CXXV/26.

65. Acad. R.P.R., CXXV/28.

66. Acad. R.P.R., CXXV/29.

67. Acad. R.P.R., CXXVI/177.

oamenii care vor fi șezând cu așezământul pe moșiile ce s-au zis mai sus, să aibă a clăcui 3 zile într-un an, ori la ce lucru... Iar carii n'ar clăcui să dea de casă po bani 35, iar mai mult nu». Locuitorii nu-și vor putea vinde vinul înainte de a se fi vîndut acela al mînăstirii. Iar în urmă, cei care voiau să vîndă, să ia voie de la egumen și să dea de bute po tl 1 : după obicei». Poruncă se da tuturor oamenilor de pe moșiile mînăstirii să-și dea dijma și să asculte de toate poruncile, altfel bine să știe «că rea scărbă și mare certare vor petrece»⁶⁸.

La 10 iunie 7245 (1737) același domnitor scrie vel căpitanului de margine Scarlat că egumenul Ștefan a jeluît pentru clăcașii ce șed pe moșia sfinteî mănăstiri «aproape de moară, zicând că i-ar fi făcând multe stricăciune la zăgazul morii, trecându-și vitele lor pre zăgaz : de asemenea clăcașii și alți oameni, luîndu-se după aceștia, nu-și plătesc suhatul pentru vite și nu clăcuiesc după cum «iaste obiceiol». «De care stăm de ne mirăm, fiind căpit(an) mare marginii, de ce să-i îngăduiești să facă silnicii ca aceale mănăstirii. Însă mai vârtos fiind ei călărași. Ci iată că-ți screm viînd (egumenul) cu această carte a Domnii meale, să-i ei seama cu amăruntul și să-i faci dreptate cu acei călărași și cu ceilalți, ce nu vor să-și dea obiceiol moșii»⁶⁹.

Peste cîinci ani, la 20 august 7250 (1742), aflăm o catagrafie de toate drepturile și averile ce posedă Mînăstirea Măxineni, și care ne înfățișează ceea ce agonisiseră conducătorii ei, în decurs de un secol. Iată ce citim aici :

*Catastih de toate căte are sfânta Mănăstire Maxineamni mișcătoare și nemîșcătoare, luîndu-i-să seama lui Filip proegumenul, și s-au dat în seama cuviosului egumenului Kir Ștefan, care s-au așăzat cu știrea Mărîi sale Prea înaltului Domnului nostru Io Mihai Racoviță Vvd ; și cu blagoslovenia Sfințitului Mitropolit Kiru Kir Neofit acum la lt. 7250 (1742) Av. 20 dni*⁷⁰.

1 hrisov al lui Costandin Vod. Basarab : «pentru vama Siretului și a Buzăului pă jumătate, lt. 7201».

1 hrisov al lui Costandin Vod. : «pentru 50 bolovani sare de la ocna Slănicul, lt. 7210».

1 hrisov tot de la Costandin Vod : «pentru toate moșiile mănăstirii căte sânt date danie dela răposatul Matei Vod : și de căte sânt cumpărate de părinții egumeni lt. 7216».

1 hrisov al lui Ștefan : «pentru mila de sare, lt. 7222».

1 hrisov al lui Nicolae Vod : «pentru vama Siretului și a Buzăului să ia pă jumătate, leat 7222».

6 cărți dela Constandin Vod. Bas : «pentru toat moșiile ce sânt hotărâte, și să stăpânească moșia Plopul, i pentru oameni ce vor șădea pă moșie săși dea dijma, și suhatul, i de volmae pentru niște oameni ce s-au făcut moșia vînzătoare, i de apărare, pentru cai de olac».

68. Acad. R.P.R., CXXVI/180.

69. Acad. R.P.R., CXXVI/56.

70. Acad. R.P.R., CXXVII/222. Este interesantă această catagrafie, intrucil ea menționează și documentele ce au dispărut.

- 1 carte a lui Matei Vod : «pentru oameni streini căți se vor stränge lt. 7146».
- 2 cărți dela Grigore Ghica Vvd : «pentru vii, oameni de scuteală, i să hotărască moșia mănăstirii lt. 7180».
- 1 carte de la Șerban Vodă : «ca să stăpânească balta, împreună cu branștea lt. 7189».
- 1 carte a lui Matei Vod : «pentru 2 oameni care ș-au închinat partea lor de moșie mănăstirii lt. 7150».
- 2 hrisoave slovenești : «pentru siliștea de sat și pentru moșia ce să chiamă Măscuri lt. 7161».
- 2 cărți iar a lui Matei Vod : «pentru ca să strângă țigani streini și pentru să aibă volnicie a opri pă tot omul să nu tae lemne din branștea mănăstirii lt. 7146».
- 1 hrisov i un izvod de la Mihnea Vod : «pentru oameni streini să fie scutiți i pentru moșia Șucia care merge până în Buzău lt. 7166».
- 1 izvod de la Mihnea Vod : «ce scrie Radului post i frăține-său Negrilă, pentru moșia Șucia care iastă aproape de mănăstire lt. 7188» (?).
- 1 carte a Radului Vodă : «pentru 4 funii de moșie la Plop, lt. 7119».
- 1 carte a lui Antonie Vodă : «pentru să meargă 12 boiari să adevereaze moșia dela Somești leat 7179».
- 1 carte a lui Costandin Vodă Bas. : «pentru 10 oameni de scuteală lt. 7193».
- 1 carte dela Duca Vodă : «pentru moșia ce să cheamă Plopul lt. 7184».
- 1 carte cu răspunsuri de la 12 boiari lt. 7214.
- 2 cărți de la Costandin Vod. Bas. : «de porunca la 12 boiari» și alta «să scutească oameni streini lt. 7215».
- 1 carte de la Ștefan Vod : «pentru ca să-și dea tot omul dijma dupre moșii lt. 7222».
- 1 carte de la Ioan Voevod : «de să ia mănăstirea vama dela Siret pă jumătate leat 7225».
- 2 zapise pentru moșia Somești.
- 2 zapise pentru moșia Măscureani.
- 3 zapise pentru moșia Plopeani.
- 1 zăpis pentru moșia Cudeștii.
- 1 zăpis pentru moșia ce să chiamă Bărbuleștii.
- 1 zăpis pentru moșia ce să chiamă Fundul Calului.
- 1 zăpis pentru niște cărți ce le-au dat Radul nepotul lui Dumitrașco pentru Șucia.
- 1 zăpis al Iancului pentru moșia Schiopeni.
- 1 zăpis al lui Stan Coțoman pentru schimbarea Bordeștii.
- 1 zăpis al lui Bălan pentru un vad de moară în Gura Caliții.
- 1 zăpis al lui Stan sin Floarii pentru niște vii ot Bordetși.
- 1 zăpis al Floarei fata unchiașului Stan pentru moșia Bordeștii.
- 2 scrisori ale Radului Paicului pentru moșia Someștii, i Goranii.
- i Tătărăii.
- 2 cărți de blestem.

2 cărți ale ispravnicilor ot Focșani.

1 carte a Mării Sale Mihai Vod : de să ție oameni streini fără dă birlicade 20, lt. 7239.

1 carte a Mării sale Grigorie Vvd tot de această milă, lt. 7243.

1 carte a Mării Sale Costandin Vvd : «pentru ca să nu treacă oameni pă iazul morii, lt. 7245».

1 carte a Mării sale Costandin Nicolae Vvd : «ca să ia de toate vitele suhat și de stupi, i rămători pă an bani 3, leat 7244».

1 carte a Mării sale Grigore Vvd : «ca să aibă a să apăra mănăstirea Măxineanii de către episcopul de Buzău, pentru că iastă mănăstire domnească, sept. 17, lt. 7251».

Odăjdăile Sfintei Mănăstiri.

1 sfită de atlas cu mărșile roșii, și galbine, și cu fluturi de argint poleiți puși pă margine.

1 stihar de lăndan galben.

1 pereche de rucavițe de canavăț verde.

1 sfită veache verde cu flori.

1 epetrafir verde cu nastorii de argint poleiți.

1 pereche rucavițe vechi.

1 potir cu zvezdia, discosul de cositor i procoveațe.

1 plașaniță atlas veache.

1 antemis vechio.

1 masă de preastol de basma.

1 covor vechio.

Cărțile minăstirii.

11 Mineae lunovnice.

1 Mineaio cu ohtoih.

1 Apostol.

1 Ev(an)ghelie grecească, i rumănească.

1 Leturghie dela Buga vel dvorn.

1 Molitvenic slovenesc.

1 Psaltire moldovenească.

1 Polustrav.

2 Trioade de Chiev.

1 Penticostar.

1 Ceaslov slovenesc.

1 Leturghie grecească.

1 Pomeanac al ctitorilor.

Arămurile, și alte hieară

2 perechi hieară de moară.

1 păreache hieară de plug. Iar alt hier lat.

1 Ghiom.

2 tingiri la deal.

1 tigae la Radul feciorul.

- 1 căldare de o vadră la vaci.
 1 taler de cositor.
 1 taler de aramă la Radul.
 3 tipsii de aramă, 1 ōbric de aramă, 1 sapă, 1 topor, 12 talere de lemn, 12 linguri de lemn.

Dobitoacele.

- 8 boi mari de jug.
 2 gonitori.
 8 vaci mari cu lapte.
 2 vaci mari stearpe.
 1 gonitoare plăviță.
 5 mănzați.
 4 mănzate.
 5 vișele.
 3 vișei.
cin vitele 38.

- 1 cal pintinog.
 1 tretin murg închis.
 2 iape la Turcu Mula Mustafa i un mănzu
 1 iapă șargă la vaci.
 1 tretin murg.
cin cai 5

Oile mănăstirii

- 20 oi mănzari.
 5 oi stearpe.
 2 berbeci.
 20 mieoare.
 2 cărlani.
 15 miei și cu miele.
 8 capre mănzări.
cin cup oi 83 : au dat Filip lipsă 12.

- 2 vătui.
 2 vătue.
 1 țap mare.
 6 ezi cu iade.
cin luat cu tot vii 72.

- 18 rămători mari.
 11 mascuri.
cin 29.

- 2 stupi.

Din această catagrafie se vede că minăstirea nu era săracă, cum se păungeau egumenii, ea avind moșii, vii, vite și toate cele necesare unei gospodării complicate. De altfel, nu cunoaștem o ctitorie a lui Matei Vodă Basarab care să nu fi avut mai mult decît strictul necesar. Era în firea lui de mare chivernisitor, ca o instituție întemeiată de dînsul, să aibă înfățișare și fundament domnesc. Deci, toate lamentațiile de care se vorbește în diferitele hrisoave mai sus menționate, mai ales în cele domnești, nu sînt decît figuri de stil ale grămăticilor și nimic mai mult : Se pare însă că Minăstirea Măxineni fusese, în timpul din urmă, rău gospodărită, după cum reiese din «*Catastih de datul semii lui Filip episcopul, pentru mănăstirii Măxinenii de noao luni — Mai 26 din lt. 7250*»⁷¹. După vin, după orzul de dijmă, rachiul de prune, suhat, rămători vînduți, griul, finul, orzul, după doi boi mari, unt, brînză, lînă și trei vaci «suma venitului la aceste noao luni» era de 417 taleri și 30 bani, iar «suma cheltueli la aceste noao luni 267 taleri și 40 bani» ; Prisosește venit mai mult peste cheltueală 150 taleri.

Și numai peste trei ani de la această dată, găsim următoarea scrisoare domnească, oarecum surprinzătoare :

† Milstio bjeio Io Costandîn Nicolae Vvd⁷² î gdna pisah gvmid : Cînstite și de Dumnezeu iobitoriole Sfinția ta părinte Episcoape al Episcopii Buzăului Kir Metodie : de vream că ne-am înștiințat Domniea mea pentru mănăstirea Măxineanii, cum că ar fi rămas pustie fără egumen : și să prăpădesc toate ale mănăstirii. Să trimiți omul Sfinții tale să ia în scris, atât ceale mișcatoare cît și ceale nemișcatoare, moșii, odoară, și alt ori ce ar avea mănăstirea, trimițând acel catastih aci la Domniea mea ca să-s vază. Și orânduiaște Sfinția ta oum om de ispravă acolo la mănăstire ca să fie cu purtare de grijă la toate trebile, până când vom socoti Domniia mea de vom face egumen. Și pururea să fii Sfinția ta cu prîveghiare asupra acestii mănăstiri ca să-s pue la stare bună.

Tolico pisah gvmid. Sept 2, 7253 (1744).

Procit vel logof⁷³

† Scrisă de Mihai logof.

Că situația acestei minăstiri nu era așa de grea din punct de vedere material o dovedește următorul hrisov, prin care se constată că ea va intra ca metoc în patrimoniul spitalului Pantelimon înființat de Grigore Ghica Vodă (1748 aprilie—1752 august). Dorind să aibă toate îndreptățirile acestei minăstiri, domnitorul cere episcopului de Buzău să-i trimită hrisoavele, cărțile și orice scrisori ale acesteia. Iată ce zice el :

† Milistio bjo Io Grigorie Ghica Vvd i gna davat gvmid sie poveleie gvmid : slugii Domniei mele Iane să fie volnic să meargă la părintele Episcopul dela Buzău, și de vreme ce mănăstirea Măcsinenii din sud Slam Râmneac s-au închinat metoh la spitalul ce să face de Domniia

71. Arh. St. Buc., ms. 377, f. 404—408.

72. In a patra domnie : 1744 iulie—1748 aprilie.

73. Acad. R.P.R., CXXVI/68.

mea, ale cărții cărți și hrisoave să află acolo la Episcopie. Drept aceea mai sus numitul sluga Domnii mele mergând acolo să le ceară toate, și Sfinția ta părintele Episcopie să cauți să dai toate ori câte hrisoave și cărți vor fi și alte scrisori în mâna mai sus numitului să le aducă aici pecetluite de sfinția ta într'o pungă ; din preună și cu foaie iscălită de Sfinția ta arătând toate scrisorile anume. Intralt chip să nu fie că iaste porunca Domnii mele.

I isam receh gvmid.

Ioni 14, 7258 (1750).

Monogram roșu

Pecete mică roșie aplicată
Procitom vel bist. 74

Ca urmare, la 18 iunie 7258 (1750), găsim o însemnare de hrisoavele, zapisele și alte cărți ale Mănăstirii Măxineni, care din luminata poruncă a Măriei sale lui Vodă s-au trimis la București, ceea ce explică penuria de mărturii scrise ale acestei sfinte instituții. «Aceste hrisoave, i zapise i cărți, vinind eu ca să le iau dela Episcopia Buzăului, din luminata porunca Măriei sale lui Vod : le-am luat tôte din mâna sfinții sale părintelui Episcopului Kiriu Kir Filaret, și am dat Sfinții sale cartea cea domnească de volnicie să rămăie la Sfinția sa de încredințare».

Ioni 18, 7258.

Pecete † Iane cop(il) din casă 75

Iar, după alți doi ani, la 17 februarie 1752 același domnitor dă la 20 liode, «streini carii sau așezat pe moșia și lângă mănăstirea Măxineni, să fie iertați de dăjdiu fără numai să aibă aș da dreapta ruptoarea lor la cămara Domnii mele, de șase ori într-un an... de om po tl unul... pentru că fiind ei oameni streini, veniți din streinătate și fiind această sfântă mănăstire scăpătată și fiind și închinată la sfinți Pandleimon m'am milostivit Domniea mea de i-am lăsat mai pe ușor decât ceilalți lăcuiitori ai țării. Pentru ca să poată fi și de ajutorioi și poslușania mănăstirii. Și banii dăjdiilor să aibă a-i strânge cuviosul igumen, dela sfânta mănăstire Sfeti Ioan dela Focșani, fiind epitrop acestii mănăstiri, și sfinția sa să-l trimită aici la cămara... Și alți streini oricâți de mulți ar vrea să-s așază la mai sus zisa moșie, să știe că tot acest fel de așezămint vor avea de vor da pe an. Iar mai mult nu» 76.

Mănăstirea Măxineni, intrînd de-acum, sub epitropia spitalului Pantelimon, ctitoria Ghiculeștilor, ea va fi dirijată de statutul acestuia. Astfel, Scarlat Ghica Vodă (1760 decembrie—1768 octombrie) scrie la 26 aprilie 1768 episcopului Cozma al Buzăului să-i trimită niște scrisori ale Mănăstirii Măxineni, de care a aflat că sînt la episcopie «de la alți Episcopi. Ci Sfinția ta să pui să le caute, ci puindu-le într-un plin să le trimiți aici. De vreamă că întăi pentru o moșie Măscureani iaste pricină de a se căuta judecată. Și ne având mănăstirea scrisori nu să poate să's

74. Acad. R.P.R., CXXVI/55.

75. Acad. R.P.R., CXXVI/210.

76. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 359.

înbrănească»⁷⁷. Altă ocazie ce face, cum vom arăta mai jos, să se piardă scrisorile acestei minăstiri. Amestecul acesta în treburile minăstirii, credem că nu a fost în folosul ei. Judecăți, interese și multe altele, fac ca depozitul de documente ale acestei ctitorii a lui Matei Vodă, să dispară sau să se amestece în fonduri diverse, ceea ce face dificil istoricul acestei minăstiri. Mulțumită marelui episcop de Buzău și mai apoi mitropolit al Țării, Dositei Filiti, care a avut grija acestor mărturii istorice, transcriindu-le, am aflat în Condica Episcopiei Buzău știrile ce le dăm aici. Iar informații în plus despre soarta orginalelor acestor acte ne dă următoarea dovadă.

«Arătat cu încredințare fac parte acest înscris al meu, că din vechime s-au aflat a fi în păstrarea Sf. Episcopiei, toate seneturile și hrisoavele mănăstirii Măxinenilor ot sud Slam-Râmnic, și la leat 1819 Noembrie fiind pricină de judecată între numita mănăstire și între vecinii săi răzăși pentru niște moșii ; din porunca răposatului Domn Alexandru Vodă Suțul, prin Preasfințea sa părintele Mitrop. țării kir Dionisie, aflândușă Episcop Buzăului Prea Sfințiea sa părintele kir Gherasim, s-au adus acele sineturi întră priimirea canțelarii Sf. Mitrop. de Kir Antim, carele să afla iconom Sf. Episcopiei. Dar însă câte bucăți au adus nu știu. Așa dar dela lt. 1819 Noembrie au stat acele sineturi la Sf. Mitrop., pină astăzi, când aflându-ne pribegiți în Țara Ungurească mi s-au trimis aceste șaizeci și una de bucăți dintre numitele sineturi, de Dumlui pitarul Ioniță Bițcoveanul logof. sf. Mitropoli, ca să le așază în lada cu sineturile sf. Episcopiei, aflându-mă eu iconom în locul numelui mai sus Kir Antim încă dela 1819 Noembr.

De aceea, pentru că după cum zic, nu am curată știință de câte sineturi s-au dat de Kir Antim la sf. Mitrop. din porunca domnească. Și mai virtos că Dlui pitarul Ioniță împreună cu aceste 61 bucăți fmi trimite și această lipită însemnare chear cu condeul dumisale însemnată, în care dovedește că de Kir Antim s-au dat mai multe sineturi, decit aceste 61 bucăți. Și după trebuința ce urma atunci s-au răznit dintrânsele dănduse la unele obraze (poate în trebuința Mănăstirii Măxinenilor spre preacurmarea judecății carea să străgănea de atâta vreme). Iar la sf. Episcopie acest protest înscris, lângă care am și lipit însemnarea dlui pitarului Ioniță, că după vremi când să vor mai cere aceste seneturi dela sf. Episcopie (a căroră totime nimănu este știință) să fie de arătare, că sineturile mănăstirii Măxinenilor nu este cu cuviință a să cere toate den casa sf. Episcopiei, în vreme ce acel de atunci iconom le-au dat din porunca stăpânirii, la stăpâna și maica sf. Episcopiei, adecă la Sf. Mitropolie. Și din pricina multor bunătăți (sic) și tulburătoarei vremi întră care astăzi să află Țara Rumânească, poate să să fi răpus dintrînsele, și sf. Episcopie nu mai este în responsabilită pentru totdeauna seneturilor mănăstirii Măxinenilor. Aceasta arăt întră tot strălucitul adevăr și în frica lui Dumnezeu, ca să fie în știința celor din urma mea

77. Arh. St. Buc. ms. 173, f. 360.

frați iconomi, carii vor sta după vreme la sf. Episcopie și spre dăscărcarea răspunderii sf. Episcopii.

Și am iscălit însumi.

Misaıl Vintileanul iconom Sf. Episcopii Buz.

1822 Ghe 16, în Brașov ⁷⁸.

Mărturia aceasta este dată, cum se vede, în vremea rezmeriții din 1821, din Brașov.

După anul 1822 nu mai găsim știri decît foarte tîrziu. Măxinenii își vor fi dus existența în cadrul epitropiei Ghiculeștilor, modificată și aceasta de evenimentele timpului și mai ales de acelea ale Regulamentului Organic.

În anul 1856, Eforia Spitalelor scrie arhitectului «mănăstiresc» Slater, că guvernul a încuviințat «reclădire din nou» a mînăstirii, și-l invită ca, cu ocazia mergerii în partea locului «să cercetați și acea clădire și la întoarcere să înfățișați Eforiei un deviz și o relație deslușită, spre a se hotărî dacă trebuința cere a să clădi din nou ecspusa biserică, sau dacă să poate aduce în stare desăvârșit bună prin reparații». Se alătura și copie după raportul egumenului ⁷⁹. În acest raport întocmit de egumenul Siluam, ce-și zice Titiriceanu, adică venise de la schitul Titireciu din Vilcea, găsim următoarele informații despre starea străvechii clădiri: «că zidăria bisericii deși este crăpată pe locurea mai vartos afară de advon, dar să află într'o grosime de un stânjen în toate părțile și în calitate bună fiind peste puțină a să mai lucra o asemenea zidărie, având de prințip ca aceasta, numai cea dela Biserica domnească dela Tîrgu Argeș, că bolțile din lăuntru bisericii sînt foarte bune și în grosimea cerută, iar pardoseala și învelitoarea cu totul în proastă stare, precum asemenea și turlile într-o desăvîrșită ruinare; aflându-se foarte mari și învelite cu olane a pricinuit și mai mult vătămare și crăpături zidării, că clopotnița care este căptușită și învelită cu tinichea este în bună stare de cît puțin crăpat zidul, care alcătuește bolta ei... zidul împrejmuirii Mstirii să află în bună stare avînd trebuință numai de meremet». Titiriceanu opinează că, dacă această biserică s'ar meremetisi «fără ca să se dărîme toate, poate încă mai trăi veacuri întregi, cu care chip nici casa nu intră în cheltuieli grele, dar și biserica îndreptînd că să săvîrșește mult mai bună, de cît cînd s'ar reclădi nouă».

Ce va fi urmat nu cunoaștem, dar dintr-un raport al arhitectului «mănăstiresc» Slater, cu data de 31 octombrie 1862, aflăm că o comisie, orînduită de mînister, fusese la Măxineni, spre a referi asupra lucrărilor săvîrșite de către egumenul acelei mînăstiri ⁸⁰. Trecuseră șase ani, de la data raportului Titiriceanului. În tot cazul, în această perioadă de timp s-au făcut reparații la această mînăstire, faptul fiind confirmat prin

78. Arh. St. Buc., Episcopia Buzău, CXII, doc. 1.

79. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și instrucției publice, Administrative, an. 1862, dos. 1219, f. 12 și 13.

80. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și instrucției publice, Administrative an. 1862, dos. 1219, f. 22.

următoarea inscripție pe piatră, care se păstrează azi la biserica parohială din satul Măxineni. Ea sună astfel :

«S-a ridicat din temelie acest dumnezeesc lăcaș întru cinstea și pomenirea nașterii sfântului Ioan Botezătorul de către fericitul întru pomenire Domnul Matei Basarab V.V. anul 1638 în trecere ce a avut cu oștirea sa pe aici ⁸¹. După termen de 220 ani fiind ajunsă în ruinare de întemperiile vremurilor, acum din porunca Creatorului s-a răzuit, înoit și împodobit în zilele și prin bună voința a prințului Caimacan Alexandru Ghica — reparându-se prin silințele și din partea-i cheltuieli a curvieșiei sale Chiprian, egumenul acestei mănăstiri luînd săvîrșire în zilele luminatului Domn al Principatelor Unite Alexandru Ion I, iar Episcop al Eparhiei D. D. Filotei. 1859» ⁸².

În anul 1868, egumen al mînăstirii era același Chiprian, cel amintit ca ostenitor întru toate, la repararea mînăstirii. El înaintează la 20 martie același an, statele de plăți pe trimestrul ianuarie ale personalului, care era compus din 20 de persoane, din care 8 erau monahi, și care se ridica la suma de 4135 lei, iar statul de materiale, cheltuiala cancelariei a bisericii, lemne de foc, întreținutul și «ținerea mosafirilor» pe același trimestru, se însumau la 4054 lei și 27 parale ⁸³.

La 10 februarie 1864 găsim pe același egumen, ca, la 18 martie, să aflăm iscăbind hîrțile oficiale «curatorile B. Măxineni Cleopa Ipătescu» ⁸⁴.

În urma legii de secularizare din 1863—1864, Mînăstirea Măxineni se transformă în biserică de mir și îngrijitor era numit preotul Neagoe Sacheliu ⁸⁵. Conducătorii se schimbau, și în mod precipitat, numai zidurile ctitoriei lui Matei Vodă rămîneau în picioare, luptîndu-se cu apele învolburate ale Siretului. Dar, în anul 1877, valurile năvalnice obligă pe locuitori să părăsească moșia pe care o munciseră de veacuri, aici, lîngă mînăstire, și să-și întoamească satul mai departe, la 9—10 km spre apus, Măxinenii de azi. Lîngă mînăstirea singuratecă s-a căutat apoi, în decursul timpului, să se mai înfiripeze viața de altă dată, înființîndu-se și o școală de pregătire pentru cîntăreți. Era o agonie... Iar în vîrtejul războiului din 1916—1918, zidurile înălțate din porunca lui Matei Vodă Basarab, s-au prăbușit complet, sfîrțecate de obuzele aducătoare de moarte !

Încă o dată s-a dovedit că aici era loc de primejdie : Mînăstirea Măxineni s-a înălțat în sunet de surle și de arme, și s-a prăbușit în zgomotul infernal al gurilor de tunuri, la 17 februarie 1917. Și totuși, pomenirea ctitorului fondator va fi veșnică...

T. G. BULAT

81. Informația nu este tocmai exactă.

82. Inscripția aceasta ne-a fost comunicată de Pr. I. Postolache, parohul satului Măxineni, căruia îi aducem mulțumiri.

83. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și instrucției publice, Administrative, an. 1863, dos. 946 f. 1.

84. Ibidem, an. 1864, dos. 939, f. 1.

85. Ibidem, f. 115.

HRISOVUL DIN 13 NOIEMBRIE 1618 PENTRU BISERICA DOMNEASCĂ DIN CÎMPULUNG-MUSCEL

Dintre puținele știri care ne-au parvenit în legătură cu biserica ridicată de către voievodul Nicolae Alexandru în Cîmpulung-Muscel sînt și cele pe care le putem afla într-unul dintre hrisoavele unui proces dintre biserica cîmpulungeană și familia boierilor Bădești. Acest hrisov datat 13 noiembrie 1618, are o importanță deosebită, deoarece de el se leagă numele celui de al doilea voievod din dinastia Basarabilor, Nicolae Alexandru (1351—1352—1364), precum și anul 6860 (1351—1352), cel al morții voievodului Basarab și al urcării pe tron al fiului său Nicolae Alexandru, dată confirmată de cunoscutul grafit din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș¹.

Ne-au rămas prea puține urme din importanta ctitorie a voievodului Nicolae Alexandru, pentru ca documentele privitoare la procesul Bădeștilor și, în primul rînd, hrisovul din 13 noiembrie 1618, în legătură directă cu biserica cîmpulungeană, să nu îndemne la o cercetare aprofundată. Acest proces ilustrează, într-un fel, posibilitățile materiale de existență ale bisericii pe o mare perioadă de timp și organizarea ei, iar în perspectivă, momentul în care ea a apărut. Rezultatele cercetării hrisovului din 13 noiembrie 1618, pot contribui apreciabil la soluționarea problemei datării și, mai cu seamă, a funcției originare a bisericii voievodului Nicolae Alexandru. A adăpostit ea prima mitropolie, a fost paraclisul unei curți domnești sau o minăstire care cuprindea în incinta ei și o casă domnească? De răspunsul la această problemă se leagă cea a existenței și localizării unui palat domnesc în Cîmpulung, precum și al aspectului lui, adică stabilirea unor date preliminare pentru o investigație arheologică care și-ar propune ca obiectiv să găsească edificiul în care a murit «marele Basarab».

Datele hrisovului din 13 noiembrie 1618, precum și știrile care se leagă de acest document, vor întregi și lumina puținele elemente ale ves-

1. Fotografia în *Curtea Domnească din Argeș*, București, 1923, p. 16, fig. 9.

țigiilor materiale (rămase din trecutul bisericii existente) sau numai descrise, înainte de reconstrucția Matei Basarab (1635—1636), ele confirmându-se reciproc și întilnindu-se în importantul unghi de datare al acestei citorii. Hrisovul din 13 noiembrie 1618 se leagă însă strâns de întreg procesul satului Bădești, el fiind o verigă într-o înlanțuire de judecăți și evenimente care se desfășoară pe o perioadă de mai bine de trei secole — din a doua jumătate a secolului al XV-lea pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea — încît nu putem să-i verificăm autenticitatea fără a reconstitui, cît este posibil, de la început pînă la sfîrșit, viața acestui proces secular.

*

Conflictul cunoscut sub numele «procesul Bădeștilor» prezintă — din ceea ce ne certifică conținutul păstrat al documentelor² — patru etape diferite. Prima ia naștere la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea din disputa dintre stolnicul Badea Boloșin și boierul Stan Dolofan, pentru stăpînirea satului și moșiei Bădești. Primul vinde sau zalogește moșia celuilalt, cu prilejul unei pribegii în Transilvania — în urma măsurilor de exterminare a boierilor luate de către voievodul Mărcea Ciobanu — și și-o revendică la întoarcere, Stan Dolofan și urmașii lui pretind că moșia le-a fost vîndută și că le aparține. Ea trece dintr-o mîină într-alta, după hotărîrile voievozilor care se succed în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la fiecare schimbare de domnie, partea păgubită redeschizînd procesul, după cum se obișnuia.

Din cel mai tîrziu document din această etapă, emis la 1—23 septembrie 1596, păstrat în copie, reiese că la data aceea, moșia și rumînii aparțineau urmașilor lui Boloșin.

2. Documentele în legătură cu procesul Bădeștilor; menționate în lucrarea de față sînt următoarele:

1. Documentul din 1564 (transumt în hrisovul din 9 iunie 1745).
 2. Documentul din 27 mai 1571—1574 (în *D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, p. 23—24; copie rom.).
 3. Documentul din 1 noiembrie 1595—31 august 1596 (transumt în hrisovul din 9 iunie 1745. Datat în *D.I.R.*, XVI, B., vol. VI, p. 190).
 4. Documentul din 1—23 septembrie 1596 (conținînd transumtul din timpul lui Mihnea Turcitul. Datat în *D.I.R.*, XVI, B., vol. XI, p. 245; copie rom.).
 5. Documentul din 6 sept. 1618 (în *D.I.R.*, XVII, B., vol. III, p. 239; copie rom.).
 6. Documentul din 6 septembrie—13 noiembrie 1618 (în *D.I.R.*, XVII, B., vol. III, p. 239. Cu următoarea mențiune pe verso: «3 copii scoase din sineturile M-rii Rîncăcioul tot pentru moșia Bădești și Miculești adeverită de iconomul mînăstirii»). Copie).
 7. Documentul din 13 noiembrie 1618 (în *D.I.R.*, XVII, B., vol. III, p. 264—266, copie).
 8. Documentul din 20 aprilie 1714 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, VII/2, original).
 9. Documentul din 19 iunie 1745 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, VII/3, original).
 10. Documentul din 20 iunie 1745 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, I/117, copie).
 11. Documentul din 20 febr. 1747 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, I/121, copie).
 12. Documentul din 28 aprilie 1797 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, VII/4, original).
- Am folosit pentru documentele de mai sus și transcrierile tov. Ion Șucu de la Arh. Statului, căruia îi mulțumim pentru concursul dat. Mulțumim de asemenea pentru colegiala colaborare tov. Gh. Cronț și Constantin Bălan, precum și colectivului «Indici de persoane» al secției medii de la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R.

În cea de-a doua etapă — pe care o deducem din hrisovul lui Gavrii Movilă, emis în 13 noiembrie 1618 și care durează între 1615 și 1618, procesul se poartă între urmașii Boloșinilor și Dolofanilor (uniți în cele din urmă după 1596, desigur pentru a stinge vechiul litigiu) și noua reclamantă, biserica Domnească din Cîmpulung-Muscel. Preoții susțin că Bădeștii se aflau în stăpîndrea bisericii Domnești încă de la întemeierea ei de către voievodul Nicolae Alexandru, în 1351—1352, și că aceasta o stăpînise «timp de 180 de ani» adică pînă în 1531—1522, cînd ea fusese «împresurată» de către stolnicul Badea Boloșin. Dovada proprietății o fac printr-un hrisov și o «icoană». Pe această «icoană» dăruită de către voievodul Nicolae Alexandru, se afla trecută și moșia Bădești. Voievodul Gavril Movilă, care semnează hrisovul din 1618 dă cîștig de cauză bisericii.

O a treia etapă se desfășoară în jurul anului 1714, cînd sătenii din Bădești cer eliberarea din rumînie, pe temeiul unor documente păstrate de urmașii Dolofanilor, dar pierd procesul pe considerentul că aceste documente «sînt rele și mincinoase» și pe temeiul actului din 1618.

Procesul este redeschis între 1745—1747 într-o a patra etapă, cînd rumîni pierd din nou moșia, dar obțin dreptul de a se răscumpăra.

Noi judecăți au loc la începutul secolului al XIX-lea, dar acestea ies din cadrul evenimentelor care interesează studiul de față.

Era firesc ca acest proces secular și îndeosebi documentul din 13 noiembrie 1618 a lui Gavril Movilă să fi atras atenția istoricilor noștri.

Autorul *Cronologiei tabelare*, lucrare scrisă, după cum s-a arătat recent³, în 1763, pomeneste documentul din 18 noiembrie 1618 în două rînduri în lucrarea sa. Întîi în dreptul datei 6800 (1291—1292) la care așează domnia tatălui lui «Mircea Vodă... sin Radul Vv., Radul Vv. Negru au fost Basarab : dintru care l-am adevărat, dintr-un hrisov al mănăstirii Cîmpulungului, de moșia Bădești...», invocînd deci apartenența lui «Negru Vodă» la familia Basarabilor. Există într-adevăr, în documentul din 13 noiembrie 1618, filiația «Nicolae Alexandru-Basarab-Negru Vodă».

A doua oară, autorul *Cronologiei tabelare* menționează hrisovul din 13 noiembrie 1618 în dreptul datei 6860 (1351—1352) «6860 Nicolae Voievod Basarab cel dintîi sin Alexandru Vv. Basarab, feciorul Negru-lui Vv. Basarab, carele adeverează hrisovul lui Nicolae Vv. — ca să fie sf. mănăstiri Cîmpulungului, moșia Bădești și mai adeverează și pisană de la piatra mormîntului Mării Sale».

Autorul văzuse desigur hrisovul din 13 noiembrie 1618 în mănăstirea cîmpulungeană — el a fost distrus mai tîrziu de 1763, în 1788 cu prilejul «răzmeriței»⁴ — unde a găsit desigur și piatra de mormînt a voievodului Nicolae Alexandru. El menționează doar transumtul din 1351—1352 cuprins în documentul din 13 noiembrie 1618 și nu pe acesta

3. La N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București, 1901, p. 19—20.

Aurora Ilieș, *Autorul cronologiei tabelare*, în *Omagiul lui Constantinescu-Iași*, în curs de apariție, datează această lucrare 1763.

4. Vezi nota 36.

din urmă (fără să specifice că data și conținutul actului menționat nu s-au păstrat decât într-un hrisov) ceea ce a dus ulterior la confuzii. Nu putem presupune că în 1763, data redactării *Cronologiei tabelare*, mai exista în minăstirea cîmpulungeană actul din 1351—1352, deoarece în mențiunea anterioară, din dreptul datei 6800 (1291—1292), unde se amintește același document, este vorba de filiația «Nicolae-Alexandru-Basarab-Negru Vodă» existentă în documentul din 13 noiembrie 1618 și care nu putea fi citită, evident, în actul din secolul al XIV-lea.

Atît Dionisie Fotino ⁵ cit și frații Tunusli ⁶, care editează o lucrare mai veche în manuscris, despre care cercetările mai noi arată că a fost scrisă pînă către 1800 ⁷ (terminus ante quem), și care probabil a folosit *Cronologia tabelară*, asociază confuz un pomelnic de lemn existent în minăstirea cîmpulungeană ⁸, cu știri despre transumtul din 1351—1352.

Istoriografia modernă preia mențiunea din *Cronologia tabelară* lucrare ce are meritul să fi atras atenția acestui important transumt din 1351—1352.

Astfel Ștefan D. Grecianu ⁹, atribuind pe nedrept *Cronologia tabelară* lui «Radul Logofătul Chronicarul» amintește de hrisovul menționat în această lucrare, considerîndu-l autentic.

B. P. Hașdeu ¹⁰, primind atribuirea *Cronologiei tabelare* făcută de Ștefan D. Greceanu cu un an în urmă, amintește de asemenea «hrisovul din 1352» (în realitate transumtul), fără a-i contesta autenticitatea.

Această mențiune nu putea scăpa desigur atenției lui D. Onciu ¹¹ care în 1899, amintește pasajul din *Cronologia tabelară* — pomenind și mențiunea lui Dionisie Fotino. D. Onciul consideră, în această primă prezentare, că deoarece data acestui «document» (în realitate este vorba de un transumt), 1352 «este chiar din timpul cînd documentele externe (a. 1345, 1355 și 1359) arată pe Alexandru, fiul lui Basarab ca domn al Țării Romînești...» el este autentic.

Hrisovul din 13 noiembrie 1618, sau mai propriu, traducerea acestui act, așa cum ne apare în *Condica minăstirii Cîmpulung* din 1855, este publicată de Stoica Nicolaescu în 1908, ca anexă la articolul *Radu Negru Vodă și urmașii săi*.

Stoica Nicolaescu argumentează că acest hrisov este autentic prin documentul lui Șerban Cantacuzino din 20 aprilie 1714, care apare astfel pentru prima oară în istoriografia noastră. De fapt acest document, care reproduce «in extenso» pe cel din 13 noiembrie 1618 ¹², nu arată decât că în 1714 acest din urmă act se afla în minăstirea cîmpulungeană.

5. *Istoria generală a Daciei*, trad. Venera Tulliu, de la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., în curs de apariție, Cartea I.

6. Frații Tunusli, *Istoria Vlahiei*, trad. G. Sion, București, 1863, p. 12.

7. Prof. Alex. Elian a avut amabilitatea să ne comunice rezultatul cercetărilor domniei sale în legătură cu datarea manuscrisului pierdut.

8. Vezi nota 51.

9. Ștefan D. Grecianu, *Scrierile lui Radu Logofătul Chronicarul*, în «Revista Romînă», II (1862), p. 252.

10. B. P. Hașdeu, *Istoria critică a romînilor*, București, 1863, p. 137, 141.

11. D. Onciu, *Originile Principatelor Romîne*, București, 1899, p. 184.

12. Vezi p. 321.

Titlul sub care este publicat hrisovul din 13 noiembrie 1618, preluat din *Condica minăstirii Cîmpulung*, este el însuși derutant și nu corespunde — așa cum vom vedea — cu conținutul său¹³.

Pentru prima oară în 1915, C. Giurescu¹⁴, citind hrisovul publicat de Stoica Nicolaescu în 1908, se îndoiește de autenticitatea transumtului din 1351—1352, fără ca să conteste pe cea a hrisovului propriu-zis.

Era firesc ca în volumul *Curtea Domnească din Argeș*, apărut în 1924¹⁵, care preia datele existente în acel moment pentru epoca de formație a Țării Românești, să fie amintit și procesul Bădeștilor. În articolul *Curtea Domnească din Argeș*, V. Drăghiceanu¹⁶ consacră un capitol întreg acestei chestiuni. V. Drăghiceanu are meritul de a fi parcurs condica minăstirii din 1855 și a fi încercat să reconstituie întregul proces, ajungînd la concluzia că documentul din 13 noiembrie 1618 a existat, ca și cel din 1351—1352, cu singura rezervă că «introducerea moșiei Bădești, în cartea existentă a lui Nicolae Alexandru-Vodă se face printr-un fals».

D. Onciul, într-o substanțială notă la articolul *Anul morții marelui Basarab Voievod*¹⁷, din volumul *Curtea Domnească din Argeș* analizează pentru a doua oară documentul din 13 noiembrie 1618. De data aceasta, D. Onciul consideră că hrisovul din 1351—1352, menționat în documentul din 1618 «este falsificat» și că «ambele acte <din 1351—1352 și 1618 —P.C.> sînt mai mult ca suspecte». D. Onciul acceptă ca autentică numai data 1351—1352 «despre care falsificatorul avea cunoștință».

Argumentele pe care le invocă D. Onciul în sprijinul opiniei că «pretinsul hrisov din 1352» este fals, sînt următoarele :

1. Cele mai vechi documente ale Minăstirii Cîmpulung ce s-au păstrat sînt mai tîrzii de anul 1552.

Cel dintîi document al minăstirii privitor la moșia Bădești datează din 1644. În lungul interval între 1351—1352 și 1644, nu avem alt act de întărire al donațiunii decît cel din 1618.

Faptul că din acest lung interval de timp 1351—1352 — 1644 nu s-au aflat în biserică decît documentele din 1351—1352 și 1618, cînd era firesc să existe acte de imunități și privilegii emise de diferiți voievozi, pledează pentru lipsa lor de autenticitate.

2) Documentul «lui Nicolae Alexandru cu genealogia Domnului pînă la moșul său «Negru-Radu Voievod», cînd în hrisoavele domnești mai vechi nu erau obișnuite asemenea genealogii... este în afară de îndoială fals».

13. «Hrisov al lui Gavriil Moghila Vv. de judecată cu Bada Boloșin stolnicul pentru satul Bădești. În realitate judecata s-a purtat între Bala Spătar și Dragomir Dolofan pe deoparte și biserică cîmpulungeană pe de alta.

14. C. Giurescu, *Vechimea rîmîniei în Țara Romînească și legătura lui Mihai Viteazul*, București, 1915 (Extras din «Analele Acad. Rom.», seria II, tom. XXXVII).

15. *Curtea Domnească de Argeș*, în «Bul. Com. Mom. Ist.», an. X—XVI (1917—1923) și extras. Publicat în 1924.

16. *Ibidem*, p. 22—23.

17. D. Onciul, *Anul morții marelui Basarab Voievod*, în *Curtea Domnească din Argeș...*, p. 104, nota 1.

3) În hrisoavele din 1644, 1665 și 1669, prin care se întărește minăstirii moșia Bădești, primul ctitor este numit «Necula Alexandru Vv». Genealogia care include pe «Negru-Radul Vv» nu se găsește decit în hrisovul din 13 noiembrie 1618 și în cartea de întărire a lui Ștefan Cantacuzino din 20 aprilie 1714. Hrisovul din 1618 este deci fals.

Obiecțiile lui D. Onciul, care nu s-a oprit desigur mai îndelung asupra hrisovului din 13 noiembrie 1618, nu mai pot fi susț nute.

1) Observația că cel mai timpuriu document al minăstirii este cel din 1552 și cel mai timpuriu privitor la moșia Bădești din 1644, nu exclude posibilitatea ca să fi existat documentele din 1351—1352 și 13 noiembrie 1618 și ca ele să fi fost autentice.

Într-adevăr, dacă trecem în revistă documentele care au aparținut minăstirii¹⁸, constatăm că actele anterioare anului 1644 nu sînt în legătură cu biserica din Cîmpulung. Ele au intrat în minăstire o dată cu bunurile cumpărate sau dăruite minăstirii, așa cum se obișnuia (la preluarea unui bun funciar sau imobil se ridicau și actele în legătură cu el) dar nu au nici o legătură cu noua proprietară din secolul al XVII-lea. Pe măsură ce minăstirea și-a întins averea, documentele au devenit mai numeroase și vechimea lor mai mare, fără ca în conținutul lor să fie amintită noua proprietară.

Faptul că — exceptînd documentele din 6 septembrie, 6 sept.—13 noiembrie și 18 noiembrie 1618 — toate celelalte documente cunoscute ale bisericii de care ne ocupăm sînt ulterioare anului 1644, este semnificativ, mai cu seamă că lucrările noii biserici a lui Matei Basarab încep la 1 iulie 1635, iar terminarea complexului monastic se sfîrșise în 1638, cînd are loc chiar tîrnosirea¹⁹.

În intervalul 1635—1644, trebuiau să existe acte ale noii minăstiri. În 1638 se alege egumenul și era firesc ca hrisovul de danii să nu întîrzie cu mult tîrnosirii, cum se obișnuia. De fapt însuși actul din 15 ianuarie 1644 este un act de judecată și nu de danie²⁰. Hrisovul de danie este dat de-abia la 10 aprilie 1647²¹, deci la un interval de mai bine de un deceniu de la zidirea bisericii, cînd era firesc ca înscricțiunile de pe pisanile de piatră lucrate în 1636 sau 1637 să fie așternute și în hrisoave.

Pe de altă parte, o serie de documente care se dau megieșilor terenului pe care se ridică noua minăstire, trebuie să fi avut corespondente și în arhiva minăstirii²².

18. Arh. St. Buc., Inventar M-rea Cîmpulung, nr. 18.

19. Hrisovul din 28 iulie 1660 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, II/240, original); «Și am pus egumen pre Melhie dentăi, denceputul mănăstirii sînt de atunce pîn'acum 12 ani».

20. Documentele citate de către D. Onciul în legătură cu procesul dintre Minăstirea Cîmpulung (satul Bădești) și Minăstirea Argeș (satul Domnești) sînt următoarele:

1. Documentul din 15 ianuarie 1644 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, VII/1, original).

2. Documentul din 27 martie 1665 (*Ibidem*, II, 74, original).

3. Documentul din 18 noiembrie 1669, (*Ibidem*, ms. 204, f. 81v—83v, copie).

21. *Ibidem*, f. 75v—76.

22. Vezi actele date lui Gh. Județul din 1639 (*Ibidem*, f. 434v; cf. D. Băjan, *Documente de la Arhivele Statului*, Cîmpulung, 1908, p. 13).

Este greu să admitem că biserica din Cîmpulung anterioară bisericii lui Matei Basarab ridicată în 1635—1636, despre care știm precis că poseda moșii și munți²³ — dăruite fie din secolul al XIV-lea, fie mai târziu — nu avea și documentele de proprietate ale acestor bunuri.

Nu putem crede că Neagoie Basarab, de pildă, care a avut reședința și în Cîmpulung — celelalte două orașe de scaun fiind Tîrgoviște și Tîrgșor²⁴ — nu se va fi îngrijit de vechea biserică din acest oraș (tot acest voievod reinnoiește probabil privilegiile cîmpulungenilor)²⁵.

Faptul că în 1618 nu exista decît hrisovul de dani din 1351—1352, în legătură cu proprietățile de mai sus, este firesc în lumina acestor afirmații, precum și dacă luăm în considerație pustietoarele năvăliri din secolul al XV-lea sau luptele interne din cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, care au devastat, desigur, de mai multe ori Cîmpulungul.

23. Documentul din 15 ianuarie 1644 menționează: «a-și ținea [minăstirea Cîmpulung — P. C.] ocină în Bădești... și din muntele ce-i zic Preotese pre bătrîne hotare și senine, pentru că le este a lor bătrînă și dreaptă ocină...». Documentul din 10 aprilie 1647 (*Ibidem*, f. 76—80): (biserica a fost zidită de Radu Negru) «căreia datu-i-au întru moșii aceste sate Bădeștii... cu rumîinii... Groșanii... cu rumîinii... și jumătate din Bogătești cu rumîinii...».

Pentru muntele «Preotesele ce-i zice și Spinarea» vezi și «Cartea de judecată cu arătare de semnele muntelui Preotesele» din 5 august 1731. (Acad. R.P.R., ms. 1448, f. 519).

Documentul din 20 februarie 1647 (*Ibidem*, f. 395): «...și iar să fie M-rii Cîmpulung moșia la Bogătești jumătate... și rumîinii... Și să se știe și munții anume Leaotă jumătate și Pietrele albe jumătate... că au fost această moșie și cu rumîinii și cu munții de la moșii, de la strămoșii sf. mănăstiri Cîmpulungul de mai nainte vreme de la zidirea pămîntului. Și iar să fie sf. măn. Cîmpulung moșie la Bădeni pe care singur d-meia am cumpărat...» Se face distincție deci între moșiile vechi ale bisericii și cele dăruite de către Matei Basarab.

Documentul din 20 decembrie 1646 (*Ibidem*, f. 498): «...încă să se știe că această moșie de la Bogătești cu rumîinii și cu munții au fost de moșie de strămoșie a sf. măn. Cîmpulung mai dinainte vreme din descălicat...»

Din procesul pe care îl are Mănăstirea Cîmpulung cu orașenii, vedem că moșia Bogătești era a bisericii înainte de Matei Basarab. Orașenii s-au plîns «zicînd că ați hotărît în fățarie pentru voia răposatului Matei Vv. și le-ați călcat hotarele». (Documentul din 25 august 1654, *Ibidem*, f. 396). Cei 24 de boieri hotărînici arată că orașenii «... au luat den sus ei silîștea, casele, morile, iar mănăstirea den jos, cum au fost înfii...» (Documentul din 14 septembrie 1654, *Ibidem*, f. 398 v).

Pentru muntele Leaotă și Pietrele Albe vezi și hrisoavele din 21 septembrie 1651, 23 decembrie 1651, 27 martie 1675, 8 martie 1666 și 3 octombrie 1685 (*Ibidem*, f. 496—499).

24. Vezi hrisovul lui Neagoie Basarab din 17 martie 1517 (la Gr. Tocilescu, 534 *Documente istorice slavo-romîne*, București, 1931, nr. 271, p. 263): «...ci să negustorească unde este scaunul domniei mele la Tîrgoviște și în Dlăgopole și în Tîrgșor, în aceste mai sus zise trei scaune să negustorească Brașovenii și bătrînii bîrseni...» (Aceeși mențiune la nr. 267, p. 258).

25. Cel mai vechi hrisov care s-a păstrat în «pinza orașului Cîmpulung» este de la Mircea Ciobanul, din 1554 (I. Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel*, Cîmpulung, 1941, p. 12). Faptul însă că în porunca din iunie 1639 dată satului «Mățul de jos ot sud Muscel, carele este al săracilor din orașul domniei mele din Cîmpulung» se menționează «cartea strămoșului domniei mele răposatului Basarab Vv» (P. Teulescu, *Documente istorice*, București, 1860, p. 85) ne îndeamnă să presupunem că Neagoie Basarab reinnoiește și privilegiile cîmpulungenilor.

Dacă în 1644 nu se mai afla probabil documentul din 1351—1352, aceasta nu înseamnă că el nu a existat, ci că a fost distrus, în intervalul de timp scurs între 1618, când este arătat în Divan pentru ultima oară și 1644.

Considerăm ca probabil acest lucru, deoarece, dintr-o mențiune a unui document din 1641, aflăm că un incendiu din mănăstire distrusese hrISOVUL anterior, care se reînnoia²⁶. Este firesc ca acest incendiu să fi distrus și alte documente, păstrate, desigur în același loc.

Deci, prima obiecție a lui D. Onciul, în legătură cu autenticitatea actelor din 1351—1352 și 13 noiembrie 1618, cade.

2) Filiația Nicolae Alexandru—Basarab—Negru Radu, care dovedește o redacție târzie, așa cum remarcă pe bună dreptate D. Onciul, nu se află legată de hrISOVUL din 1351—1352, ci de cel din 13 noiembrie 1618. Pasajul referitor la documentul din 1351—1352 este următorul: «Și au arătat popii și o carte bătrână a răposatului Nicolae Alexandru Vv. când au fost cursul anilor 6860 <1351—1352> și au arătat și sf. icoană...» etc. Este foarte probabil că filiația Nicolae Alexandru—Basarab a fost copiată de pe piatra de mormint a voievodului Nicolae Alexandru, la care s-a adăugat numele legendarului «Negru Radu»²⁷.

3) Dacă hrISOVELE din 15 ianuarie 1644, 27 martie 1665 și 18 noiembrie 1669 nu repetă genealogia din hrISOVUL din 13 noiembrie 1618 se datorește faptului că în aceste documente, numele voievodului Nicolae Alexandru este amintit în legătură cu mormintul său, pe care exista piatra cu numele săpat exact. Subliniem că și în mențiunea hrISOVULUI din 1351—1352 nu se repetă genealogia legendară, ci se amintește exclusiv numele lui Nicolae Alexandru.

Știm însă că numele lui «Negru Vodă» nu lipsește dintr-o serie de documente ale lui Matei Basarab și succesorilor săi²⁸.

Că genealogia legndară consemnată în documentul din 13 noiembrie 1618 revine în cel din 20 aprilie 1714 se datorește, evident, faptului că ultimul redă «in extenso» pe primul.

Vedem deci că îndoielile exprimate de către D. Onciul, atât în legătură cu existența documentului din 1351—1352, cât și cu cel din 13 noiembrie 1618, nu pot fi menținute.

26. În cartea de danie a jupinesei Elina a lui Pață Paharnicul, pentru moșii și scule, din 1 septembrie 1641, se menționează: «...și încă am făcut și alt zapis la sf. mănăstire... iar de ce au ars sf. mănăstire, ars-au și zapisul meu... și l-am înnoit... (la D. Băjan, *Documentele de la Arhivele Statului...* p. 14). În legătură cu această danie, cf. hrISOVUL lui Matei Basarab pentru moșia Crețulești din 22 iunie 1647 în Bibl. Acad. R.P.R., ms. 1448, f. 228v.

Un alt mare incendiu are loc în mănăstire în 1647 (Vezi Pavel Chihaia, *Etape de construcție în incinta mănăstirii «Negru Vodă» din Cîmpulung-Muscel*, în «SC.I.A.», VIII (1961), I, p. 215), confirmat de un hrISOV din 1648, la I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 83).

27. Vezi nota 34.

28. Vezi hrISOVELE din *Condica Cîmpulung*, Bibl. Acad. R.P.R., ms. 1448.

Stoica Nicolaescu, într-un studiu publicat în 1924²⁹, preia opiniile din lucrarea sa mai veche, din 1908, argumentînd neconcludent autenticitatea hrisovului din 13 noiembrie 1618, prin cel din 20 aprilie 1714.

Trei ani mai tîrziu, în 1927, C. C. Giurescu³⁰ menționează opinia lui D. Onciul, că transumtul din 1351—1352 este fals.

În același an, V. Drăghiceanu³¹ opune obiecțiilor lui D. Onciul, unele argumente printre care și cel întemeiat că filiația legendară din Negru Vodă exista în hrisovul lui Gavril Movilă și nu în cel din 1351—1352. V. Drăghiceanu reafirmă că «data 1352 nu e luată din tradiție, ci din document. Grafitul de la Curtea de Argeș îl confirmă...»

Într-o notă a unei lucrări apărute în 1924, A. Sacerdoțeanu³² înclină către opinia că documentul din 13 noiembrie «este bănuț, poate fără dreptate». Același autor, în 1946³³, deduce autenticitatea hrisovului din 1351—1352, pe temeiul grafitului de la Curtea de Argeș, scris la acea dată.

În corpul *Documente privind Istoria Romîniei*³⁴, din 1951—1953, hrisoavele sînt corect transcrise, documentul din 13 noiembrie 1618 este considerat, pe drept cuvînt, autentic, și se acordă credit și datei 1351—1352, inclusă în acest document.

Pentru a supune analizei toate datele procesului moșei Bădești și pentru a adăuga noi temeuri celor găsite de redactorii corpului de documente, considerăm oportun a relua istoricul acestui proces.

*

De fapt, în legătură cu procesul moșei Bădești, pot fi ridicate două probleme principale privind autenticitatea documentelor acestui proces, evident în primul rînd al hrisovului din 13 noiembrie 1618, care conține

29. Stoica Nicolaescu, *De la întemeierea Țării Romînești în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1927, p. 7, nota 2.

30. C. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Țării Romînești în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1927, p. 7, nota 2.

31. V. Drăghiceanu, *Hrisovul lui Nicolae Alexandru Voievod din 1352*, în «Arhivele Otteniei», VI (1927), ianuarie—aprilie, p. 151.

32. A. Sacerdoțeanu, *Așezările omenești în Țara Romîneasă pînă la 1418*, București, 1942, p. 7, nota 4.

33. Vezi: D. Onciul, *Opere complete*, Ed. A. Sacerdoțeanu, tomul I, București, 1946, p. 384, notă.

34. Vezi *D.I.R. XIII, XIV și XV, B.*, (1953), p. 12 și *D.I.R. XVII, B.*, (1951), vol. III, p. 264—266.

Mențiunea numelui lui Basarab este semnificativă în acest hrisov: «Pentru că acest sat Bădești au fost bătrînă și dreaptă moșie... sf. bisericii a Domniei mele, dată și miluită de răposatul Io Nicolae Alexandru Voievod, feciorul bătrînului, răposatului Io Basarab Voievod, nepotul răposatului Negru Radul Voievod, carele este prîstăvit și îngropat trupul lui întru această sîntă biserică... ca să fie sf. bisericii spre întărire... iar domnii sale și părinților domnii sale vecnică pomenire».

Faptul că hrisovul de danie a voievodului Nicolae Alexandru este emis în același an în care moare Basarab (1351—1352) îndeamnă la presupunerea că dania a fost făcută cu prilejul înmormîntării voievodului, pentru pomenirea sa. (Opinia Prof. Emil Lăzărescu, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru prețiosul său concurs).

35. Vezi nota 2.

transumtul din 1351—1352, apoi al hrisovului din 1351—1352. Dacă în prima problemă soluția poate fi mai la îndemână, în cea de-a doua răspunsul este mai greu de dat, deoarece primul document despre al cărei conținut rezumat avem cunoștință, al acestui proces, datează din 1564.

Lucrarea de față va studia deci întâi problema autenticității documentelor amintite în procesul Bădești de pe riul Doamnei — cu precădere al celui din 13 noiembrie 1618 — apoi problema existenței autenticității hrisovului din 1351—1352.

Din procesul pentru moșia și satul Bădești de pe riul Doamnei avem știri pînă în momentul în care în urmărim noi istoricul — adică pînă în 1800 — despre 12 documente³⁵. Dintre acestea, unele ni s-au păstrat rezumate în alte hrisoave mai recente (perilipsis-uri), altele doar în traduceri și copii tirzii, în sfîrșit, altele în original.

Dintre cele patru hrisoave din secolul al XVI-lea, două ni s-au păstrat rezumate în documentul din 9 iunie 1745 și două în traducere. Cele trei hrisoave din secolul al XVII-lea ni s-au păstrat în traducere. Din secolul al XVIII-lea, cel din 20 aprilie 1714, în original, cel din 9 iunie 1745 în original, cele din 20 iunie 1745 și 20 februarie în copie, cel din 28 aprilie 1797, în original.

La judecata din 20 aprilie 1714, egumenul minăstirii arată documentul din 13 noiembrie 1618, rumîinii produc documentele din 27 mai 1571—1574, din 1—23 septembrie 1596, și cele două documente din 6 septembrie —13 noiembrie 1618.

Documentele din 27 mai 1571—1574 și 1—23 septembrie 1596, sînt transcrise într-o *Condică a Mitropoliei* — împreună cu cel din 13 noiembrie 1618 — în 1744³⁶ și datorită acestui fapt ele s-au păstrat în copie. Ultimele două dintre care cartea celor 12 boieri jurători din 6 septembrie—13 noiembrie 1618 a fost socotită, pe drept cuvînt, un fals, nu sînt trecute în această condică, și au fost ținute, probabil, într-alt loc decît cele bune. Probabil datorită acestui fapt ele scapă de «răzmerița»

36. Vezi «Anaforaua veliților boieri cu întărirea domnească pentru moșia Bădești» din 28 aprilie 1797 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, VII/4, original) : «...ni s-a arătat de... vel vornic al oștirilor Radul Goleacu condica m-rii Cîmpulung... arătînd chir Dositie, năstavnicul m-rii Cîmpulungu, că în vremea trecutei răzmirițe s-au prăpădit hrisoavele și alte scrisori de trebuință ale m-rii ; după a numitului egumen cerere s-au făcut această condică întocmai și asemenea după altă condică mare ce se află întru păstrare aci, la sf. Mitropolie care aceia este făcută încă la leat 1744... cuprinzătoare de ale tuturor mănăstirilor hrisoave și alle sinelui, în care condică văzunt... hrisovul răposatului Alexandru <II Mircea — P. C.> Vv., i hrisovul răposatului Mihail Vv., <Viteazul, 1—23 sept. 1596> ; i hrisovul răposatului Matei Basarab Vv., i hrisovul răposatului Grigorie Vv, etc.».

Dintr-un inventar al hrisoavelor Mînăstirii Cîmpulung (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, XXVIII/20 original) o aflăm astfel : «I condică în care este precum toate hrisoavele, zapise și alte hîrtii trebuincioase ale aceștii mănăstiri. Intărită de răposatul mitropolit Dositei în cuprindere de 250 foi scrise...»

În prezent această condică se află la Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 3683, Doc. MCCCCXLIII. Ea a fost scrisă de ieromonahul Sava, între 12 oct. 1794 și 16 oct. 1795.

După această condică s-au copiat în 1855 în cele două condici identice, de către Comisia Documentală, hrisoavele Mînăstirii Cîmpulung. Aceste condici din 1855 se află la Arhivele Statului București (ms. 204) și Biblioteca Academiei R.P.R. (ms. 1448).

din 1787—1788³⁷, când celelalte sînt distruse. După această dată sînt împrumutate minăstirii Rîncăcirov, unde un îngrijitor le copiază și le trimite Minăstirii Cernica, printre ale cărei hîrtii au fost găsite aceste copii³⁸.

La judecata din 9 iunie 1745, rumîniîi produc celelalte două hrisoave din secolul al XVI-lea, adică cel din 1564 și 1 noiembrie 1595—31 august 1596, la care egumenul răspunde cu actele din 27 mai 1571—1574, 1—23 septembrie 1596 (pe care le oprise de la judecata din 20 aprilie 1714) precum și cu hrisovul din 13 noiembrie 1618. Primele două, pierdute în «răzmerița» din 1787—1788, sînt rezumate în documentul din 9 iunie 1745, care ni s-a păstrat pînă în prezent.

Reconstituind istoricul documentelor procesului Bădești, constatăm că hrisoavele din 27 mai 1571—1574, 1—23 septembrie 1596, 13 noiembrie 1618, 6 septembrie 1618 și 6 septembrie—3 noiembrie 1618, sînt arătate în 20 aprilie 1714.

Primele trei hrisoave existente la minăstire, sînt transcrise în 1744 într-o *Condică a Mitropoliei* în prezent pierdută. Hrisoavele din 1564 și 1 noiembrie 1595 — 31 august 1596, sînt arătate la judecata din 9 iunie 1745, mai tîrziu decîi cu un an după transcrierea celorlalte acte în *Condică Mitropoliei*. Ele au fost păstrate în minăstire, fără a fi copiate și au pierit în 1787—1788. În schimb, ni s-au păstrat rezumate (perilipsis-uri) cu multe greșeli de traducere, în hrisovul din 1745, care există pînă în prezent.

În răzmerița din 1787—1788 se pierd documentele din 1564, 27 mai 1571—1574, 1 noiembrie 1595—31 august 1596, 1—23 septembrie 1596, 13 noiembrie 1618, 9 iunie 1745 și 30 februarie 1747, rămînînd în schimb cele două hrisoave din 6 septembrie 1618 și 6 septembrie — 13 noiembrie 1618 — considerate «rele» și aflate poate într-un alt loc de păstrare. (Cele din 20 aprilie 1714 și 9 iunie 1745 au fost trimise la Brașov)³⁹.

Egumenul Dositei (1763—1812) ia inițiativa, după «răzmerița» din 1787—1788 de a retranscrie documentele din *Condică Mitropoliei* precum și cele din minăstire, într-o *Condică a minăstirii*⁴⁰, din 1794—1795.

37. În legatură cu «răzmerița» din 1787—1788, vezi I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 35. Distrugerea hrisoavelor minăstirii cu acest prilej, este menționată în «Anaforaaua veliilor boieri — pentru moșia Bădești» din 1803 (B.A.R.P.R., Ms. 1448, f. 129 v.): «...care întăriri <date de Alexandru Ipsilanti, 1774—1782 — P. C.> în vremea trecutei răzmerițe, cînd s-au călcat curtea domnească s-au răpus, scăpînd numai acest hrisov <din 1714 — P. C.> ce s-au aflat trimis la Brașov...»

38. Este probabil că hrisoavele din 6 sept. 1618 și 6 sept.—13 nov. din 1618, au fost înstrăinate cîteva decenii înainte de 1714. La judecata din 1714 ele sînt considerate «rele și mincinoase» deoarece cel de-al doilea hrisov a fost falsificat (vezi p. 43).

Ele sînt trecute din Minăstirea Cîmpulung la Rîncăcirov între 1714 și 1841, cînd sînt copiate în această ultimă minăstire. Este probabil ca aceasta să se fi întîmplat prin 1794, pe cînd era econom al ambelor minăstiri Anatolie (vezi scrisoarea din 30 aprilie 1794 la Arh. St. Buc., Mitropolia Buc., ms. 141, f. 33 v. și f. 34).

39. Vezi nota 37. În acest oraș se trimiteau îndeobște odoarele și lucrurile de preț ale minăstirii. În *Condică de documente ale minăstirilor din Țara Romînească* (Arh. St. Buc., ms. 377, f. 314) găsim o mențiune de la Minăstirea Cîmpulung din anul 1750: «S-au cheltuit ducînd odăjdiile în Brașov și s-au cumpărat o ladă de s-au pus odăjdiile».

40. Vezi nota 36.

În sfârșit, după această condică, documentele au fost transcrise în 1855, de către Comisia Documentală întocmită în 1852, în cele două *Condici ale minăstirii Cîmpubung*⁴¹. Trebuie să subliniem că o serie de documente, considerate «netrebnice» de către Comisia Documentală, adică dintre cele care nu se refereau la proprietățile minăstirii, nu au fost transcrise în cele două *Condici* din 1855. Or, printre aceste documente «netrebnice» există unele foarte importante pentru reconstituirea istoricului minăstirii, care nu au fost cercetate, *Condica* din 1794—1795 găsită de noi, fiind considerată pierdută pînă în prezent.

Documentul din 13 noiembrie 1618, scris în slavă, a fost tradus probabil cu ocazia transcrierii lui în *Condica Mitropoliei* în 1744. Avem deci o traducere făcută în 1744 și o transcriere a acestei traduceri din 1794—1795. Un mijloc de control al conținutului există însă în documentul din 1714 care conține «in extenso» documentul din 1618, cu unele greșeli și interpolară.

Rezumatele documentelor slave din secolul al XVI-lea care apar în hrisovul din 9 iunie 1745 au fost făcute de un pisar care știa puțin slavonește. Este motivul pentru care aceste rezumate sînt pline de erori și contradicții. Dintr-o serie de deducții ne putem da seama că aceste erori sînt ale copiștilor și nu ale documentelor în sine; ele nu le infirmă deci valabilitatea.

Faptul că documentele nu se prezintă original, constituie un prim obstacol în calea recunoașterii lor, dar nu le poate descalifica. Incertitudinea este mărită și de faptul că hrisoavele din secolul al XVI-lea ale unei părți — ale Boloșinilor — sînt contestate de partea adversă — ale Dolofanilor.

Pe de altă parte, o serie de știri și date din aceste documente, confirmate de alte știri, pe care le deținem din alte izvoare, sînt tot atîtea dovezi de autenticitate. Pentru aceasta trebuie să urmărim însă îndeaproape meandrele complicate ale acestui proces.

•

Cel mai vechi document din secolul al XVI-lea al procesului este produs la judecata din 9 iunie 1745, condusă de mitropolitul Neofit, fiind consemnat rezumativ în *Cartea* acestei judecăți, care ni s-a păstrat în original. Mențiunea defectuos transcrisă este că în 1564 «Petru Vv, feciorul lui Pătrașcu Vv» (confuzie cu tatăl lui Mihai Viteazul, menționat în documentul din 1745 cîteva rînduri mai jos) a judecat acest litigiu. O nouă confuzie se face între Mircea Ciobanul și Mihnea, apoi între Petru cel Tânăr și Mihnea în fraza finală: «Mihnea Vv <în original desigur Mircea Vv — P. C.> a luat satul Bădești de la Badea Stolnicul Boloșin și l-au dat sub stăpînirea lui Stan Dolofan, văzînd și măriia sa Mihnea Vv. <în original, desigur, Petru Vv — P. C.> l-au întărit cu acest hrisov».

Hrisovul cu data 1564 aparține desigur lui Petru cel Tânăr, care domnește la această dată. Nu putem presupune că el era a lui Mihnea

41. *Ibidem*.

Turcitul, deoarece documentul imediat următor este din 27 mai 1571—1574 și constatăm că ordinea în care hrisoavele sînt rezumate în documentul din 9 iunie 1745 este cea cronologică. Acest document a fost emis înainte de 27 mai 1571—1574. Petru cel Tânăr dă satul Bădești, Dolofanilor. Este firesc ca atît Mircea Ciobanul, cît și fiul său Petru cel Tânăr să dea cîștig de cauză Dolofanilor, adversari ai celui pe care îl izgoniseră din țară, așa cum aflăm în hrisovul din 1564.

În hrisovul lui Alexandru II Mircea, din 27 mai 1571—1574, dat după judecata dintre Stolnicul Badea Boloșin și urmașii lui Stan Dolofan — jupîneasă Neașa a lui Stoica Lungociu Dolofan (fratele lui Stan) și feciorii săi Șerban, Dumitru și Dragomir — se menționează că stolnicul a zălogit numai moșia Bădești lui Stan Dolofan, nu a vîndut-o. Alexandru II Mircea oferă suma de 9.000 asprii stolnicului, obligîndu-l să achite atît datoria, cît și dobînda.

Documentul următor al acestui proces, din timpul lui Mihnea Turcitul (1577—1583 ; 1585—1591), nu ni s-a păstrat decît rezumat în hrisovul din 1—23 septembrie 1596. În el figurează pe deoparte ginerele lui Badea Boloșin, Radu Cepariu (din Cepari), comis între 30 decembrie 1580 și 15 iunie 1583⁴² și pe de alta jupînița Neașa cu feciorii săi, Dumitru, Șerban și Dragomir.

Radu Cepariu primește 12 boieri care jură că Badea Boloșin a pus zălog, nu a vîndut satul. Apoi se menționează că el plătește 7.000 de aspri în fața voievodului Mihnea Turcitul.

În actul din 1—23 septembrie 1596 care cuprinde pe cel din timpul lui Mihnea Turcitul, nu se mai invocă această plată, ci la pretențiile Dolofanilor se produce actul din 27 mai 1571—1574, unde nu se preciza, de fapt, că suma fusese plătită, ci că ea fusese dăruită de voievod lui Badea Boloșin pentru ca datoria să fie stinsă. Producerea actului din 27 mai 1571—1574 ca factor probant la judecata din 1—23 septembrie 1596 ne îndeamnă să credem că — în realitate — suma împrumutată nu a fost restituită Dolofanilor nici la 27 mai 1571—1574, nici în 1577—1591, nici la 1—23 septembrie 1596. De altfel la nici una din aceste judecăți urmașii lui Badea Boloșin nu pot produce vreo dovadă scrisă că au achitat cei 9.000 de aspri datorai.

La judecata din timpul lui Mihnea Turcitul, Dolofanii rămîn «de lege».

O dată cu suirea pe tron a lui Mihai Viteazul, se pare că protecția de care se bucurase atît stolnicul Badea Boloșin, cît și ginerele său Radu Cepariu, începe să pălească. Împricinații sînt aceiași, ca la judecata anterioară, dar de data aceasta — în 1 noiembrie 1595 — 31 august 1596 — Dolofanii reușesc să cîștige procesul datorită jurămintelor a 24 de boieri.

Radu Cepariu «biv vel comis» continuă însă lupta și ia 48 de boieri jurători care, pe baza documentului din 27 mai 1571—1574, dat în favoarea lui Badea Boloșin, mărturisesc că moșia îi este «bătrînă și dreaptă...

42. Vezi p. 314.

și de baștină». Din hrisovul din 1—23 septembrie 1596 aflăm că Dolofanii rămân «de lege».

Cu acest rezultat se încheie prima etapă a procesului, cea desfășurată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

A doua etapă a procesului Bădeștilor se deschide — așa cum aflăm din hrisovul din 13 noiembrie 1618 — către sfârșitul celei de-a doua domnii a lui Radu Mihnea (12 sept. 1611 — august 1616), deci prin 1615, când, pe neașteptate, preoții de la biserica Adormirea Maicii Domnului din Cîmpulung «popa Dumitru eclisiarhul, popa Radu, popa Micud și Badea Diaconu» cheamă la judecată pe Dragomir Dolofan și Balea Spătaru în fața Divanului, susținând că moșia Bădești de pe riul Doamnei le aparține.

Faptul că preoții cheamă la judecată pe Dragomir Dolofan (succesorul Dolofanilor) și pe Balea Spataru (succesorul Boloșinilor) ne arată că după judecata din 1—23 septembrie 1596, când moșia este dată urmașilor Boloșinilor (lui Radu Cepariu), la o dată cuprinsă în intervalul de timp 1596—1615, descendenții celor două familii boierești hotărâsc să stingă conflictul pentru a exploata împreună moșia Bădești.

Deoarece într-un hrisov din 20 iunie 1598⁴³ aflăm că la o judecată Balea spătar își ia printre cei 6 boieri pe «Dragomir din Stoenеști», deducem că la scurt interval după sentința din 1595, cele două părți se împăcaseră. Este probabil ca cele două familii să se fi înrudit prin căsătorie. Într-adevăr, dintr-un document din 30 septembrie 1623, aflăm că vecini ai lui Dragomir postelnic fuseseră anterior ai lui Balea spătar⁴⁴.

Opinia că urmașul Boloșinilor a dăruit moșia bisericii cîmpulungene pentru a o pune la adăpost de pretențiile părți adverse⁴⁵, nu corespunde adevărului. De altfel această substituție de proprietari pentru evaziunea de la urmările unei judecări — «probabil că Radu Cepariu, pentru a scăpa de perspectivele unui nou proces dărui moșia Bădești bisericii Cîmpulungului»⁴⁶ — nu este cunoscută vechiului drept românesc⁴⁷.

Deoarece biserica cheamă la judecată pe urmașii celor două familii în litigiu este exclusă posibilitatea ca una dintre ele să fi pactizat cu biserica cîmpulungeană.

Preoții «s-au plîns... pentru marea împresurare și strîmbătate care au fost avut ei și sf. biserică de către Badea Boloșin Stolnicul și cum că au fost luat satul sf. bisericii fără de lege...» Preoții susțin că satul fusese dat de către voievodul Nicolae Alexandru, ctitorul bisericii și a stat în posesia ei «180 de ani. Iar după aceea s-au sculat un boier puternic ce-i zicea Badea Boloșin Stolnicul, de au împresurat și... au luat satul Bădești de la mîinile preoților... fără de lege și fără de judecată, în sila lui și au fost stricat pomana domnească. Și după aceea au tot răbdat preoții de la

43. *D.I.R.*, XVI, B., vol. VI, nr. 336, p. 324.

44. *D.I.R.*, XVII, B., vol. VI, nr. 341, p. 333.

45. Vezi nota 15.

46. *Ibidem*.

47. Opinia Prof. Gh. Cronț.

sf. biserică de mare nevoie și n-au putut să vie cu piră pentru... multa neputință pînă în zilele Radului Vv... și au fost satul vîndut lui Dolofan.

Preoții reclamă deci că moșia Bădești a fost «împresurată» în 1531—1532 de către stolnicul Badea Boloșin.

În ceea ce privește dovezile pe care le produc ei în sprijinul afirmației că moșia Bădești de pe riul Doamnei a aparținut bisericii, înainte de a fi fost «împresurată» de către Badea Boloșin, remarcăm că există, în realitate, trei dovezi.

1) Mormintul voievodului Nicolae Alexandru. Acest lucru nu este menționat întîmplător. Cel care avea mormintul într-o biserică îi făcuse daniile importante, legate la rîndul lor de mormînt, ca de un hrisov. Așa cum se furau hrisoavele pentru atestarea unei proprietăți, se furau și mormintele care implicau donații⁴⁸. Este motivul pentru care preoții nu au invocat de pildă portretul votiv, foarte probabil existent la data acea în biserică⁴⁹, ci mormintul cu osemintele voievodului.

Această dovadă puternică pentru posesiunea proprietăților — cu atît mai valoroasă pentru biserică, cu cît inscripția de pe piatra de mormînt cuprindea o dată veche (astfel cum hrisoavele cu date mai vechi erau mai prețuite) — va fi invocat în toate actele proceselor minăstirii, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea⁵⁰.

2) O carte bătrînă din anul 6850 (1351—1352) «a răposatului Nicolae Alexandru».

3) Cea de a treia dovadă, asupra căreia actul din 13 noiembrie 1618 insistă îndeosebi, este o icoană a Maicii Domnului, «unde erau toate milele sf. biserici scrise de răposatul Nicolae Alexandru Vv ; și întru acea icoană era și satul Bădești, cu toate hotarele lui, ca să fie sf. biserici Domnești». Această «icoană» a fost desigur transcriptia pentru proscomidie a hrisovului de danie — deci un pomelnic care trebuia să amintească preoților de obligațiile lor față de ctitorul bisericii, cel care îi făcuse daniile⁵¹. Desigur că la proscomidie, la «sf. jertfelnic» trebuia să

48. Dania este asociată firesc în hrisoave cu înmormîntarea donatorului în biserică posesoare a daniei. Într-un hrisov din 8 iulie 1619 a lui Gavril Movilă se menționează Vintilă Clucer care «a dat părțile lui de ocină din Răzvad, partea lui jumătate sf. mănăstiri... și s-a înmormîntat în sl. mănăstire, pentru ca să le fie veșnică pomenire, iar sl. mri de întărire și de hrană» (*D.I.R., XVII, B, vol. III, p. 390*).

Dintr-un hrisov din 12 iulie 1620 (*D.I.R., XVII B, vol. III, p. 577*), aflăm că jupîneasa Caplea lasă bunurile ei Mănăstirii Simon Petri și se înmormîntează la biserică Gheormii Banul (metohul Simon Petri). Voievodul Petru Cercel o dezgroapă și o duce la Mănăstirea Bolintinul, dînd și un hrisov ca «să țină M-rea Bolintinul toate satele și moșiile și țiganiile ce s-au zis mai sus, partea jupînesii Caplii, numai pentru pisma Gheormii banul».

49. Vezi Pavel Chihaia, *Două vechi autoportrete din Țara Romînească*, în «S.C.I.A.», 1963, nr. 1.

50. *Idem, Date în legătură cu biserica vechii curți domnești din Cîmpulung-Muscel...*, p. 1043, nota 66.

51. În hrisovul din 20 aprilie 1714 a lui Ștefan Cantacuzino se menționează că icoana adusă în fața voievodului Gavril Movilă la judecata din 13 noiembrie 1618 «aste și acum în sl. mănăstire în Cîmpulung». Această aserțiune ar putea lăsa să se creadă că vechiul pomelnic din 1351—1352 a dăinuit pînă în 1714 și că el a fost distrus după această dată,

existe numele ctitorului consemnat pe «o icoană» cu imaginea sfintului de hram, în partea superioară (astfel cum arăta, de pildă, pomelnicul Brădetului⁵², de la jumătatea secolului al XVII-lea) și nu hrîsovul de danie, sau de ctitorie, păstrat într-altă parte.

Dintr-o scrisoare din 1372 a mitropolitului Țării Românești, Hari-ton, aflăm că minăstirea Cutlumus urma să-și pomenească pe donatori «scriindu-i... în sf. proscomidie... și cîntîndu-le ca unor ctitori»⁵³.

Ni s-a păstrat în fosta biserică a mitropoliei, Sfîntul Nicolae din Rădăuți, un pomelnic, conținînd dania unui singur voievod, asemănător «icoanei» amintite în hrîsovul din 13 noiembrie 1618. Acest pomelnic din 1514, așezat lingă proscomidie, este însă săpat în piatră și încastrat în zid.

În acest pomelnic, Bogdan cel Orb scrie că a dăruit 800 de guldeni de aur pentru «sănătatea sa și pentru mîntuirea sufletului său»⁵⁴ și enumeră slujbele care vor trebui să i se facă atît în timpul vieții, cît și după moarte.

În aceeași zi (8 decembrie 1514), voievodul dă hrîsoave cu conținut asemănător Minăstirii Dobrovăț⁵⁵, Mitropoliei Romanului⁵⁶, Mitropoliei din Suceava⁵⁷, Minăstirii Moldovița⁵⁸, Minăstirii Putna⁵⁹. Aceasta arată că pe pomelnicul de la proscomidie se consemna conținutul hrîsovului de danie — așa cum pe «icoana, scrisă de Nicolae Alexandru voievod» erau trecute moșiile din «cartea» aceluiași voievod — lucru cu totul firesc, dacă ne gîndim că hrîsoavele, prețioase dovezile ale proprietăților, nu puteau fi desfăcute la fiecare pomenire de la proscomidie, unde o «icoană», cu inscripție mai lizibilă și mai la îndemînă, urma să amintească numele ctitorului.

mai cu seamă că în acest document din 20 aprilie 1714 se precizează că hrîsovul din 13 noiembrie 1618 a fost văzut de către Ștefan Cantacuzino.

În realitate, pomelnicul de lemn existent în minăstirea cîmpulungeană în 1714, menționat în 1763 în *Cronologia tabelară* (vezi Aurora Ilieș, *Autorul Cronologiei tabelare*, lucrare în ms.), apoi către 1800 în *Istoria Țării Românești a Fraților Tunusli* (trad. G. Sion, București, 1863, p. 12. Datarea o datorăm amabilității prof. Alexandru Elian) și *Istoria generală a Daciei* (trad. Venera Tulliu în ms.) era țirziu, efectuat, așa după cum afirmă Fotino, după distrugerea celui vechi, la dărîmarea bisericii din 1628. El este văzut în 1872 de către institutorul cîmpulungean G. Bădescu, care comunică lui B. P. Hașdeu (*Istoria critică a Romînilor*, București, 1863, p. 139) că «Pomelnicul de lemn vechi fiind șters, l-am găsit transcris pe o hîrtie pusă în ramă: pe el se află... Radu Negru, Matei Basarab și Elina Doamna... Este evident că (el) nu s-a putut naște decît sub Matei Basarab. Să se noteze bine că anul 1222 nu se citește nicidecum în acest diptic...»

Era vorba deci de un diptic de lemn, zugrăvit la începuturile minăstirii înființate de către Matei Basarab, deci prin 1635—1640.

52. Vezi V. Brăulescu, *Documente, Pomelnicul schitului Brădet de pe apa Vîlsanului*, în «Mitropolia Olteniei», an. XI (1959), nr. 5—6, p. 364 și urm.

53. *D.I.R.*, XIII, XIV, XV B, nr. 19, p. 27.

54. *D.I.R.*, XVI, B., vol. I, nr. 97, p. 97. Cf. E. A. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, Wien, 1903, p. 111.

55. *Ibidem*, nr. 85, p. 89.

56. *Ibidem*, nr. 86, p. 90.

57. *Ibidem*, nr. 86, p. 90.

58. *Ibidem*, nr. 88, p. 91.

59. *Ibidem*, nr. 89, p. 92.

Dania era efectuată pentru pomenirea donatorului, care se putea bucura de o atenție mai mare sau mai mică, după importanța sa. Astfel monahia Ifrosina, care dă în 1571 un sălaș de țigani bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște, «au scris la... marele pomelnic șase suflete...»⁶⁰ iar jupînul Cristian scrie la pomelnicul aceleiași biserici — nu se precizează dacă în cel mare sau cel mic — în același an 24 de suflete⁶¹.

După introducerea reclamației în 1615, Radu Mihnea, împreună cu mitropolitul Luca și cu boierii judecă cele două părți și găsește că «au fost luat Badea Boloșin satul Bădești de la sf. biserică fără de dreptate și sila lui». Moșia este înapoiată bisericii, iar Dragomir Dolofan și Balea Spătar rămîn «de lege».

Deoarece voievodul se schimbă, îndată după judecată, preoții nu pot să-și facă «carte de rămas», adică hrisov de proprietate. Cei doi boieri «împresoară» din nou satul, probabil în intervalul de interregnum între domnia lui Radu Mihnea și Alexandru Iliș (august 1616—septembrie 1616) cînd boierii ridică domn pe Gavril Movilă, care nu este însă confirmat de turci.

O dată înscăunat Alexandru Iliș, preoții dau din nou în judecată pe cei doi boieri, care rămîn «de lege», lucru consemnat doar într-o carte a mitropolitului Luca, care va fi arătată la judecata următoare, dar nu izbutesc nici de data aceasta, datorită evenimentelor «să-și facă carte de rămas».

După scurta domnie a lui Alexandru Iliș (septembrie 1616—mai 1618) se urcă pe tron Gavril Movilă (în prima domnie, înainte de 2 iunie 1618 — după 22 iulie 1620).

De data aceasta, satul aflîndu-se în stăpînirea bisericii, — reclamantii sînt cei doi boieri. Are loc judecata, preoții arată «cărțile cele bătrîne» și «sf. Icoană» pe care le vede și le citește și Gavril Movilă, precum și cartea mitropolitului Luca, de la judecata anterioară. Voievodul dă împričinaților 6 boieri care să cerceteze temeiul spuselor lor. Boierii «au adevărat și au dat satul Bădești bisericii». Dragomir Dolofan și cu Balea Spătar nu sînt mulțumiți și după legea țării, cer un număr dublu de boieri «ca să le ia seama».

Din fericire s-a păstrat — nu în fondul Minăstirii Cîmpulung, unde ne-am fi așteptat să o găsim, ci în acela al Minăstirii Cernica — porunca voievodului Gavril Movilă din 6 septembrie 1618, către 12 boieri «să caute să adevereze; fostu-l-au ținut biserică Domnească din Cîmpulung mai dinainte <satul Bădești — P.C.> și fostu-l-au luat Badea Stolnic, moșul Balii Spătar <în caz contrar, Balea Spătar — P. C.> să dea scrisoare pentru Badea Stolnic de moșia satului Bădești. Și cum vor afla cu sufletele lor, al cui să va cădea să-l ție».

Constatarea celor 12 boieri se află într-un document scris între 6 septembrie și 13 noiembrie 1618 și retranscris mult prea fragmentar în 1841 după originalul contrafăcut sau după un fals.

60. *D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, nr. 5, p. 4.

61. *Ibidem*, nr. 11, p. 12.

Intr-adevăr, din porunca din 6 septembrie 1618 vedem că părțile în litiu sînt boierii Dragomir Dolofan și Bala Spătar pe de o parte și biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Cîmpulung pe de alta. Aceleași părți apar și în hrisovul din 13 noiembrie 1618.

Or, în pretinsa constatare la porunca lui Gavril Movilă se menționează că rumîni din satul Bădești s-au răscumpărat (în intervalul de timp dintre momentul în care moșia a fost stăpînită de Radu Cepariu, gînerul lui Badea Boloșin și soțul jupînesii Voica, după cite ne lasă să înțelegem falsificatul, și 1618). Dacă astfel ar fi stat lucrurile, reclamații la judecată din 13 noiembrie 1618 ar fi apărut rumîni, nu cei doi boieri. Pe de altă parte, într-un hrisov dat de către voievodul Constantin Șerban în 30 octombrie 1654⁶², se menționează că sătenii din Groșani «n-au fost rumîni la piatră» ca cei din Bădești la rezidarea bisericii din 1635—1636.

Falsificatul s-a produs desigur cu prilejul judecării din 1714 cînd țărani din Bădești au cumpărat cele două documente (porunca lui Gavril Movilă către 12 boieri din 6 septembrie 1618 și constatarea acestora din 6 septembrie—13 noiembrie 1618) împreună cu alte două documente din secolul al XVI-lea pe care le-am analizat (27 mai 1571—1574 și 1—23 septembrie 1596) de la un urmaș al Dolofanilor, Stanciu Dolofan. Dacă acestea din urmă, ca și cele din 1564 și 1 septembrie 1595 — 1 august 1596 pe care rumîni din Bădești le vor arăta la judecata din 9 iunie 1745, este firesc să se fi găsit în miinile Dolofanilor — ele privind prima etapă a procesului, în care biserica nu are nici un amestec — cele două documente din 6 septembrie și 6 septembrie—13 noiembrie 1618, care trebuiau să se afle printre hîrțile părții cîștigătoare a procesului — biserica din Cîmpulung — apar în mod ciudat în miinile Dolofanilor. Este probabil că ele au fost înstrăinate din minăstire cu mult înainte de 1714 (altminteri hotărîrea boierilor, pe care ar fi cunoscut-o vreun călugăr bătrîn, în caz că ar fi aparținut minăstirii, nu ar fi fost falsificată) poate la scurt interval după 1618, cînd boierii rămași «de lege» vor și dorit să redeschidă procesul.

Oricum în 1714, datorită hrisovului din 6 septembrie — 13 noiembrie 1618 cu constatarea celor 12 boieri, cărțile au fost calificate «rele și mincinoase» și luate din mîna reclamanților.

Constatarea din 6 septembrie — 13 noiembrie 1618 dădea în realitate — așa cum se menționează în hrisovul din 13 noiembrie 1618 — satul Bădești de pe rîul Doamnei bisericii, cei doi boieri rămînînd «de lege», deoarece urmașii Boloșinilor și Dolofanilor nu putuseră produce hrisoave din care să reiasă drepturile de proprietate ale lui Badea Bolo-

62. Vezi hrisovul din 30 octombrie 1654: «...ei au ridicat mare pîră asupra sf. mănăstiri zicînd cum că n-au fost vecini de moștenire sf. mănăstiri... nici că au lucrat sf. mănăstiri cu satul Bădești... <Boierii jurători însă> au jurat cu sufelele lor cum că au pomenit pe Groșănenii tot vecnici la piatră de la zidirea bisericii lui Negru Vodă și i-au dat și ei vecnici mănăstirii...» (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, XIX/3, original).

Groșeni nu contestă la nici o judecată dreptul mănăstirii asupra moșiei pe care — am văzut — biserica o deținea, probabil, din secolul al XIV-lea (vezi nota 23), și asupra lor.

șin. Ei însă «pirau... ca și mai înainte cu împresurare și cu cuvinte birfi-toare, ca să ia satul bisericii...» deci acuzau biserica cîmpulungeană că «împresurase» pe nedrept moșia Bădești, care ar fi aparținut deci stră-moșilor lui Badea Boloșin. La aceste afirmații preoții au produs, cum am văzut, hrisovul din 1351—1352 și pomelnicul de la proscomidie, din ace-lași an, cu un conținut asemănător.

Documentul din 13 noiembrie 1618 a fost scris de către Șerban Năsturel din Hierăști, nume care va deveni cunoscut în timpul lui Matei Basarab. Cu acest act, cea de a doua etapă a procesului Bădeștilor este închisă, moșia rămînînd pentru aproape două secole bisericii.

Înainte de a trece la problema autenticității documentelor din pri-mele două etape ale procesului Bădeștilor (1564—1596 și 1615—1618) să încercăm a reconstitui rezumativ datele acestui proces.

Cele 3 părți care își dispută moșia Bădești de pe rîul Doamnei sînt : 1) biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Cîmpulung ; 2, Badea Bo-loșin și urmașii săi ; 3) Dolofanii. Ei o stăpînesc pe următoarele inter-vale de timp :

1531—1532	— 1546	Boloșin
1546—1568		Dolofanii
1568—1596		Boloșin și urmașii
1596—1597		Dolofanii
1597—aprox. 1602		Urmașii lui Boloșin
aprox. 1602—1615		Urmașii lui Boloșin și Dolofanii
1615—1616		Biserica «Adormirea Maicii Domnului»
1616		Urmașii lui Boloșin și Dolofanii
1616—1816		Biserica «Adormirea Maicii Domnului».

Documentele preiau evenimente trecute a căror așezare riguroasă în timp ar fi fost greu de făcut, chiar cîteva decenii mai tîrziu : actul din 1571—1574 se referă la evenimente petrecute în timpul domniei lui Mircea Ciobanul (1545—1558). Documentul din 1597 la împrejurări din timpul domniei lui Mîhnea Turcitul (1577—1591).

Verosimilitatea hotărîrilor judecătorești, în acord cu poziția voie-vozilor față de boierii în litigiu, succesiunea și filiația justă a persoanelor care apar în acest complex proces, realitatea evenimentelor social-politice pe care le trăiesc aceste persoane, sînt dovezi peremptorii că cele patru documente din secolul al XVI-lea au fost autentice și de ase-menea dovezi — întrucît referințele la trecut din documentul din 13 noiembrie 1618 corespund evenimentelor din secolul al XVI-lea — că documentul din 1618 a existat și a fost autentic.

Cine sînt persoanele care figurează în procesul Bădeștilor, în pri-mele două etape, adică în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în primul sfert al secolului al XVII-lea ?

Badea Boloșin a fost cu adevărat un «boier puternic», așa cum îl caracterizează documentul din 1618.

El apare pentru prima oară documentar în 1529—1530, ca boier fără titlu⁶³. Tot fără titlu îl găsim în 1536—1540⁶⁴, pentru ca în 1544 să poarte titlul de «mare pitar»⁶⁵ și în 1546, de «stolnic»⁶⁶.

Constatăm că între 1546 — adică din anul în care Mircea Ciobanul începe să persecute pe boieri — până în 1568, anul urcării pe tron al lui Alexandru II Mircea, Badea Bolosin nu mai apare în documente ceea ce confirmă fuga lui în Transilvania, atestată de hrisoavele pierdute de care ne ocupăm⁶⁷.

Faptul că intrarea domnului Alexandru II Mircea în București are loc la 3 iulie 1568, iar Badea Bolosin apare în Divan la 10 iulie al aceluiași an, arată atât importanța sa la curtea acestui voievod, cât și prețuirea de care se bucura din partea acestuia. El funcționează ca vistier între 10 iulie 1568 și 1 februarie 1570, apoi ca stolnic între 22 martie 1570 și 25 noiembrie 1576⁶⁸. În 1572, ridică Mănăstirea Cobia⁶⁹, monument cu totul deosebit prin originalitatea și frumusețea sa, care ne confirmă poziția privilegiată a lui Badea Bolosin la curtea lui Alexandru II Mircea și marile sale resurse bănești. Din nefericire, în Mănăstirea Cobia nu s-au păstrat nici documente, nici odoare cu înscrispții, care să ne aducă date noi despre acest boier.

63. *D.I.R.*, XVI, B., vol. II, nr. 67, p. 67.

64. *Ibidem*, nr. 203, p. 209.

65. *Ibidem*, nr. 322, p. 315.

66. *Ibidem*, nr. 348, p. 337.

67. Cazuri asemănătoare de înstrăinare a moșiilor boierilor fugiți în Transilvania, în timpul domniei lui Mircea Ciobanul și fiului său Petru cel Tânăr, recăpătate la întoarcerea lor în timpul lui Alexandru II Mircea, sînt consemnate de documente.

Astfel lui «Radu Clucer i s-a întîmplat pîrbeșie în Țara Ungurească, în zilele lui Mircea Vv., iar cînd a fost în zilele lui Petru Vv., aceste sale (Poenarii și Căpîțnenii) le-a tinut Manta Grecul și a făcut slujbă la curte la Petru Vv.», Alexandru II Mircea îi restituie moșia (Hrisov din 30 dec. 1576, în *D.I.R.*, XVI, B., IV, nr. 245, p. 244).

Dintr-un hrisov din 15 iulie 1578, aflăm că Stoica Vîtaf și Dumitru au cumpărat de la Cîrstian Mîndrescu, ocină în Costești «cînd au fost în Țara Ungurească» (*Ibidem*, nr. 336, p. 330).

În hrisovul din 20 iunie 1604, se menționează că părintilor lui Radu Clucer și iupan Preda «s-au întîmplat... să fie în pîrbeșie în Țara Ungurească de frica lui Mircea Vv., și au rămas acolo multă vreme... pînă a venit Alexandru II Mircea după care boierii s-au întors» (*D.I.R.*, XVII, B., vol. I, nr. 137, p. 132).

Obiceul de a vinde moșii și bunuri pentru a face față vieții din acest refugiu, o găsim în hrisovul din 12 noiembrie 1555 (o parte dintre boieri se întorc din Ardeal în timpul lui Pătrascu cel Bun (martie 1554—26 decembrie 1557): «...iupîrita Caplea... a vîndut... iupanului Ivan Medelnicer, ca să-și facă scule de zestre, pentru că sculele ei, ea le-a cheltuit cît timp a fost în pîrbeșie în Țara Ungurească». (*D.I.R.*, XVI, B., vol. III, nr. 47, p. 37).

De asemenea în hrisovul din 22 mai 1557: «...Vlad mare comis și junîneasa lui Chera... cînd au fost în pîrbeșie peste munte în Țara Ungurească, în zilele Mircei Vodă, pentru că ce a fost avut cu el, puțin, au cheltuit. Și au căzut la mare sărăcie. (*D.I.R.*, XVI, B., vol. III, nr. 69, p. 57).

68. Vezi *Lista dregătorilor din slatul domnesc al Țării Romînești în sec. XV—XVIII*, în *S.M.I.M.*, IV, 1960, p. 572, 573, 575, 577.

69. Mănăstirea Cobia, cu hramul sf. Nicolae, se află în comuna Cobia de Jos, satul Mănăstirea, raionul Gădești. Vezi G. Potra, *Mănăstirea Cobia (Dimbovița)*, în «Studii și documente», București, 1937, 64 p.

Cercetînd apariția în alte documente decît cele ale procesului moșiei Bădești de pe rîul Doamnei a persoanelor pe care le-am găsit în acest proces, constatăm că ele au jucat un rol însemnat pe scena politică a Tării Romînești în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea și primul sfert al secolului următor⁷⁰.

Am văzut că Badea Boloșin ocupă demnitatea de «mare pitar» încă în timpul domniei lui Radu Paisie (1534—1545) și că moare în 1576.

Urmașul și ginerele său Radu Cepariu sau Radu din Cepari, apare menționat documentar între anii 1580—1596.

El pribegeste în «Țara Ungurească» înainte de 1580, apoi ocupă demnitățile de mare comis (1580—1583 ; 1585—1596) și mare paharnic (1585). Este fratele Caplei și apare stăpîn de sat și vecini în Placico și Domnești.

Urmașul lui Radu din Cepari, ca proprietar al moșiei Bădești de pe rîul Doamnei, este Balea din Cărsucești, spătar, nepotul doamnei Stanca, menționat documentar între 1602 și 1624, stăpîn în satele Cătunul, Izvoran și Răzvad și soțul Caplei din Cepari, fiica lui Radu din Cepari.

Adversarii lui Badea Boloșin și urmașilor săi, sînt Dolofanii. Dolofanii sînt desigur boieri, un Dolofan spătar apărînd în Divan încă în 1481⁷¹.

Stan Dolofan este menționat singur în 1533, apoi «cu ceata lui» într-un act din 1542⁷².

În timpul lui Mircea Ciobanul «Dolofanii au tăiat pe Vlad Portar de la Suici și îi-au luat bucatele fără știrea lui Mircea <Ciobanul — P. C.> și le-au luat cărțile acestor ocine...»⁷³.

Probabil că Stan Dolofan nu a avut copii, deoarece succesorii săi la moșia Bădești de pe rîul Doamnei, sînt fiii lui Stoica Lungociu Dolofan și soției sale Neacșa : Dumitru din Dăngești, Șerban din Dăngești și Dragomir din Stoienești. Faptul că Dumitru și Șerban apar împreună într-o serie de documente, iar Dragomir singur, ne îndeamnă să credem că primii erau mai în vîrstă decît ultimul. De altfel Dumitru și Șerban apar împreună documentar între 1594 și 1597. Dumitru singur în 1616, iar Dragomir din Stoienești, căsătorit cu jupineasa Maria, din 20 iunie 1598 pînă în 1623. La scurt interval după 1611, an în care mai trăiește Dumitru, el rămîne moștenitor, alături de reprezentantul familiei pînă atunci rivale, Balea Spătar, al moșiei Bădești de pe rîul Doamnei.

Dacă comparăm datele la care persoanele în documentele procesului Bădești de pe rîul Doamnei cu cele în care ele se află în alte mențiuni documentare, vom obține următoarea evidență :

70. Mențiunile documentare găsite cu ajutorul *Indicelui de persoane din D. I. R.*, lucrat de colectivul Secției medii a Institutului de Istorie act R.P.R. (lucrare în manuscris).

71. Vezi hrisovul din 15 mai 1576 (*D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, nr. 229, p. 229) unde se menționează pîra pe care o fac Dolofanii împotriva lui Manea Dărstărescu și Suica Dvornic, în timpul domniei lui Neagoie Basarab.

72. Hrisovul din 17 februarie 1542 (*D.I.R.*, XVI B, vol. II, nr. 285, p. 283) : «...Stan Dolofan cu ceata lui pîra să-i scoată de pe această ocină și să le înapoieze asprii...».

73. Vezi nota 71.

Anul	Mențiuni în procesul Bădești de pe riul Doamnei		Alte mențiuni documentare	
	Boloșin și urmașii	Dolofanii	Boloșin și urmașii	Dolofanii
1520				Stan și Stoica Dolofan
1525				Stan și Stoica Dolofan
1526				Stan și Stoica Dolofan
1530			Badea Boloșin	
1533				Stan Dolofan
1536			Badea Boloșin	
1542				Stan Dolofan
1544			Badea Boloșin	
1546			Badea Boloșin	
1564	Badea Boloșin (în lipsă)	Stan Dolofan		
1568			Badea Boloșin	
1571	Badea Boloșin	Jupinița Neața lui Stoica Dolofan și Dumitru, Șerban, Dragomir Dolofan, fiii lui Stoica		
1576			Badea Boloșin	
1580			Radu Cepariu, soțul Voicăi, gimerele lui Badea Boloșin	
1594				Dumitru și Șerban Dolofan
1596	Radu Cepariu	Dumitru, Șerban, Dragomir Dolofan	Radu Cepariu	
1597	Radu Cepariu	Dumitru, Șerban, Dragomir Dolofan		Dumitru și Șerban Dolofan
1598				Dragomir Dolofan
1602			Balea Spătar soțul Caplei, gimerele lui Radu Cepariu,	
1611				Dumitru Dolofan
1615	Balea Spătar	Dragomir Dolofan		
1618	Balea Spătar	Dragomir Dolofan		
1623				Dumitru Dolofan
1624			Balea Spătar	

Pentru autenticitatea hrisovului din 18 noiembrie 1618, pot fi invocate următoarele argumente :

- A) Interne
- a) împrejurări social-politice
 - b) Persoane
 - c) Alte dovezi
- B) Logice
- C) Legate de istoricul documentelor

A a) Remarcăm că în documentul din 13 noiembrie 1618 succesiunea voievozilor este exactă : Radu Mihnea, Alexandru Iliș și Gavril Movilă.

Actul menționează că primii doi voievozi care judecă procesul nu dau «carte de rămas» din pricina evenimentelor. Într-adevăr, dacă prima judecată are loc spre sfârșitul celei de a doua domnii a lui Radu Mihnea (1615), după care domnul trece în Moldova ⁷⁴, el nu a avut timp să redacteze actul.

Trebuie subliniat faptul că prima domnie în Moldova a lui Radu Mihnea nu este menționată în *Istoria Țării Românești* ⁷⁵, din care s-ar fi putut inspira un eventual falsificator de documente, ci numai cea de a doua domnie în Moldova din 1623, leat precizat în *Istoria Țării Românești*. După prima domnie, *Istoria* menționează «o mazilire... la Țarigrad». În realitate Radu Mihnea însoțește în 1616 armata lui Schender Pașa în Moldova, împotriva lui Alexandru Movilă și turcii îl așează pe tron în locul acestuia.

Vedem deci că evenimentele din 1616 la care se referă documentul din 13 noiembrie 1618, sînt exacte, contrazicînd chiar *Istoria Țării Românești*, scrisă nu la mare interval de anul 1616, în timpul domniei lui Matei Basarab ⁷⁶.

Alexandru Iliș, succesorul lui Radu Mihnea, domnește în prima domnie între septembrie 1616 și mai 1618, deci un an și jumătate. «Și n-au apucat să-și facă carte de rămas pentru amestecările vremii ce s-au fost făcut atunci». Într-adevăr, venind pe tron Alexandru Iliș, provoacă o mișcare a boierilor de țară, a lui Cîrstea Vornicul și Lupu Mehedințeanu, care sînt goniți în Ardeal, dar după puțină vreme, în 1618, se reîntorc și obligă pe Alexandru Iliș să fugă din țară. Este firesc deci, ca, deși cu procesul cîștigat, preoții să nu-și poată face «carte de rămas».

Vedem deci că evenimentele politic-sociale din cel de-al doilea deceniu al secolului al XVII-lea sînt exact redade de către cel care a întocmit hrisovul din 13 noiembrie 1618.

Este greu să admitem că un falsificator mai tirziu de mijlocul secolului al XVII-lea, ar fi avut cunoștință de toate aceste evenimente pe care nici *Istoria Țării Românești* nu le reproducea exact.

A b) Am văzut că actul din 13 noiembrie 1618 precizează că uzurparea moșici Bădești de către stolnicul Badea Boloșin s-a produs în 1531—1532. De unde ar fi știut un falsificator din secolul al XVII-lea (chiar din prima jumătate) că Badea Boloșin, care apare în hrisoavele procesului Bădeștilor de abia în 1564 și pe pisania d'n Cobia în 1572, era în 1531—1532 «boier puternic», așa cum ne confirmă alte mențiuni documentare? ⁷⁷

Atît spătarul Balea, cît și Dragomir Dolofan sînt menționați în documente contemporane, primul ca descendent indirect, dar singurul al Boloșinilor, așa cum îl atestă actul din 15 martie 1608 pentru Minăstirea Cobia ⁷⁸.

74. Vezi Const. C. Giurescu, *Istoria romînilor*, vol. III, part. I, p. 26.

75. Stolnicul Cantacuzino, *op. cit.*, p. 144.

76. Vezi P. P. Panaitescu, *Inceputurile istoriografiei în Țara Romînească*, în «S.M.I.M.», V (1962), passim.

77. Vezi p. 323.

78. Vezi p. 330.

Popa Micud, care reclamă în 1618 drepturile bisericii din Cîmpulung asupra moșiei Bădești, apare ca martor la o «tocmeală» dintre Lăudat din Belieți și mama sa Dobra, în care primul se angajează să o întrețină și cealaltă să-i lase averea⁷⁹. Documentul datează din 13 mai 1636, dar referința este la un moment mult anterior. Acest document a intrat printre hrisoavele Mînăstirii Cîmpulung în 1717⁸⁰, deci după judecata din 20 aprilie 1714, în hrisovul căreia se află «in extenso» hrisovul din 13 noiembrie 1618. Pe de altă parte este greu să presupunem că un falsificator ar fi preluat nume dintr-un hrisov emis în 1636 pentru falsificarea unuia din 1618. Același popă Micud, mai apare martor într-o poruncă dată popei Stanciu din Bogătești, din 18 septembrie 1635⁸¹.

Pisarul documentului din 1618, logofătul Șerban din Hierăști, apare în numeroase documente emise între anii 1616 și 1625⁸².

A c) Pasajul referitor la mormîntul lui Nicolae Alexandru din hrisovul din 13 noiembrie 1618 este reprodus cu unele modificări și într-un document din 15 ianuarie 1644, dat de către Matei Basarab la judecata dintre Mînăstirile Cîmpulung și Argeș, pentru hotarul dintre satele Bădești și Domnești⁸³, ceea ce dovedește existența primului document înainte de 1644. Pasajul, în ambele hrisoave se prezintă astfel :

13 noiembrie 1618

«...ca să fie satul Bădești după riul Doamnei și cu tot hotarul și cu toți romîni și cu tot venitul...

Pentru că acest sat Bădești au fost bătrînă și dreaptă moșie de la strămoși sf. biserici a domnii mele, dată și mișuită de răposatul Io Nicolae Alexandru Vv., carele este pristăvit și îngropat trupul lui intru această sfîntă biserică.

Pentru acest... sat Bădești... Niculae Alexandru Vv., domnia lui au fost dat și au fost mișuit pre sfînta biserică Cîmpulungul cu satul Bădești ca să fie... domnii sale și părinților domnii sale vecinică pomenire».

15 ianuarie 1644

«...ca să aibă a-și ține a lor ocină den Bădești toată cu tot hotarul și cu tot venitul...

Pentru că la iasta a lor bătrînă și dreaptă ocină și de moșie încă mai denainte vreme den zilele răposatului Necula Alexandru Vv., carele iaste îngrupat în sf. mănăstire.

Și au fost dat domnia lui acest sat Bădești la sf. mănăstire ce scrie mai sus pentru pomană».

79. B. Ac. R.P.R., ms. 1448, f. 170.

80. *Ibidem*, f. 120v.

81. Ms. la Ins. de Istorie al Ac. R.P.R.

82. Primul hrisov scris de către «Șerban, cel mai tînăr dintre dieci, fiul lui Radu Năsturel, postelnicul de la Hierăști» este datat din noiembrie 1616 (*D.I.R.*, XVII, B., vol. II, p. 49). Între 1616 și 1625 găsim numeroase hrisoave scrise de Șerban logofătul. (*D.I.R.*, XVII, B., vol. III, IV și V, passim). El este fiul lui Radu Năsturel și al Despinei (căsătorii în 1590) și frate cu Udriște Năsturel, Elina Doamna, Cazan, și o fată. Moare în 1623 (vezi Radu Greceanu, *Casa de piatră din Hierăști. Istoric*, în «Monumente și muzee», I, 1958, p. 119).

83. Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, VII/1, original.

Constatăm că ideile sînt aceleași în ambele pasaje din aceste două documente și în aceeași succesiune, deosebirea constînd în frazarea mai bogată din documentul din 13 noiembrie 1618, întocmit remarcabil de meșteșugit, pe care documentul din 15 ianuarie 1644 o rezumă. Aceasta arată, cum am afirmat, faptul că primul a preexistat celui de al doilea.

B) Să presupunem că actul din 13 noiembrie 1618 nu a existat în realitate și că el a fost falsificat mai tîrziu.

Am văzut din primul paragraf al dovezilor de autenticitate a actului că, trecînd în revistă persoanele și evenimentele la care el se referă, este exclus ca acest falsificat să se fi produs după mijlocul secolului al XVII-lea.

Pe de altă parte noi știm că în 1644 moșia se afla în proprietatea mînăstirii, de oarecare vreme, pentru ca în acest an să se dea hotărîrea în litigiul dintre satul Domnești și satul Bădești pentru o încălcare de hotare⁸⁴. De altfel reiese clar dintr-un alt act, din 30 octombrie 1654, că în 1635 Bădeștii se aflau în proprietatea mînăstirii⁸⁵. Deci trebuie să admitem că între 1601 — sfîrșitul domniei lui Mihai Viteazul, voievod care dă moșia urmașilor Boloșinilor — și 1635, cînd această moșie se află în posesia bisericii, ea a trecut de la un proprietar la altul. Este firesc ca această trecere, cu totul neașteptată și implicînd, prin urmare posibilități de contestare, să fie consemnată într-un act. Nu ne putem închipui că boieri puternici ca Balea spătar sau Dragomîr Dolofan ar fi lăsat să li se înstrăineze o moșie foarte rentabilă — cum pare a fi fost cea a Bădeștilor — fără o hotărîre voievodală.

Este adevărat că Matei Basarab a dăruit moșii mînăstirii⁸⁶ dar nu înainte de înălțarea ei. Or, moșia Bădești se afla în posesia bisericii în clipa începerii construirii noului lăcaș⁸⁷.

Voievozii care s-au succedat pe tronul Țării Romînești între Mihai Viteazul și Matei Basarab, nefiind ctitori ai bisericii Domnești, nu aveau motive să-și facă danii și pentru aceasta să uzurpe moșia unor boieri.

De ce să nu admitem că judecata prin care moșia Bădești a trecut de la un proprietar la altul a fost cea din 1618 și că conținutul hrisovului care atestă această judecată este cel pe care timpul ni l-a cruțat pînă în prezent ?

C) Autenticitatea documentului din 13 noiembrie 1618 poate fi probată și reconstituind istoricul documentelor procesului moșiei Bădești.

De la judecata din 1618 ne-au rămas trei documente : din 6 septembrie, de la o dată cuprinsă între 6 septembrie și 13 noiembrie și din 13 noiembrie. (Cel de-al doilea a fost modificat sau retranscris cu falsuri, după cum am văzut)⁸⁸.

Faptul că aceste trei documente au stat în locuri diferite cîteva decenii înainte de 20 aprilie 1714 cînd este produs pentru prima oară

84. *Ibidem*.

85. Vezi nota 62.

86. Vezi hrisovul din 10 aprilie 1647. *Arh. St. Buc.*, ms. 204, f. 76—80).

87. Vezi nota 62.

88. Vezi p. 311.

de când fusese emis documentul din 13 noiembrie 1618 și că ele concordă în ceea ce privește datele, evenimentele și persoanele, este un alt puternic argument că toate aceste trei documente au fost autentice (cu rezerva ridicată în legătură cu cel emis între 6 septembrie—13 noiembrie 1618).

Documentul din 13 noiembrie 1618 este păstrat în minăstire pînă la «răzmerița» din 1787—1788⁸⁹ cînd este distrus (după ce fusese însă tradus și copiat).

Dacă el nu este arătat în procesul de hotărîre dintre Minăstirea Argeș (satul Domnești) și Minăstirea Cîmpulung (satul Bădești)⁹⁰, aceasta nu se datorește faptului că el nu exista — așa cum s-ar crede — ci pentru că litigiul era de hotărîre, nu de proprietate, care nu era atacată. Minăstirea nu avea de ce să arate la judecată că această moșie, pe care toți o considerau din vechime a bisericii, a fost obiectul unui litigiu și că timp de 84 de ani a avut alți proprietari.

Documentul din 13 noiembrie 1618 a fost arătat la judecata din 20 aprilie 1714, deoarece cu acest prilej s-a contestat pentru prima oară dreptul de proprietară a minăstirii asupra acestei moșii.

Documentul din 6 septembrie 1618 și cel dintre 6 septembrie—13 noiembrie 1618, au fost produse de rumîni din Bădești o dată cu hrisoavele din 27 mai 1571—1574 și 1—23 septembrie 1596 la judecata din 20 aprilie 1714⁹¹.

S-a arătat că actul dintre 6 septembrie—13 noiembrie 1618, care cuprinde contestarea celor 12 boieri jurători este un fals, care pare a fi avut la origină actul autentic (deoarece este consemnat și numele jupîniții Voica a lui Radu Cepariu, care nu apare în celelalte documente trecute de noi în revistă). Hotărîrea celor 12 boieri din 1618 a fost fie modificată, inserîndu-se pe pergamentul ras pasajul cu răscumpărarea, fie falsificată în întregime.

S-a arătat că atît porunca lui Gavril Movilă către cei 12 boieri, cît și constatarea acestor boieri, ambele din 1618 s-au păstrat multă vreme înainte de 1714 la urmașii Dolofanilor⁹², deși ar fi fost firesc ca ele să se afle la partea care cîștigase procesul în 1618, adică în biserica din Cîmpulung.

La judecata din 9 iunie 1745, la care egumenul minăstirii arată documentele din 1571—1575 și 1597, luate de la rumîni în judecata anterioară din 1714, hrisoavele din 6 septembrie—13 noiembrie 1618, nu mai sînt arătate: primul pentru că se afla cuprins în cel din 13 noiembrie 1618, cel de-al doilea pentru că era un fals.

89. În anul 1763 cînd este scrisă *Cronologia tabeinară* (vezi Aurora Ilieș, *Autorul cronologiei tabelare...*), hrisovul încă se mai află în minăstire. (Vezi N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București, 1901, p. 19 și 20). În catalogul hrisoavelor din minăstire scris în 10 noiembrie 1831, el nu mai figurează printre documente. (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, XXVIII/20, original). Aceasta confirmă presupunerea că a dispărut la «răzmerița» din 1788.

90. Vezi hrisovul din 15 ianuarie 1644 (*Ibidem*, VIII/1, original).

91. Vezi. p. 311.

92. Vezi p. 311.

Aceste două documente ajung la Minăstirea Rîncăcirov poate prin 1794, în vremea lui Anatolie «iconom al Minăstirilor Cîmpulung și Rîncăcirov»⁹³.

Oricum, în 7 august 1841 ele se aflau în Minăstirea Rîncăcirov unde sînt copiate de către «Costache Mora, îngrijitor sf. mănăstiri» și trimise la Minăstirea Cernica, unde s-au găsit copiate la rîndul lor, probabil în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu mențiunea «3 copii socase din sineturile Minăstirii Rîncăcirovul tot pentru moșia Bădești și Miculești de iconomul minăstirii»⁹⁴.

În realitate avem numai două copii, cea de-a treia fiind scrisă probabil pe o filă pierdută, reproducînd hrisovul din 13 noiembrie 1618.

Din mențiunea lui Costache Mora deducem că arhiereul David Rîncăciroveanu a poruncit să se trimită la Minăstirea Cernica actul în legătură cu moșiile acestei minăstiri printre care figura în 7 august 1841, cînd sînt făcute copiile lui Costache Mora, și moșia Bădești⁹⁵.

Această moșie a Minăstirii Rîncăcirovul nu este însă cea de care ne ocupăm în studiul de față. În fostul județ Muscel existau două sate Bădești⁹⁶. Unul în plasa Pogdoria, ot sud Tîrgul Dealului, avînd hotar comun cu satul Gorgan (fost al Minăstirii Rîncăcirov) și celălalt în plasa Rîul Doamnei, așezat pe rîul Doamnei (avînd hotar comun cu satul Domnești, fost al Minăstirii Argeș), acesta din urmă al Minăstirii Cîmpulung.

Este probabil că primind poruncă să înainteze eventualele acte despre moșia Bădești ot sud Tîrgul Dealului, care avea hotar cu moșia Gorganul, a Minăstirii Rîncăcirov, îngrijitorul Costache Mora, puțin priceput în ale hrisoavelor, a copiat documentele despre cealaltă moșie Bădești de pe Rîul Doamnei, rămase poate — după cum am văzut — din vremea economului Anatolie.

Că aceste trei copii — din care una s-a pierdut — nu au fost considerate utile Minăstirii Rîncăcirov și nici Cernica, este că ele nu se află transcrise în condicele acestor minăstiri⁹⁷.

Din istoricul celor trei documente din 1618 (din care unul a circulat din anul 1714 înaltate, falsificat) este necesar să reținem că documentul din 13 noiembrie 1618 a fost păstrat în minăstire, iar cele din 6 septembrie și 6 septembrie—13 noiembrie 1618 la familia Dolofanilor, pînă la judecata din 20 aprilie 1714. Cu toate acestea conținutul acestor trei

93. Vezi scrisoarea mitropolitului către «Anatolie iconomul Mănăstirilor Cîmpulung și Rîncăcirov» din 30 aprilie 1794 (Arh. St. Buc., ms. 141, f. 37 v—34).

94. Vezi nota 2.

95. Această moșie Bădești ot sud Tîrgul Dealului, este disputată în 7 noiembrie 1794 de către Manolache Brîncoveanu și alți părtași și boierii Călinești (Arh. St. Buc., ms. 292, Condica M-rii Rîncăcirov, f. 7).

În 12 iunie 1808 ea aparține clucerului Ioan Brezoianu (Arh. St. Buc., M-rea Cernica, XXI/5), care o dăruiește Minăstirii Cernica, împreună cu moșia vecină Miculești.

Vedem deci, de ce Minăstirea Cernica caută în 1841 documente ale moșiei Bădești ot sud Tîrgul Dealului.

96. Vezi *Enciclopedia Romîniei*, vol. II, București, 1938, p. 290—296—297.

97. Vezi Arh. St. Buc., ms. 292 (Condica M-rii Rîncăcirov din 1852).

documente (cu excepția adaosurilor celui falsificat) concordă și le confirmă reciproc autenticitatea.

Cum am arătat, după judecata din 1618, biserica Domnească din Cîmpulung, care își recapătă moșia Bădești de pe riul Doamnei, trece printr-un serie de încercări. Ea se dărâmă din cauza unui cutremur din 1628, în timpul domniei lui Alexandru Iliș (1627—1629). Matei Basarab zidește o nouă biserică, care cade însă pradă focului la câțiva ani după ce este terminată (1641). Așa cum am arătat, mențiunile documentare ne încunostințează că, cu acest prilej, au ars documente ale bisericii, care au trebuit să fie reconstituite⁹⁸. Fie în acest moment, fie în 1647, când un alt mare incendiu devastează noua minăstire⁹⁹, hrisovul din 1351—1352, împreună cu alte vechi documente și, poate, cu «icoana scrisă de Nicolae Alexandru», dispar pentru totdeauna și rămân amintite doar în hrisovul judecătii din 13 noiembrie 1618, care scapă din incendiu. Faptul că și celelalte două documente din 1618 (porunca către 12 boieri și constatarea acestor boieri) s-au păstrat în minăstire câteva decenii — pînă cînd ele au intrat în mîinile Dolofanilor — ne arată că aceste trei acte erau într-un alt loc, decît celelalte.

Etapa a treia a procesului se deschide în 1714, în timpul domniei Ștefan Cantacuzino. Rumîni din Bădești cumpără de la Stanciu Dolofan, un descendent al Dolofanilor, documentele din 27 mai 1571—1574, 1—23 septembrie 1596 și probabil cele două documente, din 6 septembrie 1618 și 6 septembrie—13 noiembrie 1618.

Primele două dovedeau că moșia — pe care toate documentele emise între 1644 și 1714 o dădeau «din moși strămoși» a minăstirii fusese a lui Badea Boloșin, fiind disputată de Dolofani. Consecința logică era că și rumîni din Bădești nu fuseseră ai minăstirii.

Deoarece din cele două acte din 1618, ultimul care cuprindea constatarea celor 12 boieri dădea moșia bisericii, nu corespundea legitimei dorințe de libertate a rumînilor, ei îl modifică sau îl transcriu modificat, cu interpolarea propoziției «..pe urmă s-au răscumpărat satul Bădești de la...».

Datorită acestui fapt, toate cele patru cărți arătate în divan sînt socotite «rele și mincinoase» și ele sînt date egumenului Teofan (Minăstirii «Negru-Vodă») care cîștigă procesul.

Deoarece, pentru prima oară din 1618 minăstirii i se contestă dreptul asupra moșiei Bădești de pe riul Doamnei, egumenul scoate documentul din 13 noiembrie 1618, care apare reprodus «în extenso» în hrisovul din 20 aprilie 1714, precum și «alte hrisoave ale altor domni, scriind tot pe acest sat Bădești și cu toți rumîni că sînt ai sf. monastiri» (desigur hrisoavele minăstirii între 1644 și 1714).

O a patra etapă a procesului are loc între 1745—1747. Aceiași rumîni din 1714 sau urmașii lor («Neacșul unchiașul» presupune un om în vîrstă care putea figura și în procesul anterior) produc alte două hri-

98. Vezi p. 301.

99. *Ibidem*.

soave, cele din 1564 și 1 noiembrie 1595—31 august 1596, revendicând atît libertatea lor, cit și moșia Bădești. Nu știm dacă aceste acte au fost cumpărate de la Stanciu Dolofan în 1714, odată cu celelalte patru, sau au fost cumpărate ulterior de la vreun alt descendent al Dolofanilor. Onicum este firesc ca ele să se fi păstrat printre hîrtiile familiei Dolofan.

Aceste două acte hotărâsc moșia Dolofanilor, după cum am văzut. De data aceasta, divanul din 9 iunie 1745, care judecă litigiul, nu contestă autenticitatea hrisoavelor, ci obiectează că ele nu dau drept de proprietate celor care le prezentaseră, ci celor menționați în ele, respectiv Dolofanilor.

De altfel la aceste hrisoave egumenul răspunde cu alte două acte, indicate rumînilor la judecata din 20 aprilie 1714 (la hrisovul din 1564, cu cel din 27 mai 1571—1574, la hrisovul din 1 noiembrie 1595—30 august 1596, cu cel din 1—23 septembrie 1596), din care ultimul, cel din 1—23 septembrie 1596 dădea cîștig de cauză descendenților Boloșinilor. În continuare egumenul arată hrisovul din 13 noiembrie 1618, prin care dovedește că moșia disputată de urmașii Boloșinilor și Dolofani, fusese a bisericii din Cîmpulung, căreia i se înapoiază. Sint arătate apoi cartea lui Matei Basarab din 10 aprilie 1647, o carte de la Constantin Brîncoveanu pentru urmărirea rumînilor fugiți (1710) și a rumînilor la mina egumenului (1710), precum și documentul din 9 iunie 1714.

Cele două hrisoave produse de rumîni la judecata din 9 iunie 1745, nu au fost înregistrate în *Condica Mitropoliei* în 1744 (transcrierea s-a făcut cu un an înainte de judecată) și ne mai putînd fi copiate de aci în *Condica* din minăstire de către egumenul Dositei, în 1794—1795, s-au pierdut. Ele ni s-au păstrat doar rezumate, cu multe greșeli în documentul din 9 iunie 1745.

Restul actelor transcrise în *Condica mînăstirii* din cea a Mitropoliei, au fost copiate în 1855 de Comisia Documentală. Actele din 20 aprilie 1714 și 9 iunie 1745, trîmise la Brașov, s-au păstrat în original.

După judecata din 9 iunie 1745, rumîinii din Bădești de pe rîul Doamnei capătă libertatea, consemnată în anaforalele din 20 iunie 1745 și 20 februarie 1747.

*

Din analiza documentelor procesului Bădești de pe rîul Doamnei și din reconstituirea istoricului acestor hrisoave, concluzia că ele au fost autentice și că au existat în realitate — cu excepția actului modificat din 6 septembrie—13 noiembrie 1618 — se impune fără putință de tăgadă.

După ce am studiat aspectele procesului între Boloșini și Dolofani, apoi al celui dintre urmașii acestora și biserica cîmpulungeană, litigiile care se petrec între anii 1530 și 1618, și am ajuns la concluzia că hrisovul din 13 noiembrie 1618, prin care se dă moșia Bădești bisericii, este, în mod sigur, autentic, să trecem la cea de-a doua problemă, pe care ne-am propus să o soluționăm în studiul de față — problema existenței

și autenticității hrisovului din 1351—1352 — mai dificilă, în primul rînd, prin datele restrinse pe care ni le oferă. De fapt existența și autenticitatea actului din 1351—1352 se leagă de drepturile reale ale bisericii asupra moșiei Bădești și implicit, de arbitrariul «uzurpării» lui Badea Boloșin. Dacă reușim deci să arătăm că biserica avea drepturi asupra acestei moșii, autenticitatea actului din 1351—1352, ne va apare evidentă.

Să urmărim, în primul rînd, datele pe care le conține hrisovul din 13 noiembrie 1618, în legătură cu momentul împresurării Bădeștilor de către Badea Boloșin, să vedem dacă datele prezentate de hrisov, corespund realității. La prima judecată dintre urmașii celor doi boieri puternici, Boloșin și Dolofan și biserica cîmpulungeană, care se petrece către sfîrșitul celei de-a doua domnii a lui Radu Mihnea (1615), preoții afirmă că Badea Boloșin «au luat satul Bădești de la mîinile preoților», după ce «tot au fost supus bisericii... multă vreme pînă la : 180 de ani. Iar după aceea s-au sculat un boier puternic ce-i zicea Badea Boloșin stolnicul, ce au împresurat și au prădat pre sfînta biserică... fără dreptate și fără de lege și fără judecată...»

Această precizare cronologică este foarte importantă. «Impresurarea» satului Bădești nu este singurul act de intrare în posesiune «fără judecată», pe care-l comite Badea Boloșin prin anul 1530. În 1529—1530, în timpul domniei voievodului Moise, fără vreo hotărîre de judecată, același boier împresoară jumătate din satul Călinești și o parte din Neagra, pe care Radu a lui Văsiie din Stăncești le vînduse anterior Mănăstirii Glavacioc¹⁰⁰. O altă jumătate a moșiei Călinești fusese dăruită de către Vlad Călugărul (care o schîmbase cu Cîrstian Vornicul pînăru satul Cernătești) la sfîrșitul secolului al XV-lea¹⁰¹. Dintr-un hrisov de judecată din timpul lui Radu Paisie din 2 iunie (1536—1540) aflăm că Boloșin — cu puțină vreme înainte de a ajunge «mare pitar»¹⁰² — «a jurat în multe rînduri» și și-a luat în întregime satul Călinești¹⁰³, deci atît jumătatea lui Cîrstian Vornicul, dăruită de către voievodul Vlad Călugărul, cît și jumătatea lui Radu a lui Văsiie, pe care acesta o vînduse mănăstirii fără să fie îndreptățit să o facă. Compensativ, minăstirea prîmeste înapoi satul Cernătești.

Studiind genealogia boierilor cărora aparținuseră moșiile revendicate de către Badea Boloșin, constatăm că ele sînt rude foarte apropiate, Radu a lui Văsiie fiind succesorul lui Cîrstian Vornicul.

Cîrstian Vornicul din Stăncești, este unul dintre cei mai importanți boieri de la sfîrșitul secolului al XV-lea, numele lui aparînd de obicei, în Divan, imediat după cel al Craioveștilor, adică în locul doi sau trei.

Pentru prima oară îl constatăm documentar în timpul lui Radu cel Frumos, în 1471—1472, cînd Cîrstian ne apare stratornic (postelnic), pîzind camera de culcare a domnului, apoi ca vornic, mare vornic și fost

100. *D.I.R.*, XVI, B., vol. I, nr. 96, p. 97; *Ibidem*, vol. II, nr. 67, p. 67; *Ibidem*, nr. 119, p. 114; *Ibidem*, nr. 333, p. 323; *Ibidem*, nr. 334, p. 324.

101. *D.I.R.*, XVI, B., vol. I, nr. 38, p. 43; *Ibidem*, nr. 82, p. 84.

102. *D.I.R.*, XVI, B., vol. II, nr. 322, p. 315. Hrisov din 7 iulie 1544.

103. *D.I.R.* XVI, B., vol. II, nr. 203, p. 209. Hrisov din 2 iunie 1536—1540.

vornic, dar întotdeauna în fruntea Divanului, începînd din 27 ianuarie 1483, neînterupt pînă în 20 ianuarie 1505, cînd probabil, moare, deci în tot timpul domniei lui Vlad Călugărul și în timpul unei bune părți din domnia lui Radu cel Mare¹⁰⁴.

Cîrstian Vornicul are o fiică Manda din Stăncești, căsătorită cu Văsiu Armaș. Fiii Mandeii și ai lui Văsiu sînt Mădeștii Radu, Dragomir, Drăghici, Neagul, Cîrstian, iar fiica se numește Stana. Fiul Stanei se numește Negre. Din căsătoria acestui Negre cu Ana, se va naște Cîrstian Postelnicul (menționat documentar între 1556 și 1600) și Voica. Cîrstian Postelnicul căsătorit cu Neacșa, va avea pe Radu Postelnicul și Frujina¹⁰⁵.

Această reconstituire genealogică a boienilor Stăncești este necesară pentru a înțelege acțiunile de revendicare a proprietăților întreprinsă de Badea Boloșin. Constatăm că, recăpătîndu-și moșia Călinești în întregime, el obține jumătatea schîmbată de Cîrstian Vornicul pe timpul lui Vlad Călugărul, și jumătatea nepotului său Radu, al Mandeii și a lui Văsiu. Badea Boloșin se prevala deci de drepturi asupra întregii moșii care aparținuse lui Cîrstian Vornicul.

Același Radu al Mandeii și a lui Văsiu moștenește (desigur tot de la bunicul său Cîrstian Vornicul) satul Vîlsănești¹⁰⁶, pe care îl schimbă, pe timpul lui Radu de la Afumați, pentru Băneștii, care aparțineau Mitropoliei din Tîrgoviște. «În zilele lui Moise Vodă» adică prin 1530, cînd Badea Boloșin își revendică moșia Călinești, Radu a lui Văsiu încearcă să-și reia, compensativ, Vîlsăneștii, păstrîndu-și și Băneștii, pe care îi primise în schimb.

Radu a lui Văsiu moare îndată după această acțiune, înainte de sfîrșitul anului 1532¹⁰⁷. Vîlsăneștii rămîn ai Mitropoliei, iar Băneștii succesoriilor lui Radu, care sînt Cîrstian Postelnic și sora sa Voica. Radu a lui Văsiu lasă moștenire lui Cîrstian Postelnic și satul Cosainul¹⁰⁸, precum și satul Costești¹⁰⁹, pe care acesta din urmă îl vinde, cînd se află în prîbiegie în «Țara Ungurească». Pentru acest sat el produce un hrisov de la Basarab cel Bătrîn (Laiotă 1473—1477 — cu întreruperi).

Tot proprietate a Mădeștilor este și jumătate din satul Zănoaga¹¹⁰, pe care «îl închină» lui Cîrstian Vornicul ceala lui Buciumeanu. Fiii lui Cîrstian Vornicul îl dăruiesc, la rîndul lor, Minăstirii Mărgineni (Cricov).

104. *D.I.R.*, XIII, XIV și XV, B, nr. 141, p. 146; nr. 142, p. 147; nr. 144, p. 142 (stratornic). *Ibidem*, nr. 175, p. 174; *Ibidem*, vol. I, nr. 20, p. 246 (între 1483—1505; vornic mare, vornic, fos: vornic).

105. Pentru reconstituirea genealogiei familiei Stănceștilor, vezi următoarele documente: *D.I.R.*, XVI, B., vol. II, nr. 125, p. 123; *Ibidem*, vol. III, nr. 59, p. 48; *Ibidem*, nr. 366, p. 316; *Ibidem*, nr. 444, p. 387; *Ibidem*, vol. IV, nr. 10, p. 10; *Ibidem*, nr. 11, p. 12; *Ibidem*, nr. 107, p. 102; *D.I.R.*, XVII, B., vol. IV, nr. 348, p. 341; *Ibidem*, nr. 445, p. 434.

106. *D.I.R.*, XVI, B., vol. II, nr. 125, p. 123; *Ibidem*, vol. III, nr. 59, p. 48; *Ibidem*, nr. 199, p. 165.

107. *D.I.R.*, XVI, B., vol. I, nr. 96, p. 97.

108. *D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, nr. 108, p. 102.

109. *D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, nr. 336, p. 330.

110. *D.I.R.*, XVI, B., vol. III, nr. 366, p. 316; *Ibidem*, vol. IV, nr. 10, p. 10.

Moșiile Călinești și Neagra nu sînt singurele pe care le revendică Badea Boloșin de la succesorii lui Cîrstian Vornicul. Într-adevăr, dintr-o poruncă din 25 aprilie 1571¹¹¹, aflăm că Alexandru II Mîrcea, dă satul Domnești, cu tot hotarul, lui Badea, mare stolnic, pentru că Neagoe Basarab cumpărase acest sat de la Manda din Stăncești (deci de la fiica lui Cîrstian Vornicul) și îl închinase Mînăstirii Curtea de Argeș. Satul aparține însă lui Badea Boloșin, care produce un hrisov de la «răposatul bunic» al lui Alexandru II Mîrcea, Mihnea cel Rău, «de moștenire», dovedind astfel că satul îi fusese înstrăinat.

În urma unei judecăți, așadar, în timpul lui Mihnea cel Rău (1510—1512), satul Domnești este recunoscut, desigur tatălui lui Badea Boloșin (Badea Boloșin moare către 1577, deci în 1510—1512, era copil). Aceasta înseamnă că înainte aparținuse altcuiva. Proprietarul anterior nu poate fi decît Cîrstian Vornicul, deoarece, o dată cu suirea pe tron a lui Neagoe Basarab, în 1512, moșia pe care Mihnea cel Rău o dăduse antecesorului lui Badea Boloșin, revine Mandei și lui Văsiu din Stăncești, fiicei și ginerului lui Cîrstian Vornicul. De la aceștia o cumpără Neagoe Basarab, pe 30.000 de asprii, pentru a o dărui mînăstirii Curtea de Argeș, prin 1516—1518¹¹². Imediat după moartea lui Neagoe Basarab, boierii Slăniceni (de pe moșia Slănic, care are hotar comun cu Domneștii) revendică moșia Domnești, și, deși în 1523 Radu de la Afumați dă satul mînăstirii, Slănicenii Drăghici, Mîrcea și Ivașcu o ocupă ulterior¹¹³. Avem hrisoave din 1528 și 1541—1544¹¹⁴, care arată că la aceste date moșia se afla în proprietatea mînăstirii, dar între aceste date, ea a aparținut și boierilor Slăniceni. În 1560, Petru cel Tânăr dă drept de proprietate asupra moșiei Mînăstirii Curtea de Argeș¹¹⁵, ceea ce arată că pînă spre această dată, ea se aflase și în mîinile Slănicenilor. Într-adevăr, din documente mai tîrzii, aflăm că această moșie fusese dată ca zestre (nu știm de care dintre cei trei boieri din Slănic, menționați în documentul din 1560) jupînesei Elina a lui Ivașcu Vornic, la căsătoria ei¹¹⁶. Or,

111. *D.I.R.*, XVI, B, nr. 15, p. 16.

112. În documentul din 19 aprilie 1560 (*D.I.R.*, XVI, B., vol. III, nr. 141, p. 117) se menționează că satul Domnești fusese cumpărat de către «răposatul Basarab Voievod de la Văsiu din Stăncești, pentru 30.000 asprii». În documentul din 25 aprilie 1571 (*D.I.R.*, XVI, B., nr. 15, p. 16), se menționează că «Basarab Vv. a cumpărat acest sat Domnești de la jupînița Manda din Stăncești». Este vorba, după cum am văzut, de aceeași familie, Manda, fiica lui Cîrstian Vornicul fiind soția lui Văsiu armașul (*D.I.R.*, XVI, B., vol. I, nr. 180, p. 177) și fiica lui Radu, care este numit cînd Radu a lui Văsiu (*D.I.R.*, XVI, B., vol. II, nr. 67, p. 67), cînd Radu al Mandei (tradus greșit Radu a lui Manda). (*Ibidem*, nr. 119, p. 114).

Într-un document din 10 ianuarie 1630 (ms. la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R.) se precizează că «în zilele lui Alexandru Vv., fiul lui Iliăș <referința desigur la prima domnie 1616—1618 — P. C.> ...egumenul Meletie <al Mînăstirii Curtea de Argeș — P. C.> el a scos niște cărți vechi în Divan, din zilele lui Basarab Vv., de 100 ani, de a luat satul Domnești de la sf. mănăstire Troiță...».

113. *D.I.R.*, XVI, B., vol. I, nr. 175, p. 173; *Ibidem*, vol. III, nr. 141, p. 117.

114. *D.I.R.*, XVI, B., vol. II, nr. 54, p. 58; *Ibidem*, vol. II, nr. 279, p. 278.

115. *D.I.R.*, XVI, B., vol. III, nr. 141, p. 117.

116. Vezi documentul din 10 ianuarie 1630 (ms. la Institutul de Istorie al Academiei

această căsătorie se produce prin 1545—1550¹¹⁷. Slănicenii nu posedă acte de proprietate asupra moșiei Domnești, dar ei reclamă că ocina «nu a fost veche și dreaptă»¹¹⁸ a Minăstirii Curtea de Argeș, deci ei nu se prevalează de dreptul de proprietate, ci de cel de preemțiune¹¹⁹. Atunci când moșia a fost înstrăinată de către urmașii lui Cîrstian Vornicul, această vânzare nu este recunoscută de către boierii Slăniceni, megieși.

Știrile pe care le avem din documentele mai târzii cu privire la istoricul acestei moșii, după reintrarea în posesia Minăstirii Curtea de Argeș, se contrazic oarecum, dar adevărul este simplu de dedus.

Ajungînd «mare stolnic» în 1571, Badea Boloșin își revendică moșia Domnești, din proprietatea Minăstirii Curtea de Argeș, pe temeiul hriso-vului de la Mihnea cel Rău (1510—1512), pe care îl primise tatăl său¹²⁰. Moșia îi este cedată și ea trece la succesorul său Radu din Cepari, care constatăm că o are printre proprietățile sale în 1586¹²¹.

Cîțiva ani înainte de această dată, Ivașco Vornicul, soțul Elinei, cea care primise de la tatăl său, slănicean¹²², moșia Domnești de zestre, pierdută apoi — după cum am văzut — este trimis în Transilvania de către Alexandru II Mîrcea să schimbe 60.000 de aspri în galbeni și cheltuieste acești bani (el sau soția sa Elina)¹²³. Pentru a se despăgubi de această sumă, Mihnea Turcitul, fiul lui Alexandru II Mîrcea, preia o serie de moșii ale jupîniței Elina, după moartea soțului său — deci după 1583 — printre care și moșia Domnești, pe care o stăpînește pînă în 1586 Radu din Cepari, ginerele lui Badea Boloșin¹²⁴. Constatăm deci că domnul se despăgubește și cu moșii care aparținuseră debitorilor dar care se aflau la alți proprietari.

Deoarece în 1586 (17 ianuarie) satul aparținea lui Radu din Cepari, înseamnă că el a fost revendicat de voievodul Mihnea Turcitul între

R.P.R.): «...Domnești al jupîniței Elena, vorniceasa lui Ivașco Vornic, al ei de moștenire, dat zestre de părintele ei».

117. Mențiuni despre Ivașco stolnic, apoi vornic, găsim între anii 1568—1583. În 1557 Ivașcu este căsătorit și are fii, iar tatăl său Radu, mare clucer, trăiește. (*D.I.R.*, XVI, B., vol. III, nr. 66, p. 54).

118. Hrisovul din 10 iunie 1629 (ms. la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R.).

119. Vezi Valentin Al. Georgescu, *Protimisul în «Manualele de legi» din 1765, 1766 și 1777 ale lui Mihail Fotino*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. V, 1962, p. 281—283.

120. *D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, nr. 16, p. 16.

121. *D.I.R.*, XVI, B., vol. V, nr. 238, p. 225.

122. Deducem că moșia Slănic a fost de zestre a jupîniței Elina din compararea hrisoavelor Goleștilor și lui Ivașco, înainte de căsătorie (*D.I.R.*, XVI, B., vol. III, nr. 66, p. 54; *Ibidem*, nr. 442, p. 385; *Ibidem*, vol. IV, nr. 67, p. 64; *Ibidem*, nr. 245, p. 244), cu cele după căsătorie (vezi nota precedentă).

123. În legătură cu acest episod vezi documentele din: 15 mai 1629, 10 iunie 1629, 10 august 1629, 10 ianuarie 1630, 20 ianuarie 1630, 23 octombrie 1634 (ms. la Institutul de istorie al Academiei R.P.R.).

124. Faptul că pînă în 1583 Domnești nu se aflau în proprietatea lui Ivașco Vornicul se confirmă și prin absența acestei moșii din hriso-vul solemn de întărire a averilor lui Ivașco Vornic din 30 ianuarie 1577 (*D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, nr. 250, p. 250), precum și din cele anterioare.

1586 și 1591, când are loc detronarea lui. Acest voievod dăruiește satul Mânăstirii Sfînta Troiță din București, ctitoria tatălui său ¹²⁵.

O serie de judecăți ulterioare, prinse de hrisoave, se poartă între succesorii lui Ivașco vornicul, Mînăstirea Curtea de Argeș și Mînăstirea Sfînta Troiță ¹²⁶.

Constatăm că în afară de Călinești, Neagra și Domnești, Boloșin mai ocupă și moșia Răzvadului de Sus, care aparținea tot Măndeștilor. Un hrisov din 1623 ¹²⁷, prinde o vînzare a ocinei Răzvadul de Sus, partea Măndească, care aparținuse lui Batea spătar de la jupînița lui (deci de la fiica lui Radu Cepariu, ginerele lui Batea Boloșin).

Este învederat deci că în 1530, după moartea lui Radu de la Afumați, Batea Boloșin ajuns la majorat revendică o serie de moșii care fuseseră ale lui Cîrstian Vornicul. Aceste moșii aparținuseră — așa cum o confirmă hrisovul citat a lui Mihnea cel Rău — antecesorilor lui Batea Boloșin și ele fuseseră «împresurate».

Faptul că satul Călinești se afla în proprietatea lui Cîrstian Vornicul, în timpul domniei lui Vlad Călugărul (1482—1495) arată că deposedarea o suferise nu Batea Boloșin (care am văzut că trăiește pînă în 1577), ci antecesorii acestuia.

Tatăl lui Batea Boloșin își revendică moșiile după domniile lui Vlad Călugărul și Radu cel Mare — în timpul cărora Cîrstian Vornicul joacă un rol atît de însemnat — în timpul scurtei domnii a lui Mihnea cel Rău — care ia măsuri împotriva boierilor predecesorului său Radu cel Mare — de la care capătă un hrisov de proprietate, pe care nu îl poate însă valorifica, pentru că domniile lui Neagoe Basarab și Radu de la Afumați nu îi permit nici lui (în eventualitatea că mai trăiește în acest interval de timp), nici fiului său Boloșin să își revendice drepturile.

Acest lucru se datorește probabil faptului că, partizan al lui Mihnea cel Rău, tatăl lui Batea Boloșin este ucis sau fugit în timpul domniilor lui Neagoe și Radu de la Afumați. Faptul că Batea Boloșin ocupă demnități deabia în timpul lui Radu Paisie și este ridicat la rangul de mare stolnic de către Alexandru II Mircea, nepotul lui Mihnea cel Rău, arată că familia sa era legată de această ramură a Drăculeștilor, Mihnea — Alexandru II Mircea.

Aceasta explică și eclipsa Bădeștilor în timpul domniilor lui Vlad Călugărul și Radu cel Mare, cînd se află în mare cinste Cîrstian Vornicul, în favoare de asemenea în timpul domniei lui Radu cel Frumos (cînd își începe cariera ca postelnic) și în cea a lui Basarab cel Bătrîn (Laiotă), de pe vremea căreia Stănceștii posedau hrisovul de proprietate al moșiei Costești.

Voievodul rival lui Radu cel Frumos, lui Basarab Laiotă (care îl și ucide, se pare) și lui Vlad Călugărul, este Vlad Tepeș, tatăl lui Mihnea

125. *Ibidem*. Vezi și hrisovul din 31 decembrie 1616, de întărire al satului Domnești, Mânăstirii Sf. Troiță (*D.I.R.*, VII, B., vol. III, nr. 67, p. 78).

126. *Ibidem*.

127. *D.I.R.*, XVII, B., vol. IV, nr. 348, p. 341.

cel Rău și străbunicul lui Alexandru II Mircea, voievozi de la care familia lui Badea Boloșin capătă hrisoave de proprietate și demnități. Tatăl lui Badea Boloșin se pare a fi făcut parte din grupa de partizani ai voievodului Vlad Tepeș.

Este însă puțin probabil ca el sau Badea Boloșin să mai fi avut drepturi asupra moșiei Bădești. Identitatea numelui acestei familii și a moșiei (Bădești) poate arăta numai că moșia aparținuse Bădeștilor înainte de dania pe care o face voievodul Nicolae Alexandru, adică înainte de 1351—1352. Faptul că Nicolae Alexandru, dăruiește minăstirii sale această moșie, s-ar explica fie printr-un schimb al moșiei voievodale a *Domneștilor*¹²⁸, situată lângă riul *Doamnei*, cu moșia Bădești a antecesorilor lui Badea Boloșin (acesta ar fi motivul că Boloșin posedă hrisov pentru Domnești dar nu pentru Bădești, că tatăl său și el însuși nu ocupă ambele sate în 1508—1509 și în 1529—1530, în sfârșit că vornicul Cîrstian nu «impresoară» și Bădeștii, cînd ocupă celelalte moșii al Bădeștilor), fie că un antecesor al lui Badea Boloșin «violenise» pe Nicolae Alexandru, care preluîndu-i moșiile, dăruise bisericii din Cîmpulung satul Bădești «care au fost mai înainte sat domnesc» după cum precizează hrisovul din 13 noiembrie 1618 iar restul antecesorilor lui Cîrstian Vornicul¹²⁹.

În punctul acesta cercetările noastre, avînd în vedere puținătatea știrilor, se opresc.

Reconstituirea evenimentelor anterioare anului 1564 — data primului hrisov cunoscut al procesului dintre Badea Boloșin și Stan Dolofan — urmărește soluționarea problemei existenței și autenticității documentului din 1351—1352, legată, evident, de drepturile bisericii cîmpulungene asupra acestei moșii, deci implicit, de arbitrarul acțiunii lui Badea Boloșin.

În primul rînd am dovedit că data 1530, pe care preoții o dădeau ca fiind a «impresurării» moșiei Bădești, este reală, ea corespunzînd ocupării de fapt a acestei moșii. În acest am Badea Boloșin își revendică și «impresoară» alte moșii care îi aparținuseră. Trebuie să reținem că în acest moment, de reîntregire în posesie a averii familiei, Badea Boloșin se vede pus în imposibilitate de a-și revendica moșia Domnești, aceasta fiind ocupată probabil de boierii vecini Slăniceni, dacă nu de noua și protejata Minăstire Argeș. Atunci el «impresoară» compensativ moșia vecină Bădești, de la biserică, deoarece este probabil ca antecesorii săi să fi dat voievodului Nicolae Alexandru această moșie pentru Domnești. Biserica din Cîmpulung, devenită de mir după această deposedare, nu este în stare să cheme la judecată pe Badea Boloșin.

128. Pe această moșie se aflau pînă în secolul trecut ruine, pe care tradiția le considera ale lui «Negru Vodă» (Vezi *Marele Dicționar Geografic*, București, 1900, p. 187). Localizarea precisă a acestor ruine («în partea de est a satului pe o colină măreață») va permite, desigur, investigații arheologice.

129. Ipoteza preluării satelor Bădești și Bogătești de la un boier «viclean» de către voievodul Nicolae Alexandru este a prof. Ion Donat, care a avut amabilitatea să ne-o comunice. Astfel s-ar explica că minăstirea posedă numai jumătate din moșia Bogătești, munții Leola și Pietrele Albe.

De-abia după 32 de ani, cînd va ajunge «mare stolnic» Boloșin își va revendica și moșia Domnești.

Asemenea uzurpări compensative erau obișnuite în epocă. Am văzut că în același an, 1530, în care Badea Boloșin «impresoară» moșia Călinești care îi aparținuse, Radu a lui Văsiie, pentru a se despăgubi de pierderea acestei moșii, încearcă să-și reia moșia Vîlsănești, pe care o schimbase cu Mitropolia, pentru moșia Bănești (de la Ruia), păstrîndu-și-o și pe aceasta din urmă.

Dovezile că moșia Bădești nu aparținuse lui Badea Boloșin, ci bisericii cîmpulungene sînt următoarele :

1) Badea Boloșin nu prezintă niciun document în timpul îndelungatului proces dintre el și Dolofani. Nici succesorii săi și ai Dolofanilor nu prezintă hrisoave la judecata cu biserica cîmpulungeană. Este semnificativ faptul că Balea spătar pîrăște biserica din Cîmpulung că a «impresurat» proprietatea pe care o disputa.

Or, pentru moșia alăturată Domnești, care fusese de asemenea «impresurată», o dată cu căderea în disgrație a antecesorilor lui Badea Boloșin din a doua jumătate a secolului al XV-lea, tatăl lui Badea Boloșin avea hrisov de proprietate (desigur dat în urma unei judecări, ceea ce arată că acesta a profitat de o schimbare de domnie care îi era favorabilă pentru a-și revendica drepturile), dat de voievodul Mihnea cel Rău (1508—1509). El nu ocupă moșia Bădești.

Era firesc — moșiile fiind alăturate — ca în cazul în care biserica cîmpulungeană ar fi «impresurat» moșia Bădești, așa cum susțin la judecata din 13 noiembrie 1618 urmașii lui Badea Boloșin și această «impresurare» s-ar fi produs înainte de 1510—1512 (este foarte puțin probabil ca acest fapt să se fi petrecut între 1512 și 1530, deoarece am constatat că deposedările antecesorilor lui Badea Boloșin se efectuează înainte de domnia lui Vlad Călugărul) să se fi menționat pe acest hrisov de la Mihnea cel Rău și moșia alăturată Bădești sau să se emită un hrisov și pentru moșia Bădești. Totodată ca tatăl lui Badea Boloșin să ocupe această moșie.

2) Faptul că Cîrstian Vornicul a «impresurat» de la antecesorii lui Badea Boloșin satul Domnești (printre celelalte proprietăți din care am surprins documentar două moșii), ridică întrebarea : de ce Cîrstian vornicul nu a uzurpat ambele moșii alăturate, dacă ele aparțineau amîndouă antecesorilor lui Badea Boloșin de la care constatăm că preia și alte moșii ? Am putea presupune că vornicul Cîrstian a dăruit după «impresurare» satul Bădești bisericii din Cîmpulung, dar succesorii săi «pîrasc» în hrisovul din 13 noiembrie 1618, că biserica cîmpulungeană și nu Cîrstian vornicul «a impresurat moșia Bădești fără dreptate». Este greu să ne imaginăm că Cîrstian vornicul și biserica cîmpulungeană ar fi impresurat de conivență două moșii alăturate, provenind de la același boier rival.

Argumentul principal pentru dovedirea autenticității hrisovului din 1351—1352 este desigur dovada pe care am făcut-o despre drepturile bisericii cîmpulungene asupra moșiei Bădești și netemeinicia «pirei» lui

Badea Boloşin și a succesorilor lui, prin reconstituirea evenimentelor anterioare anului 1530.

Dar în afară de acest argument, mai putem învoca, atât cât ne permite stadiul actual al cercetărilor, și alte temeuri pentru autenticitatea acestui hrisov.

1) O dovadă a existenței și autenticității hrisovului din 1351—1352 este prezența printre bunurile mînăstirii a unor moșii mult anterioare celor dăruite de către Matei Basarab, pe care le presupunem danii de la întemeierea mînăstirii, trecute în hrisovul și «icoana» voievodului Nicolae-Alexandru din 1351—1352¹³⁰.

Astfel în hrisovul dat în 10 aprilie 1647, Matei Basarab scrie «pe lingă mila celor vrednici de potmană dintîi, puținel a doua dăruim», deci «adăogăm la daniile originare, pe cele ale noastre» și mai departe «Negru Vodă căruia datu-i-au și întru moșii Bădeștii, Groșanii, Bogăteștii, cu rumîni și țigani»¹³¹.

Satul Groșani a făcut obiectul unui proces între săteni și biserica cîmpulungeană, primii susținînd că «n-au fost rumîni de moștenire ai sf. mînăstiri, nici i-au apucat legătura lui Mihai Vodă acolo în Groșani...» Cei doisprezece boieri jurători au jurat despre Groșăneni «a nu fi veșnici sf. mînăstiri avînd atîta milostivire și iertare de către răposatul Matei Vodă, după ce au făcut pă sf. mănăstire din Cîmpulung»¹³².

Vedem deci că nu se contestă dreptul de proprietate al mînăstirii asupra moșiei Groșani, ci asupra sătenilor veniți după domnia lui Mihai Viteazul în acest sat. În afară de aceste sate — care există pînă în prezent — biserica a mai posedat, probabil tot din secolul al XIV-lea, munții Preotesele, Pietrele Albe și jumătate din munții Leaota¹³³.

2) Faptul că prin 1546, atunci cînd este obligat să fugă în Transilvania Badea Boloşin zălogește Dolofanilor tocmai această moșie a Bădeștilor și nu alta din patrimoniul său funciar, este o dovadă în plus că ea nu îi aparținea de drept și căuta să o înstrăineze.

3) Dacă preoții de la biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Cîmpulung introduc contestația lor către sfîrșitul celei de a doua domnii a lui Radu Mîhnea (12 septembrie 1611 — august 1616), deci prin 1615 aceasta se datorește decadentei politice și economice a lui Balaia spătarul, nepotul doamnei Stanca (mama voievodului Mihai Viteazul) și ginerele și urmașul lui Radu Ceparu, la rîndu-i ginerele lui Badea Boloşin. Balaia Spătarul se află în bune raporturi cu voievodul Radu Șerban, care îi consultă în privința bunurilor mînăstirii Cobia, ctitoria lui Badea Boloşin¹³⁴.

130. Vezi nota 23.

131. Arh. St. Buc., ms. 204, f. 76—80.

132. Vezi hrisoavele din 29 iulie 1654 — (*Ibidem*, f. 210—211), din 15 septembrie 1654 (Arh. St. Buc., M-rea Cîmpulung, pac. 19, doc. 2) din 30 octombrie 1654, (*Ibidem*, f. 212 v—214) etc.

133. Vezi nota 23.

134. *D.I.R.*, XVII, B., vol. I, nr. 276, p. 298: «1608, martie 15... Io Radu Vv., nepotul lui Basarab Vv... n-am crezut pe călugări... ci am chemat pe Balaia Spătarul, ginerele jupînului Badea Stolnicul Boloşin...»

Între 1609 și 1611 documentele prind o serie de vânzări de moșii și înstrăinări de bunuri ale acestui bogat boier, nepot și ginere al unor persoane atît de avute¹³⁵.

Relațiile acestui boier cu Radu Mihnea, succesorul voievodului Radu Șerban sînt însă rele. Într-adevăr, dintr-un document din 7 mai 1623, aflăm că voievodul Radu Mihnea rupe în Divan «acele cărți mincinoase și zapisul pe care l-a făcut Balea Spătar de asemenea mincinos»¹³⁶.

Era firesc ca preoții să profite de această conjunctură, care îi favoriza, și să-și revendice moșia, care le fusese «împresurată» cu opt decenii în urmă.

Faptul că trei voievozi succesivi, care nu au legături de rudenie și nici politice, Radu Mihnea, Alexandru Iliaș și Gavril Movilă dau moșia Bădești de pe riul Doamnei bisericii, pledează de asemenea pentru temeinicia probelor pe care le aduc preoții în sprijinul revendicărilor lor.

Dovezile de mai sus ne îndeamnă să credem că hrisovul din 1351—1352 a existat și că el a fost autentic, conținînd daniile voievodului Nicolae Alexandru, printre care și moșia Bădești de pe riul Doamnei.

*

Concluzii.

Procesul moșiei Bădești de pe riul Doamnei, care cunoaște aspecte și împricinați deosebiți, se întinde, în lumina documentelor, pe mai bine de trei secole. Dintre actele produse la acest proces, cel care ne interesează îndeosebi este hrisovul din 13 noiembrie 1618, deoarece el conține transumtul cu cea mai veche dată documentară 1351—1352, anul urcării pe tron a voievodului Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab.

De fapt, autenticitatea hrisovului din 13 noiembrie 1618 implică într-o mare măsură și pe cea a hrisovului amintit din 1351—1352.

Stabilirea rolului judecătii din septembrie-noiembrie 1618 în angrenajul întregului proces al Bădeștilor, analiza hrisovului din 13 noiembrie 1618 și stabilirea existenței efective a persoanelor menționate într-însul, suprapunerea evenimentelor, persoanelor, viziunii juridice din acest hrisov pe fundalul concret și bine cunoscut al momentului social-politic, determinat de relațiile de producție, ne-a dus la concluzia, fără putință de tăgadă, că acest document din 13 noiembrie 1618 a existat și că a fost autentic.

Un antecesor al boierului Badea Boloșin este deposedat de moșii, în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea, desigur pe considerente politice.

Ajuns la majorat în 1530, Badea Boloșin «împresoară» unele moșii ale succesorului lui Cîrstian Vornic — ceea ce ne permite să deducem

¹³⁵ Vezi hrisovul din 4 iulie 1609 (*Ibidem*, nr. 356, f. 397), 8 septembrie 1611 (*Ibidem*, vol. II, nr. 15, p. 12), 8 iulie 1619, cu referire la o vânzare din «zilele lui Radu Vv...» (*Ibidem*, vol. III, p. 390) și din 15 octombrie 1623, despre o vânzare din 1611—1616 (*Ibidem*, vol. IV, p. 341).

¹³⁶ *D.I.R.*, XVI, B., vol. IV, nr. 284, p. 262.

împrejurările în care familia lui Boloşin pierduse moşiile în secolul anterior — precum şi moşia Bădeşti a bisericii din Cîmpulung. Explicaţia «împresurării» moşiei Bădeşti o avem într-o ultimă ocupare de moşie pe care o efectuează Badea Boloşin în 1572. Este vorba de moşia Domneşti pe care o stăpîneau în 1530, data la care Boloşin îşi reia pămînturile, puternica Minăstire Argeş, sau, mai degrabă, boierii vecini Slăniceni, pe baza dreptului de preemţiune. Neputînd să-şi ocupe această moşie în 1530 Badea Boloşin uzurpă compensativ moşia alăturată Bădeşti, schimbată probabil înainte de 1351—1352 cu moşia Domneşti.

În 1546, ajuns stolnic, Badea Boloşin este constrîns să fugă peste munţi, în urma persecuţiilor voievodului Mircea Ciobanul. El zălogeşte dintre toate bunurile sale, tocmai moşia Bădeşti, pentru care avea temeuri şubrede de proprietate, boierilor Dolofani, de la care capătă o sumă de bani, pentru pribegie. Reîntors în Ţara Romînească la începutul domniei lui Alexandru II Mircea în 1568, Badea Boloşin îşi revendică moşia, fără să achite datoria. Astfel începe procesul dintre Badea Boloşin şi succesorii săi şi boierii Dolofani, care va dura pînă la sfîrşitul secolului al XVI-lea.

Către sfîrşitul primei domnii a lui Radu Mihnea, prin 1615, deci după 80 şi ceva de ani după ce îi fusese «împresurată» moşia Bădeşti, biserica din Cîmpulung, profitînd de disgrăţia în care se afla Balea Spătar, succesorul lui Badea Boloşin, îl cheamă la judecată, împreună cu succesorul Dolofanilor — se pare că cele două familii rivale se înrudiseră — şi cîştigă procesul, datorită unui hrisov din 1351—1352 şi unui pomelnic de la voievodul Nicolae Alexandru. Este semnificativ faptul că Balea Spătar nu a produs nici un document, «pîrînd» că biserica din Cîmpulung «a împresurat» proprietatea Bădeştilor.

Rivalităţile dintre marii boieri de la sfîrşitul secolului al XV-lea, «împresurarea» pămînturilor ţaranilor liberi, o dată cu cele al boierilor din partida adversă, noua emancipare a boierimii din Ţara Romînească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în urma fărâmiţării puterii centrale a voievodului, în sfîrşit apusul puterii marii boierimi la începutul secolului al XVII-lea, cînd ea nu mai poate rivaliza cu autoritatea domnului, sînt evidente în desfăşurarea peliculei cu evenimentele procesului Bădeştilor.

Stabilirea autenticităţii hrisovului din 13 noiembrie 1618, a existenţei şi autenticităţii hrisovului din 1351—1352 de la voievodul Nicolae Alexandru şi a pomelnicului zugrăvit în aceeaşi vreme, permite să deducem o serie de date în legătură cu trecutul îndepărtat al bisericii din Cîmpulung.

În primul rînd, trebuie să observăm că hrisovul din 1351—1352 nu a fost un act de întărire, aşa cum s-a afirmat, ci un act de danie, voievodul Nicolae Alexandru dăruind bisericii cîmpulungene moşiile, munţii, ţigani şi ca să fie sf. biserici spre întărire... iar domniei sale şi părinţilor domniei sale vecnică pomenire», deoarece tatăl său Basarab fusese înmormîntat în această biserică.

Ea primește moșii și sălașe de țigani¹³⁷, consemnate atît pe hrisovul de danie, cît și pe pomelnicul de la proscomidie.

Acest fapt exclude presupunerea că biserica din Cîmpulung să fi fost o simplă biserică de paraclis a unui palat domnesc. Asemenea paraclise se susțineau — cum era și firesc și cum o arată și *Condica de porunci a visteriei (Anatefterul)* lui Constantin Brîncoveanu¹³⁸ — din veniturile domnului, ele neposedînd moșii¹³⁹. Preeznanța acestor bunuri funciare în hrisovul de danie și în pomelnicul primului ctitor arată că așezarea religioasă a fost a unei minăstiri.

Funcția minăstirească a bisericii originare este menționată și de Paul de Alep în 1658 — în general bine informat — cu prilejul trecerii acestuia prin Cîmpulung. El relatează că «Negru Vodă construi minăstirea care pină în timpul lui Matei <Basarab — P. C.> căzuse în risipire și acesta o înnoi <în 1634—1635 — P.C.> așa cum este acum : nouă și frumoasă»¹⁴⁰. Paul de Alep adaugă amănuntul — ceea ce înseamnă că el a fost preocupat de trecutul bisericii, că afirmația se datora unor investigații — că «această minăstire, din timpurile cele mai vechi, a fost ocupată de cenobiți¹⁴¹ <călugări care trăiesc în obște — P. C.>. Nu este exclus ca această știre să fi provenit din documentele aflate în minăstire, foarte probabil din hrisovul din 1351—1352, arătat la judecata din 1618, care, deși dispărut prin 1640—1647, fusese desigur citit de călugării care trăiesc în minăstire în 1658. Ne întemeiem această presupunere pe faptul că minăstirea se risipește încă din secolul al XVI-lea — între 1530 și 1635 rămînînd ca biserică de mir cu cîțiva călugări sihaștri — încît știrea unei chinovii, poate de tipul Coziei, pe care Paul de Alep o și traduce cu termenul grecesc de κοινόβιοι nu putea să provină decît din chiar «așezămîntul» originar al minăstirii.

Este probabil ca hrisovul din 1351—1352 să fi fost și «un așezămînt», un tipicon ctitoricesc, în care «ctitorul unei minăstiri, punea minăstirii întemeiate de el, lege pentru disciplina ei, cum și pentru cheazășuirea fîntzei și a bunurilor așezămîntului respectiv»¹⁴².

137. O serie de documente, anterioare datei înființării minăstirii lui Matei Basarab, vădesc existența țiganilor pe lîngă «biserica lui Negru Vodă» (*D.I.R., XVII, B.*, vol. III, nr. 368, p. 407; *Ibidem*, vol. IV, nr. 182, p. 172; 29 august 1627, ms. la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., 27 martie 1630, *Ibidem*).

138. Vezi Dinu C. Giurescu, *Anatefterul, Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brîncoveanu*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. V, 1962, p. 390 și urm.

139. Vezi hrisovul voievodului Alexandru Iliș, din 5 mai 1629, prin care dă scutire de dijme preoților, diaconilor și grămăticilor «de la sf. biserică din clirosul d-mele din curte de la orașul d-mele din București...» (ms. la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R.) precum și hrisovul din 1698 a lui Constantin Brîncoveanu, prin care dăruiește clirosului domnesc din București o parte din vama lîngului (Dinu C. Giurescu, *loc. cit.*).

140. Paul de Alep, *The Travels of Macarius, patriarch of Antioch*, ed. P. C. Belfour, London, 1836, vol. II, p. 329.

141. *Ibidem*.

142. Tit Sîmedrea, *Fost-au două sfinte lăcașuri la Cozia?*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 1023, nota 17.

O altă știre, dintr-un tomos patriarhal al lui Macarie, din 1657, ne confirmă că biserica anterioară celei ridicată de către Matei Basarab «find zidită în chip frumos, iar cu starea și cu lăcuința sihăstrit <sublinierea noastră — P. C.> pe care aflind-o prea creștinul domn Matei Basarab, părăduită și de mulțimea vremii dărăpănată și la pământ surpată, într-atîta o au făcut arătoasă» etc.¹⁴³. Deși relația este tîrzie, mențiunea unor locuințe sihăstrești, se poate datora știrilor despre supra-viețuirea cîtorva călugări în incinta fostei minăstiri, devenită biserică a orașenilor.

În sfîrșit mențiunea din hrisovul din 13 noiembrie 1618, că voievodul Nicolae Alexandru a miluit biserica cu moșia Bădești «ca să fie biserici de întărire, iară preoților și părinților din cliros spre hrană...» pare a se referi și la călugări, noțiunea de «părinte» fiind utilizată în epocă pentru înalte ragnuri bisericesti și călugări¹⁴⁴.

143. Vezi *Cartea prea sfințitului patriarh al sfinței cetăți Antiohiei; pentru întărirea militelor*, în *Condica Mănăstirii Cîmpulung*, Acad. R.P.R., ms. MCCCXLIII, f. 21 v.

144. În jurul anului 1618, cînd se relatează documentul, termenul de «popă» este întrebuițat atît pentru preoți de oraș, cît și pentru călugări. Termenul «părinte» este exclusiv pentru călugări (mai cu seamă egumenilor și înalte ranguri bisericesti (episcop, patriarh), cu puține excepții datorate — după cum vom vedea — lipsei de cultură a celor care redactează actul respectiv.

Astfel în *D. I. R., XVII, B.*, vol. I, nr. 25, p. 22 (1601, 8 noiembrie) găsim: «...părintele episcop marele Elrem din Rîmnic... călugăr Arsenie și egumenul Onufrie de la sf. Cozia cu tot soborul și popa Andronie de la Piatra și popa Nicandru...»; *Ibidem*, nr. 74, p. 60 (1602, 28 septembrie): «...a milui această biserică să poată ține preoții și diaconii și ȋrcovnicii...»; *Ibidem*, nr. 120, p. 112 (1604, 5 aprilie): «...părintele egumen Gherasim...»; *Ibidem*, nr. 207, p. 216 (1606, 19 mai): «...s-au tocmit dinaintea cinstiului părintelui igumen Onufrie de la sf. minăstire Deal, și dinaintea altor călugări, anume Macarie cel Bătrîn și popa Gavriil și diacon Ioan și alți frați de la sf. minăstire... și de la sf. minăstire Panaghia anume igumenul... și popa Varlaam și Eftimie cel Bătrîn și Pangratie... și din oraș anume: popa Dumitru și popa Henciu... și diacon Manole...»; *Ibidem*, nr. 252, p. 270 (1610, 10 ianuarie): «...să împarță pe la sāraci, pā la părinți călugări, popi care vor sluji și se vor ruga...»; *Ibidem*, vol. II, nr. 288, p. 326 (1614, 20 septembrie): «...scriem... la mîna părintelui popei Robului... să-i fie ohrabnică lui și sf. minăstiri...»; *Ibidem*, vol. IV, nr. 274, p. 259 (1623, 30 aprilie): «...părintele chir Luca, mitrop. al Țării Rom. și părintele Matei al Mirelor... și părintele Teofil, episcop de la Rîmnic... și părintele egumen Neofit de la Stelea...»; ms. la Inst. de Istorie (1632, 11 decembrie): «...tuturor preoților de la sf. biserică a d-mele din București, anume popii Borcea eclisiarh și popii Ioan și popii Doncul și diaconului Stanciu...».

Un singur document, din 17 septembrie 1626 (ms. la Inst. de Istorie al Academiei R.P.R.), scris de «Mihail Săbierul și Maria schimnica de la biserica popei Hencului» menționează un «părinte popă Dumitru și preoteasa lui» deci, sigur, un preot de oraș, dar în cazul de față termenul de «părinte» pentru un preot de oraș este, în mod evident, utilizat la întîmplare.

Remarcăm că atît în hrisovul voievodului Alexandru Iliăș din 1629, cît și în cel al lui Matei Basarab din 1632, dat bisericii Curții Domnești din București, nu se menționează decît «popa eclesiarh», apoi «popi» și «diacon», în vreme ce în hrisovul din 1618 și într-un hrisov din 29 august 1628 pentru biserica din Cîmpulung, (ms. la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R.) ca și în hrisovul lui Constantin Brîncoveanu din 1698 pentru biserica domnească din București, se întrebuițează termenul «părintele» sau «părintele popa».

Deducem că acești «părinți» erau călugări.

Hrisovul din 13 noiembrie 1618, se referă la o biserică ctitorie a lui «Negru Radu Voievod», pe care o numește «domnească». Preoții sînt de asemenea, «de cliros», adică de «cliros domnesc» expresie care se utilizează, după cum constatăm, numai pentru preoții bisericilor de curte¹⁴⁵.

Alte mențiuni în care este amintită biserica între 1618 și 1634—1635, dată la care voievodul Matei Basarab înființează noua minăstire, se referă la «biserica domnească»¹⁴⁶.

Aceste mențiuni sînt foarte importante. Tradiția minăstirii ca «domnească», proprietate personală a domnului, este de proveniență bizantină ; o găsim și la sîrbi cu denumirea «monastir Kraljevski»¹⁴⁷. Această denumire care nu este întîmplătoare, ea întemeindu-se desigur tot pe hrisovul din 1351—1352, trebuie pusă în legătură cu mențiunea din hrisovul din 13 noiembrie 1618 că moșia Bădești «au fost mai înainte sat domnesc» — aflată desigur tot în hrisovul din 1351—1352.

Biserica cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» din Cîmpulung-Muscel a aparținut așadar unei minăstiri, unde s-au îngropat voievozii Basarab și Nicolae Alexandru. Această minăstire se risipește în cursul agitatului secol al XVI-lea. Recentele sondaje arheologice la sudul «casei egumenești», revelă că de-asupra pavaului minăstirii din secolul XIV-lea, în straturile de după anul 1500, s-au îngropat orășeni (bărbați, femei și copii)¹⁴⁸. Aceasta arată că, deși pe aria fostei minăstiri se mai mențin călugări sihaștrii pînă la înființarea minăstirii lui Matei Basarab (1634—1635), biserica devine de «mir», a orășenilor.

După 1530, cînd Badea Boloșin uzură moșia Bădești, minăstirea își pierde principala sa sursă de venituri. Ea nu poate face față oneroaselor cheltuieli de judecată pe care le reclama un proces, după cum mărturisesc preoții la judecata din 13 noiembrie 1610. Este probabil ca acest lucru să se fi datorat și lipsei de organizare a fostei minăstiri risipite. Constatăm, de pildă, că minăstirea Glavacioc, a cărei moșie Călinești este ocupată de către același Badea Boloșin, tot în 1530, reacționează eficient. Nu este însă exclus ca să fi existat o poruncă de despresurare a moșiei Bădești a voievodului din acel moment, Moise (cu un conținut asemănător poruncii pentru Minăstirea Galvacioc)¹⁴⁹, din care preoții reclamanți la judecata din 13 noiembrie 1610 să fi cunoscut data 1530 (180 de ani de la înființarea minăstirii).

145. Vezi hrisovul din 19 mai 1614 (*D. I. R., XVII B., vol. II, nr. 251, p. 278*) al voievodului Alexandru Iliăș din 5 mai 1629 (ms. la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R.), cel din 1698 (Dinu C. Giurescu, *loc. cit.*).

146. *D. I. R., XVII, B., vol. II, nr. 368, p. 407* (1619, 29 august) ; *ibidem*, vol. IV, nr. 182, p. 172 (1622, 3 iulie) ; ms. la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. (21 octombrie 1628).

147. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 1031 și p. 1031 n. 73.

148. Săpăturile din campania 1963 efectuate de tov. Dinu Rosetti, căruia îi mulțumim pentru această comunicare.

149. Hrisovul din 26 mai 1529—1530 (*D.I.R., XVI B., vol. II, nr. 67, p. 67*).

Deși veniturile bisericii sînt deci reduse între anii 1530 și 1630, fosta minăstire în incinta căreia mai viețuiesc cîteva pustnici călugări neorganizați în obște, mai posedă încă sate, munți și un sălaș de țigani ¹⁵⁰.

Deoarece considerăm că biserica originară ridicată de către voievodul Nicolae-Alexandru în Cîmpulung a aparținut unei minăstiri «lăcaș propriu de înmormîntare a domnului», cum glăsuia tradiția sîrbească ¹⁵¹, ridicat către 1351—1352, edificiul în care «a murit marele Basarab», trebuie să fi fost o «casă domnească» în incinta acestei minăstiri, ca și la Cozia cîteva decenii mai tîrziu, în care poposea voievodul itinerant și de unde dădea hrisoave.

PAVEL CHIIAIA

150. Vezi nota 137.

151. Vezi Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 1029.

ASPECTE DOCTRINARE DIN SCRIERILE CREȘTINE ALE SECOLULUI AL II-lea

Se cunoaște din istoria bisericească și din istoria sistematizării doctrinei creștine, că Biserica și-a definit și formulat ansamblul său de învățături, dogmatica sa, îmbrăcînd adevărurile sale revelate în forme din gîndirea timpului, cu deosebire în expresii și concepte grecești ale antichității. Procesul de formulare și sistematizare a învățăturilor creștine a fost unul din cele mai laborioase și mai rodnice din istoria gîndirii religioase. Revelația creștină înfățișată la început, cum se știe, în expresii și exteriorizări omenești simple și umile, a primit, în acest proces de sistematizare, tot ce i-a fost necesar pentru precizarea și afirmarea sa. De la Sfîntul Apostol Pavel și Sfîntul Evanghelist Ioan, primii la care găsim începuturi de teoretizări și speculații de gîndire pe terenul revelației creștine și pînă la Sfîntul Ioan Damaschin, mulți dintre gînditorii, învățătorii și scriitorii Bisericii au folosit procedeele și dialectica iubitorilor de înțelepciune din vremea lor. Ei au meditat îndelung — după metodele și sistemele cu care au venit în contact — și au conceput formulări adecvate pentru definirea, coordonarea și înfățișarea cît mai completă și mai unitară a învățăturilor creștine, pentru Biserică și credincioșii ei.

Pe linia acestor preocupări ale Bisericii, un istoric competent al literaturii creștine din primele secole a spus următoarele: «Pentru a se transforma dintr-o credință simplă într-o dogmatică savantă, creștinismul a acceptat de la gîndirea antică anumite metode, anumite idei și, adaptîndu-și-le, prin ele s-a lărgit și întărit»¹.

Constatarea este în întregime valabilă numai întrucît autorul se referă la cîmpul total al sintezelor doctrinare de colorit creștin din veacurile de început ale erei noastre. Se are în vedere, desigur, un orizont religios mai întins, care cuprinde și foarte multe rătăcirii și abateri ale creștinilor eretici. Aceștia din urmă, în erorile lor de doctrină, au împru-

1. Aimé Puech, *Histoire de la littérature grecque Chrétienne*, t. II, Paris, 1928, p. 120.

mutat într-adevăr nu numai forme, ci și *idei* din sistemele elenismului și din religiile vechi. Se știe însă că Biserica i-a combătut la sinoadele ei, precizînd, de fiecare dată, punctele de vedere ale credinței creștine autentice. Spre deosebire de adepții ereziilor apărute în cîmpul creștinătății și combătînd elaborările lor doctrinare rătăcite și deplasate, sintezele doctrinare realizate în limitele de gîndire și credință ale Ortodoxiei au păstrat puritatea și claritatea cristalină a adevărilor creștine revelate, fără împrumuturi care să se refere la fondul problemelor credinței. Istoria dogmelor creștine arată direcția ortodoxă în această privință în sensul că adevărurile religioase eterne din Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, pe plan superior și în rol preeminent, folosind conceptele și metodele cîștigate în perioadele de căutări teoretice, în simplu rol de instrument și auxiliar, au creat, după veacuri de meditație și cugetare creștină, în asistența Sfîntului Duh, minunatul ansamblu de învățături, sistemul doctrinar dumnezeiesc, care formează fundamentul și podoaba Bisericii.

Pînă cînd însă scriitorii bisericești au ajuns la adevărata exprimare a adevărului creștin, asistăm la o confruntare a încercărilor literare inerente oricărui început, deci și creștinismului, de puncte de vedere, tendințe și atitudini diferite. Unii au văzut lucrurile mai larg, mai cuprinzător și în perspectivă mai îndepărtată. Alții, dimpotrivă, au pus problemele mai limitat și mai sectar.

Tendențe de teoretizare prin apropiere între creștinism și conceptele elenice, apar la orizontul preocupărilor gînditorilor creștini în secolul al II-lea d. Hr. Acest veac reprezintă căutările, ezitățile și contradicțiile începutului ; el constituie, pe de altă parte, o etapă de încercări intelectuale creștine foarte repede depășită. În secolul următor chiar, vestita Școală creștină de la Alexandria va preciza și va duce mai departe, într-un mod foarte strălucit, începuturile din secolul al II-lea. Urmînd așa dar după o perioadă de senină meditație și de dezvoltare creștină oarecum în afară de cadrul culturii timpului, precedînd totodată o epocă de construcție doctrinară mai cunoscută în istoria Bisericii, secolul al II-lea prezintă, în gîndirea creștină, un interes istoric bisericesc aparte. Conturarea pozițiilor intolocial creștine din acest interval de timp, urmărirea curentelor de meditație și gîndire creștină directoare, sesizarea atitudinilor comune și a celor contradictorii, obligă la o schițare, în linii generale, a configurației reprezentanților scrierilor creștine din secolul respectiv în legătură cu ambianța specifică a acestuia.

Părinții apostolici sînt, în istoria bisericească, cei care exprimă fondul credinței în mod direct, fără preocuparea teoretizărilor după un anumit sistem. Ei continuă pînă la jumătatea secolului II lucrarea de organizare interioară a comunităților creștine, dar încep de fapt din veacul anterior. Pe de altă parte, apărătorii credinței împotriva unor credincioși care o denaturau (scriitorii desemnați în Patrologie sub numele de *controversiști* sau *polemisti*) reprezintă în scrierile creștine unele atitudini care sînt mai vizibile în secolul ce urmează. Alți scriitori creștini la care ne referim, *apologeții*, sînt însă ai secolului al II-lea. Ei caracte-

rizează îndeosebi, din punct de vedere creștin, acest veac și în scrierile lor se face în mod direct o apropiere a credinței creștine de cultura elenică, prima încercare de prezentare, în istoria Bisericii, a revelației creștine prin metode și procedee împrumutate din lumea contemporană. «Grecia, zice Bardenhewer, a fost în secolul al II-lea leagănul apologeticii creștine și spiritul grec o înseamnă cu pecetea sa»².

Într-un mediu de sincretism, determinat istoric și caracteristic timpului lor, apologeții și polemiiști creștini din secolul II au puncte comune. Și unii și ceilalți scriu opere de prezentare a dreptei credințe. Cei dintâi scriu pentru uzul oficialității și apără creștinismul de atitudinile celorlalte religii, iar cei din urmă combat ereziiile ivite în ogrorul creștinismului. Unii din apologeți au fost de altfel și polemiiști³. Scrieri din acest timp ca ale Sfintului Justin Martirul și Filozoful, ale lui Tațian, Atenagora, Teofil de Antiohia, Hermias și Minucius Felix, dintre apologeți și ale Sfintului Irineu și Tertulian, dintre polemiiști (acesta din urmă cu *Apologeticum* scris pe la anul 197 și cu *De praescriptione haereticorum* către 200), arată un progres de exprimare sensibil față de scrierile creștine anterioare⁴.

Nivelul puțin speculativ al vieții și mentalității creștine de mai înainte se armoniza cu starea general-modestă în care se găsea Biserica în acel timp, lipsită de condițiile necesare pentru prea multe teoretizări sistematizate după cerințele vremii. Creștinii se preocupau încă mai mult de comportarea în viață după prescripțiile de curățenie morală pe care le descrie cu atita suflet *Epistola către Diognet*. În liniștea și taina acestei vieți creștine interiorizate, «se formau bogatele rezerve de trăire religioasă și morală, care aveau să reînnoiască viața credincioșilor. Se practica cuvîntul potrivit al lui Minucius Felix : «Non eloquimur magna sed vivimus»⁵. După o sută de ani însă de viață proprie, în care creștinismul s-a dezvoltat, s-a precizat, a luat, după vorba unui autor, «chip de om adult»⁶, el se găsește și în fața unor cercuri intelectuale mai înalte. De acum înainte, forma simplă în care el se prezenta și făcea figură bună în epoca anterioară, nu mai apărea ca suficientă. Aceasta cu atât mai mult cu cât scriitorii religioși adepți ai religiei iudaice și ai altor religii o exploatau și se sileau să găsească argumente pentru a susține că religia creștină era din principiu improprie procesului de teoretizare și de apariție a scrierilor în materie de religie⁷.

Considerente de ordin geografic arată de asemenea, pe alt plan, că creștinismul a apărut în Țara Sfintă, în mediul religios creat de Lege și Profeți. E adevărat că și Palestina era încă mai de mult deschisă, în

2. Otto Bardenhewer, *Les Pères de l'Église*, édition française, t. I, Paris, 1905, p. 111.

3. Cf. F. Cayré, *Précis de Patrologie*, t. I, Paris, 1927, p. 133.

4. Cf. Eug. de Faye, *Origène*, t. I, Paris, 1923, p. II—IV și J. Lebreton, *Histoire du dogme de la Trinité*, II, Paris, 1928, p. 397.

5. J. Lebreton : *op. cit.*, p. 396.

6. Eug. de Faye, *op. cit.*, p. V.

7. Cf. F. Cayré, *op. cit.*, p. 94—95.

oarecare măsură, culturii grecești, dar cu siguranță că aceasta nu preocupă în chip special cercurile celor care au adoptat pentru prima oară Legea cea nouă⁸. «Dar de la prima generație creștină, de la prima expansiune, care a purtat în afară de Palestina pe Apostoli și pe ucenicii lor cei mai vechi, la Antiohia, în Asia Mică, în Macedonia, în Ahaia, în sfârșit la Roma, credința cea nouă s-a găsit în contact direct cu civilizația elenică și curînd s-a evidențiat faptul că acolo, între «neamuri» și nu în țara sa de origine, ea fusese chemată să prindă rădăcină și să progresească»⁹.

În condițiile pătrunderii lui din sfera de acestor cercuri simple în aceea a oamenilor religioși mai cultivați și din mediul iudeu în lumea și civilizația greco-romană, creștinismul a cunoscut un proces de adaptare, în ce privește elementele pur umane ale lui, la noile împrejurări. El caută să îmbrace o formă accesibilă oamenilor cu care venea acum în contact, începe a folosi modul de exprimare al gândirii timpului lor, pentru a se prezenta «înțelepților» cu preocupări religioase, într-o haină corespunzătoare exigențelor acestora. Necesitatea unei astfel de evoluții se impunea în secolul al II-lea mai mult ca oricînd. În această epocă, filozofia — cu profilul și speculațiile ei aparte, caracteristice vremii de atunci — nu numai că era răspîndită în cercurile largi ale oamenilor mai mult sau mai puțin învățați, dar ea avea la curtea imperială, în jurul ultimilor Antonini și mai cu seamă al lui Marcu Aureliu, un rang așa zicînd oficial¹⁰. Ea era în secolul al II-lea «cel mai bun și chiar singurul teren comun, unde puteau să se întâlnească oamenii luminați, oricărei religii ar fi aparținut»¹¹. Nimic mai practic pentru creștinism decît să se îmbrace în această haină care era atunci curentă și nimic mai natural decît să se prezinte ea însăși cu un sistem teoretic propriu.

Purtătorii de cuvînt din acest moment ai religiei celei noi, scriitorii creștini care reprezentau această tendință favorabilă sistematizărilor și procesului de intelectualizare, erau apologetii. Ei depășesc atitudinile negative, specifice polemistilor și scot scrisul creștin din acest timp de pe pozițiile de rezervă, neîncredere și combatere a preocupărilor speculative mai subtile. Filozofi în sensul de atunci și creștini în același timp — cum arată și denumirea Sfîntului Iustin Martirul și Filozoful în calendarul Bisericii noastre — scrierile lor constituie, cum am amintit, terenul celei dintîi întîlniri, pe plan mai larg, între creștinism și disciplinele generale elenice, întîlnire care merge pînă la o sistematizare a datelor revelației creștine cu ajutorul acestora din urmă.

Pe de altă parte, acești gînditori creștini n-au putut să nu-și dea seama de faptul că sistemul de concepte grecești pe care se sileau să-l împrumute, «constituie unul din cele mai puternice eforturi ale rațiunii

8. Cf. Aimé Puech, *Les apologistes grecs du II-ème siècle*. Paris, 1912, p. 19.

9. Aimé Puech, *La rencontre du christianisme et de l'hellénisme*, Paris, 1909, p. 163.

10. Cf. J. Rivière: *Saint Justin et les apologistes du second siècle*, Paris, 1907, p. 87.

11. J. Tixeront, *Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne*, I, Paris, 1924, p. 231.

umane, care s-a produs vreodată. Cît de admirabil a fost el în perioada clasică ! Ce vast cîmp îmbrățișează el ! Problema cunoașterii, legile gîndirii, constituția omului, explicația universului. Pe toate acestea le-au pus în discuție gînditorii greci. Ba se poate spune că ei chiar le-au creat într-un fel oarecare și, prin pătrunzătoarele lor analize, le-au elucidat, clarificat și predat de acum limpezeite meditației secolelor următoare. Dar cultura greacă este ea mai puțin admirabilă în a doua sa mare perioadă, atunci cînd se aplică la morală ?»¹².

Cu toate acestea și în acest moment al celei dintii întîlniri a creștinismului cu elenismul, nu toți înțelegeau adevărul celor de mai sus. S-a menționat și mai înainte că cei care priveau lucrurile din altă perspectivă în vremea pe care o avem în vedere, erau polemisti, dar pînă la urmă poziția lor a fost depășită în ansamblul gîndirii creștine din secolul al II-lea.

Fără a ține seamă de semnele vremii lor și în sens opus liniei mai adecvate care se va impune prin renumita Școală de la Alexandria, polemisti critici și combat pe scriitorii creștini cu vederi și atitudini înaintate. Pentru exemplificare, desprindem din cap. VII al scrierii *De praescriptione haereticorum*, opinia lui Tertulian că este suficient pentru credincioși să caute pe Dumnezeu în simplitatea inimii. El combate părerile teoreticienilor creștini care au scos la lumină «un creștinism stoic, platonician, dialectician», susținînd că Biserica nu ar avea trebuință de curiozitate după Iisus Hristos, nici de cercetare după Evanghelie. «Din moment ce credem, spune el credincioșilor, nu mai avem trebuință să credem nimic dincolo (de credința noastră). Căci primul articol din credința noastră este că nu există nimic ce trebuie să credem în afară de ea»¹³. Scriitorul acuză disciplinele generale din timpul său «că pun materialul lor la îndemîna înțelepciunii, făcîndu-se interpretul îndrăzneț al naturii divine și al planurilor divine», că «chiar erezile primesc armele lor de la sistemele de gîndire elenice», etc.

Anticipări la Sfîntul Apostol Pavel. Aceste critici amintesc de unele luări de poziții ale Sfîntului Apostol Pavel în Epistola I către Corinteni. Apostolul n-a venit să vestească taina lui Dumnezeu ca meșter cuvîntător, ori ca înțelept¹⁴. Succesul propovăduirii lui stă în dovedirea Duhului și a Puterii¹⁵. Este o temă familiară și care revine în prima Epistolă către Corinteni, dar nu trebuie să uităm că ne găsim cu ea în etapa dinainte de întîlnirea creștinismului cu elenismul și că Sfîntul Apostol Pavel și-a depășit singur aceste poziții. Cum am văzut, Apostolul stă, în principal, pe convingerea că revelația comunică singură, total și sigur, adevărul religios. Cu toate acestea, găsim în Epistolele sale aluzii din care se vede că ceea ce se poate ști despre Dumnezeu a fost descoperit tuturor, în afară de revelația propriu zisă : «Ceea ce se poate ști

12. Eug. de Faye, *Clément d'Alexandrie*, Paris, 1906, p. 174.

13. Tertulian : *De praescriptione haereticorum*, texte latin, traduction française, introduction et index, par P. de Labriolle, Paris, 1907, p. 14—18.

14. *I Cor.* II, 1.

15. *I Cor.* II, 4.

despre Dumnezeu vădit este în inimile lor și Dumnezeu este cel ce le-a vădit-o»¹⁶. De asemenea, sentimentul binelui și al răului a fost dat, după Sfântul Apostol Pavel, și adepților religiilor păgâne: «Cînd păgînii, cei ce nu au Legea, din fire fac ce poruncește Legea, așa lipsiți de Lege, ei singuri își sînt Lege, ca unii care arată fapta Legii scrisă în inimile lor, prin mărturia cugetului lor și prin cercetarea de sine care îi și învînovătește și îi și dezvînovătește»¹⁷. Apostolul nu ezită să citeze în Epistolele sale autori profani ca Epimeride, Euripide, Aratus¹⁸. Mai mult decît atîta, cînd el scrie filipenilor: «Fraților, să vă fie gîndul la toate cîte sînt adevărate, la toate cîte sînt drepte...»¹⁹, pare a arăta calea urmată curînd după el de apologeți: să se caute în doctrinele cu care se venea în contact, punctele de apropiere, asemănările aparente sau reale, singurele care dau posibilitatea partenerilor să angajeze o discuție de la care se pot aștepta oarecare rezultate²⁰. În chipul acesta Sfântul Apostol Pavel trasează primele linii ale acestei interpretări din punct de vedere creștin, încercînd să legitimizeze intervenția, la o dată aleasă și într-un loc determinat, a unei acțiuni supranaturale momentane pe care el o înse-rează în pinza vremii sale²¹.

Pentru relevarea faptului că împotrivirea teologilor polemisti față de folosirea schematicii elenice în exprimare nu era pe linia directoare a gîndirii creștine, se cere menționată și *antecedenta Sfîntului Ioan Evangelistul*, înainte de schițarea unor considerații în legătură cu calitatea de filozofi pe care apologeții, după un obicei curent în ambianța vremii respective, credeau că și-o pot atribui.

Cu Sfîntul Evangelist Ioan, tendința de apropiere a creștinismului de conceptele elenice se anunță încă din faza anterioară, mai închisă, a vieții intelectual-spirituale a Bisericii. Înaltul și sublimul prolog al Evangheliei sale deschide calea viitoarelor armonizări, pe care cei mai buni și mai departe văzători fii ai creștinismului le vor realiza între Evanghelie și sistemul de concepte, avînd totdeauna grija de a nu știrbi prin aceasta cu nimic ortodoxia credinței. Putem spune chiar că vestitul prolog al Evangheliei a IV-a este, înainte de apologeți, cea dintîi sinteză fericită între un fond creștin și un veșmînt împrumutat de concepte²². El anticipă nu numai încercările mai modeste ale apologeților, ci și realizările din secolul al III-lea ale unui Clement de Alexandria și ale unui Origen, fără să cadă însă în erorile care au umbrit pe acești mari dascăli ai Școlii din Alexandria²³. La învățătura creștină despre Fiul lui Dumnezeu, cel Unul-Născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, s-a

16. Rom., I, 19.

17. Rom. II, 14—15.

18. Cf. Pierre de Labriolle: *Histoire de la littérature latine chrétienne*, Paris, 1924, p. 33.

19. Filip., IV, 8. Cf. Christus, Paris, 1927, p. 1079.

20. Cf. A. Puech, *La rencontre du christianisme*, p. 163.

21. *Ibidem*, p. 164.

22. Cf. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...* p. 28—29.

23. Cf. G. Bareille, art. *Apologistes (les Pères)* în «Dictionnaire de théologie catholique», I, col. 1594.

adaptat transformată concepția despre «Logos» care se popularizase atât de mult în acel timp. În acest scop, s-a oferit un teren de înțelegere, necesar din punct de vedere psihologic²⁴, cu credincioșii religiilor vechi, iar pe de altă parte s-a arătat calea sintezelor ce aveau să vină nu prea departe în timp : fond creștin și formă din sistemele de gândire ale vremii, adaptată și creștinată pentru ca să nu se denatureze credința primară, ci ea să apară — în sistemul doctrinar al Bisericii — în toată integritatea și puritatea ei, cu tot mai multă evidență și claritate. Termenul «Logos», aplicat de Sfântul Evanghelist Ioan la persoana a doua a Sfintei Treimi era înțeles de greci. «Poate că nu spunea la toți același lucru, dar spunea ceva la toți ; el strălucea în sînul unui fel de penumbră cu o misterioasă licărire ; era într-adevăr «lumina care vine în lume», care călăuzea pe slujitorii creștini în lucrarea lor de propovăduire și care atrăgea către ei sufletele neliniștite ale credincioșilor religiilor de atunci, în căutarea unei credințe noi»²⁵.

Creștinismul prezentat după procedeele gândirii timpului de care ne ocupăm. Anticipările pe care le-am văzut la Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Evanghelist Ioan nu erau suficiente pentru realizarea importanței operei de recunoaștere și folosire a procedeelelor și conceptelor gândirii elenice în problemele de credință ale Bisericii. Aceste anticipări s-ar fi putut pierde în controversele dintre religiile vechi și credința cea nouă. Din cauza animozităților inerente, s-ar fi putut întîmpla foarte bine ca nimeni dintre creștini să nu-și mai dea seama de florile de mărgăritar, ce se găseau totuși în schematica elenismului. Este meritul scriitorilor creștini din secolul al II-lea, scriitori cu vederi înaintate, de a fi dus mai departe, în noile împrejurări lucrarea abia indicată.

Istoria arată că cei mai mulți dintre apologeți au fost, în vremea lor, filozofi de profesie, în accepțiunea cuvîntului «filozof» specifică timpului lor și atmosferei intelectuale respective, în care acest cuvînt nu avea semnificația termenului tehnic de mai tîrziu și cu atât mai puțin a celui științific de azi. Aristide, Sfântul Iustin, Atenagora se numesc ei înșiși filozofi, cînd se prezintă ca autori ai scrierilor pe care le compun²⁶. În această calitate, ei nu s-au putut mulțumi cu o vedere exterioară a creștinismului. Mai mult sau mai puțin formați prin studiul științelor profane, prin obiceiul procedeelelor logice și prin învățămîntul filozofiei elenice, ei nu puteau să se mulțumească cu articolele de credință în stare dispartată ; a fost firesc ca ei să le fixeze într-un fel oarecare în edificiul propriei lor gândiri teoretice²⁷. Prin modul natural deci de a se face asociațiile de idei și sistematizările în mintea omului care gîndește, s-a făcut în concepția de după convertire a apologeților, o armo-

24. E. Baudin : *Psychologie*, Paris, 1921, p. 456 : «Dacă ni se enunță o idee nouă pentru care n-avem echivalent, nu o vom înțelege decît în momentul cînd vom reuși să o construim cu idei vechi».

25. A. Puech, *La rencontre du christianisme...* p. 164.

26. Cf. A. Puech, *Les apologistes grecs...* p. 14.

27. Cf. Mgr. Batiffol, Introducere la J. Rivière, *Saint Justin et les apologistes du second siècle*, p. XIX.

nizare între zestrea teoretică apercceptivă, între ceea ce ei aduceau ca moștenire a pregătirii lor anterioare și adevărurile creștine pe care le primeau.

Apologeții avînd apoi sarcina de a prezenta și susține religia cea nouă în fața autorităților greco-romane și a scriitorilor celorlalte religii, nu puteau să apară în «agora» oricum. Ei au făcut uz de «filozofia» lor pentru a fi mereu la înălțime din punct de vedere intelectual. Încă o împrejurare deci care a dus la îmbrăcarea creștinismului în forme de gîndire împrumutate din disciplinele generale ale elenismului. Se știe, că în fața tronului, a filozofilor imperiului și a retorilor, oricît de sublimă ar fi fost viața morală a creștinilor, creștinismul — spre deosebire de celelalte religii ale vremii cărora li se arăta considerație — avea un oarecare preț doar ca asceză ; în general era socotit nu ca religie, ci ca sectă religioasă a oamenilor simpli și fără știință de carte²⁸. Chiar împăratul Marcu Aureliu, unul din «înțelepți», adept al filozofiei stoice, n-a fost deloc receptiv la mesajul noii religii, nici măcar în părțile pentru care stoicismul putea fi o pregătire²⁹. Iar Cels, exprimînd sentimentul cercurilor din care făcea parte, spune că nu este loc pentru înțelept în biserică ai căror primi întemeietori erau necunosători nici ai primelor rudimente ale scrierii³⁰. Avînd în vedere acest fel de a gîndi al intelectualității aparținînd religiilor vechi, precum și desconsiderarea crescîndă a autorității romane, scrierile apologeților aveau două scopuri. Ei voiau de o parte să disculpe creștinismul de pîrile al căror obiect era din partea pontifilor religiilor vremii și să obțină pentru el toleranța de care se bucurau acestea, iar de alta să-i evidențieze elementele religioase noi în raport cu aceste religii și să cîștige simpatia credincioșilor³¹. Pentru primul scop, apologeții nădăjduiau să obțină chiar bunăvoința împăraților. Ei erau convinși însă că numai prezentînd creștinismul în limbaj și procedee intelectuale, puteau să spera la oarecare succes, căci cu vechile metode, în timp ce celelalte religii erau respectate, numai el era considerat a priori superstiție. Apologeții mergeau și mai departe și susțineau creștinismul ca un sistem de viațuire sigur și folositor³². Cum ar fi putut însă să-l prezinte ca atare, dacă nu i ar fi dat haina literară corespunzătoare ? Cînd Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful numește pe destinatarii primei sale *Apologii* «iubitori de știință și filozofi», pare a face apel la ei, pentru calitatea lor de filozofi, să ia în considerare o nouă disciplină, care e religia cea adevărată³³.

La fel se prezintă apologeții și cînd se adresează în mod special cercurilor de cărturari ai religiilor vechi. Ca simpli creștini, ei nici n-ar fi fost băgați în seamă³⁴. «Ei voiesc să se facă ascultați și respectați

28. Cf. *Christus*, p. 1078.

29. *Ibidem*, p. 1069.

30. Origen, *Contra Cels*, cf. *Christus*, p. 1078.

31. J. Tixeront, *op. cit.*, p. 229.

32. Dialogul Sf. Iustin cu Trifon, după J. Tixeront, *op. cit.*, p. 231.

33. I Apol. I, 1, cf. G. Bardy, art. *Iustin (saint)*, în «Dictionnaire de théologie catholique», col. 2230.

34. Este semnificativă, în această privință, împrejurarea pe care o descrie Sf. Iustin:

și să dovedească celor ce-i tratează barbari, că și ei au spiritul fin și supiu și o cultură într-adevăr elenică»³⁵. Pentru aceasta, o dată cu obiceiurile filozofilor, apologeții păstrează atit cît pot și filozofia veacului lor³⁶, cu ajutorul căreia fac efortul teoretizării și sistematizării creștinismului³⁷. Iată unele din împrejurări în care religia cea nouă s-a ridicat la nivelul cultural al timpului, adoptînd formele cugetării caracteristice aceluși timp și cum apologeții au început și realizat pînă la un punct această ridicare, prin înțelegerea disciplinelor teoretice elenice, prin apropierea și folosirea procedeeilor și conceptelor lor în slujba religiei mîntuitoare a credincioșilor creștini.

Erezia gnostică și consecințele ei pentru gîndirea creștină. Aproximarea dintre creștinism și disciplinele generale elenice corespunde, în istoria Bisericii, unei necesități de raționalizare a religiei, care se simțea mai de mult și care în secolul al II-lea se accentuase³⁸. Tot ca manifestare a unei asemănătoare necesități, se făcuse mai înainte de către iudeii din diaspora, al căror suflet îl reprezenta mai ales orașul Alexandria, o apropiere între iudaism și filozofia greacă³⁹. Acest din urmă fenomen ieșe din cadrul care ne preocupă și-l însemnăm aici numai ca antecedent în legătură cu problema pe care o avem în vedere. Un altul este însă în strînsă dependență de timp și de influențe cu subiectul nostru și trebuie să ne oprim puțin asupra lui. Este vorba de erezia gnostică. Această erezie este, în istoria creștinismului, un rezultat al preocupărilor religioase și teoretice în același timp⁴⁰. Ea vrea să răspundă — înainte ca apologeții să facă și ei aceasta — necesității pe care o simțeau unii credincioși de a teoretiza asupra problemelor religioase. Căutînd însă să realizeze un sistem care să mulțumească și necesitatea religioasă și pe cea filozofică a credincioșilor, erezia gnostică nu reușește s-o facă în marginile ortodoxiei creștine. Ea nu are comun cu aceasta decît elementele de creștinism ce se găsesc în compoziția ei, în care intră foarte multe și diverse influențe religioase străine. Ceea ce trebuie subliniat este că reprezentanții ereziei gnostice «au fost printre cei dintîi care au construit vaste sinteze, foarte adesea ciudate și care dau cite o dată coșmarul, dar care se prezintă ca o explicare de ansamblu, de aparență în același timp filozofică și profetică»⁴¹. Este vorba în istoria bisericească și de o altă «gnoză creștină», deosebită de a ereticilor, așa cum au în-

la începutul *Dialogului* său. Iudeul Trișon văzînd pe Sf. Iustin îmbrăcat în haină de filozof, îl salută și-i cere o discuție. Mai pe urmă, observînd că are de a face cu un creștin, pierde respectul pe care i-l impunea haina. Cf. J. Lebreton, *op. cit.*, p. 397.

35. J. Lebreton, *op. cit.*, p. 397.

36. *Ibidem*.

37. Cf. F. Cayré, *op. cit.*, p. 104.

38. Cf. *Christus*, p. 1083.

39. Cf. J. Tixeront, *op. cit.*, p. 46 și urm.

40. F. Cayré, (*op. cit.*, p. 96) definește gnosticismul în general «un efort al gîndirii filozofice de a transforma creștinismul într-o filozofie religioasă, sau un efort al gîndirii religioase pentru a da misterelor o explicație filozofică mai profundă decît aceea a creștinilor».

41. Aimé Puech, *La rencontre du christianisme...*, p. 169.

teles-o în secolul al III-lea Clement Alexandrinul și Origen⁴². «Din nenorocire, în locul acestei filozofii rezervate, gnosticii eretici au folosit pentru a elucida credința lor, un platonism denaturat care cădea în pan-teism și un neopitagorism superstițios, care cădea în magie. Pentru a utiliza apoi în același scop, ceea ce li se părea că religiile vechi aveau bun e împrumutată de la misterele păgine — foarte la modă, se știe, în secolul al II-lea — secretele riturilor și inițierilor lor, sau transportară în învățămîntul Bisericii, doctrinele teogonice și cosmogonice ale Egiptului, Caldeei, Persiei și poate chiar ale Indiei, cunoscute la Alexandria și în Siria»⁴³.

Este interesant de văzut ce atitudine a determinat erezia gnostică în rîndul creștinilor dreptcredincioși. Desigur că prezentîndu-se în limbaj, metode și sisteme generale, această erezie putea să apară mai simpatcă credincioșilor cu preocupări intelectuale ai religiilor vechi și mai accesibilă mentalității lor decît creștinismul tradițional. Mulți dintre aceștia cînd se decideau să primească religia cea nouă, erau tentați de forma gnostică a ei. De aci necesitatea pentru creștinii ortodocși să facă și ei — dar nu în mod eretic — sinteze doctrinare, cum realizaseră greșit și nouos gnosticii. Se pare că și aceasta a fost una din împrerjările care au concurat la apropierea dintre creștinism și disciplinele generale elenice.

În altă ordine de idei, atitudinea polemîștilor, ostilă pătrunderii în scrierile și formulările creștine a sistemelor și conceptelor din disciplinele generale elenice, se explică în parte și prin apariția gnosticilor. Aceștia, cum am văzut, își întocmeau construcțiile lor eretice folosind larg sistemele de gîndire ale timpului lor. Polemîștii care aveau ca obiectiv principal al scrisului lor apărarea credinței creștine autentice și combaterea ereziilor, s-au îndreptat și împotriva mijloacelor teoretice și metodice pe care se întemeiau acești eretici⁴⁴.

Dar pentru lupta împotriva concepțiilor eretice ale gnosticismului, n-a fost de ajuns ca religia creștină, în forma ei ortodoxă, să-și creeze un veșmînt de gîndire superior, cîștigînd pentru ea cugetarea oamenilor credincioși, ispitită de gnosticism. Biserica a trebuit să atace erezia apărută ca neghina în ogrorul ei. Uneori Biserica a trebuit să vină cu corective și în cazul unor «teologumene» hazardate ale unor reprezentanți ai ei care jonglau prea mult cu speculațiile. În asemenea circumstanțe, «efectul cel mai vizibil al mișcării gnostice asupra masei de creștini și asupra episcopilor veghetori care erau în capul ei, a fost desigur de a deștepta o neîncredere de neînvincs față de tendința de teoretizare religioasă, în sufletele credincioșilor cărora le lipsea această neîncredere, sau de a o întări în sufletele celor mai mulți care o căpătaseră de mai înainte. Este starea de spirit în fond a polemîștilor. Oricum însă pentru a combate tezele socotite adverse, polemîștii sînt constrînsi

42. Cf. J. Tixeront, *op. cit.*, p. 193.

43. *Ibidem*.

44. Cf. R. Jolivet, «*Essai sur les rapports entre la pensée grecque et la pensée chrétienne*», Paris, 1931, p. 165.

să împrumute de la aderenții acestora desigur nu învățăturile, dar cel puțin metodele de raționament și dialectica. Astfel, în fiecare moment, nu voi spune că ei deschid, dar cu siguranță că ei întredeschid ușa elementului pe care abia l-au exorcizat»⁴⁵.

Sub acest din urmă aspect al problemei, polemisti rămân ei înșiși tributari gândirii timpului lor. Curentul favorabil folosirii disciplinelor generale elenice în problemele credinței era atât de puternic în secolul al II-lea, încât a cuprins indirect în vârtejul lui și pe cei ce se împotriveau mersului înainte spre teoretizare, în forme din sistematica vremii, a religiei creștine. Prin aceasta, s-au corectat practic, în ansamblul gândirii creștine din epoca respectivă, pozițiile teoretic negative ale acestor scriitori creștini. Într-adevăr și polemisti, în scrierile lor, au trebuit să se ridice la un nivel de vocabular și procedee logice egal cu al celorlalți. Chiar și numai respingând anumite probleme din sistemele grecești, au fost nevoiți să le reproducă de cele mai multe ori și, prin această reproducere, a fost imposibil ca ei să nu fie influențați în ce privește felul de a pune și înfățișa lucrurile. «Cu toată această intransigență, s-a observat cu dreptate, spune un autor, că acești adversari ai elenismului împrumută de la sofistică artificiile ei cele mai rafinate și chiar pentru fondul argumentării lor, sînt adesea tributarii izvoarelor filozofice»⁴⁶. «Tertulian însuși dă mărturie despre avantajele pe care credința poate să le găsească în asemenea situații, atît pe linie dogmatică precum și morală»⁴⁷. Aceste indicații ne ajută să întvedem că religia creștină nu era, în secolul al II-lea, ostilă noului, cum ar apare, la prima vedere, din pozițiile teoretice ale polemicilor. Chiar și unii reprezentanți literari de ai ei care — ca Tertulian — se arată în general pe alte poziții decît ale scriitorilor creștini favorabili elenismului, scapă uneori mărturisiri din care se vede că ei prețuiesc sistemele de gândire contemporane⁴⁸. Considerațiile de mai sus reflectă că religia creștină, în secolul al II-lea, a mers spre împrumuturi de forme conceptuale grecești și atunci cînd, prin unii din exponenții ei, a luat atitudine contrarie. Scriitorii creștini au trebuit să împrumute de la disciplinele generale elenice expresii, metode și plan, pentru a-și asigura un nivel intelectual cerut de epocă și egal cu al partenerilor cu care discuteau.

Atitudinea Sfîntului Iustin Martirul și Filozoful. Avînd în vedere înrudirea de atitudine și neținînd seama de ordinea cronologică a scriitorilor, linia gândirii creștine din secolul al II-lea, pornind în zigzag de la direcția teoretic ostilă disciplinelor generale, reprezentată de Tațian, Hermias, Irineu și Tertulian (acesta din urmă desfășurînd o bună parte din activitatea sa și în secolul al III-lea), trece, corijîndu-se, prin tendință mai moderată, în această privință, a lui Minucius Felix și Teofil de Antiohia. În referirile sale la teoretizările timpului său, Teofil de Antiohia relevă de obicei contradicțiile și incertitudinile lor. El are totuși trei capi-

45. Aimé Puech, *La rencontre du christianisme...*, p. 170.

46. J. Rivière, *op. cit.*, p. 99.

47. Cf. Régis Jolivet, *op. cit.*, p. 164.

48. F. de Labriolle, *op. cit.*, p. 33.

tole în care recunoaște că uneori poezii și gânditorii din vremea sa s-au preocupat și de unele tradiții, datorită cărora nu sînt mai puțin folositori credincioșilor decît profetii Vechiului Testament ⁴⁹. Nota moderată este și mai vizibilă la Minucius Felix. Vederile lui ⁵⁰ ne ridică pe planul superior al înțelegerii, explicării și folosirii unor concepte ale elenismului ; ne introduc în starea de spirit a scriitorilor creștini care au reprezentat, în secolul lor (al II-lea d. Hr.), direcția de gîndire creștină pronunțat favorabilă unor teoretizări după metodele contemporane lor. În legătură cu această direcție, se impune întii Atenagora. El se caracterizează printr-o lărgime de vederi întrecută numai de Sfîntul Justin. Nu numai că recunoaște meritele disciplinelor generale elenice, dar chiar întreprinde expunerea doctrinei creștine cu argumente scoase din ele și din literatura vremii ⁵¹.

Dar cel care în secolul al II-lea reprezintă în gradul cel mai înalt curentul creștin în favoarea disciplinelor de gîndire elenice, este *Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful*. El îndeamnă pe credincioșii creștini să îndrăgească binele, frumosul, gîndul pus în slujba generalizărilor după procedeele conceptuale ale vremii, literatura. Osîrdia lui aduce în Biserică și în scrierile ei un climat de adîncă simpatie, de prețuire și îndemn către gîndire sistematică, știință și cultură în general. Respectul său pentru disciplinele culturale ale vremii merge atît de departe, legătura naturală care unește creștinismul cu conceptele elenice este în concepția lui teologică — ancorată în vremea de atunci și în mediul intelectual respectiv — atît de strînsă, încît pentru a determina pe credincioși să-i iubească și să-i studieze, consideră gînditorii care s-au distins în antichitate prin înălțimea gîndirii lor, colaboratori cu anticipație ai lui Iisus Hristos și-i numește creștini : «Acei ce au viețuit conform rațiunii sînt creștini, deși au putut să treacă ca adepți ai religiei păgine, ca unii reprezentanți ai gîndirii și asemănătorii lor la Greci și ca Abraam, Anania, Azaria, Misail, Ilie și atîți alții la barbari. Și de asemenea, credincioșii care au trăit contrar rațiunii, au fost perversi, dușmani ai lui Hristos și omorîtori ai discipolilor Cuvîntului» ⁵². Sfîntul Iustin Martirul are pentru uzul Bisericii din vremea sa, pentru slujitorii și credincioșii ei o concepție aparte, adecvată credinței lor, în care nu există antinomie între creștinism și disciplinele generale elenice. Atît unul cît și celelalte au la bază, în această concepție apărută în istoria bisericească și destinată Bisericii, același izvor : inteligența divină. O deosebire există totuși. Pe cînd disciplinele generale sînt un rezultat al rațiunii omenești, care pentru credincios este numai un reflex al inteligenței divine, creștinismul este pentru el apariția inteligenței divine însăși în umanitate, descoperirea pură și completă a Logosului divin întrupat. «Eu sînt creștin — zice Sfîntul Iustin — și nu mă rușinez de această calitate ; mărturisesc că toată dorința mea este

49. Θεοφιλου πρὸς Αὐτόλυκον ed. Otto, paragr. 36, 37, 38.

50. Cf. Marci Minucii Felicio, *Octavius*, cap. XXXIV, P. L., t. III, col. 346 ; cap. XIX, *Ibidem*, col. 293—294 ; cap. XX ; *Ibidem*, col. 297—298.

51. Cf. cap. V și VI din Πρωβεβα πρὸς Χριστιανῶν, ed. Otto, vol. VII, p. 22—34.

52. *Apologia* I, c. 46, în ed. Otto, t. I, p. 128—130.

să apar ca atare. Aceasta nu pentru că doctrina iubitorilor de înțelepciune ar fi străină de aceea a lui Hristos, dar ea nu-i este întru totul asemănătoare»⁵³. Tot ce ei au învățat bun pe alte căi, ne însușim și noi creștinii, nu este foarte folositor⁵⁴.

În gândirea teologică a Sfântului Iustin Martirul și Filozoful, creștinismul are rădăcini și în rațiunea umană naturală a credincioșilor. Starea de natură și starea de grație nu sînt, la creștini, opuse una alteia: creștinismul termină, desăvîrșește ceea ce luminile naturale abia au schițat. Edificiul noii credințe nu se ridică pe ruinele rațiunii și nu cere să se facă în sufletul credinciosului, ca să spunem așa tabula rasa.

Înțelesul și însemnătatea doctrinei Sfântului Iustin Martirul și Filozoful este, în această lumină, foarte mare pentru gândirea creștină. Concepția lui religioasă liberală face un loc disciplinelor generale ale timpului său alături de creștinism, le consideră ca aliatul natural al acestuia, ca un inițiator al sufletelor credincioșilor în adevăr și bine și, prin aceasta, ca un preparator de cale spre știința morală și virtutea completă, pe care credincioșii socotesc că le găsesc în creștinism. Sfântul Iustin fondează astfel, în secolul al II-lea, o tradiție de largă toleranță și dă mîna lui Clement Alexandrinul, prin care această tradiție se va preciza și continua.

Teoria despre λόγος σπερματικός. Sumara expunere a concepției Sfântului Iustin Martirul și Filozoful a pus în lumină, într-o oarecare măsură, și explicația principală dată de el anumitelor analogii pe care apologeții cred că le pot descoperi între creștinism și disciplinele generale grecești. Referindu-ne în general la scriitorii creștini din secolul al II-lea, găsim la aceștia două teorii cu ajutorul cărora ei explică punctele asemănătoare dintre creștinism și concepțiile elenice⁵⁵. Amintim, în primul rînd, ca o curiozitate a mentalității unor credincioși creștini din vremea respectivă, teoria așa zisului «plagiat» din cărțile sfinte ale Vechiului Testament. Unii reprezentanți ai elenismului ar fi cunoscut cărțile sfinte ale iudeilor și ceea ce au spus ei folositor din punct de vedere religios ar fi luat de la Moise și de la Profeți⁵⁶. Aceasta este o teorie care nu s-a bucurat niciodată de credit în istoria bisericească.

Interesantă și demnă de menționat, din punct de vedere istoric bisericesc, este însă teoria despre λόγος σπερματικός. Însemnînd aci despre ea doar cîteva linii, trebuie să arătăm că această teorie este risipită — în unele elemente ale ei — și în scrierile celorlalți autori creștini din secolul al II-lea, dar se dezvoltă și formulează unitar și amplu la Sfântul Iustin Martirul și Filozoful. Teoria este importantă, în scrierile creștine respective, nu numai prin ingeniozitatea ei, dar și prin înlesnirea unei largi înțelegeri a concepției grecești, în scopul adaptării și folosirii lor de către reprezentanții creștinismului. După această teorie, lumina divină

53. *Apologia II*, XIII, ed. citată, p. 236—238.

54. Cf. *ibidem*.

55. Cf. G. Bareille, în «Dictionnaire de théologie catholique», I, col. 1593.

56. Iustin, *Apologia*, I, 44, 59; Teofil: *Către Autolic*, II, 37—38; *Octavius*, 19—20; Tatian, *Discursuri*, 40; Tertulian, *Apologeticum* 46, 47; Cf. «Dictionnaire de théologie catholique», același loc.

clarifică în mod natural inteligența omenească a credinciosului. Dacă reprezentanții disciplinelor generale au vorbit adeseori cu înțelepciune despre religie — spune Sfântul Iustin Martirul — și dacă poeții au făcut același lucru, aceasta se întâmplă din cauza «Logosului» rațional, care e răspândit în geniul uman în mod firesc : διὰ τὸ ἔμφυτον παντὶ γένηι ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ λόγου ⁵⁷. Iar mai departe, Sfântul Iustin Martirul crede că «toate principiile drepte, pe care gânditorii și legiuitorii religioși le-au descoperit și exprimat, s-ar datora contemplării parțiale a Cuvântului (Logosului) ⁵⁸. Reiese, după Sfântul Iustin, că spiritul omenească, printr-o binefacere împărțită la orice creatură rațională, este capabil, chiar în afară de revelația religioasă din iudaism și creștinism, să se ridice la o înțelegere a celor mai înalte adevăruri. Această soluție înaintată și cuprinzătoare ridică în ochii credincioșilor reputația Sfântului Iustin Martirul și Filozoful. Prin această teorie, s-a deschis definitiv poarta înțelegerii, pînă la o colaborare, între creștinism și sistemele de teoretizare elenice ⁵⁹, ceea ce vom vedea și mai departe.

Teologia apologetilor. Dacă, după cum s-a putut vedea în cele precedente, scriitorii creștini la care ne referim s-au situat atît de aproape de disciplinele generale ale elenismului, de la care au împrumutat forme și metode de perfecționare a scrierilor lor, rezultă că în concepțiile lor teologice sînt «două curente de idei, venite din două izvoare diferite : de la credința creștină pe care ei o mărturisesc, la care ei aderă din tot sufletul și pe care cel mai mare dintre dînșii, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, o reprezintă și ca martir în cultul Bisericii, au primit credința într-un Dumnezeu, Creator al lumii, în Iisus Hristos, Fiul Său unic și Cuvîntul Său, în Duhul Sfînt ; din conceptele elenice și cite o dată și de la exegeza iudaică ei au împrumutat forme superioare de exprimare și o concepție aparte a transcendenței divine și a rolului Logosului în creația lumii și manifestarea lui Dumnezeu» ⁶⁰. Însemnările din aceste pagini cer să ne dăm, într-o oarecare măsură, seama și de felul cum se armonizează între ele ideile din aceste două izvoare, în teologia ce reprezintă începuturile de sistematizare doctrinară creștină din secolul al II-lea.

Istoria bisericească și istoria dogmelor arată că printre serviciile cele mai importante pe care disciplinele generale elenice le-au adus Bisericii creștine din primele secole, este și acela de a fi format falanga scriitorilor ei din acel timp. Acești scriitori ies, cei mai mulți, din școlile acestor discipline generale. Aici au cunoscut ei sistemele timpului lor, aici s-au inițiat, de aici s-au înarmat cu cunoștințe generale, adoptînd expresii și metode pentru expunerea credinței. Trecînd însă prin școli ale sistematicii grecești, socotindu-se printre înțelepții vremii și profesînd creștinismul în această calitate, oare se poate susține părerea lui Harnack ⁶¹, după care acești scriitori creștini din secolul al II-lea sînt înainte de toate

57. *Apologia II, VIII*, ed. cit., p. 220.

58. *Ibidem*, X, p. 226.

59. Cf. G. Bareille, *art. cit.*, «Dictionnaire de théologie catholique», I, col. 1594.

60. Jules Lebreton, *op. cit.*, p. 400.

61. Opinia lui Harnack este exprimată în Lebreton, *op. cit.*, p. 400—401.

ginditori (considerați după obiceiul de atunci «filozofi»), care teoretizează asupra lumii și asupra originii ei, asupra lui Dumnezeu și asupra cunoștinței ce putem să avem despre El și își însușesc teoria Logosului ca cheie a acestor probleme, înainte de orice luare în seamă a dogmei creștine? Sau trebuie să fie priviți în primul rînd creștini, fideli credinței botezului, care pentru a face să se înțeleagă și dacă se poate să se accepte de către credincioși, credința în Fiul lui Dumnezeu, caută s-o expună și s-o interpreteze prin această doctrină a Logosului, familiară cititorilor lor și pe care de altfel Sfîntul Ioan Evanghelistul și Sfîntul Ignațiu Teoforul o consacraseră? Această a doua alternativă este socotită, în istoria dogmelor creștine, ca cea adevărată⁶². Incercînd să punem cît de cît în lumină această chestiune, considerațiile noastre se vor grupa mai întîi în jurul teologiei Sfîntului Iustin Martirul.

Într-adevăr, în teologia Sfîntului Iustin Martirul e mai vizibilă tendința ce-și are originea în unele sisteme și tradiții religioase ale elenismului, de a se accentua prea mult transcendența divină. După unii cercetători creștini, această tendință din teologia Sfîntului Iustin Martirul nu ar fi dăunătoare, ci dimpotrivă este susceptibilă de interpretare excelentă și foarte ortodoxă. Se poate spune totuși că îndepărtînd însă prea mult pe Dumnezeu de lume, ea face să se șteargă din Biblie toate intervențiile personale ale lui Dumnezeu suveran, care devine astfel un Dumnezeu abstract al sistemelor⁶³. Tot în teologia Sfîntului Iustin Martirul, din anumite imprecizii s-ar putea deduce că ele ar fi profesat — după o influență din disciplinele elenice — dualismul metafizic deosebit de învățătura creștină despre creația «*ex nihilo*»⁶⁴. Ceva mai mult, aplicînd principiile elenice despre Logos la persoana a doua a Sfintei Treimi, identificînd Logosul cu Fiul — ceea ce între apologeții greci din secolul al II-lea numai el o face explicit⁶⁵, Sfîntul Iustin a putut — nereușind cîteodată să realizeze perfect sinteza dintre fondul creștin și forma din sisteme — să încline, în teologia sa, spre un subordinaționism⁶⁶. Acestea ținîndu-le în seamă, urmează să vedem dacă dogmatica Sfîntului Iustin coincide cu dogmatica ortodoxă în aceste puncte ale credinței creștine despre Dumnezeu, Logos, creație. Vom face pe urmă o privire de ansamblu asupra teologiei celorlalți apologeți, indicînd, unde sint aparente, influențele din sistemele de gîndire ale elenismului. Adăugînd apoi o scurtă mențiune despre Sfîntul Irineu, ales dintre polemisti ca reprezentant, în secolul al II-lea, al tradiției bisericești și al învățăturii ortodoxe pure, străină de orice speculație teoretică, vom avea, în liniile generale, icoana oarecum de ansamblu a credinței creștine din acest timp, așa cum a ieșit din încercările de sistematizare la care ne-am referit.

62. *Ibidem*.

63. Cf. *ibidem*, p. 403.

64. M. Barth. Aubé în *Saint Justin*, Paris, 1875, p. 123—136, susține că Sf. Iustin ar fi fost adept al dualismului metafizic..

65. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 434.

66. Cf. *Ibidem*, p. 403.

Transcendența divină în teologia Sfântului Iustin. În capitolul III al *Dialogului său cu Trifon*, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, la o întrebare cu privire la definiția lui Dumnezeu, dă, pentru uzul credincioșilor, următorul răspuns : «Ceea ce este totdeauna același, neschimbător și cauză de existență pentru toți ceilalți»⁶⁷. Definiția aceasta a Sfântului Iustin este repetată și dezvoltată în capitolul IV al *Dialogului* : «Ochiul spiritual ne-a fost dat pentru a putea contempla ființa adevărată prin propria transparență spirituală. Această ființă este cauza tuturor conceptelor noastre. Ea n-are nici culoare, nici formă, nici întindere, nici nimic din ceea ce ochiul corpului pătrunde, dar este o ființă dincolo de orice esență și inexprimabilă ; numai ea este frumoasă și bună și apare imediat în sufletele alese, datorită unei anumite afinități și unei dorințe de a-l vedea»⁶⁸.

«Se pot distinge în acest text din teologia Sfântului Iustin — spune Lebreton⁶⁹, care-l citează ca și Pusch⁷⁰ — două principii diferite : unul care se referă la natura lui Dumnezeu ; altul care afirmă puterea firească a sufletului credincioșilor. Acesta, datorită transparenței sale, prin afinitatea sa cu Dumnezeu, ar fi capabil să-l perceapă cel puțin un moment prin încintarea minții». Amîndouă aceste principii teologice sînt de o vizibilă înrudire cu unele tradiții din sistemele elenismului. Reținem întii inefabilitatea și inexprimabilitatea lui Dumnezeu, despre care Otto zice : «Haec sententia, ex qua Deus ἀνόνομος vel ἀνωνόματος dicitur mera platonica est»⁷¹. De asemenea, afinitatea sufletului creștin menționată în textul nostru, prin care afinitate el are percepția divinului, este — după Aubé — tot de coloritul unor discipline elenice⁷². Concepția aceasta despre Dumnezeu a Sfântului Iustin a făcut să se spună despre el că n-ar profesa, în teologia sa, idei creștine. Ar fi un adept al sistemelor elenice rău convertit, continuînd să învețe în Biserică speculațiile sistemelor respective⁷³. S-a spus că Dumnezeu în concepția teologică a Sfântului Iustin Martirul, «este un Dumnezeu transcendent în care e greu să se recunoască Dumnezeul Sfintei Scripturi, care intervine fără încetare în istorie»⁷⁴. Cercetările istoriei bisericești au arătat însă că Sfântul Iustin Martirul n-a făcut altceva decît să îmbrace în termeni din tradițiile și sistemele elenismului o transcendență a lui Dumnezeu care diferă de transcendența sistemelor respective. E o transcendență a lui Dumnezeu concepută în sens creștin. Oare profeții Vechiului Testament nu înfățișau o idee înaltă despre Divinitate, purificată și străină de orice imperfecțiune umană ? Progresul ideilor morale în istoria religiilor a adus în mod necesar un progres paralel al concepțiilor lor meta-

67. Justin, *Dialogue avec Tryphon*, texte et traduction par G. Archambault, t. I, Paris, 1909, p. 17.

68. *Ibidem*, p. 21.

69. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 412.

70. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 95.

71. Cf. Marth. Aubé, *op. cit.*, p. 138.

72. Cf. *ibidem*, p. 138—139.

73. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 481.

74. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 95.

fizice. Ceva mai mult, Sfântul Iustin a putut găsi în Evanghelii, pe lângă o idee înaltă despre Divinitate, chiar texte care par a nega, la prima vedere, orice comuniune directă între noi și Dumnezeu, ceea ce seamănă mult cu concepția de tradiție elenistică : «Pe Tatăl nu-l cunoaște nimeni, fără numai Fiul și căruia va voi Fiul să-i descopere»⁷⁵ și : «Pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut vreodată»⁷⁶. Sfântul Iustin Martirul și Filozoful n-a fost nevoit, prin urmare, să ia din altă parte o idee despre Dumnezeu care să fie înaltă și dincolo de orice antropomorfism. Că uneori concepția lui despre Dumnezeu, concepția care era creștină, se întilnea în unele puncte cu aceea din disciplinele generale elenice, ceea ce i-a înlesnit s-o îmbrace în expresii asemănătoare și uneori identice, aceasta este altceva. Iată de ce un autor⁷⁷ mult folosit pentru însemnările din aceste pagini a putut să spună că nu socotește prea exagerat dacă susține că Sfântul Iustin și-a construit conceptul despre Dumnezeu numai după un ideal moral și religios și că el a luat în considerare problema transcendenței mai mult sub aspect teologic și nu dintr-un punct de vedere pur metafizic. Desigur, spune acest autor, rămân în limbajul Sfântului Iustin influențe din sistemele și tradițiile de colorit religios ale elenismului, însă formulele respective cu care își îmbracă el gândirea, erau atunci, în parte, bunul comun al tuturor. Ceea ce îl interesează, înainte de toate, este să definească pe Dumnezeu ca perfecțiunea morală, în contrast cu acele divinități ale religiilor vechi, cărora li se atribuie atâtea aventuri scandaloase, și ca imaterial ca să nu poată fi confundat cu idolii⁷⁸.

A doua persoană a Sfintei Treimi, Dumnezeu Cuvîntul în teologia Sfîntului Iustin. Cei ce afirmă că Sfântul Iustin Martirul a menținut identică ideea din elenism despre transcendența lui Dumnezeu, au imaginat a priori că doctrina despre Logos i-a fost impusă, în sistemul său teologic, de acest concept teoretic despre Divinitate⁷⁹. Sutuind adică pe Dumnezeu într-o transcendență exagerată, neatribuindu-i nici un contact cu lumea, a fost nevoit să conceapă Logosul ca un intermediar, care să facă legătura între Dumnezeu și lume⁸⁰. Nu aceasta este însă realitatea văzută de istoria bisericească. Dacă Sfântul Iustin dezvoltă teoria despre Logos cu noi date din disciplinele generale grecești, nu-i mai puțin adevărat că el a luat această teorie din tradiția bisericească, unde o introdusese Sfântul Ioan Evanghelistul⁸¹. «El credea în Hristos din tot sufletul său ; pentru a interpreta această credință el a recurs la teologia Logosului, pe care Evanghelia deja i-o predica ; el s-a străduit să facă în acest chip creștinismul său de înțeles și acceptabil cititorilor

75. Matei IX, 27.

76. Ioan I, 18.

77. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 98.

78. *Ibidem*.

79. Cf. J. M. Pfältisch, O. S. B., *Der Einfluss Platons auf die Theologie Justins des Märtyrers*, Paderborn, 1910, p. 86.

80. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 429.

81. Cf. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 104—105.

săi credincioși ; dar speculațiile teoretice de care se servește nu sînt decît veșmintul credinței sale, nu sînt sufletul ei»⁸².

Dacă Sfîntul Iustin crede în Logosul întrupat, o face după autoritatea Bisericii, tradiție și Evanghelii⁸³. «Nu se poate spune de ajuns că Sfîntul Iustin se servește de noțiunea Logosului ca de o noțiune familiară spiritelor celor cărora se adresează, adepți mai cultivați ai religiilor vechi și iudei din diaspora, mai mult sau mai puțin în oarecare atingere cu gîndirea vremii de atunci. Trebuie adăugat că această noțiune este pentru el un element dacă nu din *Credo* propriu vorbind, cel puțin din interpretarea acestui credo prin tradiția eclesiastică»⁸⁴.

În sistemele grecești⁸⁵, Logosul este introdus de Heraclit, trece pe la Anaxagora și ajunge la stoici. Aceștia din urmă desemnau prin el legea de neschimbat care conduce universul, forța care-l pătrunde. Stoicismul fiind foarte răspîndit, a popularizat ideea de Logos pînă cînd îl adoptară unii ucenici ai tradițiilor platonice, iudeii eleniști și chiar creștinii prin Sfîntul Evanghelist Ioan. Sfîntul Ioan a luat însă numai termenul, pe care l-a aplicat la Fiul lui Dumnezeu care s-a întrupat⁸⁶. Sfîntul Iustin Martirul nu se depărtează de concepția Sfîntului Evanghelist Ioan în ce privește Logosul considerat în esența sa și în raporturile cu Dumnezeu. Revenim însă la teoria despre λόγος σπερματικός, cu care el intră, e adevărat, mult mai adînc în sistemul de gîndire din disciplinele elenice.

După Sfîntul Iustin, Logosul se revarsă în lume și se reflectă în rațiunea omenească a credincioșilor. Această rațiune conține în mod natural o sămîntă divină, o părțică adică din Logos, care se manifestă în gustul adevărului și în practica binelui. Concepția aceasta este de un colorit elenic foarte pronunțat. În adevăr, pentru unele discipline generale elenice, «Logosul este rațiunea imanentă a lumii, legea care o guvernează, forța vitală care o însuflețește s-ar putea vedea în el oarecum germenul din care se dezvoltă totul după o lege naturală și infailibilă ; considerat sub acest aspect, Logosul este numit în aceste discipline elenice λόγος σπερματικός sau rațiune în formă de germene. Ceea ce apare în lume este astfel deopotrivă de adevărat pentru fiecare ființă individuală : fiocaro are logosul său particular, sămînta sa de rațiune ; la sfîrșitul fiecărei perioade cosmice, acești germeni particulari sînt resorbiți în Logosul universal ; pe urmă, cînd lumea renaște, ei se eliberează și dezvoltă părțile lumii ; fiecare participă la Logosul total, este însuflețit de el, condus de el, căci în toate ființele particulare sînt depuși germeni, sămînte de rațiune, λόγοι σπερματικοί care emană din Logosul universal și care se vor resorbi în el»⁸⁷.

82. Jules Lebreton, *op. cit.*, p. 429.

83. Cf. R. M.-J. Lagrange, *Saint Justin*, Paris, 1914, p. 161.

84. Aimé Puech, *Les apologistes...*, p. 104.

85. Să se vadă istoricul Logosului la M. J. Lagrange, *op. cit.*, p. 157 sq.

86. Ioan I, 14: «Și cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit întru noi»: ...O deosebită esențială de stoici care nu puteau să conceapă Logosul ca o persoană ce se putea întrupa.

87. Jules Lebreton, *op. cit.*, p. 436.

Apropierea între Sfântul Iustin și aceste concepte elenice este atât de evidentă, încît s-ar părea că am reprodus doctrina lui. Și totuși, o diferență metafizică capitală : de o parte Logosul, luat în totalitate, este o forță de neschimbat immanentă lumii ; de alta, el este o persoană, însuși Fiul lui Dumnezeu. În elenism, rațiunea omenească este manifestarea rațiunii divine, realizarea ei, oarecum o părțică din substanța lui Dumnezeu. Divinitatea întreagă este întrepătrunsă în lume, îi este consubstanțială. Pe de altă parte, în teologia Sfântului Iustin, Logosul divin deși se comunică în parte sufletelor, își păstrează totuși esența distinctă și nu se confundă cu ele : este persoana a doua a Sfintei Treimi⁸⁸. Vedem că Sfântul Iustin, ca și ceilalți scriitori creștini din secolul al II-lea, nu profesează acest concept grecesc în forma lui originală, ci îl preface după măsura fondului creștin. În cazul Logosului, teoria elenică devine în mîna Sfântului Iustin un concept creștin.

Concepția Sfântului Iustin cu privire la originea și formarea lumii, se pare că e mult influențată de unele tradiții împrumutate din elenism⁸⁹. Iată cîteva afirmații ale lui : «Dumnezeu a dat formă substanței informe, pentru a face din ea lumea»⁹⁰. «Logosul lui Dumnezeu scoase deci lumea din această substanță, de care vorbește Moise»⁹¹. «Noi am învățat că la origină, Dumnezeu, prin bunătate, a format lumea pentru oameni dintr-o substanță fără formă»⁹². Cine citește aceste rînduri de la Sfântul Iustin Martirul, nu se mai poate mira că mulți din autori au dedus că apologetul nostru a profesat dualismul metafizic, adică eternitatea «substanței fără formă» ca principiu paralel Dumnezeirii⁹³. A întocmi, a da formă lumii, scoțind-o dintr-o substanță informă, a o aduce din confuzie la armonie, sînt cîteva din termenii de care îi place să se folosească. Dar, pe de altă parte, nu trebuie să se neglijeze observația că Sfântul Iustin, cînd e vorba să exprime actul creației sau să numească pe Creator, întrebuițează, în teologia sa, adesea mult mai bucuros termenii ποιεῖν, ποιητής, care fără a exprima în mod necesar creația *ex nihilo*, tînde la acest principiu de credință al Bisericii mai vizibil decît κτίειν sau κτίστης. Ma ales să nu uităm cu cîtă putere Sfântul Iustin stabilește că Dumnezeu este fără început, că numai El singur este nenăscut, ἀγέννητος. Dacă ne amintim acestea, nu vom putea crede cu ușurință că ei ar fi admis o substanță eternă, paralelă Dumnezeirii, cu toate exprimările lui improprii, pe care ține atât de mult să le îmbrace în culorile mai vii ale tradiției lor religioase de influență elenică⁹⁴.

88. Cf. *ubi*em, p. 437 : Se arată dificultatea întîmpinată de Sf. Iustin în aplicarea doctrinei despre Logosul impersonal din sisteme la Logosul creștin, care se caracterizează fundamental prin personalitatea lui.

89. *Apologia I*, paragr. 20, ed. Otto, p. 64 : Τῷ γὰρ λέγειν ἡ μὲν ὑπὸ θεοῦ πάντα κηκοσμηθῆαι καὶ γεγενῆσθαι πλάτωνος θέζομεν λέγειν δόγμα.

90. *Apologia I*, par. 59, ed. Otto, p. 158.

91. *Ibidem*.

92. *Apologia I*, par. 10, ed. cit., p. 30—32.

93. Cf. Marth. Aubé, *op. cit.*, p. 123—126.

94. Cf. Régis Jolivet, *op. cit.*, p. 170 ; A. Puech, *Les apologistes grecs...*, p.

Tațian. În teologia acestui scriitor creștin, Dumnezeu este singur, fără început⁹⁵. Dacă Dumnezeu este spirit, nu este conceput ca rațiunea impersonală în sensul concepțiilor religioase elenice⁹⁶. Cu privire la Logos, Tațian crede că Dumnezeu, ca putere rațională, are în sine Logosul său. Printr-un act al propriei sale voințe Dumnezeu exteriorizează Logosul său, realizator al creației⁹⁷. Ieșit din Tatăl fără să fie desprins de Acesta, Logosul născându-se nu prin separare, ci prin participare, n-a micșorat pe Tatăl⁹⁸. Cum vedem, în această teologie, conceptul despre Logos se îmbină aci cu considerații mai profunde cu privire la raportul dintre Dumnezeu Tatăl și Logosul Său. Acest raport, întrucît se referă la Logos în sinul Tatălui și Logosul exteriorizat, va fi exprimat de Teofil de Antiohia în termenii din gîndirea elenică λόγος ἐνδιάθετος și λόγος προφορικός⁹⁹. Tațian însă nu identifică Logosul cu Fiul¹⁰⁰.

Atenagora. Dumnezeu este unul. Dumnezeu este singur necreat și etern¹⁰¹. El este neschimbat și simplu¹⁰², în afară de spațiu, invizibil, neîntînd să-l cuprindă decît numai înțelegerea¹⁰³. El este lumină inaccesibilă, armonie, perfecțiune, spirit, λόγος¹⁰⁴. Atenagora distinge λόγος ἐν ἰδέᾳ și λόγος ἐν ἐνεργείᾳ : Fiul lui Dumnezeu este Logosul Tatălui în idee și în act (*Ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ λόγος τοῦ πατρὸς ἐν ἰδέᾳ καὶ ἐνεργείᾳ)¹⁰⁵. Aceste expresii corespund și se apropie mult de termenii λόγος ἐνδιάθετος și λόγος προφορικός pe care Teofil de Antiohia îl aplică la exprimarea raporturilor dintre Tatăl și Logosul Său. Expresia Logos în act (λόγος ἐν ἐνεργείᾳ) pare a sugera în mod clar caracterul Logosului de persoană. Afirmația scriitorului că Dumnezeu singur este etern și necreat implică și credința lui despre creația lumii ex nihilo. Ca mod de exprimare, Atenagora caută, ca și Sfîntul Iustin, expresii vii și colorate din tradițiile conceptelor elenice. Expresii ca «ființa adevărată», «neschimbată», «fără început», «simplă», «în afară de spațiu» îi sînt familiare. Atenagora este de altfel un admirator al conceptelor elenice. După unii ar fi jucat chiar un rol, să zicem așa, oficial în școala unei discipline generale elenice¹⁰⁶. Se pot întrezări totuși la el și nuanțări de atmosferă diferită sub influența altor sisteme grecești. Acestea sînt mai aparente în doctrina lui despre providență ; în exprimarea frumuseții lumii, prin care Creatorul ni se revelează ; în viața conformă cu natura, despre care ne dau exemplul animalele și pe care Atenagora o propune, în strînsă înrudire cu moralistii elenismu-

95. Tațian, *Disc. către Greci*, par. 4, ed. Otto, p. 18.

96. *Ibidem*, p. 20.

97. *Ibidem*, par. 5, ed. cit., p. 22—24.

98. *Ibidem*, p. 24—26.

99. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 510.

100. *Ibidem*, p. 434.

101. Atenagora, par. 4, ed. Otto, p. 22.

102. Atenagora, par. 8, ed. cit., p. 38—42.

103. Atenagora, par. 10, ed. cit., p. 44.

104. Atenagora, par. 16, ed. cit., p. 70.

105. *Ibidem*, p. 71—72.

106. Cf. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 182.

lui, întrebunțind uneori chiar limbajul psihologiei acestora¹⁰⁷. Atenagora își însușește aceste influențe în mod cu totul natural, văzînd că ele nu contrazic întru nimic credința, ci dimpotrivă, punînd-o de acord cu principiile din disciplinele cu autoritate, îi ridică prestigiul¹⁰⁸.

Teofil din Antiohia. Istoricii literaturii creștine vechi nu sînt toți de acord cu privire la valoarea de concepție și exprimare a acestui apologet. Spre deosebire de Renan și Tixeront care îl apreciază¹⁰⁹, Puech îl numește «un scriitor care improvizează cu o ușurință banală», ceea ce nu-l împiedică însă să recunoască interesul pe care îl are opera lui din punctul de vedere al sistematizării doctrinare creștine în secolul al II-lea¹¹⁰. «El ne prezintă uneori învățătura Bisericii sub o formă mai precisă și mai clară decît predecesorii săi. Lipsit de originalitate și de orice știință profundă, nu este probabil să fi adăugat mult de la sine. Dar el aduce totuși o completare sau o clarificare a anumitor părți din expunerile Sfîntului Iustin, ale lui Tațian, sau chiar ale lui Atenagora ; el ne ajută să-i înțelegem»¹¹¹.

În teologia lui Teofil de Antiohia, Dumnezeu este în El însuși invizibil și inexprimabil¹¹². Esența sa nu poate să fie nici măsurată, nici cunoscută, nici descrisă. Cînd îl numim Tată, spunem creația lui¹¹³. Providența sa și fapăturile sale mărturisesc că el este stăpîn¹¹⁴. Expresia «trinitate» apare pentru prima dată la Teofil : «Cele trei zile care au precedat creația corpurilor luminoase sînt imaginile Trinității lui Dumnezeu, a Logosului Său și a Înțelepciunii Sale» (Αἱ τρεῖς ἡμέραι πρὸ τῶν φωστήρων γεγонуῖαι τύποι εἰσι τῆς τριόδου τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ)¹¹⁵. Expresia de «Înțelepciune» (σοφία) este înlocuiea de către Teofil a cuvîntului Duh (πνεῦμα) De asemenea, el preferă expresiile mai metafizice de «Dumnezeu» și «Logos» în locul termenilor Tată și Fiu. Distincția între λόγος ἐνδιάθετος și λόγος προφορικός, care este în germene la Sfîntul Iustin și care se schițează la Tațian și Atenagora, apare la Teofil de Antiohia cu ultima precizie¹¹⁶. Termenii se găsesc prima dată la el¹¹⁷.

Nu se observă la acest scriitor creștin nici o obscuritate cu privire la punctul de credință despre creație. «Eu socotesc, zice Aimé Puech, că chiar Iustin și cu atît mai mult succesorii săi, n-au limitat opera creației numai la organizarea haosului, ci au admis creația *ex nihilo* ; dar este incontestabil că cîteva expresii ale lui Iustin pot da loc la o neînțelegere. Nici o incertitudine nu este însă posibilă cu Teofil»¹¹⁸.

107. Cf. *ibidem*, p. 183.

108. Cf. *ibidem*, p. 182.

109. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 506, n. 4.

110. Cf. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 210 și 219.

111. *Ibidem*, p. 219.

112. *Către Autolic*, cartea I, par. 3, ed. Otte, p. 8.

113. *Ibidem*, paragr. 3 și 4, ed. Otto, p. 10 și 14.

114. *Ibidem*, par. 5, 6, 7, ed. cit., p. 16—24.

115. *Ibidem*, cartea II, par. 15, ed. cit., p. 102.

116. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 510 și Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 223.

117. Puech crede că termenii au fost întrebunțați de creștini și mai înainte, în școlile lor, la Antiohia cel puțin (*Les apologistes grecs...*, p. 223 și Lebreton, p. 510, nota 2).

118. Aimé Puech, *Les apologistes grecs...*, p. 219.

Argumentele teologice pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu sînt la Teofil în general aceleași care se găsesc și în sistemele grecești : existența lumii, ordinea ei, etc. Chiar comparațiile de care se folosește Teofil sînt asemănătoare cu cele ce se găsesc în unele tradiții și izvoare elenice ¹¹⁹. Expresiile despre Logos «interior» și Logosul «exprimat» sînt împrumutate din elenism. Influența din tradițiile religioase ale conceptelor grecești este vizibilă în caracterizările naturii lui Dumnezeu. Expresii ca «invizibil» și «inexprimabil», apar, după cum am văzut, și la Teofil de Antiohia ¹²⁰. Dar și în teologia lui Teofil, conceptele din disciplinele generale grecești, acolo unde sînt, constituie numai o formă : sînt îmbrăcămîntea unui fond creștin.

Sfîntul Irineu. Dacă însă apologeții, cu toată azeziunea lor puternică la adevărurile fundamentale creștine, ca interpretii începători ai credinței prin elemente din conceptele grecești, au putut să se abată de la «regula ei» în expunerea anumitor consecințe ale dogmei — a cărei substanță o găsim în scrierile lor în toată integritatea ¹²¹ — avem dintre polemisti pe Sfîntul Irineu, care înfățișează în aceeași epocă adevărurile creștine tradiționale, în afară de sfera disciplinelor generale și sistematizărilor, pe care le socotește creatoare de erezii ¹²². Desigur că în precizarea punctelor doctrinei creștine împotriva ereziilor, a fost natural ca Sfîntul Irineu să folosească un anumit vocabular, anumite expresii și chiar anumite procedee din sistemele elenismului, pe care le întrebunțau adversarii săi eretici. Acestea erau un bun comun al tuturor, deveniseră curenți în discuții de principii, formau, cu alte cuvinte, limba intelectuală a epocii. Sfîntul Irineu a vorbit această limbă și prin aceasta a fost influențat în mod indirect de sistemele vremii. Niciodată însă el n-a căutat să aplice ipotezele acestora la credința tradițională. Rolul lui n-a fost să caute terenul potrivit de interpretare a credinței prin disciplinele de teoretizare ale timpului, ci să precizeze tradiția, pentru a o apăra în fața alterărilor ¹²³. Secolul al II-lea dădea astfel meditații secolului următoare, pe lângă laudabile realizări de sistematizare doctrinară în forme din gîndirea greacă, cuvîntul tradiției în materie de doctrină, care putea să servească ca un corectiv acolo unde sinteza dintre fondul creștin și forma rațională nu se menținea în marginile Ortodoxiei.

Incheiere. Creștinismul era în secolul al II-lea la o răscruce a istoriei sale. În fața lui se punea o mare problemă. Trebuia oare să se închișteze la ce era de la Moise și de la Hristos, sau dimpotrivă să iasă din margini strîmte, pentru a aprecia și îmbrățișa larg tot omenscul din istorie ?

Această problemă a început să se pună încă din clipa în care idealul creștin a venit, prin unele cercuri în care pătrunsesese, mai mult sau mai

119. Cf. *ibidem*, p. 220—221.

120. *Către Autolic*, cartea I, par. 3, ed. cit., p. 8 : «Forma lui Dumnezeu este inexprimabilă și inexplicabilă» (Τὸ μὲν εἶδος τοῦ θεοῦ ἀβήρητον καὶ ἀνέκφραστον ἔστιν).

121. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 514, 516.

122. Cf. Tixeront, *Histoire des dogmes*, t. I, p. 344 ; Lebreton, *op. cit.*, p. 514.

123. Cf. Lebreton, *op. cit.*, p. 516, 616—617.

puțin în legătură cu o lume ce-și avea cugetarea și așezările ei și în care atâtea idealuri militau pentru întințitate. În secolul al II-lea însă, când religia Mântuitorului Hristos devenea, printre celelalte religii ale vremii, cea mai atrăgătoare și mai corespunzătoare ambianței respective și când la picioarele lui Iisus Hristos plecau genunchii atîția din credincioșii religiilor vechi, ea devenea acută și cerea dezlegare fără amănare.

Dacă religia cea nouă s-ar fi închis într-o atmosferă îngustă, contrară de altfel spiritului ei cînd e bine înțeles, dacă ar fi refuzat orice discuție și orice apropiere, soluția n-ar fi fost fericită pentru viitorul creștinismului. Pe de altă parte, dacă creștinismul n-ar fi ținut seama de originalitatea lui și s-ar fi pierdut în stufărișul de concepții și credințe dintr-o epocă de accentuat sincretism religios, ar fi căzut în cealaltă extremă. Soluția fericită era la mijloc. Religia cea nouă trebuia să respecte și folosească pentru binele credincioșilor și pentru propășirea lor tot ce era pozitiv în laudatele comori ale antichității. În același timp însă ea era datoare să vegheze ca esența și caracterul divin specific să nu i se piardă. Providența a condus Biserica spre această soluție fericită.

Curentul reprezentat de Sfîntul Irineu a ieșit din necesitatea de apărare a tradiției apostolice, iar cel reprezentat de Sfîntul Iustin din nevoia unei noi și superioare prezentări a ei în fața credincioșilor. Poate că polemicii, în năzuințele lor de apărare a integrității și purității tezaurului tradițional al credinței, au exagerat ostilitatea față de încercările de teoretizare și interpretare a religiei creștine după modelul și cu ajutorul sistemelor generale grecești, înclinînd spre extrema pe care am numit-o exclusivism. Această înclinare a fost însă dintr-un anumit punct de vedere, cu tot anacronismul ei, folositoare în acea epocă. Era un dig puternic împotriva valurilor ereziilor gnostice și era, cum am mai spus, un corectiv la învățămîntul celorlalți, care, ca Sfîntul Iustin, prejudiciau poate, în sintezele lor, unele puncte de credință.

Un lucru scos în evidență și mai înainte, trebuia subliniat. În secolul al II-lea asistăm la un întreg proces de teoretizare și raționalizare a creștinismului prin împrumuturi din conceptele generale antice. Ei bine, s-a putut reține din cele expuse, că acest proces nu se realizează numai prin scriitorii creștini care sînt favorabili elenismului; el este deopotrivă de vizibil la apologeții care au avut o atitudine contrară sistemelor, ca de exemplu Tatlian, ca și la polemicii. Este de accentuat, ceea ce s-a mai spus, că atitudinea neuniformă a acestor scriitori față de disciplinele generale ale vremii lor, nu împiedică cu nimic îmbrăcarea credinței în forme din cultura timpului. Gîndirea greacă își dădea contribuția la teoretizarea și sistematizarea creștinismului deopotrivă, am putea să spunem, prin construcțiile Sfîntului Iustin care o apropia, ca și prin retorica lui Tertulian care căuta s-o respingă. «Forța lucrurilor era de așa natură, însoțit un Tertulian care scrie frumosul său tratat *De*

idolatria, în care condamnă fără nici o atenueare tot ce nu este strict creștin, sacrifică el însuși muzelor antichității, scriind acel model de rafi-nament literar care se numește *De pallio*»¹²⁴.

Văzuți în această lumină, atât apologeții cît și polemistii, dar mai ales aceia dintre apologeți care au avut vederi largi în explicarea și adaptarea disciplinelor antichității, apar ca elemente constructive, care, în ansamblul scrierilor lor, nu s-au opus noului, ci l-au promovat.

Sfântul Irineu impune prin rolul lui de reprezentant al creștinismu-lui pur, într-o vreme cînd erezia gnostică îl denatura atât de profund. Dacă timpul marilor sinteze creștine nu venise și dacă nu găsim la Sfântul Irineu nici măcar începuturile Sfântului Iustin, ale lui Atenagora și Teofil de Antiohia, în schimb el nu prepară mai puțin decît aceștia drumul lor întărind credința creștină și risipind din jurul ei norii îngrămădiți de curentul gnostic»¹²⁵. Pe de altă parte, apologeții au și ei figura lor bună. «Iustin care prin curățenia inimii, zelul și profunzimea credinței sale, este dintre toți cel mai apostolic ; Tațian care este cel mai ciudat, dar cel mai viguros ; Atenagora care este cel mai cultivat, cel mai mă-surat și în consecință cel mai grec, au fiecare o fizionomie personală și ne dau o idee destul de favorabilă despre nivelul intelectual pe care Biserica epocii antonine îl atinsese»¹²⁶.

Marile sinteze doctrinare creștine le-a inaugurat, în toată ampla-rerea lor, mai ales Școala catehetică din Alexandria. «Acest lucru era pe deasupra forțelor apologeților. Ei n-aveau nici talentul, nici instrucția necesară pentru a-l întreprinde»¹²⁷. S-a spus însă frumos despre ei că au fost deschizători de cale, au fost precursorii, lucrătorii harnici din ceasul întii.

N. GROSU

125. Jules Lebreton, *op. cit.*, p. 617.

126. Aimé Puech, *Les apologisies grecs...*, p. 17.

127. Eug. de Faye, *Origène*, p. VI.

ROLUL PREOTULUI IN CULTIVAREA LIMBII LITERARE

Limba este mijlocul de comunicare între noi, instrumentul prin care poporul nostru își însușește cultura și arma de luptă pentru dezvoltarea societății noastre.

Fiind deci necesară în practica noastră socială, culturală, religioasă etc. ...limba trebuie perfecționată printr-o susținută cultivare a ei.

Cultivarea limbii noastre literare, în general, este o problemă a tuturor cetățenilor și, în special, a tuturor oamenilor de cultură din patria noastră.

Preotul, ca cetățean conștient și ca om de carte, este și el responsabil de puritatea literară a limbii noastre și ca atare are și el datoria să sprijine procesul de cultivare a ei.

Limba fiind vorbită și scrisă, problema cultivării ei trebuie privită de preot sub ambele aspecte.

Și, deoarece preotul, în activitatea lui, folosește în general limba vorbită, vom începe cu aceasta.

În adevăr, uncalta de lucru a preotului este cuvântul, care, ca și în alte domenii și în cel religios, rostit și interpretat, mișcă, însuflețește și intră imediat în circulație.

Preotul aducînd cu el intuiția acustică a vorbirii religioase, cuvîntul lui se face auzit în predici, în cateheze, în ședințele cu organele deliberative ale parohiei, în conferințele preoțești, în întîlnirile ocazionale cu credincioșii și în atle împrejurări.

Cel dintîi lucru care se cere preotului în vorbirea lui, este ca el să-și concentreze atenția asupra cuvîntului ca expresie a ideii. În această privință C. D. Ușinski spune :

«Cuvîntul este bun numai cînd exprimă corect ideea și o exprimă corect numai cînd crește din ea, ca pielea din carne și nu o îmbracă așa cum face o mînușă, care e cusută dintr-o piele străină».

De aceea preotul să recurgă la cuvînt ca la un mijloc care poate să exprime ideea, căci nimic nu descoperă ideea în toate nuanțele ei mai

bine decît cuvîntul vorbit. Ca atare cunoaşterea precisă a conţinutului de idei este o necesitate imperioasă.

Al doilea lucru care se cere preotului este ca el să fie exigent cu el însuşi, adică să fie un exemplu de vorbire literară şi printr-o exprimare logică. Limba vorbită de el să aibă grija expunerii coerente, după plan. Unitatea logică în exprimarea orală constituie o sarcină principală în cultivarea limbii. Organizarea ei logică, prin punerea de acord a expresiei cu conţinutul de reprezentări, idei şi sentimente, trebuie să însoţească formele corecte de limbă. O încălcare a oricărei din regulile prescrise de gîndirea logică duce la formulări incoerente, confuze, improprii sau triviale şi alcătuieşte o abatere de la norma limbii literare. De aceea exprimarea logică, clară, proprie şi decentă trebuie să fie o permanentă preocupare a preotului. Preotul preocupat de logică în exprimare va manifesta limba cea mai curată, limba în care gîndul va avea dimensiunea cuvîntului, limba ale cărei cuvinte se vor lega firesc între ele, limba în care ideea să se formeze din cele mai puţine combinaţii poziţionale.

În vorbirea lui preotul trebuie să acorde o deosebită atenţie şi elementelor componente ale limbii. Dintre acestea lexicul prezintă cel mai mare interes. Folosirea lexicului cere din partea preotului foarte mult discernămint, căci problema lui îşi cere rezolvarea atît în ceea ce priveşte păstrarea, cît şi în ceea ce priveşte înnoirea. În general, în vorbirea preotului trebuie să se recunoască limba de toate zilele, adică graiul românesc al tuturor romînilor. Dar limba curentă să stea totdeauna sub influenţa limbii literare. Pentru a o asigura pe cea dintîi, trebuie s-o controleze pe cea de-a doua. Cu alte cuvinte limba tradiţională pe care o foloseşte şi preotul să se identifice cu limba literară. În acest scop preotul va omite din vorbirea lui arhaismele greoaie (dosădire, pogribanie, odovanie, pristăvit etc...) pentru a nu împinge limba spre un purism lipsit de viaţă şi o va apăra atît de infiltrarea provincialismelor cu circulaţie restrînsă ca arie cît şi de invazia neologismelor inutile, pentru a nu împinge limba, de data aceasta, spre o inovare care nu e necesară. Preotul trebuie să se ferească în vorbirea lui şi de folosirea argotismelor, a termenilor necorespunzători, a expresiilor insalubre şi a cuvîntelor care cuprind întimităţi, sudalme, trivialităţi şi în general a oricăror cuvinte stricătoare de limbă. De asemenea preotul trebuie să se ferească de a folosi o exprimare «savantă» în scopul de a impresiona. Cu alte cuvinte, preotul să evite în vorbirea lui folosirea termenilor improprii, care duc la o exprimare imprecisă (...«Dumnezeu a îndrăgit pe oameni»... în loc de «Dumnezeu a iubit pe oameni»...), a clişeele lingvistice, care nu corespund necesităţilor semantice («predică de calitate» în loc de «predică bună»), a efectelor onomatopice, care sînt stereotipe (...«bim-bang-ul clopoteilor a adus vestea morţii»...), a neglijenţelor stilistice, care generează o comunicare lipsită de varietate şi de sens (...«am să predic o predică»...), a construcţiilor pleonastice care îngreunează exprimarea cu vorbe de acelaşi înţeles (...«privire retrospectivă în trecutul istoriei Bisericii»...), a abuzurilor de metafore, care asfixiază ideea şi a parafrazărilor forţate, care dizolvă ideea.

Toate acestea sînt necorespondențe lingvistice și sînt ca atare nerecomandabile în limbajul unui preot.

O atenție deosebită trebuie să acorde preotul, în vorbirea lui, înnoirii limbii, prin îmbogățirea lexicului în condițiile societății de azi. De aceea preotul are datoria să înregistreze cuvinte care să reflecteze permanent realitatea, să corepundă stadiului înaintat al revoluției noastre culturale și să fie legate de viață. Cunoscînd schimbările intervenite în viața oamenilor și deci a credincioșilor, relațiile noi dintre aceștia, concepția actuală despre viață, atitudinea față de muncă, progresul științei de azi și atenția deosebită față de demnitatea umană, preotul trebuie să popularizeze cuvinte care exprimă noțiuni ca: «socialism», «colectivist», «rachetă», «satelit», «televizor», «neon» etc....

Limba vorbită necesită însă și o pronunțare corectă. Cultivarea limbii în această direcție are o însemnătate excepțională. Calea de urmat pentru preot în această privință este cea indicată de normele ortoepice fixate, care sînt obligatorii pentru toți și deci și pentru preot. Preotul, în vorbirea lui, ca un om instruit, va folosi pronunțarea oamenilor instruiți, care vorbesc o limbă considerată literară. Astfel, se va feri să cadă sub influența pronunțării din graiurile regionale, se va strădui să folosească un ritm de vorbire potrivit și va evita tendința unei pronunțări incorecte, prin omisiuni («pîn», în loc de «prin», «marn» în loc de «margine»), inversiuni («protivnic» în loc de «potrivnic», «pă» în loc de «pe», «arhondarea parohiilor» în loc de «arondarea parohiilor» etc....). O pronunțare corectă presupune și respectarea accentului și un ghid sigur în acest sens găsește preotul în *Dictionarul ortoepic*.

După natura ei lingvistică vorbirea preotului să fie cultivată și pe linia gramaticii. Corectitudinea în această privință trebuie să atingă nivelul structurii gramaticale normate și unitare. Greșelile de gramatică pe care le săvîrșesc mulți și deci și preotul sînt multe și ele sînt frecvente atît în ceea ce privește morfologia, cît și în ceea ce privește sintaxa.

Din punct de vedere morfologic, preotul, ca să poată manifesta o vorbire literară, se va strădui, pe cît îi va sta în putință, să cunoască în linii mari proveniența cuvintelor, sensurile reale și figurate ale lor, formele după natura lor precum și schimbările după declinări și conjugări.

Din punct de vedere sintactic el va omite greșelile de acord, construcțiile din care să lipsească unul din membrii propoziției principale, formulările incorecte, confuze, improprii, stereotipe și triviale, va cunoaște funcția pe care o îndeplinesc părțile de vorbire în propoziții și fraze, își va construi frazele pe aluatul ideii, își va stăpîni formele de expresie, își va tempera avîntul după figuri stilistice, nu se va lăsa impresionat de sonoritatea frazei și nici furat de ondularea ei lungind-o fără rost. Cu alte cuvinte, preotul să folosească în vorbirea lui formele limbii noastre cea de toate zilele.

Dar, limba vorbită a preotului se manifestă și prin cuvîntul citit al textelor religioase. Cuvîntul religios citit se face auzit în textul Sfintei Scripturi și al sfințelor slujbe, în textul predicilor, catehezelor și al

pastoralelor, în textul ordinelor autorităților bisericești, al legiuirilor bisericești și al circularilor cu caracter administrativ, precum și în textul conferințelor preoțești și al rapoartelor de activitate, etc...

«A ști să citești cum se cade o operă lirică nu este așa de ușor : pentru a atinge acest scop, opera trebuie îndelung studiată, trebuie să împărtășești foarte sincer cu poetul înaltul sentiment care i-a umplut sufletul, trebuie să simți adinc orice cuvânt al lui», spune Gogol.

Și, ceea ce spune Gogol despre textul unei opere în general, se poate spune despre orice text, deci și despre cel religios. În acest scop, în primul rând, textul trebuie supus unei repetate lecturi, studiat organic și cercetat cu grijă. O atentă analiză a conținutului textului stimulează activitatea auditorilor credincioși. De aceea, citirea expresivă a unui text face posibilă înțelegerea lui ; audierea unei citiri expresive învață pe ascultători să înțeleagă, să simtă și să voiască cele auzite. Dimpotrivă, citirea uniformă și monotună, împiedicarea în timpul citirii, denaturarea cuvintelor și rostirea confuză nu mai soate la iveală conținutul și deci valoarea lui. Pronunțarea clară a sunetelor, articularea lor corectă, accentuarea logică a cuvintelor cu însemnătate deosebită, armonia limbajului, respectarea pauzelor marcate de unitățile metodice și de semnele de punctuație, precum și intonarea impusă de conținut, sînt imperative ale unei citiri expresive, pe care preotul trebuie să și le însușească.

În afară de limba vorbită este și limba scrisă. Dacă una are la bază sunetele și este accesibilă tuturor oamenilor, cealaltă are la bază literele și este accesibilă numai celor inițiați. Limba scrisă din sectorul religios este folosită în general de toți preoții în manuscritele de predici, cateheze, conferințe, rapoarte de activitate etc..., și în special de unii mireni și preoți în tipăriturile de specialitate, în traducerea de cărți cu conținut religios din alte limbi și mai cu seamă în reeditările cărților de slujbă etc... În toate împrejurările autorii bisericești trebuie să știe că textul religios cere un stil direct care să nu trezească în mintea cititorilor imagini sau nuanțe semantice menite să tulbure sesizarea precisă a noțiunilor. Practicînd limba scrisă, se impune o analiză atentă a textului de care am amintit, pătrunderea metodei și ordinii de transmitere a ideilor și alegerea cuvintelor care exprimă ideea în modul cel mai exact. De aceea ideile să se formuleze în modul cel mai conform cu regulile limbii consacrate prin scrișul înaintașilor și prin tradiția orală a vorbirii populare. În limba scrisă preotul autor să folosească : conținut, claritate, precizie, expunere logică, formă literară corectă și armonie. Între conținut și formă să existe o concordanță deplină.

Observațiile lexicale, fonetice, morfologice și sintactice făcute în legătură cu cultivarea limbii vorbite sînt valabile și în ce privește limba scrisă. În plus, orice autor bisericesc are datoria să prețuiască în mod deosebit și sistemul ortografic în ansamblul lui, stăpînînd și respectînd normele lui științifice. În primul rînd se știe că principiul fonetic apropiat scrierea de pronunțare și ca atare fluctuațiile provenite din grafia consoanelor duble nu se mai păstrează decît acolo unde ea corespunde unei

realități fonetice generale («casă» și nu «cassă» de bani, «masă» și nu «massă» mulțime, dar «înnăscut» și nu «înăscut» etc...). Prefixele «des» se scriu cum se pronunță («dezbinare» și nu «desbinare» etc...). Să se evite scrierea cu «e» în locul diftongului «ie» («mîntuiesc» și nu «mîntuesc», «noiembrie» și nu «noembrie») și invers («idee» și nu «ideie», «Sfîntul Aer» și nu «Sfîntul Aier» etc.). Neologismele se scriu cum se pronunță («interviu» și nu «interwiew», «miting» și nu «meeting» ...). În al doilea rînd principiul morfologic impune scrierea corectă a diftongilor «ia» și «ea» («cheamă» și nu «chiamă»...) a triftongului «iai» («îndoiai» și nu «îndoeai»...), deosebirea pronumelui demonstrativ feminin («aceea» de cel masculin plural («aceia»), aplicarea corectă a articolului enclitic (...«prin codri de păcate» și nu «prin codrii de păcate»... «lucrării harului» și nu «lucrări harului»), scrierea împreună a cuvintelor compuse care și-au pierdut individualitatea («atotștiutor» și nu «atot-știutor»... «binecuvîntare» și nu «bine-cuvîntare»...) și dimpotrivă despărțirea prin liniuță a elementelor componente ale unor cuvinte ca: «astă-seară», «într-adevăr» etc... Principiul sintactic ne recomandă să evităm cu desăvîrșire greșelile de acord, care constituie cele mai frecvente și mai grosolane greșeli de gramatică. Același principiu ne impune să ținem seamă de sensul și de valoarea gramaticală pe care o au cuvintele din text. Totodată să se respecte principiul tradițional istoric cu pronunția verbului auxiliar «a fi» la indicativul prezent pers. I singular și pers. I plural («sînt» și nu «sunt», «sîntem» și nu «suntem»). De asemenea să se respecte principiul simbolic care ne învață a scrii același cuvînt cu majuscule cînd are un sens cu totul deosebit de cel comun și cu literă mică atunci cînd se folosește în accepția lui obișnuită («Biserică» — instituție și «biserică» — locaș de închinăciune. În sfîrșit respectul față de persoanele dumnezeiești ne impune să nu mutilăm cuvintele consacrate denumirilor Divinității prin prescurtări de liniuțe («Dumnezeu» și nu «D-zeu», «Maica Domnului» și nu «M-ca D-lui»). Se înțelege că observațiile gramaticale consemnate aici sînt acelea mai frecvente și în același timp caracteristice. Lucrările de specialitate așteaptă să fie cercetate de fiecare preot spre edificare.

În concluzie, limba este vorbită și scrisă. Preotul trebuie să contribuie la opera de cultivare a ei, sub ambele aspecte. În acest scop, ca cetățean s-o iubească, ca preot s-o stăpînească organic și ca om de carte s-o perfecționeze conform legilor ei de dezvoltare.

Numai așa exprimarea preotului, față de credincioși, va fi un exemplu de vorbire și scriere literară.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

BIBLIOGRAFIE

- Revista «Limba Romînă» — Anii V—X, 1956—1961. Editura Academiei R.P.R.
- Revista «Cum Vorbim» — 1949—1951.
- *Metodica Limbii Romîne* — 1948.

- *Antologia Poeziei Românești* — Vol. I, II, III. Biblioteca pentru toți. Editura de Stat pentru literatură și artă.
- *Istoria Bisericii Române* — vol. I și II. Editura Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă — București, 1957—1958.
- *De la Varlaam la Sadoveanu* — Studiu despre limba și stilul scriitorilor. Editura de Stat pentru literatură și artă.
- *Istoria Literaturii Române* pentru clasa X. Institutul de literatură și folclor al Academiei R.P.R.
- Preot Ionescu Ion, *Privire asupra cuvintelor cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române* în «Mitropolia Olteniei», an. VIII, 1956, nr. 6—7, iunie-iulie, p. 347—359.
- *Dicționarul Ortoepic*. Editura Academiei R.P.R. — 1956.
- *Mic dicționar ortografic*. Editura Academiei R.P.R. 1954.

DOCUMENTARE

INSCRIȚII ȘI INSEMNAȚI DOCUMENTARE LA BISERICILE DIN RAIONUL GĂEȘTI

1. BISERICA SFINTUL IOAN DIN GĂEȘTI

Pe o piatră de mormint : «*Suț această piatră odihnește-să roaba lui Hs. Iuliana sârdăreasa Topliceanca, născută Drăgăneasca, care au încetat din viață la anu 1848 Iunie 12.*»

Boierii Topliceni sînt ctitorii bisericii din Vărăștii de Jos, raionul Snagov.

2. BISERICA DIN SATUL GĂINEȘTI, COM. HULUBEȘTI

Insemnare pe o Evanghelie tipărită la Rîmnic în 1784 : *Să să știe că această sfință evanghelie am cumpărat-o în taleri 7 și dintr'aceștia. au. dat. și moșu Matei tal: 1 și am dat-o la sfinta biserică ca noao (sic) ot Găinești și am cumpărat și sfintele vase și am dat la lucrul sfintei beserici talerele (sic) 6 și oarece preot va fi să pomenească neamul. Și este cumpărat de mine smeritu între preoți popa Voicu ot Valea Caselor și carele se va ispiti a o fura și a o strămuta să fie sub blestemul celor trei sute optsprezece de sfinți părinți dela Nicheia leat scus (7296 [= 1788—1789]).*

3. BISERICA FILIALĂ DIN HULUBEȘTI, CU HRAMUL ADORMIREA

Pisania. «Această biserică ce s-a reconstruit din nou în 1863—1865, în locul celei vechi, care a fost de lemn, cu ajutorul enoriașilor și al d-lui Nicolau din Găești, și în anul 1896—1897, i s-a făcut radicală reparație prin inițiativa d-lor : C. Marinescu, I. C. Chiriță epitrop, St. M. Popescu, N. Marinescu, T. Nițescu, Stan Nae, Gh. Chiță, M. Gheorghe ș cu ajutorul enoriașilor, preot al bisericii, Gh. Hulubescu, Popescu I. Soare, S. Petrescu pictor, Gh. Ioanid și s-a mai făcut reparație generală peste tot, precum s'a și făcut învelișul din nou cu ajutorul enoriașilor, în anul 1931, N. M. Gh. Zamfir, epitrop, N. Popescu, Marin

Marinescu, I. Popescu, R. Pîrvu, Nic. St. Popescu, C. A. Dumitru, B. I. Ghinoiu, I. Matei, C. A. Dumitrache, St. Stoenescu, D. Gh. Stănescu, T. Gh. Roată, Mircea Popescu, D. Ghinea, St. A. Grăsoi, 6 Dec. 1931».

4. BISERICA DIN STRIMBU

Biserica din Strimbu a fost zidită în anii 1898—1900, cum arată pisană, și a fost zugrăvită în ulei, ca și cea din Hulubești, satul de peste deal, de zugravul G. Ioanidi din București.

Are forma de treflă, amintind pe cea din Hulubești; prezintă șapte ferestre distribuite astfel: una în axul altarului, două la absidele laterale, două spre pronaos și două la pronaos.

Bolțile sînt cilindrice. Deasupra naosului se înalță o cupolă scundă. Tîmpla este de lemn și este sculptată în stilul epocii.

Pe baza unei cruciulițe din altar, de metal, inscripția: «*Pomenește, Doamne, pe robii tăi: Ioan, Safta și fiii lor.*»

Piciorul crucii este alcătuit dintr-un fragment de picior în filigran, restul este alcătuit din crucea Răstignirii lui Iisus, în relief, aplicat pe o placă metalică. Deasupra cununei cruce.

5. BISERICA DIN PATROAIA, RAIONUL GĂEȘTI

În marginea de apus a satului Pătroaia din raionul Găești, odinioară înconjurată de ziduri, se înalță mîndră, înfruntînd veacurile, ctitoria lui Pîrvul Cantacuzino și a lui Barbu Greceanu, ginerele celui dintîi, care a terminat biserica la 25 de ani după moartea socrului său, în anul 1715.

Este înscrisă în lista monumentelor de arhitectură, publicată de Academia R.P.R. în 1955, sub nr. 2047, p. 90.

Cîțiva stejari bătrîni din preajmă, dar mai ales cel de la intrare, în partea de nord a curții bisericii, amintesc de codrul de odinioară, care se întindea pînă aici.

Decorația exterioară. Fațada impresionează printr-o decorație corectă, realizată din două registre de firide, încadrate în arcaturi și margini în relief și despartite printr-un brîu «în torsadă, în formă de frînghie răsucită», realizat din așezarea oblică a cărămizilor rotunjite și tencuite, din care este alcătuit.

În zona inferioară, șase ferestre laterale înalte, trei pe latura de sud, trei pe cea de nord și una la altar, încadrate de chenare de piatră, de formă dreptunghiulară, «profilată pe margini», dau lumina necesară interiorului.

În latura de nord, trei ferestruici, una în rîndul de jos, două în cel de sus, dau lumina necesară scării interioare de acces la clopotniță.

În partea din față, din pricina intrării, decorul prezintă o deosebire față de rest, în sensul că registrul inferior al firidelor, ca de altfel și cel superior, se întrerupe, lăsînd loc ușii de intrare și pisaniei, iar deasupra acesteia, unei firide adînci, închisă de un arc în relief, încadrată de ciubece, de asemenea în relief, și de brîul în formă de funie împle-

tită, care din această pricină, se frînge în sus, din ambele părți și formează o ramă pronunțat reliefată pentru firida respectivă.

Arhitectura. Zidurile sînt groase de mai mult de 1 m, planul amintește pe acela al secolului anterior, al XVIII-lea, fără pridvor, cu pronaosul de formă patrată, cu coloanele dintre pronaos și naos înălțurate, pentru a se cîștiga spațiu.

Clopotnița a fost reconstituită prin străduința preotului paroh Traian Ionescu, sub îndrumarea și supravegherea Comisiei Monumentelor Istorice.

Cadrul de piatră al ușii de intrare este împodobit cu un ornament floral, alcătuit dintr-un vrej șerpuitor, cuprinzînd flori deschise și în dezvoltare, pe cele două laturi verticale și pe cea de deasupra, care încheie și lespedea cu pisania în relief. Latura inferioară a lespezii cu pisanie este tăiată elegant, în forma unei acolade cochete.

Pictura. Vechea pictură în frescă a bisericii a fost înlăturată în secolul trecut printr-o alta, în tempera slabă, care, după cercetările întreprinse încă din 1929—1930 de Comisia Monumentelor Istorice, trebuia înlocuită printr-o alta nouă. Aceasta s-a întîmplat în 1958. Valoarea picturii din secolul al XIX-lea este arătată în notele de mai jos, ale pictorului Traian Trestioreanu, care, la devizul întocmit, a adăugat și un memoriu suplimentar, din care extragem cele ce urmează :

«În afară de cele arătate în devizul-caiet de sarcini, aprobat de Comisia de pictură bisericească, pentru lucrările de pictură de la susnumita biserică, adaug, că : la sondajele ce am făcut, atît în altar, cît și în naos și în pronaos, în diferite puncte și la diferite înălțimi, n-am constatat nicăieri urme de zurgăveli mai vechi, ci numai porțiuni nezugrăvite și, ici-colo, unele ciocănituri pentru aplicarea fondului sclivisit, pe care s-a pictat apoi, în tehnica tempera slabă, în secolul al XIX-lea, pictură care se cojește și cade la cea mai mică atingere.

Menționez și de data aceasta că pictura respectivă nu are nici o valoare tehnică sau artistică.

De altfel, această constatare a făcut-o și pictorul Mihail, delegat de Comisia Monumentelor Istorice, cu prilejul cercetării întreprinse de el în anii 1929—1930, cînd enoriașii au dorit să-și picteze biserica.

Față de această situație, repictarea bisericii se impune cu atît mai mult cu cît, pe lângă lipsa de calități tehnice și artistice a picturii slabe din secolul al XIX-lea, biserica este atît de afumată, că nu pare un locaș de cult în sensul cuviincios al cuvîntului.

Pictura actuală, lucrată în frescă de pictorul Emil Ivănescu din Curtea de Argeș, în 1958, prezintă următorul plan iconografic :

Altarul. Pe boltă, este zugrăvită Maica Domnului tronînd. În dreapta și stînga, David și Solomon, în genunchi ; înapoia lor, cei doi arhangheli, În registrul inferior este zugrăvită Împărtășirea apostolilor, cu Iisus în două ipostase, iar dedesubt un rînd de medalioane.

Registrul de jos. La proscomidie este zugrăvită scena : Iisus și vița de vie ; în firida de nord, Iisus ieșind din mormînt, între Maica

Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul. Pe zid, urmînd spre sud : Sfântul Arhidiacon Ștefan, Sfinții Ierarhi Vasilie cel Mare și Grigorie Teologul ; în glaful ferestrei, Sfântul Arhidiacon Tit, Sfântul Arhidiacon Lavrenție ; pe zid : Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur, Sfântul Ierarh Nicolae, Sfântul Arhidiacon Roman. Pe arcul din fața boltii, în centru : Iisus Emanoil ; pe arc, spre sud : Întîlnirea Fecioarei Maria cu Elisaveta ; pe arc spre sud, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului. În firida de sud : Viziunea lui Petru al Alexandriei ; în firida de nord, Jertfa lui Avraam, jertfa din Vechiul Testament, corespunzînd jertfei din Noul Testament, din proscomidie. Deasupra ambelor scene, cîte doi îngeri.

La proscomidie se repetă inscripția de la intrare.

Dedesubtul ușii dinspre răsărit este scris :

«Pomelnic. Vii : Pomenește, Doamne, pe credincioșii care au dăruit și străduit (sic) pentru înfrumusețarea casei tale. Dăruiește-le sănătate, pace, spor în viață și tuturor mîntuire : Pr. Traian, Pres. Victoria.

Morți : Isavîia preot, Pan, Pirvu, Barbu, Panait ereu, Lisandra presvitera, Neofit arhîereul, Stamate, Despa cu fiii ei, Nicodim ieromonahul, Ion, Voica, Safta, Arsene monahul, Gherontie, Nicolae, Nicolae Protopopu, C-tin Preotul, Gherghina preoteasa, Gh. Preotul, Ioana, Paraschiva preoteasa, Ecaterina preoteasa».

Tîmpla de lemn datează din 1896, de cînd cu icoanele semnate «Gh. Ioanid pictor, București, 1896», care a lucrat prin aceste părți.

Sculptura frizelor prezintă motive vegetale. Între iconițele prăznicare, stîlpișori simpli. Friza medalioanelor cu prooroci, marcată prin cercuri jumătate în relief, decorate cu motive florale.

Poalele icoanelor recent decorate cu ghivece de flori.

Naosul. Iisus Pantocrator este zugrăvit în calota înfundată, înconjurat de puteri, serafimi. Arcul de susținere de deasupra tîmplei prezintă : Sfînta Mahramă, în centru ; spre sud : Bunavestire, iar spre nord : Nașterea Maicii Domnului. Pe stîlpi, în jos : două medalioane cu decorații vegetale pe piciorul de nord, două pe cel de sud, iar în registrul de jos : Dreptul Ioachim, pe cel de sud : Dreapta Ana cu Sfînta Fecioară pe cel de nord.

Arcul de vest. În centru : Sfîntul Nicolae ; pe arc, spre sud : Botezul Domnului ; spre nord : Răstignirea. Pe coloanele de susținerea arcului cîte un sfinț în turnul respectiv, iar dedesubt Arhanghelii Mihail și Gavriil. Arcurile înguste de nord și de sud sînt prevăzute cu medalioane.

Sînul de sud. Pe boltă : Nașterea Domnului, avînd dedesubt subiectele : cei trei magi la Irod, fuga în Egipt, Iisus între învățați (templu). Dedesubt și despărțind aceste subiecte de registrul inferior, un rînd de medalioane. Jos : Deisis (Iisus între Maica Domnului și Sfîntul Ioan Botezătorul) ; în glaful ferestrei : Sfîntul Mucenic Pantelimon și Sfîntul Mare Mucenic Teodor ; pe zid, în continuare : Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dimitrie, nepotrivit așezați din punctul de vedere al locului.

Sînul de nord : Învierea Domnului. Dedesubt, Iisus și Maria Magdalena, Cina de la Emaus, Pescuirea minunată, iar dedesubt, între scenele de sus și registrul inferior, medalioane. În registrul inferior : Sfîntul Con-

stantin și Elena ; în glaful ferestrei ; Sfântul Mucenic Iulian, Sfântul Mucenic Iacov Persul, Maica Domnului tronînd între Arhangheli Mihail și Gavriil.

Pe peretele dintre naos și pronaos, începînd de sus : Schimbarea la față ; dedesubt, Intrarea în Ierusalim și Cina cea de taină. Sub acest registru, un rînd de medalioane, iar dedesubt, deasupra coloanelor, doi îngeri susținînd o inscripție desfășurată, în cuprinsul următor : «*Slăvi-Te-voi Doamne, din toată inima mea și înaintea îngerilor Te voi cînta, că ai ascultat toate graiurile gurii mele. Fie numele Domnului bine-cuvîntat, de acum și pînă în veac.*»

Pe arcul mare dintre acest perete și cei doi stîlpi care mențin alt arc, în mijloc : Sfântul Ioan Botezătorul, avînd spre sud Tăierea capului Sfîntului Ioan, iar spre nord Aflarea capului Sfîntului Ioan. În lunetele de nord și sud, cite un heruvim.

În firida de deasupra ferestrei de sud : Iisus și Samarineanca. În glaful ferestrei de sud : Sfinții Doctori fără de arginți Chir și Ioan. În firida de nord, Prinderea lui Iisus, care formează pandant cu duminica Samarincei din firida de sud.

În glaful ferestrei de nord și corespunzînd celei de sud, Sfinții Doctori Cosma și Damian. Deasupra, în toate glafurile, crucea cu monograma lui Iisus ; dedesubt, în toată biserica, draperia obișnuită. Pardoseala cu plăci de piatră.

Pictura. Pronaosul. Deasupra intrării, în interior, inscripția scrisă în negru : «*Această sfință biserică cu hramul Adormirea Maicii Domnului este zidită de pan Pîrvu Cantacuzino 4 Arilie 1715¹ și înfrumusețată mai apoi de Barbu Greceanu, în zilele Domnitorului Ștefan Cantacuzino.*»

Monument istoric și fostă minăstire, este restaurată la exterior în 1931 și pictată în 1958 prin donațiile enoriașilor, sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian, paroh fiind preotul Traian Ionescu. Pictor Emil Ivănescu.

În fundul calotei este zugrăvită Maica Domnului — tipul Platitera, înconjurată de îngeri. La baza calotei, linii și benzi decorative susțin subiectul. În cei patru pandantivi, cei patru melozi.

Fața arcului de susținere este decorată cu motive florale, iar picioarele arcurilor și arcurile cu benzi în zig-zag. În cele patru lunete de sub arcuri sînt zugrăvite următoarele scene : spre est : Acoperămîntul Maicii Domnului ; spre sud : Aflarea Sfintei Cruci, Sfinții Împărați Constantin și Elena, înconjurați de sfetnici și ostași ; spre vest : Adormirea Maicii Domnului ; spre nord, un sobor ecumenic.

Registrul de sus. Scene din viața Maicii Domnului ; la est : Ajutătarea pustnicilor, Bucuria îngerilor ; la sud : Ajutătoarea preoților. În firidă, Nașterea Sfintei Fecioare ; dedesubtul firidei : doi îngeri deasu-

1. Inscriptia din 1958 cuprinde o greșeală în sensul că data de 4 aprilie 1715 reprezintă sfîrșitul lucrărilor de zugrăvire și împodobire a bisericii de către Barbu Greceanu-Petroianu, ginerele lui Pîrvu Cantacuzino, mort în 1690, pe cînd era ispravnicul lui Constantin Brîncoveanu la zidirea Mînăstirii Hurezi.

pra coloanelor țin un pergament : *«In casa slavei Tale stînd, în cer mi se pare a sta. Binecuvîntează Doamne pe cei ce iubesc podoaba casei Tale. Bucură-Te Născătoare, apărătoarea fecioarelor».*

La vest : a) Sfîntul Nicolae ajută cele trei fete sărace ; și b) potolește furtuna ; la nord : *«Bucură-Te nădejdea celor credincioși».*

În registrul de jos. Pe cele două coloane de intrare spre naos : coloana de nord : Sfîntul Cuvios Sofronie de la Cioara ; pe cea de sud : Sfîntul Mucenic Ioan Valahul.

Peretele de sud, în glaful ferestrei : Sfîntul Cuvios Ilie Iorest, Sfîntul Calinic de la Cernica. Era necesar să se intituleze Sfîntul Ierarh. Continuînd pe perete, spre vest : Sfîntul Cuvios Stelian, Sfîntul Cuvios Antonie, Sfîntul Cuvios Pahomie. Zidul de vest : Sfîntul Cuvios Sava, îngerii care susțin inscripția zugrăvită. În glaful ușii : Sfîntul Cuvios Zosima și Sfînta Maria Egipteanca ; spre nord : Sfînta Cuvioasa Marina.

Pe zidul de nord : Sfînta Cuvioasa Parascheva, Sfînta Muceniță Filoftea, Sfînta Muceniță Ecaterina (în glaful ferestrei), Sfîntul Mucenic Iulian, Sfînta Muceniță Varvara.

Colorit liniștit ; scenele bine distribuite. Decorațiuni bine alese. Ansamblu echilibrat, solid executată din punct de vedere tehnic.

INSCRIȚII

Deasupra ușii de intrare, închisă într-un chenar de piatră în relief, decorată cu motive florale, inscripția în relief are cuprinsul următor :

«† Această sfîntă și dumnezeiască biserică care zidită și înălțată din temelii ei este de răposatul pan Pîrvul Cantacuzino biv vel stolnic² socrul pan Barbului Greceanu³ vel agă iar mai în urmă înfrumusețată iaste de numitul Barbu Greceanul adăugîndu-o cu slommul den afară cu zugrăveala delântru și pardoselile peste tot cu lespezi de piatră și cu alte podoabe pe denlăuntru și pe denafară care să cuvine bisericii precum să văd care s'au săvârșit în zilele luminatului Domnului Io Ștefan Cantacuzino Voevod Msța Aprilie КД (24) dni (zile) Văleat ±скр (7223) 1715».

La proscomidie, inscripția zugrăvită cu negru, pe zidul de nord :

«Pisame : «Acest sfînt lăcaș s-a zidit în anul Domnului 1715, s-a restaurat peste tot la exterior în 1930 și pictat în 1958, prin donațiile enoriașilor sub păstoria preotului Traian Ionescu, protopopi fiind Mihai⁴ și Nicolae⁵ iar Patriarh Prea Fericitul Justinian.»

2. Pîrvul Cantacuzino biv vel stolnic, clîtorul Schitului Lespezi din Prahova și al Schitului Bascov-Argeș, este cel care a fost trimis de Constantin Brîncoveanu ca ispravnic la Mînăstirea Hurezi, unde a și murit în anul 1690, lăsînd în urma sa trei băieți : Constantin, Matei și Pîrvu și o fată, Păuna, care s-a măritat cu Barbu Greceanu, «fratele spătarului Șerban Greceanu, ce era ginere Brîncoveanului». (N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 112).

3. Acest Barbu Greceanu, după numele moșiei Pătroaia își zice Petroianu ; are cu Păuna Cantacuzino două fete : pe Smaranda, «care s-a măritat la 1729 cu Ianache Vistierul, fratele doamnei Smaranda, soția lui Nicolae Mavrocordat». N-au avut copii. A doua fată, numită Ilîncă, s-a măritat cu Grigore Brătășanu, care a avut copii (*Ibidem*, p. 113).

4. Pr. Mihai Ionescu.

5. Pr. Nicolae Popescu.

La proscomidie, spre est : «*Pomelnic : Vii : Pr. Traian, pres. Victoria. Pomenește Doamne pe credincioșii care au dăruit și străduit pentru înfrumusețarea casei Tale. Dăruiește-le sănătate, pace, spor în viață și tuturor mîntuire.*

Morți : *Isaia preot, Pan, Pirvu, Barbu, Panait iereu, Lixandra presvitera, Neofit arhiereul, Stamate, Despa cu fiii ei, Nicodim ieromonahul, Ion, Voica, Safta, Arsenie monahul, Gherontie, preoteasa, Gh. Preotul, Ioana, Paraschiva preoteasa, Ecaterina preoteasa.*».

Pe un policandru : «*Acest sfînt policandru s-au cumpărat de Sfi (sic) părintele Nicodim, egumenu sfintei mănăstiri Pătroiă, hramu Adormirii, la leatu 1846, Mart. 6.*

Pe icoana Maicii Domnului, însemnarea : «*G. Ioanid, pictor, București, 1896.*» Pictorul G. Ioanid este cel care a zugrăvit bisericile din preajma Găeștilor, de la Strimbu și de la Hulubești.

Pe un potir vechi. Pe marginea de jos a piciorului unui potir de argint aurit cu două rinduri de lobi : (8 la partea inferioară, 9 deasupra, cu serafiimii în relief, cu picior cu bulbi, cămașa paharului cu capete de îngeri în relief și cu flori, inscripția grecească : † ΑΦΤΟ ΤΟ ΠΟΤΙΡ ΙΕΓΥΜΕΝ ΑΠΟ ΤΟ ΗΝΗΚΟΔΗΜΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΟΧΪ 1830». (*Acest potir de la egumenul Nicodim ieromonahul.*)

Pe un chivot : «*Acest chivot, păstrătorul Sf. Taine s-a oferit bisericii Pătroiăia, de D-nu Mihalache Ionescu și soția sa Ecaterina, proprietari în Găești, 1924 Ianuarie. Pr. G. Ionescu din comuna Pătroiăia*»⁶.

Pe un disc vechi : «*НІКІМ АХ ГІНІА 1834*», adică : *Nicodim duhovnic singhel 1834*».

Pe un fragment de cruce aflată în curtea bisericii, decorată cu un chenar marginal, avînd ca motiv două linii șerpuite și împletite, iar în partea inferioară, o floare de crin stilizată și dezvoltată, așa fel încît să ocupe întreaga suprafață. Inscripția are acest cuprins : «*...Io Ștefan Cantacuzino voivod. Și s-au ostenit robul lui Dumnezeu*» ; urmează pe latura dreaptă : «*Ion meșter leat 7224 (1716)*».

Pe o cruce de piatră, inscripția în relief : «*Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu îndemnarea sfîntului Duh. Rădicatu-s-a această cinstită și dă viață făcătoare cruce, întru cinstea sfîntului Neculae.*» Pe latura de sud : «*Costandin căpitan i jupânița ego Stanca fata dumnealui (ju)pan Vana...*»

Pe o cruce de marmură, cu Iisus răstignit, ușor reliefat, săpată în adîncime : «*Aci se odihnește cucernicu protopopu (sic) al Dîmboviței (sic) Nicolae Ionescu decedat la 1 Ianuarie 1895 (Pătroiăia) în etate de 67 ani. Fie-i țărîna ușoară.*

Pe o alta, în același grilaj : «*Sub această cruce odihnește adormitu întru Domnul Victor Protopopescu, decedat 24 August 1942, de 72 ani. Nu lacrimi cer eu vouă. Opriți-vă mîhnirea. Vă cer numai atîta, păstrați-mi amințirea.*

6. Tatăl actualului paroh, Pr. Traian Ionescu.

În același mormînt a fost îngropată la 16 februarie 1960 «*Elena Protopopescu 1876, 16.II.1960*», după inscripția pe o cruce de lemn.

Pe o altă cruce, lângă biserică, foarte aproape de a lui Nedelcu :

«*Aici odihnesc robul lui Dumnezeu preutul (sic) Constantin Marinescu cu cinci fii ai săi repausatu la 1874 Septembrie 24 în etate de 33 ani, Lisabeta*».

Pe o cruce de marmură săpată în adînc, în latura de nord din curtea bisericii : «*Acest mormînt s-a ridicat în memoria scumpei noastre mamă și neuitatei mele soții preoteasa Paraschiva Ec. Gh. Ionescu, decedată la 20 Aprilie 1926*».

La baza crucii : «*Preot econom Gheorghe Ionescu, decedat la 26 oct. 1931, în vîrstă de 74 ani*». Jos : «*N. Kagheorghis sculptor. Pitești*».

Pe altă cruce mai spre biserică, sculptat în adîncime : «*Aci se odihnesc mult iubiții noștri părinți și bunici pe veci neuitați : Nedelcu, mort Februarie 1919, Floarea moartă 28 Martie 1929, Gherghina prioteasa (sic), moartă 1908*».

Pe o cruce închisă cu grilaj, înaltă, tot de marmură și cu un înger cu facla întoarsă în jos (semnul morții) : «*Aci repaoeză (sic) în Domnul Ana N. Rădulescu născută Ionescu⁷ lăsînd în urmă un soț iubit, tată, mamă, surori, avînd vîrsta 38 ani, încetînd din viață al 30 Noembrie 1892*».

Trecător cu pasul rece / Stai oprește-te, nu trece / Și privind la piatra mea / Varsă-o lacrimă pe ea ! / Că ce ești am fost odată / Și ce sînt vei fi altădată».

Alături, pe un alt monument : «*Ridicat la anul 1874. Pentru memoria repauzatei Ana G. Rădulescu și urmașilor ei*».

Inscripția în relief pe o cruce din latura de nord a altarului : «*Supt această cruce odihnește roaba lui Dumnezeu Despa⁸ mama părintelui Nicodim*». Restul îngropat în pămînt.

Concluzii. Păstrînd numai caracterele arhitecturale și decorația exterioară ale epocii, legîndu-se cu tradiția secolului al XVII-lea, biserica din Pătroaia a fost rezugravită în secolul al XIX-lea de acel Nicodim ieromonahul, într-o tehnică decadentă și fără valoare artistică. În timpul din urmă, prin grija părintelui Traian Ionescu și sub supravegherea fostei Comisii a Monumentelor Istorice, monumentul a fost restaurat arhitectural în anii 1932—1933, iar în 1958, repictat în frescă de pictorul Emil Ivănescu din Curtea de Argeș.

Inscripția de pe fragmentul de cruce din 1716 ne prezintă și numele unui bun meșter pietrar local, cu numele Ion. În marginea satului, inscripția unei cruci de piatră, din vremea lui Matei Basarab, amintește

7. Sora inamei Pr. Traian Ionescu.

8. Despa este mama ieromonahului Nicodim, fostul năstavnîc al acestei biserici de minăstire, cel care a donat potirul cu inscripția grecească, păstrată și acum în biserică, și al cărui portret în tempera slabă se păstra încă în 1958, în pronaos. Pare a fi fost grec.

de zugravul Calohna⁹ scriitorul și zugravul pomelnicului de la Minăstirea Brădet de pe valea Vilsanului, în părțile de sus de Curtea de Argeș.

6. BISERICA DIN PATROAIA-POTLOGENI, RAIONUL GAEȘTI

Biserița din Pătroaia—Potlogeni este de proporții mici (cca 18 m lungime); are forma de navă, ale cărei compartimentări (altar, naos, pronaos și pridvor sînt marcate prin ziduri despărțitoare, care pot fi socotite și elemente de legătură puternică între zidurile laterale de nord și de sud, și, după cum se prezintă biserica, n-au suferit nici o modificare arhitecturală de la construirea ei și pînă astăzi. Singura lipsă arhitecturală este căsunată de căderea bolților și înlocuirea lor cu bolți de scindură în naos și cu plafon din același material în pronaos.

Lumina pătrunde în biserică prin ferestrele scunde și înguste, nemodificate pînă acum și distribuite astfel: una în axul altarului, patru în naos, cîte două pe fiecare parte și două în pronaos, una la nord, alta la sud.

Tîmpla este de zid și merge pînă în boltă, avînd icoanele zugrăvite de-a dreptul pe zid, afară de cele din rîndul de jos, zise împărătești, zugrăvite pe lemn și așezate în firidele săpate în grosimea zidului tîmplei. Icoanele prăznicare și Apostolii sînt zugrăvite direct pe zid, ca și crucea Răstignirii și moleniile, în relief, realizate din tencuieli. Registrul cu proorcii în medaloane, ornați cu coarde de viță, avînd și struguri, cuprinde un număr de doisprezece (șase de o parte, șase de cealaltă).

Între icoanele cu Apostoli și între medaloanele cu prooroci, apar stîlpișori despărțitori, în relief, realizați din tencuieli.

Biserița este clădită din cărămidă, zidul fiind gros de cca 80 cm. Este prevăzută cu un pridvor îngust, sprijinit pe opt coloane de formă rotundă, de cărămidă.

Pardoseala este din lespezi de piatră, pridvorul cu ciment. Două coloane sînt încastrate în zidurile laterale, cele de colț sînt legate cîte două în masivul de zid. Coarde de lemn leagă capetele arcurilor.

Pragul de sus, tăiat în acoladă, cu o floare săpată în vîrfurile unghiului, are în stînga săpat numele «*Bratu*», poate numele meșterului.

Pronaosul, prevăzut cu o turlă sprijinită pe patru arcuri. Între naos și pronaos aflăm un zid despărțitor, prevăzut cu o arcadă larg deschisă, sprijinită pe două coloane de cărămidă, scunde și rotunde.

Ferestrele înguste păstrează forma veche. Înelitoarea este de șindrilă.

Altarul rotund în interior, are forma unui poligon mărginit în exterior de cinci laturi. Intrarea la clopotniță se face printr-o încăpere cu cinci laturi în exterior, pe o scară de losbe de stejar, ce se sprijină una pe alta în capetele dinspre interior.

Pisania cu litere latine, zugrăvită cu negru deasupra ușii din pridvor: «*Întru slava preasfintei Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, a*

9. Victor Brătulescu, *Pomelnicul de la Brădet*, în «Mitropolia Olteniei», an. XI (1959), nr. 5—6, mai—iunie, p. 368—369.

Sfintului Nicolae, a Cuvioasei Paraschivei această sfântă biserică s-au zidit din temelie de d-lor Cristache Vistieru, pocomnicu (sic) Nicolae și jupin Ilie cupeș, în zilele împăratului Alexandru și a preasfințitului mitropolit Gavriil la anul 1810 reparată la 1910 (?) Iulie, în zilele... și a prea sfințitului mitropolit Konon, de către enoriași între care cei mai... și inițiatori sint dumnealor Nae Iordănescu, Radu Stancu, Taiche (sic) Nae Drăgnescu și frații Constantinescu Stat (?) sfințită de cuc. protoereu Aramă avînd paroh preotul Gh. Ionescu.

Pictor Nicu Corbu».

În rîndul 3 și 4 de jos se văd 3 litere din vechea pisanie chirilică, scrisă cu negru, dedesubtul pisaniei de mai sus : *КАУ...*

Zugravul Corbu a dat culoare peste vechile zugrăveli.

Tabloul votiv înfățișează pe ctitori de o parte și de alta, zugrăviți, trei spre sud, trei spre nord, în ordinea de mai jos : *«Cristache Vistieru, jupan Dumitrache, Costandin, jupîneasa Miravista, Smaranda, Sev(asta)».*

Pietre de mormînt. În pronaos sînt două pietre de mormînt ornate cu un chenar marginal și cu o cruce în cîmpul pietrei. De o parte și de alta, sub brațul orizontal al crucii și tot în cîmpul pietrelor, inscripțiile cu conținutul următor : Pe prima : *«Suptă această piatră să odihnescu-să oasele (sic) robului Dumnezeu Hristache (treti) vistieri (sic) ot Bănești și cu totu (sic) neamul lui» (sic).*

Pe a doua, la fel lucrată, mai spre fereastra de sud : *«Suptă această piatră să odihnescu să osele roabei lui Dumnezeu Miravisti (sic) cu tot neamul ei».*

Incheiere. Biserica din Pătroaia-Potlogeni face parte din puținele biserici din secolul al XIX-lea, care urmează o veche tradiție în ce privește stilul arhitectural și care n-a suferit nici o modificare, nici în ce privește împărțirea interioară, nici în ce privește mărimea ferestrelor, cum s-a întimplat la foarte multe din bisericile noastre vechi.

Înlocuirea bolților de zid prin altele de scîndură din naos, sau printr-un plafon tot din scîndură din pronaos s-a făcut probabil în urma deteriorării și nereparării la timp a acoperișului. apele ploilor și zăpezilor infiltrate în bolțile de zid, le-au compromis iremediabil, încă la reparația din 1910, cînd a fost și repictată, a fost nevoie să fie înlocuite.

Ctitorii bisericii sînt modești boierinași de țară, de la începutul secolului al XIX-lea, al căror nume, ca Miravista, Sevasta, Cristache, Dumitrache, arată prea mari afinități cu numele grecești, ceea ce ne îndeamnă a bănuî, fie originea greacă a purtătorilor acestor nume, fie numai relațiile de cumetrie, dintre fanarioți și clasa înstărită de la noi.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

CONCERTUL STUDENȚILOR TEOLOGI ÎN CINSTEA UNEI DELEGAȚII ECUMENISTE

În seara zilei de sîmbătă 28 martie 1964, a avut loc în sala de festivități a Institutului teologic de grad universitar din București un concert de muzică religioasă, populară și patriotică, dat de corul bărbătesc al studenților teologi, în cinstea unei delegații a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, formată din Dl. Lukas Vischer, Secretar al Comisiei «Credință și Constituție», Dr. Rheinardt Slenczka, asistent la Facultatea de teologie din Heidelberg, Kurt Stalder, profesor la Facultatea de teologie Vetero-Catolică din Berna și André Benoit, profesor la Facultatea de teologie protestantă din Strasbourg.

Au luat parte la acest concert, pe lângă oaspeți, Prea Sfinții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. I. Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, Preoți consilieri de la Administrația Patriarhală și mitropolia Ungrovlahiei, profesori de la Institutele teologice universitare din București și Sibiu, profesori de la Seminarul teologic din București, protoierei și preoți din Capitală, precum și diferiți reprezentanți ai cultelor creștine din țara noastră.

De asemenea a fost de față și Dl. Gheorghe Nenciu, inspector general în Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

După intonarea imnului arhieresc, P. C. Prof. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, a rostit o scurtă cuvîntare în care a prezentat pe distinșii oaspeți sosiți între noi «acum aproape două săptămîni, la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ca reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Arătînd că manifestarea artistică din această seară, a studenților teologi ortodocși din București este închinată întîlnirii frățești dintre profesorii de învățămînt teologic superior din scumpa noastră țară și distinșii oaspeți», P. C. Rector a subliniat faptul că «pentru profesorii și studenții Institutelor teologice din București, Sibiu și Cluj, vizita reprezentanților Consiliului Ecumenic al Bisericilor constituie un exemplu viu de înaltă slujire și frățietate creștină, exemplu care se cere urmat de toți propovăduitorii Evangheliei lui Hristos». Referindu-se la discuțiile teologice desfășurate, «în spirit de înțelegere reciprocă și dragoste frățească în Domnul», P. C. Rector a afirmat, printre altele, că «asemenea întîlniri sînt expresii ale dorinței creștinilor de a împlini mesajul lui Hristos care, mai înainte de răstignire, s-a rugat Părintelui Ceresc *ca toți cei ce vor crede într-Insul prin cuvîntul Lui să fie una*, și care ne-a spus că numai iubirea frățească arată pe adevărații Săi ucenici».

După ce a precizat că viitorii slujitori ai altarelor noastre străbune sînt educați încă de pe băncile Seminariilor și Institutelor teologice, «în spiritul cultivării dragostei frățești între oameni», P. C. Prof. Diac. N. I. Nicolaescu a spus următoarele: «Iată pentru ce profesorii și studenții Institutelor teologice din București, Sibiu și Cluj, în numele cărora am cîntecul de a rosti acest scurt cuvînt, sînt recunoscători aceluia care susține și cultivă cu abnegație conviețuirea pașnică între popoare și state».

În încheierea cuvîntării sale, P. C. Rector a mulțumit oaspeților pentru această vizită, făcîndu-le urări de viață lungă, și Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian care a inițiat această întîlnire ecumenistă. De asemenea a mulțumit și studenților teologi care prin acest concert au ținut să-și exprime «fidelitatea față de Biserica Ortodoxă Romînă, atașamentul față de poporul din care face parte și dragostea fierbinte pentru pace, ideal atît de scump oamenilor de bine de pretutindeni».

Concertul corului bărbătesc al Institutului teologic de grad universitar din București a început cu o «Urare de bun venit», sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu. Programul propriu-zis al concertului de muzică religioasă, populară și patriotică, s-a deschis cu piesa de mare amplitudine corală intitulată «Rugăciune», compusă de Dl. Asistent Constantin Drăgușin, care a și dirijat-o. Pentru a da posibilitate reprezentanților Consiliului Ecumenic al Bisericilor să cunoască muzica tradițională, bizantină, a Bisericii noastre, corul studenților teologi a interpretat cîteva cîntări armonizate de Dl. Prof. Nicolae Lungu și de asistentul său Dl. Constantin Drăgușin. Oaspeții au ascultat cu un deosebit interes următoarele cîntări psaltice: «Anixandare», glas VIII diatonic, modul hipomixolidian (din serviciul vecerniei); «Cămara Ta Mîntuitorul meu», glas VIII trifonic, modul hipomixolidian (din cîntările Păresimilor); «Venii toți», glas I, modul dorian (din imnologia Sfinților Trei Ierarhi); «Pre învățătorii ceji mari», glas VI, modul hipolidian (din cîntările închinete Sfinților Trei Ierarhi); și «Doamne, Doamne», glas VIII trifonic, modul hipomixolidian (stihira de la vecernia glasului VIII).

În continuare programul a cuprins două mari piese corale din repertoriul clasic religios : «Cerurile spun», de Davidov și «E ziua Domnului», de Kreutzer.

Partea a doua a concertului s-a început cu fragmente corale din «Oda Bucuriei», din simfonia a IX-a de Beethoven. A urmat apoi corul «Mama», cunoscuta compoziție a maestrului Ioan D. Chirescu. Partea solistică a fost susținută de studentul teolog Bănățeanu Ion din anul IV. Frumusețea muzicii populare românești a fost subliniată prin prezentarea doinei haiducești «Aleii, codrule firtate» (solist studentul Cosma Mihai din anul III), armonizată de Dl. Prof. Nicolae Lungu, pe un acompaniament care redă onomatopeic freacățul codrului. De asemenea cîntecul, cules și armonizat de Dl. Prof. Nicolae Lungu, «Azi trăim ca niciodată», cu un bogat conținut de idei, inspirat din viața nouă a satelor noastre, s-a bucurat din partea asistenței de o călduroasă primire.

Concertul s-a încheiat cu «Cîntecul Păcii» — mobilizator și plin de accente viguroase —, compus de Dl. Asistent Constantin Drăgușin.

Bine disciplinat, cu o reușită dicțiune și omogenizare a vocilor, corul studenților Institutului teologic de grad universitar a interpretat — sub conducerea alternativă a D-lui Prof. Nicolae Lungu și a D-lui Asistent Constantin Drăgușin —, întreg programul cu nuanțele cerute de partiturile respective, reșind să prezinte distinșilor oaspeți o parte din bogatul repertoriu coral al Bisericii Ortodoxe Romîne și al muzicii populare romînești.

Închinat întîlnirii frățești dintre profesorii de învățămînt teologic de grad univervitar din țara noastră și reprezentanții Consiliului Ecu-menic al Bisericilor, concertul corului bărbătesc al Institutului teologic de grad universitar din București se înscrie ca o contribuție de seamă la cunoașterea și adîncirea spiritualității ortodoxe romînești și pe această cale a muzicii noastre tradiționale bisericești.

GH. A.

VIZITA UNUI PROTOIEREU DIN POLONIA

În problema apropierii între popoare și între indivizi, s-a constatat de-a lungul istoriei că vizitele reciproce au o influență deosebită. Cu atît mai mult se observă aceasta în zilele noastre, cînd mijloacele rapide de comunicații duc delegații de oameni de știință, delegații culturale, economice, sportive, etc. și turiști de la un punct la altul foarte îndepărtat al globului terestru.

Azi, gîndul devine fapt, în călătorii, în cel mai scurt timp. Și cît de minunate, instructive și aducătoare de prietenii sînt călătoriile. Referindu-ne la țara noastră, notele de călătorie ale oaspeților care ne-au vizitat de-a lungul veacurilor au o importanță deosebită pentru istorie, căreia-i completează multe lacune.

Un călător care ne-a vizitat țara în 1963 a fost și protoiereul Klau-diusz Puszkarski, din orașul Bialowiesza, Polonia. Încîntat de frumusețile naturale ale țării noastre, de bogățiile ei, de ospitalitatea poporului român, de transformările fundamentale produse în viața poporului nostru, de stările și faptele de care a luat cunoștință, a rămas în țară între 31 august—10 septembrie 1963.

Chiar în seara zilei sosirii sale, oaspetele a asistat la vecernie în Catedrala Patriarhală, îngenunchind în fața moaștelor Sfintului Dumitru Basarabov, iar a doua zi, duminică, a fost coliturghășitor, ca și la 8 septembrie, cînd a slujit tot aici, cu P. S. Episcop Visarion Ploieșteanu — Vicar Patriarhal.

A fost viu impresionat atît de frumusețea slujbei, inclusiv cîntările de la strană, cît și de prezența unui mare număr de credincioși. În timpul sederii în țară, a vizitat cele mai de seamă biserici din Capitală, atelierele de la Schitul Maicilor, tipografia, biblioteca patriarhală, Casa de Credit și Ajutor a clerului, fabrica de lumînări etc., Muzeul de artă din Palatul Republicii, Muzeul Mogoșoia etc.

Clerul bisericilor vizitate l-a primit cu amabilitatea și cinstea cuvenită. El a constatat libertatea deplină de care se bucură exercitarea cultului și subvențiile primite de la stat, pentru diferite lucrări la sfințele locașuri.

Oaspetele a fost adînc impresionat de bogățiile noastre muzeale, expresie vie a creației poporului român și a vrednicilor lui oameni de artă și cultură.

A mai vizitat Mînăstirea Cernica, însoțit de P. S. Episcop Dr. Antim Tirgovișteanu — Vicar Patriarhal. L-a impresionat șantierul local pentru refacerea clădirilor mînăstirii. S-a închinat în fața moaștelor Sfintului Calinic, apoi a vizitat cîmîtirul și mormîntul de acolo al marelui erou polon, luptător pentru libertate, R. Piekarski, decedat în București în 1909.

Apoi, Prot. K. Pauszkarski a vizitat litoralul Mării Negre de la Mamaia la Mangalia. A fost atît de impresionat de frumusețea naturii și de ceea ce s-a realizat acum acolo, încît, socotind cuvintele prea slabe pentru ca să poată exprima fericirea de care era cuprîns, a luat o mîna de nisip de la Mamaia grîind: «Îl voi păstra într-un colț al camerei mele, ca să-mi amintească necontenit de țara aceasta atît de frumoasă și mîndra sa Mamaia; am văzut minunate priveliști naturale și marile realizări ale guvernului Republicii Populare Romîne».

În ziua de 9 septembrie 1963, Prea Fericitul Patriarh Justinian l-a primit în audiență, fiind însoțit de P. S. Episcop Dr. Antim Tirgovișteanu.

Oaspetele a prezentat Prea Fericirii Sale cele mai respectuoase omagii, exprimându-și marea bucurie de a-l cunoaște și a expus apoi în câteva cuvinte prestigiul de care se bucură în Polonia Biserica Ortodoxă Română ; apoi a făcut o scurtă dare de seamă asupra bisericii și parohiei sale.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat că este bucuros că primește un oaspete polon, subliniind rolul istoric pe care l-a avut Biserica Ortodoxă Polonă, precum și relațiile prietenești dintre cele două Biserici surori. Apoi, Prea Fericirea Sa i-a oferit oaspetelui daruri și obiecte de cult, crucea patriarhală etc., fapt care l-a impresionat nespus de mult, mărturisind că nu se aștepta la o atenție atât de mare.

La 10 septembrie 1963, oaspetele a plecat spre casă, exprimându-și încă o dată, fericirea de a ne fi vizitat țara, cu frumusețile și oamenii ei.

ASISTENT

† PREOTUL MARIN B. NICOLAU

În ziua de 6 februarie a. c., a încetat din viață preotul Marin B. Nicolau, fost slujitor al bisericii Sfântul Dumitru-Colentina din Capitală.

Preotul Marin B. Nicolau s-a născut la 1 aprilie 1884, în orașul Caracal din Oltenia.

Rămas orfan în vîrstă de 4 ani, sub îndrumarea mamei sale și a dascălilor săi a urmat școala primară din orașul natal, după care s-a înscris la Seminarul teologic din Rîmnicu-Vilcea, ale cărui cursuri le-a terminat cu succes.

A urmat după aceea cursul superior al Seminarului Central din București, pe care l-a absolvit în anul 1905.

Înscris la Facultatea de teologie din București, și-a luat licența în anul 1910.

La 5 mai 1911, s-a căsătorit cu fiica preotului Ion Sachelarie de la biserica Sfînta Vineri-Herasca din Capitală și curînd după aceea a fost hirotonit diacon la Mînăstirea Pasărea.

În această vreme s-a evidențiat de timpuriu ca un bun slujitor, însușindu-și calități de slujire deosebite din smerenia și cuvioșia vieții mînăstirești.

La 20 iunie 1913, a fost hirotonit preot pe seama bisericii Sfîntul Dumitru-Colentina din Capitală, unde a slujit cu multă prestanță timp de 34 ani, cîștigîndu-și dragostea colegilor de altar, cum și respectul și iubirea păstoritilor săi.

Sub parohiatul său, între anii 1924—1934, s-au ridicat biserica Sfintul Dumitru-Colentina și două case parohiale, fapt pentru care a fost distins de Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor prin acordarea rangului de iconom stavrofor.

Viața familială — a avut șapte copii — i-a fost tulburată de neașteptata moarte a fiului său cel mai mare, în anul 1936, și prea zguduită de moartea soției sale, întâmplată la 1 martie 1937.

Părintele Marin a fost un preot bun, o fire simțitoare, delicată, blândă, voioasă, sensibilă, răspinzind în jurul său un optimism sănătos, adesea plin de umor, schițat cu un gest care-i era caracteristic.

Era măsurat în cuvânt și faptă, prietenos cu toată lumea, disprețuind fala și vanitatea, cu o inimă caldă și simțitoare la orice nevoie a semenului său, pe care-l ajuta cu sfatul și cu fapta.

Bun slujitor, ponderat, respectznd cu o nemaiîntilnită punctualitate toate îndatoririle sale preoțești, părintele Marin, deși pensionat de mai mulți ani, a rămas totuși în admirația și dragostea păstorizilor săi pînă în clipa morții.

După oficierea slujbei de înmormintare, P. C. Pr. Alexandru Petcu, parohul bisericii Sfintul Dumitru-Colentina, a rostit o vibrantă, simțită și duioasă cuvîntare, arătînd meritele răposatului.

A urmat tradiționala ocolire a sfintei biserici, după care trupul neînsuflețit al părintelui Marin Nicolau a fost înhumat la sfînta Mînaștire Cernica.

ASISTENT

R E C E N Z I I

ALMANAHUL PAROHIEI ORTODOXE ROMINE DIN VIENA PE ANUL 1964
(*intocmit prin osîrdia Preotului Profesor Dr. Gheorghe Moisescu, parohul Bisericii Ortodoxe Romine din Viena, care a purtat și grija tipăririi*), Viena, Tipografia Paul Gerin, 1964, 298 p.

Cel de-al treilea almanah editat de Parohia ortodoxă romină din Viena înscrie în istoria cărții noastre bisericești valorificarea pe un plan superior a străvechilor calendare strămoșești alit de mult gustate de creștinii ortodocși. O carte este cu atât mai mult căutăta, cu cât ea răspunde nevoilor sufletești ale cititorului. Sînt cărți de alean și cărți dătătoare de lumină și mîngiere. Unele cărți îți toarnă în suflet înțelepciune, altele îți înveselesc inima, iar altele îți luminează mîntea. Almanahul modern trebuie să fie o sinteză din toate aceste cărți, un mozaic de pietre strălucitoare, o floare a darurilor, adresîndu-se și sufletului, și inimii și minții cititorului.

Însoțit de pîrintescul cuvînt de dragoste și de pace al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Almanahul rominilor ortodocși din Viena se prezintă împodobit cu toate însușirile cărturărești laudate mai sus, îmbind pe cititorul dornic de lectură aleasă să-i întoarcă bogatele-i file pînă la sfîrșit. După tradiționala parte calendaristică «pe anul bîseet 1964», cu scurte (dar valoroase) însemnări istorice spre aducere aminte; și după arătarea posturilor creștinești ortodoxe, de peste an, urmează «Precuvîntarea» scrisă de cel ce îngeminînd zilele cu nopțile a dat la iveală această carte întremătoare de simțire creștinească, mult folositoare rominilor vienezi alit de sirguitori în păstrarea obiceiurilor, credințelor și datinilor strămoșești.

Terminînd de citit precuvîntarea, credinciosul este îndemnat «pentru îndestularea sufletului și îmbelșugarea minții», să facă un «popas sufletesc». Cu acest prilej de taină duhovnicească se va dumiri că «Dumnezeu este necuprins de mîntea omenească», așa cum arată Prea Fericitul Patriarh Justinian. Cuprins de evlavie creștin ortodox va înțelege că «Izvorul desăvîrșirii» este Domnul Iisus Hristos, după cum adeverează Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. Insemnat sufleteste va asculta apoi «Povățuirii creștinești», roștite de Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, pentru a zăbovi cu Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Oletniei asupra înțelesului tainic al Invierii Domnului. După aceea, cititorul ortodox își va încheia «Popasul sufletesc», cu rugăciunea Tatăl nostru, în tilcuirea dreaptă a Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului.

Întremat sufleteste, cititorul poate porni mai departe spre alte meaguri ale Almanahului. Rubrica «Insemnări și amintiri» îl întâlnește pe cititor cu Tudor Argezi poposînd la Viena, în mijlocul rominilor, «ca într-un îneput de patrie regăsită». În continuarea rubricii compozitorul Marțian Negrea scrie despre «Viena tinereții mele», Paul Popescu despre «Peisaj muzical vienez», iar Ion Cojar își notează în «Spectator la Viena», diferite impresii din lumea teatrului.

Foarte bogată, rubrica «Mărturii din trecut», este ilustrată de următoarele studii și articole: «Rominii și Austria», de Prof. Const. Giurescu; «Macarie Psaltul și tipăriturile

sale de muzică bisericească la Viena», de Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu; «Eminescu și Viena» de Augustin Z. N. Pop; «Un domn român pribeag în Austria: Petru Șchiopul (1591—1594)», de Pr. Dr. Nicolae I. Șerbănescu; «Un fost student român la Viena: Dr. Vasile Popp», de Mircea Păcurariu; «Caragiale și Viena», de Victor Iliescu; «Gheorghe Lazăr, cel dintâi învățător de ideal național», de Gheorghe Alexe; «Un drumeț celebru: Badea Cârțan», de O. M. Făgărășanu și «Românii din Viena și moartea lui Aurel Vlaicu», de G. Sereda.

Isprăvind de citit această rubrică atât de substanțială și de densă, cititorii se va apleca, înfiorat de emoție asupra «Cuvintelor din bătrâni», citind cu evlavie mici fragmente alese cu grijă din cronicile străbune alcătuite odinioară de Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir și Ion Neculce. Tot la această rubrică cititorul se va întâlni cu scrisul Mitropolitului Varlaam al Moldovei, al Mitropolitului Antim Ivireanul, sau al episcopului Dionisie Romano al Buzăului. De asemenea va citi cu emoție pagini semnate de N. Bălcescu, Aleru Russo, Mihail Kogălniceanu, Al. I. Odobescu, Gheorghe Barițiu și Ioan Sîrbu.

Spre bucuria românilor vienezi, Almanahul le pune la dispoziție o adevărată antologie de «Pagini literare», cuprinzând fragmente reprezentative din literatura românească, alese în special din operele următorilor scriitori (în ordinea din Almanah): Vasile Alecsandri, Gala Galaction, Mihail Eminescu, George Coșbuc, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Tudor Arghezi, I. L. Caragiale, Mihai Beniuc, Ion Creangă, G. Topîrceanu, Barbu Delavrancea, G. Botică, Radu D. Rosetti, Mihail Codreanu, St. O. Iosif, D. Nicolescu, Al. Macedonski și I. I. Mironescu.

De asemenea rubrica «Meleaguri românești», cu excepția fragmentului reprodus din *Cartea Oitului*, de Geo Bogza, colaboratorii acestei rubrici sînt romîni din Viena care ne-au vizitat țara, îndeosebi cu prilejul concertului de cîntece populare românești și austriece, dat de corul Parohiei ortodoxe romine din Viena, la Sibiu, Brașov și București. Aceste descrieri ale meleagurilor românești sînt semnate de Ernst Dressler, Mathilde Chrestels, Gerda Mojesch, Theresia Erker, Dr. Traian Sofonea și Leopold Peschel.

Almanahul se încheie cu obișnuită «cronică a Patriarhiei Romine pe anul 1963, alcătuită de Dl. Teodor N. Manolache, cronică Parohiei ortodoxe romine din Viena pe anul 1963, de Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu, și cu desfășurarea activității Coloniei Romine din Austria în cursul anului 1963, redactată de G. Sereda. Ultimele pagini sînt rezervate rezumatelor în limba germană ale tuturor materialelor cuprinse în sumarul Almanahului.

Ajuns la sfîrșitul lecturii Almanahului, cititorul rămîne încîntat de ilustrația bogată, de frumoasele priveliști și costume naționale românești, dar mai ales de rubricile substanțiale și variate, bine dozate și echilibrate, punînd în valoare atât credința noastră ortodoxă, moștenită de la strămoși, cit și tezaurul cultural și literar al Patriei noastre.

Promovînd tradiționalele legături de prietenie între poporul român și poporul austriac, Almanahul Parohiei ortodoxe romine din Viena — aflat în plină ascensiune la al treilea volum — îndeplinește un mare rol bisericesc și cultural în rîndurile romînilor statorniciți de veacuri în Austria și Viena. De încheiere găsim nimerit să dezuțăm acțiunile celui ce a purtat grija întocmirii și tipării acestui Almanah, și pe care le aflăm la sfîrșitul precuvîntării sale. «Cititorule... să știi că rîndurile adunate aici nu sînt decît pîrga osîrdiei curate, pe care am închinat-o slujirii cu credință a Bisericii strămoșești. Dar mai presus de toate, ele întruchiează rodul binecuvîntat al înțelegerii al păcii și al unirii, făurite cu mîinile, cu inimile și cu dorul nostru neînfrînt. Primește-le, așadar, ca pe un frumos al virtuților moștenite din zarea veacurilor și folosește-le pentru îndestularea sufletului și îmbelșugarea minții. Adapă-te din ele ca dintr-un izvor nesecat de lumină și de cinstită slăvire, spre adevierea gîndurilor neprihănite, care înalță pe omul vremurilor noastre».

Nădăjduim că această lucrare «ziditoare de suflet și dătătoare de lumină» — cum este numit Almanahul Parohiei ortodoxe romine din Viena, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în părintescul său «Cuvînt de dragoste și de pace», de la începutul Almanahului recenzat aici — va continua să apară mereu în aceleași condiții superioare, îmbogățind de fiecare dată literatura teologică a Bisericii noastre.

ANUARUL BISERICII ORTODOXE DIN CECOSLOVACIA
(Ejegovodnik pravoslavnoi țerkvi v Cehoslovakii)
Praga, 1963, 121 p.

Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia pe anul 1963, tipărit în limba rusă, conține zece articole și studii. În fruntea lor stă cuvîntul I.P.S. Ioan, Mitropolitul Pragăi și al întregii Cehoslovacii, intitulat *Aniversarea a 1100 de ani de ortodoxie în Cehoslovacia* (p. 5—8). În secolul al IX-lea, arată autorul, erau două state slave în Europa Centrală: Moravia și Panonia. Moravii au primit creștinismul prin misionarii germani și erau pe cale de a fi subordonați arhiepiscopului de Salzburg. Rostislav al Marii Moravii, pentru a scăpa de influența germană, caută să creeze o arhiepiscopie a Marii Moravii. În acest scop el se adresează Bizanțului, de unde împăratul Mihail III îi trimite pe frații Constantin (Chiril) și Metodie. Aceștia au tradus în limba slavă Sfînta Scriptură și cărțile de slujbă bisericească. Sfinții frați au deschis în capitala Marii Moravii, Velegrad, două școli slavonești din care tinerii învățau scrierea slavă, slujbele bisericești și cîntarea și pregăteau astfel pe viitorii păstori. Ei au construit și biserici în care au slujit și au predicat în limba slavă. Așa s-a întemeiat Biserica Ortodoxă națională a Moraviei» (p. 6).

După ce Chiril și Metodie au format un număr mare de ucenici, au pornit cu cîțiva din ei spre Bizanț pentru a-i hirotoni. Trecînd prin Venetia, îi ajunge invitația papii. Neavînd nici un motiv să nu dea urmare acestei invitații, ei merg la Roma, unde li se dă încuviințare de a sluji în limba slavă, alături de cele trei limbi «sfinite». Chiril moare la Roma, iar Metodie revine în Marea Moravie și-și continuă lucrarea sa misionară.

În 871 Rostislav e dețronat; noul cneaz, Sveatopolk, este adept al Romei. După ce Sfîntul Metodie moare, în 875, cneazul alungă pe ucenicii lui Metodie din Moravia, aceasta este latinizată, slujbele ortodoxe sînt în cele din urmă interzise.

Sfinții Chiril și Metodie, spune autorul în încheiere, sînt întemeietorii ortodoxiei slave și dascălii popoarelor slave. Ei le-au învățat să cunoască pe Hristos și totodată le-au dat cultură, fiind întemeietorii scrierii și literaturii slave.

Cu toată influența catolică, ortodoxia din Moravia nu dispăre. După primul război mondial episcopul Gorazd — ucis sub hitleriști — restaurează ortodoxia în Cehoslovacia, moștenită de la sfinții Metodie și Chiril. După eliberarea Cehoslovaciei Biserica Ortodoxă Cehă capătă o nouă vigoare; greco-catolicii se întorc la Biserica mamă. Astăzi ea este Autocefală, are patru eparhii și o Facultate de teologie ortodoxă. Cehii și slovacii slăvesc pe Dumnezeu în limba poporului și de asemenea în limba veche slavă pe care le-a adus-o în anul 863 sfinții Chiril și Metodie.

P. S. Dorotei, episcop de Presov, semnează articolul *Slujba Sfinților, întocmai cu apostolii, Chiril și Metodie* (p. 10—20).

În introducerea autorului scrie că Biserica Ortodoxă aduce cununi de laudă în fiecare an Sfinților Chiril și Metodie pentru rîvna lor de a lumina popoarele slave, pentru viața, faptele și ostenețile lor de Apostoli. Viața lor este plină de jertfire de sine, de dragoste și devotament pentru Hristos, chiar din copilărie, cînd au primit o temeinică educație religioasă. Ei au propovăduit între hazari și saracini și s-au pregătit pentru viitoarea lor misiune la slavi.

Toate acestea, dar mai ales viața lor de luptă și muncă de apostoli au prilejuit rugăciuni de cîntare deosebită a Sfinților Chiril și Metodie. Autorul citează texte din «Slujba Sfinților Chiril și Metodie» (în *Marele Sbornic*, Praga, 1950), ce se cîntă la vecernie, utrenie și Liturghie, apoi se ocupă de problema canonizării celor doi sfinți.

Murind la Roma, Chiril reține atenția pentru viața sa sfîntă și este canonizat de Biserica Apuseană pe la anul 899—900.

Sfîntul Metodie este canonizat de Biserica Apuseană abia peste o mie de ani, deoarece a fost privit ca schismatic. Dar, țînînd seama de marea dragoste a întregului popor ceh față de el și de serbările date cu prilejul aniversării a o mie de ani de la sosirea lui și a fratelui său Chiril în Moravia, l-a canonizat și pe el.

În Biserica Ortodoxă, continuă autorul, canonizarea Sfinților Chiril și Metodie a avut loc curînd după moartea lor. Ei au fost cinstiți nu numai în Moravia, ci în toate țările slave chiar înainte de canonizare. A. Gorski, istoric rus, a găsit *Slujbe și Canoane* în manuscris, închinată lor, datînd din secolele al XII-lea și al XIII-lea și tipărite în 1856 (*Ţechile canoane ale Sfinților Chiril și Metodie*). Originalul acestor manuscrite este

grecesc. În afară de versiunile slave și grecești, există o *Slujbă* scrisă cu alfabet glagolitic pe care o folosește slavii catolici (Croatia, Dalmația etc.), adaptată, firește, ritului latin.

Biserica rusă a serbat solemn aniversarea a o mie de ani de la venirea Sfinților Chiril și Metodie în Moravia. Episcopul Antonie de Smolensk a alcătuit o *Slujbă* în cinstea lor.

Slujba Sfinților Chiril și Metodie folosită în Cehoslovacia (cuprinsă în *Marele Sbornic*) are un caracter original: canonul e alcătuit după temele din irmoase. Autorul canonului, în compunerea troparelor, a luat idei din irmoase și le-a dezvoltat.

Biserica Ortodoxă dă slavă lui Dumnezeu pentru că i-a trimis pe acești doi sfinți care și-au dedicat întreaga viață pentru misionarism. Dacă opera lor n-ar fi fost distrusă, ea putea servi azi drept ferment de unire a creștinilor. Liturghia noastră ortodoxă cheamă de altfel toate națiunile la unitate ca să constituie o turmă și un păstor. Sfinții Chiril și Metodie au dat slavilor religia și Biserica păcii și a dragostei.

În *Activitatea culturală și misionară a apostolilor slavi în Marea Moravie* de Prot. Dr. Andrei Mihailov, decan al Facultății de teologie din Preșov (p. 22—37) se servește mai întâi de dezvoltarea culturii în Marea Moravie pînă la venirea Sfinților Chiril și Metodie și de contribuția acestora adusă la progresul culturii slave. Vechii moravi n-aveau scriere; descoperirile arheologie dovedesc însă că ei se situau pe o treaptă de cultură relativ înaltă.

În continuare, expunând cauzele și scopul pentru care Rostislav a chemat misionari din Bizanț, autorul subliniază că el nădăjduia, pe lângă stăvilirea influenței latino-imperiale, și într-un progres cultural al țării sale după exemplul constatat la vecini.

În legătură cu organizarea Bisericii salve în Moravia autorul arată că la început numai Chiril era preot. Creștinarea luînd proporții, sfinții frați pornesc spre Bizanț pentru hirotonirea unor ucenici ai lor. În Bizanț au loc răsturnări în scaunul imperial și patriarhal; totodată ei primesc invitația papii Nicolae I de a vizita Roma. În aceste împrejurări hirotoniile uceniilor moravi au loc la Roma și așa începe organizarea mai temeinică a Bisericii morave.

Sfântul Chiril, adaugă autorul, a alcătuit alfabetul slav. Limba slavă veche a Sfinților frați devine limba literară a slavilor, în care traduc Sfânta Scriptură, cărțile de cult ortodoxe, viațile sfinților părinți și unele pravile. Nici în cărți, nici în tradiție nu s-au găsit mențiuni că Sfinții frați ar fi tradus Liturghia latină. Așadar, afirmă autorul, nu există temeiuri împotriva ortodoxiei, învățaturii și cultului săvîrșit de ei.

Prin activitatea lor de traducători, Sfinții Chiril și Metodie au pregătit terenul pentru creația literară proprie a popoarelor slave. Limba slavă bisericească a fost instrumentul de cultură al majorității slavilor. Cultura creștină a Bizanțului se continuă în viața bisericească ortodoxă, încheie autorul, iar spiritul Sfinților Chiril și Metodie trăiește pînă astăzi în cultul ortodox al Răsăritului.

Prot. Dr. A. G. Novak semnează studiul intitulat *Cîteva chestiuni controversate în legătură cu problematica Chiril—Metodie* (p. 39—46). Autorul cuprinde problemele în discuție privind pe Sfinții Chiril și Metodie în următoarele puncte: 1. Creștinarea ținuturilor cehe. În *Viața lui Constantin* se arată că poporul cehi s-a convertit la creștinism. *Viața lui Metodie* dă informația că în Moravia au venit propovăduitorii din Italia, Grecia și Germania. Organizarea bisericească nu exista în Moravia, iar creștinismul avea forme primitive. Nu există dovezi, nici de ordin istoric, nici arheologic în legătură cu o așa numită misiune irlandeză-scoțiană. Botezarea poporului morav se datorește numai misionarismului Sfinților Chiril și Metodie. Împăratul Mihail III i-a recomandat lui Rostislav să facă totul pentru a determina întreg poporul să meargă pe calea adevărului (*Viața lui Constantin*, cap. XIV).

2. Motivul pentru care Rostislav se adresează Bizanțului cu cererea de a i se trimite un episcop și dacă a fost dorința de a întemeia o Biserică Națională Autonomă. El a apelat întâi la Roma, dar nu a găsit bunăvoință, deoarece papa Nicolae I susținea pe împăratul Ludovic al Germaniei în lupta acestuia contra Moraviei.

3. Vizitarea Romei de către Sfinții Chiril și Metodie se datorește invitației papii. Aici au fost hirotoniți cîteva ucenici moravi.

4. Cei doi frați au cerut sprijin Scaunului roman contra atacurilor clerului bavarez, fără a recunoaște jurisdicția papii. De altfel trebuie să subliniem că pe atunci biserica nu era divizată confesional.

5. Ultima călătorie a lui Metodie la Bizanț arată că scopul său, adică recunoașterea Arhiepiscopatului Moraviei a fost atins.

6. Caracterul arhiepiscopiei nou înființate, în ce privește slujbele religioase și sfintele canoane era pur răsăritean.

7. Dovada că ritul răsăritean era întins pe toată aria Marii Moravii o avem în *Foițele sinaitice și Epitologiul de la Sinai*.

8. O dovadă specială o constituie așa-numitele *Fragmente glagolitice de la Praga* ale căror texte sînt și astăzi în uz în ritul slav răsăritean. Nu există probe, afirmă autorul în încheiere, privitor la existența unei Liturghii chirilo-metodiene proprii în raport cu ritul răsăritean.

Prof. S. Troițki semnează articolul *Pentru cine, cînd și unde a alcătuit Sfîntul Metodie «Zakon sudnii liudem»?* (p. 49—57).

Această *Lege de judecare a oamenilor* era un cod militar. Că el a fost destinat armatei reiese din capitolul al III-lea, unde cuvîntul «liudem» se referă la ostași și la comandanții lor, iar nu la cneji și voievozi. Dar nu este vorba de o armată regulată ci de una constituită ad hoc pentru a face față unei agresiuni; de aceea autorul codului are în vedere și raporturile din timp de pace ale acestor luptători.

Autorul afirmă că conținutul acestui cod este luat după titlul al XVII-lea al Eclogiei, dar din cele 52 de capitole al acestui titlu se iau numai 25 de capitole referitoare la pedepsele de care se pot face vinovați ostașii. În ele se indică pedepsele pentru delictele comise mai frecvent de soldați. Codul se călăuzește de tendința de a întări loialitatea armatelor slave față de Bizanț, de dorința de a întări frontierele, a mări autoritatea credinței, bisericii și împăratului. Capitolele acestui cod slav hotărîsc pedepse mai moderate decît Eclogia lui Constantin V Copronimul. Codurile lui Justinian erau foarte severe (tăierea nasului, sclavia etc.). Eclogia are un caracter penal mai moderat, iar codul slav de care ne ocupăm este și mai moderat. În plus această *Lege* prevede îmbunătățiri privind mijloacele materiale ale soldaților.

Metodie a alcătuit acest cod în limba slavă pe cînd era cneaz al slavilor în provincia Strimon. El este, pentru armatele slave, pe la 840, cea dintîi carte de legi în literatura slavilor. Aceste precizări constituie răspunsul la întrebările puse în titlul articolului.

L. A. Berezovski, profesor la Facultatea de teologie din Prešov semnează articolul intitulat *Ultima călătorie a Sfîntului Metodie la Constantinopol* (p. 58—74), în care expune motivele pentru care Sfîntul Metodie a călătorit la sfîrșitul vieții lui la Constantinopol.

El arată mai întîi că al XIII-lea capitol din *Viața Sfîntului Metodie* a dat loc la ipoteze tendențioase ce reflectau sentimentele naționale și religioase ale autorilor lor.

Autorul trece critic în revistă părerile savanților cehi și slovaci în special din secolul nostru în legătură cu această ultimă călătorie a Sfîntului Metodie la Constantinopol și caută să reconstituie împrejurările acestei călătorii.

Historicul J. Bidlo crede că împăratul de la Constantinopol l-a invitat pe Metodie pentru a-l consulta cu privire la creștinarea slavilor și în problema stabilirii relațiilor între Constantinopol și Roma. Dr. F. Dvorník susține că Metodie a fost pîrit la împărat de preoții greci, ceea ce nu corespunde adevărului. Pastrnek afirmă just că Metodie a întreprins anevoioasa sa călătorie cu scopul de a obține autonomia Bisericii morave. Ideea aceasta o dezvoltă Prof. Ivan Ohienko care arată că la cererea lui Metodie a fost hirotonit la Constantinopol Gorazd și poate că și alți ucenici ai săi ca episcopi vicari. Cu mai multe dovezi confirmă acest lucru Hugo Richter.

Fiind bătrîn, Sfîntul Metodie se îngrijea de problema foarte acută a hirotonirii de episcopi pentru Biserica slavă a Moraviei. El a fost foarte bine primit la Constantinopol de împărat și patriarh. Aceștia i-au satisfăcut cererile: 1) de a hirotoni în episcop pe Gorazd și Kliment ce vor sluji în limba poporului ca ierarhi ai Bisericii Marii Moravii; 2) de a i se aproba traducerile în limba slavă a cărților de cult; 3) a se acorda ajutor Bisericii morave și 4) protecție clerului ortodox al Marii Moravii în cazul unei prigoane.

Prot. Bohumir Alevs în articolul său *O importantă carte de cult* (p. 76—80) se ocupă de cartea episcopului martir Gorazd *Culegere populară de rugăciuni și cîntări bisericestî ale Bisericii Ortodoxe*.

Autorul ne informează că această excelentă carte liturgică a fost alcătuită de episcopul Gorazd pentru cehii ortodocși timp de 30 de ani de cugetare, studii și traduceri de

texte slave bisericești, precum și compuneri de imne pentru Sfânta Liturghie, utrenie și vernice necesare în fiecare zi, cât și în diferite împrejurări din cursul anului bisericesc. Prin această carte episcopul Gorazd a făcut mai accesibilă esența și frumusețea slujbelor bisericești ortodoxe: el a dat cântărilor o formă potrivită, mai ales pentru ortodocșii proveniți dintre catolici și a stimulat pe credincioși să nu stea pasivi la slujbe.

În raport cu bogăția de texte a Triodului, Octăuhului și Mineilor, *Culegerea...* episcopului Gorazd este mult simplificată; ea conține cântări liturgice fundamentale care familizează pe credincioșii Bisericii Ortodoxe Cehi cu elementele de bază ale cultului ortodox. *Culegerea...* este un foarte bun instrument pentru misionarism. De la Sfântul Chiril și Metodie încoace, susține autorul, aceasta este cartea de cult cea mai cuprinzătoare și mai răspândită în poporul ceh — unică în felul ei în lumea ortodoxă în genere. *Culegerea...* a fost tipărită în 1933 și în 1951.

În *Alfabetul glagolitic și chirilic* (p. 84—97) Prot. Josef Leixner se ocupă de o problemă nesoluționată încă deplin: care alfabet a existat întâi, cel glagolitic sau cel chirilic? Unii învățați consideră că Sfântul Chiril a întocmit alfabetul glagolitic folosind minusculele vechi grecești, iar mai târziu ucenicul său Kliment, când se afla la curtea împăratului Simeon, a întocmit alfabetul chirilic pe baza uncialelor majuscule grecești. Slavii au avut un alfabet și înainte de Sfântul Chiril. Autorul își sprijină afirmația pe faptul că Sfântul Chiril, mergând la hazari, a descoperit acolo «litere rusești» (la Kerson). Aceste litere erau ceea ce numim astăzi alfabetul glagolitic. Acest alfabet este greu de citit. Un misionar cu experiență ca Sfântul Chiril n-a putut să se împace cu un alfabet imperfect pentru traducerea sa și de aceea a simplificat desenul literelor găsite la Kerson, folosind modelul majusculor alfabetului grecesc și constituind alfabetul numit astăzi chirilic. Aceasta este soluția la care se oprește autorul. În ce privește alfabetul glagolitic, inventatorul său a fost, după papa Inocențiu IV, fericitul Ieronim, după alții Ulfilă.

Pentru întărirea susținerilor sale autorul se referă în încheiere la cercetările din secolul nostru făcute în România și Bulgaria. El menționează îndeosebi scrierile Prof. romîn Dr. Pavel Șesan care a înțeles foarte bine și a definit clar situația: în Bizanț era tradiția ca să se scrie cărțile liturgice cu scriere majusculă uncială. Prin urmare, un ucenic al Bisericii bizantine nu a folosit scrierea minusculă. Filologul englez Taylor afirmă de asemeni că s-au folosit majusculele alfabetului grecesc, completate cu litere noi, cerute de nevoile limbii slave.

În studiul său *Ecurile misiunii lui Chiril și Metodie în moștenirea literară a lui Jan Amos Comenius* (p. 100—108), Dr. Vladimir Buchta analizează capitolele XIV și XVII din tratatul lui Comenius *Ecclesiae Slavonicae ab ipsis apostolis fundatae, ab Hieronymo Cyrillo, Methodie propagatae, Bohemia in gente potissimum radicatae et in Unitate FF. Bohemorum fastigatae brevis historiola* pentru a lămuri începuturile și evoluția răspîndirii creștinismului la slavi și în special la cehi. În lucrarea sa Comenius scrie pentru protestanții de peste hotare despre istoria bisericească a cehilor. În perioada eforturilor ecumenice de astăzi autorul consideră că lucrarea lui Comenius își păstrează actualitatea. El citează din această *Scurtă istorie a bisericii slave întemeiată direct de apostoli, propagată de Ieronim, Chiril și Metodie, înrădăcinată în mod deosebit în rîndurile poporului ceh și încredințată Bisericii fraților cehi* pentru a dovedi că Comenius a recunoscut meritele Bisericii Răsăritene în ce privește încreștinarea slavilor și a surprins caracteristicile principale ale misiunii chirilo-metodiene, mai ales caracterul ei bizantin.

Comenius greșește desigur cînd leagă începutul convertirii slavilor de textele din Epistola către Romani XV, 19 și II Tim. IV, 10, deoarece în regiunile de care vorbește Apostolul Pavel pe atunci nu existau slavi.

Autorul lămuiește apoi trei puncte comune între misiunea Sfinților Chiril și Metodie pe de o parte, și Unitas Fratrum din Cehia, pe de alta, așa cum le-a tratat Comenius în lucrarea sa *Porunca mamei în agonie a Unitas Fratrum*. Aceste puncte de contact sînt: străduința de a da Sfînta Scriptură pe limba poporului, străduința de a face din Sfînta Scriptură un îndreptar de viață și conștiință; manifestarea unității creștine prin păzirea unității în Duhul Sfînt, Domnul unirii și al păcii. Analogia aceasta pornește de la faptul că atît concepția Sfinților Chiril și Metodie, cît și a comunităților Unitas Fratrum erau orientate în această problemă după practica vechii biserici, de a pune pe picior de egalitate toate popoarele.

În concluzie autorul subliniază remarca lui Comenius că toate popoarele slave au fost convertite prin activitatea Bisericii răsăritene și aduse la creștinism prin filiera greacă. Convingerea husiților că cehii au fost ucenici ai grecilor și caracterizarea ce o face Comenius istoriei vechi a creștinismului pune din nou în evidență că între secolul al XI-lea și al XIX-lea cehii au avut legături strânse cu Răsăritul, dar au primit idei religioase și culturale și din Apus, ceea ce indică oscilația neîncetată a spiritului ceh între Răsărit și Apus.

Dr. J. Posmourny în studiul său *Rezultatele actualelor cercetări științifice privind originea culturii bisericesti a Marii Moravii* expune rezultatele actuale ale cercetărilor asupra originii și vechimii bisericilor din Marea Moravie pe care arheologii cehoslovaci le-au descoperit până acum.

Este vorba de bisericile cu abside semicirculare, din care au fost descoperite până acum numai șapte. Ele au câteva caracteristici comune și s-a putut determina că aparțin grupului de construcții în stil bizantin, ridicate peste tot acolo unde au activat misionarii din Bizanț.

Autorul subliniază că se poate stabili o analogie imediată între aceste biserici din Moravia și cele de pe coasta nordică a Mării Negre, unde au fost construite biserici asemănătoare începând cu a doua jumătate a secolului al IX-lea.

T. M. Minaeva descrie o biserică descoperită în Ghiliaci — din *Cuban (Materiale și cercetări de arheologie a U.R.S.S., Moscova, 1951)* cu plan asemănător cu al bisericilor cehe și afirmă că aceste biserici au fost construite de misionari bizantini în a doua jumătate a secolului al IX-lea. A. L. Iakobson publică de asemenea materiale privitoare la biserică asemănătoare descoperite în timpul cercetărilor arheologice din vechiul Kerson din Crimeia. Acest lucru este foarte important, deoarece tocmai în aceste regiuni au făcut misionarism frații Chiril și Metodie înainte de a fi trimiși în Moravia. De aceea putem considera bisericile din Marea Moravie — cu abside semicirculare — drept construcții ridicate aici în timpul activității misionare a Sfinților Chiril și Metodie în perioada 863—865.

Dar arheologii au descoperit biserici mai vechi, construite înainte de sosirea misionarilor din Bizanț. Ipoteza că aceste biserici ar fi fost construite de misionari francezi sau irlandezi și scoțieni este combătută deoarece nu este dovedit istoricește că ar fi activat pe aici vreo misiune irlandeză-scoțiană, iar tipurile de biserici descoperite nu sînt identice cu tipurile de biserici cunoscute, de proveniență irlandeză-scoțiană. Cercetările istorice mai noi au stabilit că încă de la sfîrșitul secolului al VIII-lea au activat în Moravia și Panonia misionari din Dalmația și Istria, aparținînd patriarhatului din Aquileea.

Curîntul cultural pornit din acest patriarhat poate fi urmărit și în arhitectura vechie a Marii Moravii care se aseamănă cu cea din Istria și Dalmația. Astfel este foarte probabil că primele biserici din Marea Moravie au fost construite de către misionari din sudul și nu din nordul Europei.

Anuarul pe anul 1963 al Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia reflectă preocupările și orientarea științifică serioasă a unor personalități ale Bisericii Cehe surori. El este închinat activității și influenței mari a Sfinților Chiril și Metodie asupra bisericilor slave, constituind o contribuție valoroasă la cunoașterea și familiarizarea cu începuturile Ortodoxiei pe un întins teritoriu al Europei Centrale.

Autorii studiilor cuprinse în acest almanah au folosit o bibliografie bogată, în parte inedită, în lămurirea problemelor dezbătute.

Activitatea culturală și religioasă a Sfinților Chiril și Metodie poate fi cercetată și în legătură cu istoria creștinismului românesc, cu adoptarea limbii slave în biserica noastră, precum și cu mișcarea ecumenică din zilele noastre.

ANATOLIE ZAREA

REVISTA REVISTELOR

«ECIMIADZIN», an XX, nr. VI — iunie 1963, apare la Ecimiadzin, în reședința Sfântului Scaun al Bisericii Armene, R.S.S. Armenia.

Continuarea revistei «Ararat», oficios al Sfântului Scaun al Catolicosatului tuturor armenilor din Ecimiadzin, care a apărut în anii 1870—1918, revista «Ecimiadzin» apare ca o serie nouă a acesteia și în aceeași calitate de oficios al Catolicosatului Armean, cu aprobarea Patriarhului suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Vasken I.

✽

Întăistătorul Bisericii Apostolice Armene poartă titlul de Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, întrucât în ierarhia Bisericii Armene, în afară de catolicosul tuturor armenilor — cel mai înalt for al Bisericii Armene — în trecut au mai existat alte două catolicosate secunde, unul cu scaunul în orașul Sis — fosta capitală a Armeniei Ciliciene, creat în 1447, care există și astăzi cu scaunul în Antilas, lângă Beirut, Liban; iar altul, cel înființat în 926, la Ahtamar, de dinastia Pocratizilor, care azi nu mai există. Din ierarhia Bisericii Armene mai fac parte și cele două patriarhate, cel din Locurile Sfinte, înființat la Ierusalim în 637, și cel care a luat ființă în 1461, cu puțin timp după căderea Constantinopolului, la Constantinopol, cu aprobarea sultanului Fatih Mohamed II, cuceritorul Constantinopolului, care prin firman împărătesc în același timp a acordat și însemnate privilegii Bisericii și populației armene, cu scopul ca această colonie să contribuie la înflorirea și dezvoltarea orașului recent cucerit.

Existența atîtur scaune pentru mica națiune armeană se explică prin aceea că conducătorii Bisericii Armene se așezau pe lângă autoritățile politice armene care, pentru a se feri de cōtropitorii turco-seleucizi sau persani, erau siliți adesea să-și mute reședințele lor.

✽

Numărul 6 — iunie 1963 al revistei «Ecimiadzin», în editorialul ei cu titlul «Raporturi interconfesionale», descrie minăstirile de la Sfântul Munte Atos, cu prilejul aniversării unui mileniu de la întemeierea lor. Articolul, considerînd ca un pas important și semnificativ în noua epocă a istoriei Bisericii creștine întîlnirile și vizitele reciproce și noile încercări pentru unirea Bisericilor, consemnează cu bucurie faptul că a trecut timpul cînd Bisericile trăiau retrase și izolate și că întreaga lume creștină arată un viu și justificat interes unirii Bisericilor, conlucrării și consolidării încercărilor pentru reluarea legăturilor bisericesti.

«În condițiile actuale ale vieții contemporane, întâlnirile și legăturile interbisericești, consfătuirile și schimburile de păreri sînt imperios necesare, în sensul că aceste încercări risipesc preconcepțiile existente între Biserici, distrug vîlul nenatural care desparte credincioșii între ei, împrăștie îndoielile reciproce și crează între Biserici o atmosferă de apropiere, de bună înțelegere, de încredere, de toleranță și de respect. Cu cît aceste raporturi vor fi mai sincere, cu atît vor scădea densiunile și se va crea teren prielnic și constructiv pentru viitor, pentru adevărata unire în spiritul Evangheliei și al Bisericii. Asemenea întâlniri și legături dintre Biserici corespund și concepției Bisericii Apostolice Armeene și fraternizării creștine. Biserica Apostolică Armeană salută toate aceste încercări și întâlnirile și raporturile bune dintre Biserici, al căror unic țel este de a aduce laolaltă membrii Bisericilor creștine, care în trecut au fost împărțite în urma unor împrejurări regretabile. Astăzi, mai ales, cînd în fruntea Bisericii Armeene se află Prea Fericitul Vasken I, această Biserică, cu concepția dragostei creștine și a respectului reciproc, are legături prietenești cu Biserica Ortodoxă, cu Biserica Pravoslavnică Rusă, Gruzină, Anglicană, cu Conciliul Ecumenic al Bisericilor și cu celelalte organizații bisericești. Ea practică «unirea Duhului întru legătura păcii» (Efes. IV 3). Întîistătătorul Bisericii Armeene, în repetate rînduri s-a exprimat, prin predicile și enciclicele sale, asupra necesității înfîlîririlor bisericești, a legăturilor și importanței lor. În lumina acestor gînduri, a acceptat cu satisfacție invitația Arhiepiscopului Atenei și Greciei, I. P. S. Hrisostomos, făcută în numele Sancțiității Sale Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului, de a participa la serbările mileniului minăstirilor din Muntele Atos».

În continuare, editorialul reliefează raporturile creștinești și frățești existente între cele două Biserici și încheie articolul cu afirmarea că: «prin participarea Bisericii Armeene la serbările milenare de la Muntele Atos, se adaugă o nouă și frumoasă pagină la istoria relațiilor dintre Bisericile Armeană și Ortodoxă Greacă».

Un comunicat oficial și o relatare sînt inserate asupra vizitei Catolicosului Vasken I în Eparhia din Sirag, regiunea Leninagan, din nordul Armeniei, în zilele de 29 iunie—2 iulie 1963.

În «viața bisericească» internă, printre altele, se relevă acordarea distincției Sfintei Cruci unor tineri chinoviți arhimandriți, pentru bunele lor servicii, ca o prețuire patriarhală din partea lui Vasken I, descriindu-se ceremonialul cu această ocazie.

Un reportaj este destinat serbărilor de fine de an de la Institutul duhovnicesc, cu prilejul încheierii anului școlar 1962—1963, spicuindu-se din darea de seamă făcută asupra vieții religioase-bisericești, cultural-educative etc.

Articolul semnat de S. Sahighian, despre orașul Leninagan, fostul Alexandropol, a cărui existență este dovedită încă din secolul I, înainte de Hristos de Xenofon, arată dezvoltarea acestuia de la instaurarea regimului sovietic în Armenia, devenind al doilea oraș important al Armeniei Sovietice.

În industrie, Leninaganul dispune de fabrici producătoare de textile, tricotaje, de prelucrarea metalului, a instrumentelor de precizie și pentru articole de uz casnic. Lucrările de construcție au mers cu pași repezi, în ultimii cinci ani dublîndu-se fondul de locuințe al orașului. Se relevă marea atenție ce se acordă în special construcțiilor cu obiective de servicii comunale și culturale, spitale, școli, grădinițe de copii, creșe, băi publice, clădiri destinate alimentației publice, terenuri sportive și parcuri de odihnă. Paralel cu aceste construcții, o deosebită preocupare se acordă și construirii de săli de teatru și cinematografe, cluburi, precum și școli pentru învățămîntul mediu și sîuperior. Articolul dă explicații prețioase asupra sistematizării orașului arătînd aportul adus la înfrumusețarea lui de străzile asfaltate, parcurile cu flori, statuile, pavilioanele pentru vînzarea răcoritoarelor și alte construcții arhitectonice.

Un alt studiu se ocupă cu viața și opera pictorului Kevork Kevorkian, stabilit recent în capitala Armeniei Sovietice, Erevan.

Prof. H. Dj. Siruni din București — cunoscut publicului de la noi de peste patru decenii, prin multiplele sale lucrări despre istoria, arta și cultura armeană, precum și prin comunicările făcute la Secția Istorică a Academiei Romine, sau prin lucrările apărute în Institutul de studii și cercetări balcanice, seria istorică — semnează în continuare studiul său despre «Orașul Constantinopol și rolul său în viața armeană», cap. V, tratînd despre arta faianței armenesiți din acel oraș. În el se descriu cu amănunțime «daniile», «obera-

tele» și «peșcheșurile» ce se plăteau, fie pentru răscumpărarea scaunului patriarhal sau pentru menținerea acestui scaun, «berate sau peșcheșuri» ce se cereau de către Sublima Poartă, curtea sau acoliții ei, de la marele vizir pînă la umilul ceauș, plus sergentul, care însoțeau pe patriarh, arătînd că după G. F. Hertzberg, ele se urcau la jumătatea secolului al XVI-lea pînă la 4.000 ducate. Studiul va continua.

Cultura armeană în general e reprezentată prin construcțiile bisericesti, care prin stilul lor arhitectonic, prin originalitatea lor, au întins influența ei în afara frontierelor armene, unde s-a creat, a înflorit și a rezistat prin bisericile construite, începînd cu secolul al III-lea și pînă în secolul al XIII-lea. Studiul Prof. arhitect H. Eghiazarian este o amplă descriere, cu documentație despre Mînăstirea H-vuț-Tar, monument istoric construit în anii 1001—1011, cu cele patru biserici în incinta mînăstirii, cu complexul de clădiri cu parter și etaj, păstrate fragmentar, chilii — în prezent degradate în mare măsură, în urma cutremurului din 1679, și a invaziilor turco-tătare din secolele al XIV—XVI-lea. Studiul se termină cu reproduceri din inscripțiile murale existente în prezent.

Geniul artistic al poporului armean este evidențiat prin scrierile miniaturale și prin moștenirea culturală a poporului. Cu toată vitregia vremurilor și a condițiilor nefaste care au distrus o mare parte a monumentelor artistice, totuși s-a păstrat pînă în zilele noastre un bogat fond miniatural. Peste 24.000 manuscrise, din care aproape 10.000 împodobite cu ornamentații care au fost salvate și se află în biblioteca centrală din Erevan, sînt suficient de grăitoare cît de mult meșterii miniaturii armene s-au silit să facă cărțile bisericesti podoabe ale artei și cît de mare a fost rolul clerului armean în scrierea acestor manuscrise, care s-au născut în chiliile diverselor mînăstiri. Sub semnătura A. Eremian, se publică un studiu despre miniatura armeană din secolul al XVIII-lea.

Înainte de a-și încheia numărul, revista publică știri din patria-mumă, ca să încheie nr. 6 al revistei cu un catalog al noilor manuscrise primite de Sfințul Scaun, cuprinzînd Evangheliile, cîntări și o colecție de canoane, de medicină, geografie și istorie, din secolele al XV—XVIII-lea, cu memorialele lor.

O. CALPACHIAN

